

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• IV. évfolyam • 2012 • 4. szám •

TARTALOM

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Kozma László: „Ünnepi színpad”	3
Fülöp Lajos: Az érzetkultusz Áprily Lajos korai költészetében	4
Bertha Zoltán: Tamási Áron legkedvesebb regénye	13
Böloni Domokos: Szélrózsa kankalin (V.)	22

370 ÉVE SZÜLETETT BETHLEN MIKLÓS

Málnási Ferenc: „Olajágot viselő Noé galambja...”	25
Bethlen Miklós: Imádságoskönyv	27

135 ÉVE SZÜLETETT ADY ENDRE

Bertha Zoltán: „Ady táltos-paripáján” (Ady-élmények az erdélyi magyar költészetben)	37
Málnási Ferenc: Új időknek új dalai... (Ady Endre: A magyar Ugaron)	55
Ady Endre: A magyar Ugaron	57

ÁPRILY LAJOS EMLÉKEZETE

Józsa Miklós: A természet világa egy Áprily-versciklusban	58
---	----

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás — irodalmunk tükrében XI.	63
--	----

SAJTÓTÖRTÉNET

Szász István Tas: A kolozsvári Hitel folyóirat emlékezete (1935–1944)	67
Szász István Tas: Köszöntő záróbeszéd a díjazottak nevében	69
Pomogáts Béla: Reformtörekvések Erdély szellemi életében	72
Szász István Tas: A kolozsvári Hitel folyóiratról	80
Szász István Tas: A közösen gondolkodó Helikon és Hitel, átfedéseik, spontán munkamegosztásuk, és néhány idézet a mának szóló üzeneteikből	96
Farkas Zoltán: A Hitel és az EGE kapcsolata	103
Zólya Andrea Csilla: Az elfeledtetés története és okai	107
Dávid Gyula: A Hitel késői kisugárzása és a hitelesek szerepe a túlélés évtizedeiben	114
Szakolczay Lajos: Hinni és hihetni egymásban	120
Papp Endre: Két korszak hitelei azonos célokért	124

MÚZSA ÉS LANT

Csávossy György versei	130
Demeter Attila verse	131
Brauch Magda: A „kedves” rokonok	132
Albert-Lőrincz Márton versei	134

Elekes Ferenc prózája	140
Tar Károly versei	145
P. Buzogány Árpád: Marci bácsi stratégiát készít	148
Beke Sándor versei	152
Nagy József Levente versei	154
Mészely József versei	155
Tar Károly: Pánik (II.)	157
P. Buzogány Árpád versei	165
Farkas Antal verse	166
Elekes Ferenc versei	167
Fábián Lajos: Az ő álma vagyok	170
Bölöni Domokos: Gyiszuđáj	171
Komán János verse	172
Fülöp Kálmán versei	173
Szente B. Levente versei	174
ZENEI VILÁG	
Csifó János: Lakatos István, a muzikológus... ..	175
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Ráduly János: Népi imák	179
HIT ÉS ÜZENET	
Bustya Dezső: Tűnődések (III.)	197
Pálffy Tamás Szabolcs verse	200
Kozma László verse	200
KÖNYVEINK VILÁGA	
Mészely József: A szeretet olajágát lenget, nem harci babért... ..	201
ERDÉLYI TOLL — GYERMEKEKNEK	
Jancsik Pál (206), Kozma László (209), Csatáné Bartha Irénke (223), Ráduly János (228), Albert-Lőrincz Márton (229), Beke Sándor (230), Nagy Székely Ildikó (231) gyermekversei Csire Gabriella (203), Bölöni Domokos (227) gyermekprózája	

Erdélyi Toll

• Alapította: Beke Sándor • Alapítási év: 2009 •

◆ Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆

◆ Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR** ◆

◆ Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA** ◆

◆ Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD** ◆

◆ Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** ◆ Gazdasági vezető: **Beke Klára** ◆

◆ Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703 ◆

◆ Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, c. p. 40, jud. Harghita, RO. ◆

◆ Honlap: www.erdelyigondolat.ro ◆ E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu ◆

◆ Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó ◆ Nyomda: Erdélyi Gondolat ◆

◆ A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen ◆

◆ Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 100 lej, külföldieknek egy évre: 22 EUR ◆

◆ Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban ◆

◆ A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette ◆ Borítóterv: Beke Sándor-Olivér ◆

◆ Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc ◆

◆ ISSN 2066 — 8929 ◆

Kozma László

„Ünnepi színpad”

Beke Sándornak

Almával és ezüst dióval,
Megrakva minden földi jóval.

Azért az égi sem hibázott,
A fa csúcsán csillag szikrázott.

A pódiumon, ahogy álltam,
A karácsonyi némaságban.

S a Jó hír, melyet így köszönthet:
A versem megtörte a csöndet.

És folytatódik az a színpad,
Fölötte ott ragyog a csillag:

A halhatatlan, szent gyerekkor,
És lobog a hit, ahogy egykor.

És ahogy láttam, tiszta szívvel,
A régi ünnep visszarímel.

Hogy ne csak szemmel: szívvel lássak
Egy világot, mely tisztaság csak.

Fülöp Lajos

Az érzetkultusz Áprily Lajos korai költészetében

„Vannak egyösztönű költők, akik mintha egy előző életből bennük feledt hangot hajszoálnának. Végtelen a líra, de ők csak egy dolgot akarnak tőle. A biblia egygyöngyös igazai ők, tiszta költők, akik előtt csak meghatódni lehet (Erdélyi, Juhász, Áprily).”

(Németh László: *Nyugat*, 1929. 1.)

1. Az impresszionizmus, a századforduló irodalmának ez a jellegzetes újító stílusa, amelyet — más irányzatokkal (a szecesszióval, a szimbolizmussal, később pedig az expresszionizmussal) keveredve — a *Nyugat* és köre (főként Babits, Kosztolányi, Krúdy, Kaffka Margit, Juhász Gyula és Tóth Árpád) teljesít ki, az első világháború éveiben meggyengül, elszíntelenedik (vö. Szabó Zoltán: *Kis magyar stílustörténet*. Bp., 1982. 277-8.).

A tízes évek végén, a húszas évek elején azonban az érzetkultusz ismét felerősödik, az impresszionista törekvések újólág hatni kezdenek, s a jellemző stílusjegyek is egyre felismerhetőbbek lesznek, például a pályakezdő Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti, de különösen Áprily költészetében. (Más kérdés, hogy az irányzat jó néhány hasznosítható eszköze — mint stílusvívmány — ezután is fennmarad, és mind a mai napig gazdagítja a szépírói kifejezőképességet).

Vázlatunk főszereplője, Áprily (családi nevén: Jékely) Lajos a nyugatosok kortársa. Erdély szülötte, a kolozsvári egyetem neveltje, megjárja Párizst, „a szép ámulások szent városá”-t, tanár, szerkesztő, költő és műfordító. Már 1912-ben lefordítja Hauptmann „Elmerült harang”-ját, de első kötete majd csak tíz esztendő múlva, harmincnégy éves korában jelenik meg. Itthon a *Nyugat* költői együtt egymást bátorítva — ellenőrizve alkotnak, míg ő — időben és térben is távol — csupán csak „visszhang”-ként felelhet nyelvi, stilisztikai vívmányaira. 1929-ben — sok vívódás után — Erdélyből Magyarországra költözik.

Áprily poeta doctus, mives mester — ha nem is zajos, újító. Az ő törekvése elsősorban az, hogy a korábbi költői vívmányok összefoglalásával, az értékek megőrzésével, és sajátos felhasználásával a hagyományt a korszerűhöz közelítse. Monográfiája, Győri János szerint „hatott rá Csokonai verseinek zeneisége, Vajda János »tömör mélabúja«, Reviczky »édes mérge«, Ady szimbolizmusa és Kosztolányi formaművészete, ...Lenau és Turgenyev természetlátása, ...tanult az impresszionizmus és a szimbolizmus nyugati és magyar képviselőitől, s ...a görögöktől, de sem a formai, sem a tartalmi hatások nem némították el, nem vál-

toztatták meg, hanem felszabadították azt a belső zenét, mely összetéveszthetetlenül az övé ...” (Előszó. In: Áprily Lajos: *Megnőtt a csend*. Összegyűjtött versek. Bp. 1972. 10.).

Vizsgálódásunk Áprily első három kötetére (1. *Falusi elégia*, 1921, *Esti párbeszéd*, 1923, *Rasmussen hajóján*, 1921), vagyis korai költészetére, az áttelepülés (1929) előtti szakaszra terjed ki. Ezen belül is — a terjedelem szabta keretek között — mindössze a költő irányadó élményeinek felsorolására, egy jellemző versének értelmezésére és főbb stílusesszkezeinek adattárszerű bemutatására törekszünk.

2. Áprily költői pályájának első szakaszában (1918–1929) megjelent verseit a három kötet alapján sajátos tematikai csoportokban lehet sorolni. A csoportosítást megnehezíti, hogy a tartalmi elemek át meg átszövik egymást; a megfelelő mérlegeléssel kialakított tematikai csoportok és a hozzájuk kapcsolódó mennyiségi mutatók azonban igen beszédeseek.

A kötetek arányosan 32-32 verset tartalmaznak, vagyis — a három kötet figyelembevételével — összesen 96 költeményt lehetett besorolni az alábbi csoportokba.

Sorrend	Tematikai csoport	A versek száma
1.	Évszakok, napszakok	17
2.	Közösség a természettel	11
3.	Az emlékek világa	11
4.	Családi versek	11
5.	Mítosz és történelem	10
6.	Irodalmi, művészeti élmény	10
7.	Kirándulás, utazás	7
8.	Halál, elmúlás	7
9.	Emberség-eszmény	6
10.	Magány, kiszolgáltatottság	6

A felsorolt tematikai csoportok számszerűen is igazolják azt az érdeklődési kört, belső világot, amelyet a költő életrajzi adatai és szemléletének egyéb dokumentumai (nyilatkozatai, prózai írásai stb.) mutatnak.

Áprily impresszionista törekvéseinek bizonyítására meggyőzőnek látszik az évszakokat, napszakokat megjelenítő, a benyomásokat, mint tűnő-múló jelenségeket megragadó költemények magas száma. Különösen az ősznek és az alkonnak, a „vörös varázs”-nak az ábrázolása a megkapó. Ezt mutatják a tematikailag szorosan kapcsolódó (és szinte egymásba folyó) természeti képek is, táji impresszionizmusukkal, az összképzetegységből fakadó részletek tarkaságával, környezethangulatot árasztó, már-már panteisztikus viszonyt sugalló erejükkel. Gyakoriság szempontjából folytathatjuk a sort az emlékező magatartással, a jelen és a múlt idősíkjainak egybejátsztatásával, szeszélyes váltakoztatásával, melyekben a színek, hangulatok és dallamok a domináló motívumok.

3. A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy egy korai Áprily-versben, a *Szeptemberi fák* című költeményben az érzetkultusz stílustechnikája hogyan szolgálja a költő életérzésének, szemléletének a kifejezését.

A költemény 1926-ban a *Rasmussen hajóján* című kötetben jelent meg, Áprily ekkor már 29 éves; kiforrott egyéniség, kiforrott költő. A verset, amely rövidsége ellenére bővelkedik a sajátos kifejezőeszközökben, akár kulcsversnek is tekinthetjük. Íme a szöveg:

„Bükkök smaragd színét erezve fent
az első pár vörös folt megjelent.

Állunk. Kezedben késő kékvirág.
Azt mondod: Ősz. Az első őszi fák.

Én azt mondom: Vér. Vérteljes vadon.
Elhullt a Nyár a nagy vadászon.

Amerre vitte buggyanó sebét,
bíboros vére freccsent szerteszét.

Ahol a nyom-vesztő bozóthoz ért,
hogy tékozolta, nézd, a drága vért.

S míg vérnyomán vad szép-kopó csahol,
hörögve összeroskad valahol.”

Szembetűnő már a témaválasztás, a címadás is. A költő az évszakváltást, a nyárból az őszbe hajló időt, „a hervadás tündér-világá”-t mutatja be.

Akusztikai szinten a természetes magánhangzó-harmónia jellemző a költeményre (bár az elégikus hangvételnek megfelelően valamivel nagyobb a mély magánhangzók aránya). Az elmúlás-hangulat érzékeltetését segítik az idő suhanását festő spiránsok (*f, v, s, sz, z, h*). Főként a lágy lebegő-szálló élményt sugalló *l* gyakorisága. Megtalálhatók az *f, k, v, és b* hangokkal alkotott alliterációk is (*Kezedben késő kékvirág stb.*) A zeneiséget az említett elemeken kívül fokozza még a jambikus lejtésű versszakok páros rímű kapcsolása. A rímek egyébként csaknem kizárólag tiszta rímek.

A ritmusélményt jelentés szintű és szerkezeti ismétlődések mélyítik el. Már az első versszakban a piktúra műszavait használja a költő: *a smaragd szín vörös folt*-tal tarkítottan jelenik meg. Német László találóan írja, hogy Áprilynak ez az idő tájt írott versei „különös pirosas elégiák, nem szürkésfeketék, mint Juhász Gyula elégiái, pirosak, piros levél és piros bogyó erőkre emlékezők, melyek voltak és ősze lettek” (Áprily Lajos. *Protestáns Szemle*, 1927).

Az indító tájrajz, de a további képek sorai is — a pointillista festői eljárás módhoz hasonlóan — egységben láttat. Az említett színbenyomáshoz kap-

csolódnak a következő látási képzetek, jelzős szerkezetek is: *kék virág, vérfoltos vadon, bíboros vér* stb. (a *vörös* mellett a *kék* is kedvelt színe a költőnek — éppen a kora őszi hangulatnak az érzékeltetésére.) A nagybetűs szavak (*Ősz, Vér, Nyár*) eredeti jelentésüknél többet tartalmaznak, bennük az azonosítandó és az azonosító ellen már-már eggyé olvad, szimbólummá válik, s ez egyben azt is mutatja, hogy az impresszionista ábrázolásmód szimbolizmussal keveredik.

A már felsorolt stíluseszközökön kívül a nominális szerkesztésmód előfordulása (*Az első őszi fák* stb.), a rövid, itt-ott egyszavas töredékes mondatok (*Allunk* stb.) vagy a *vér* szó sorozatos ismétlése, amely itt a mondatok közötti jelentés szintű kapcsolatteremtésnek, a szövegkohéziónak az eszköze, mind-mind a látványnak, a hangzásnak, a hangulatnak, vagyis az érzékelésnek/érezkeltetésnek a kifejezői.

A vers egészére (és Áprily költészetére általában) valami szemérmes, visszafogott líraiasság jellemző: a leíró-elbeszélő hangvétel, az én (első személy) kitárulkozása helyett a második személy bekapcsolása (*Azt mondd; nézd*) egy általánosabb jellegű párbeszédnek az imitálása, amely Benkő László megfigyelése szerint (ld. Juhász Gyula és az impresszionizmus, i. m. 56-7.) a szabad függő beszéd egyik változatára emlékeztet. Pedig Áprilynak ebben a versében is egyetlen „őszi monológ”-gal van dolgunk. A látvány asszociáció sort indít, tragikus élményt idéz: a megszemélyesített *Nyár buggyanó seb*-bel menekül a *vad szép-kopó* elől, és *hörögve összeroskad valahol*. Az ifjú kor még mindig vádló emléke, bűntudata, a galbinai kaland jelentkezik itt, melyről a Fecskék, őzek, farkasok című önéletrajzi írásában így számol be a költő: „Felhúzott ravasszal ott állok a testes fatörzs mögött, s hallom, hogy a kopók nyíffenő hangja felém közeledik... De most — a kutyák előtt jó kődobásnyira — megjelenik az üldözött vad: az őz... A kopók kilógó hosszú nyelve, veszedelmesen közelednek. Az őz nem tévővázhat tovább, ...s abban a pillanatban dörren a puskám. Mintha visszazerezte volna futó lendületét, a fenyőn túl menekül már. Most eltűnik egy dombos emelkedés mögött... Utána sietek... Vér, sok vér... Fölébe hajlok: még piheg. Jaj, csak ne nézne rám... De rám néz... Ma is látom”.

Az idézet tanúsága szerint a versben — egyfajta „emlékező techniká”-val — megtörtént esemény emelkedik a képalkotás magaslatában.

4. Áprily összegyűjtött verseinek eddig legmegbízhatóbb foglalata — kritikai kiadás híján — a Győri János szerkesztette *Megnőtt a csend* című posztumusz kötet (Bp., 1972). Példáinkat az érzetkultusz stílussajátosságainak a bemutatására ebből a gyűjteményes kötetből merítettük.

A főbb kifejezőeszközök — csupán felsorolásszerűen — a következők:

A) Évszakok, napszakok neve verscímként: *Ősz, Kolozsvári éjjel, Szeptember, Őszi monológ, Naplemente, Éjjeli zene, Tavaszodik, Március, Októberi séta, Esti párbeszéd, Nyár, Tavaszi háború, Tavasz a házsongárdi temetőben, Szeptemberi fák, Téli reggel, Esti dal*.

B) Merengés, emlékező magatartás:

„Most már a kályhatűz víg ritmusára
merenghetsz szálló életed dalán,

míg bús ködökből búcsút int az erdő,
mint egy vöröshajú tündérleány.”

(Ősz)

„Az életfűst ha fojtogat,
a múltba költözik lakásom.
Ma rom-gyermekvilágomat,
E holt várost megint kiásom.”

(Séta egy holt városban)

C) Természetkultusz, tájábrázolás:

„Megénekelte cinke ritka kedvét,
a fák rügyét, amely hintázva ring,
a hóvirágot és a nyárfa nedvét,
mely mint a vére erjedőn kering.”

(Halálmadár)

„Zengő patakvölgy, szirtes, katlanos,
szurdokja fentebb tisztásokra bomlik,
a kecske rajtuk kis csapást tapos —
Egy régi völgyhöz mily nagyon hasonlít.”

(Apám emléke)

D) Részletek tarkasága, „összképzetegység”:

„Bükkcserje közt piros virágú mart,
a mentén kékes esti köd lebeg.
Hol barna bükkök némán ködlenek,
Álmos holló a szálerdőbe tart.”

(Szalonka-les)

„Feje felett
Azúr-kék szajkó-toll csillant a fán
s hókristályos lett kalap és kabát:
a ríkoltozva rebbenő madár
leverte rá a cifra bükk havát.”

(Téli reggel)

E) Nominális stílus, „vezérszók” használata:

„... Világa: kis fahát,
tüdőfeszítő, ősi fenyves-ájer;
a társasága: vakmerő vadász,
lompos fa-munkás és zordon baráber.”

(Apám emléke)

„Kollégium. Langyos hullámú évek.
Remete-sors csendes tanár-soron.
Aztán rom-élet, fullasztó korom.”

(*Utcák*)

F) Rövid, töredékes mondatok, kihagyás:

„Láttad? — vetettek.
Holnap újra vetnek.
Temetnek.
Vetnek.
És megint temetnek.”

(*A hegyek*)

„Vár. — Csend. — Kiállt. — Csend. — Búgó, bús üvöltés”

(*Vihar után*)

„Ilyenkor, egyszer ... szálltunk még a hóba,
tündér karácsony volt, emlékezel?”

(*Menjünk a hóba*)

G) Laza kapcsolású mellérendelő mondatok, ismétlés, halmozás:

„És itt is vannak konduló harangok
s toronyra szálló hófehér galambok.
És itt is vannak naplementi séták
s a könyvesboltban kották és poéták...”

(*Vonatra várók*)

„Egyszer csak itt van s mint kis ér,
csilingel és kísér, kísér.

Nem ás, nem ont és nem kering —
Csak ring s a lelkem benne ring.”

(*A rím*)

„Zeng a csatorna,
zeng a hegy orma
s zeng — ugye zeng, ugye zeng a szíved?”

(*Március*)

H) A második személy bekapcsolása, szerepeltetése:

„Ne haragudj. A rét deres volt.
a havasok nagyon lilák

s az erdő óriás vörös folt,
ne haragudj: nem volt virág.”

(Ajánlás)

„Halod? — Megint az őszi jaj:
a páncélfényű őszi varjak...”

(Őszi monológ)

„Ez itt a hervadás tündér-világa.
Akartál látni szép halált velem?

Lomját a gally, nézd, mily kímélve ejti...”

(Októberi séta)

I) Az enjambement gyakori alkalmazása:

„A fák felől hideg fuvalmat
küldött egy hófoltos halom:
a menekülő tél utolsó
hídfőt rakott az oldalon.”

(Tavaszi háború)

„Hó esett. A tar hegy orma
habfehéren integet.
Erdőkből a hó leűzött
őszapókat, pintyeket.”

(Madarak)

J) A szinesztéziák, álszinesztéziák kedvelése: *fekete szerenád, hóillatú szél, piros roham, sugarak barsonáznak, tompán zeng, az induló piros parázs, ezüst zene, hűvös illat, csiklandó sugár, hó harsan, szikrázó zene* stb.

K) „Jelzőstílus”, sajátos értelmezős szerkezetek, jelzős összetételek, festészeti ihletettség: *vörös folt, piros levél, vörös varázs, barna róna, bús köd, csengő ég, méla dallam, ezüst víz, arany termés, sziürke fény, gyöngyös levél, barna patak, bús elégia, barna koldus, csengő költemény* stb.

„Jött az este, barna koldus...”

(Esti dal)

„...barlang-sötét szemébe
Szélvész csapott, sikoltó, eszelő.”

(Vihar után)

Arany-kapu, gyémánt-batár, hó-tenger, felbő-torony, koldus-kéz, sikátor-csend, vándor-köd, tréfa-kedv, hangulat-mag, remete-sors, őz-alak, sors-virág, rádió-szárny, jég-rohanás, ember-fájdalom stb.

„Még fest az alkony. Már a nagy palettán
más színe nincs, csak szürke és sötét...”

(*Láng a ködben*)

L) Alliteráció, rímjáték, zenei ihletettség: *mulandóságról mond mesét, fehérlő foltok, vonatra várok, ballagtam búsan, futó fuwallat, kürtszót küld, záporok zenéje, fanyar füst, harmatos homálynak, december és dér, haladtam balkan, fogyott a fény, homályban ültem, hangulattalan stb.*

„Zeng a picinyke
szénfejü cinke
víg dithyrambusa: dactilusok.”

(*Március*)

„Hallod? Kolompok muzsikája,
finom harangszóval rokon.
Most az acélkék éjszakába
Úgy kondul, mint a xylophon.”

(*Éjjeli zene*)

„De túl romon, ha perce jön csodáknak,
a mély megkondul, mintha vallana,
s a bolt alól harangisztán kicsendül
s magasra száll az ember dallama!”

(*Vallomás*)

5. A bemutatott adatok — részletesebb kommentár nélkül is — sokat mondanak. Főként az érzetkultusz sajátos eszköztárát mutatják — azzal a megszorítással, hogy az egyes kifejezőeszközök kereszteződő jellegűek, jellemzők lehetnek szinte valamennyi századeleji újító sílusra.

Általánosabb tanulságként a következőket állapíthatjuk meg: Áprily pályakezdése (a húszas évek lírája) eléggé egynemű költészet. A költő életszemléletét, elégikus hangvételét, nyelvmuzsikáját mindhárom kötetében megőrzi, témakörei alig-alig változnak, zárkózottsága, harmóniaigénye is megmarad, legfeljebb költői világának színei lesznek árnyaltabbak, kifejezőkészlete gazdagabb. Erkölcsisége, műgondja Babitscsal, magányossága, elégikus hajlandósága Tóth Árpáddal (de Juhász Gyulával is), a gyermekkor világába-hangulatába való menekülése Kosztolányival, „egyesztönűsége”, természet-ábrázolása pedig főként Juhász Gyulával rokonítja. (A felsorolt rokon vonásokat persze nem tekinthetjük kizárólagosnak).

A tíz éves évek második felének és a húszas éveknek a nagy kísérletezései, az úgynevezett „második nemzedék” fellépésének az idején Németh László így jellemzi Áprily költészetét: „A magyar líra pillanatnyi bomlásából ő szigetre szállt, és szigetre mentett magvaiból gyönyörű flóra sarjad” (i. h.). Költőnk valóban

egy korábbi korszak nyelvi, stilisztikai vívmányainak, követésre méltó hagyományainak az őrzője, ám nem a tradíciók rabja. „Modern annak ellenére, hogy kedveli az időmértékes sorokat, s annak, ellenére, hogy versei tiszták... témái egyszerűek és kompozíciói hibátlanul zártak. Modernsége nem tüntetésszerű külsőségekben, nem sajátos élmények keresésében érezhető, hanem éppen a vers művészi megformálásának azokban a legfinomabb árnyalataiban, amelyek az igazi költői egyéniségeket leginkább próbára teszi” (Kuncz Aladár: *Áprily Lajos költészeté*. Bevezető a *Vers vagy te is* című kötethez, 1926).

Leginkább mégis a rímelése, a zenéje ragad meg bennünket — ez a dallamos, bensőséges, „egyensúlyteremtő” muzsika, amelynek szerepéről, harmóniáival eltöltő varázsáról a költő így nyilatkozik:

„Hazája álom és titok,
szem-nem-legelte pázsitok.

Egyszer csak itt van s mint kis ér,
csilingel és kísér, kísér.

S fürtös csengő lesz: hangpatak,
amelybe új csengés szakad.

Mentát locsol, szirmot sodor
és illatos lesz, mint a bor.

És mámoros lesz, partot ont,
kurjongató, vidám bolond.

A mély felé örvénnyel ás,
hogyan belenézni: kábulás.

A fényen tündököelve fut
és fényes tündérvölgybe jut.

S tó lesz, virágot úsztató,
habnyugtató és tiszta tó.

Nem ás, nem ont és nem kering —
Csak ring s a lelkem benne ring.”

(*A rím*)

Áprily ekkor is, később is gyakran menekül az emlékek, a természet, a művészet (főként a festőiség és a zeneiség), a humánus világába. „Én gyűlöletre nem születtem / és itt szeretni nem lehet” — mondhatja keserűen Antigonéval saját emberségeszményéről. Stílusa is ezért vált a disszonanciát átélő, de a konszonanciát áhító költői magatartás kifejezőjévé.

Bertha Zoltán

Tamási Áron legkedvesebb regénye

(Jégtörő Mátyás)

Negyven éve halt meg Tamási Áron, a modern magyar irodalom halhatatlan prózaköltője. Új mellszobrát, Gyurcsék Ferenc impozáns alkotását az évfordulóhoz is kötve, 2006. május 26-án állítottuk és avattuk fel a népi írók vésző-mágori szoborparkjában, ahol emlékező beszédemben az életmű jelentőségének méltatásához a kortárs klasszikusok megállapításait is segítségül hívtam. Illyés Gyulát, aki szerint Tamási európai nagyságú művészként „Garcia Lorcához mérhetően fejezte ki egy nép életérzését”, vagy Németh Lászlót, aki tüneményszerű „világirodalmi költőnek”, „székely Homérosznak” nevezte őt, kijelentve, hogy „a fenomén” maradt számára mindig. Ősi és modern, mitikus és mágikus realizmus, mély- és magaskultúra olyan bartóki szintézistípusát képviseli valóban ez az egyetemes és különleges értékvilágot teremtő székelymagyar remekíró, hogy ilyenformán olvasók és műértelmezők sokasága számára — Sütő András szavai szerint is — valamifajta „csodatevő” erővel és varázslattal bír. Legismertebb regényéből, az *Ábel*-trilógiából vált szállóigévé az a létértelem-megfejtő bölcsesség, miszerint „azért vagyunk a világon, hogy valahol ott-hon legyünk benne”. Sugallva az otthonteremtés örök emberi, metafizikai igényét és szükségét, s példázva azt is, hogy (Czine Mihályt idézve) miként „kell élni minden időben, még a setéségekben is sugarasan, csillagosan”; sorsvállaló hittel a harcban és reménnyel a bajban. Tudva a sorsigazságot, hogy „minden nép elvesz, amely magát elveszti”.

Az *Ábel*-könyvek hozták Tamási számára a legtöbb sikert és elismerést, de érdekes módon ő mégis inkább a *Jégtörő Mátyást* tartotta legkedvesebb művének (mivelhogy „Ábel megvan anélkül” is, hogy a legkedvesebbnek mondaná). „Regényeim közül a *Jégtörő Mátyás* áll hozzám a legközelebb. Abban tudtam leginkább megközelíteni azt, amit mindig szerettem volna megírni”, „amit az életről és a létezésről szerettem volna elmondani” — fejtegeti többször, s hogy ebben sikerült érzése szerint „a világ titkát”, mely „a földet és az eget összetartja és a világot kormányozza”, a legmélyebben kutatnia. Főhőse „nemcsak a földi világot ismeri, hanem a mennyei világot is”, s „a legfőbb szimbólum: a Gyermekek”. Tehát a „fantasztikum ölelkezik a legkeserűbb valósággal, hogy meg tudjam rajzolni az ember összetartozandóságát a Kozmosszal” — összegzi alapmondandóját így az író.

A regénynek az ez évi könyvhétre új kiadása is megjelenik. Ebből az alkalomból is igyekszem a következőkben a mű néhány jellegadó alapvonását felvázolni — ezzel e „legkedvesebb” Tamási-regény értéktudatosító újraolvasásához is hozzájárulni.

*

Tamási Áron megigéző, az epikai műfajok határait folyton feszegető regényírása, írásművészete kétségtelenül egyfajta eredendően mitikus-mesei szemléletmód és valószínűsítés forrásaiból táplálkozik. Az a természetes, naiv történetmondó és bölcselő kedéllyel, sajátosan üde bájjal, egyszersmind pompázatos, „tündéri” költőiséggel telített esztétikai teljesítmény, amely olyannyira különleges helyet szerzett magának a modern magyar prózában, mintha az archaikus világelsajátítás, a népiség hatóerejének az örök kisugárzását és elevenségét igazolná. Mert modernnek érzékelhető magasművészeti formák között is érvényesülnek itt azok a mágikus-mitikus népképzeti minőségek, amelyek egy szerves, egyszerre tapasztalati és transzcendentális, „földi” és „égi”, profán és szakrális mindenségkép értékrendjének a kiteljesedését teszik lehetővé. Tamásinál a mítosz (Féja Géza szerint): „pogány költészet, kozmikus életérzés, világokkal és őserőkkel küszködő s játszadozó kaland, drámai harcokon áttetsző derű és még szűziesen tiszta életöröm. Embersége folklorisztikus alkatú, ezért hősei nem csupán élnek, hanem teremtik is a világot. Alakjai olykor teljesen valószerű emberek, majd átlendülnek a mesébe, elemi erőkké válnak. Mindaz, ami a népköltészetben ösztönösen tört fel, Tamásiban tudatos művészetté vált, ő a folklór utolsó irodalmi nagykövete.” Maga az író így vall: „írtam (...) olyan meséket, amelyekről azt hiszem, hogy a gyökerük a népi észjárásban van, de lombozatuk az enyém”; s „realizmus” és „misztikum” organikus egységről, a „kitágított valóságról” — vagyis a Németh László által a „teljesség iskolájának” tekintett mítosztól — pedig, hogy: „az én irodalmi törekvésemben a misztikum az emberi létezésre kiterjedő valóságot jelenti, mely a társadalmi realitás hullámmozgásait is magához akarja vonzani”.

Ellentmondásosság nélkül így ötvöződnék össze a *Jégtörő Mátyás*-ban is a csodás, természetfölötti, fantasztikus dimenziók az ábrázolás érzékletes, szemléletes életteli-ségével, plaszticitásával. Ez a varázslatos („őslegendához”, „görög misztériumjátékhoz” /Z. Szalai Sándor/ illő) stilizálás, az életmozzanatok folytonos jelképiesítése, a „mesehangulat” állandó bűvöletessége ragadta meg a művet üdvözlő Babits Mihályt is, aki *Népmese és regény* című tanulmányában ekként fogalmaz: „Ahogy Tamási a népmeséhez jutott, nem a szándék tudatossága vitte, hanem lelki alkatának természetes gravitációja. Képzelete eredendőleg mítoszalkotó, látásmódja, komponálása meseszerű akkor is, ha témája száz mérföldnyire van a népmese témavilágától. Rendesen nem is a népmesei motívumokból indul ki, hanem inkább beleesik azokba. Új könyve, a *Jégtörő Mátyás*, úgy kezdődik, mint egy fantasztikus regény. Egy büntetett szellem földi vándorlásait mondja el, míg különböző állati formákon át emberi testbe ér. Ez fantasztikumnak elég szokványos, s népmesének kissé túl spirituális; a történet első személyes előadása sem ad éppen népmesei tónust. S mégis ez a könyv, önmagától és szinte észrevétlenül, valóságos népmeseregénnyé válik, s épp ezáltal hoz új, különös műfajt a magyar irodalomnak. Ami legföltűnőbb: a mesehangulat Tamási regényébe valahogy nem is a fantasztikum ajtaján lopózik be (...) A mese nem ebből a szellemhistóriából indul, hanem épp ellenkezőleg, a földi valóságból, egy intim falusi képből, a paraszti környezet rajzából, amelybe a száműzött szellem állati minőségében belecsöppen, hogy ráért ’szolgálatát’ teljesítse.”

De ha nem egyszerűen a meseiség érvényesül, akkor ez minden bizonnyal még mélyebbre mutat: egy még archaikusabb népi világképi állapotra. A hiedelem, a babona, a varázshit, a mítosz hiánytalan működésére, a természetes életvilág egészét meghatározó elsőbbségére. A mítosz primátusára — hiszen a mítoszok körére jellemző, hogy „bennük a csoda még nem igazán csoda, hanem természetes része a teremtésnek” (ahogyan *Paraszttiblia*juk kísérő tanulmányában Lammel Annamária és Nagy Ilona is megfogalmazták). Arra a szellemi létszituációra, korszakstádiumra, amikor a mitikus világfelfogás még feltétlen, élő, mindennapi értelemteljesség volt. Olyan tudatállapot és tudatműködés, amely megelőzi a tulajdonképpeni mese kialakulásának fázisát. Mert a mesei fantasztikum már mintegy transzformálja, átértékeli saját alapját, a mitikus fantasztikum szféráját. Ugyan „a mitikus elképzelések voltak a mese fantasztikumának kiindulópontja és szükséges anyagforrása” — írja a mítosz poétikájáról értekező Jeleazar Meletyinszkij —, „de a mitikus fantasztikumnak igazi mesei fantasztikumká váló átalakulása csak a korábban a mesealakok alapvonásait képező, említett archaikus elképzelések konkrét etnográfiai jelentésének, illetve jelentőségének megszűnte után mehetett végbe és veszíthette el ’mindennapi’ jellegét. Pontosan azért, hogy a mese csodás alakjai és körülményei már nem képezik a konkrét és aktuális hiedelmek tárgyát”. A mesében előtérbe kerül a hiányosnak, töredékesnek, igazságtalannak észlelt evilági valóság korrekciójának az igénye, az általános vágyjelleg és az egyetemes jelképesesség. A mese és a néphit, a mesei motívumok és mitikus hiedelemhátterük között természetesen eltérhetetlenül szoros marad az összefüggés — „a mesében a babonás történethez tartozó elemek csillannak meg, a babonás történetben a meseiek” (Honti János) —, s Tamási regényére is jellemző bizonyos mértékig ilyen kevertség és átmenetiség. Alapvetően azonban a *Jégtörő Mátyás* mégis elsősorban a meseiséget megelőző hiedelemtörténetek, hiedelemszokások világát rekonstruáló alkotásnak tekinthető, mert benne nem a mesét végső soron definiáló fikcionalitás uralkodik. Nem az a perspektíva, amely döntő különbséget tesz élet és fantázia, érzéklet és képzelet, megélt élmény és remény között (ami tisztán kifejeződik a tündérmese „hol volt, hol nem volt”, „egyszer volt, hol nem volt” formuláiban is), s amely megteremti „azt az elidegenítő hatást, mely a mesével való azonosulást csak egy költői síkon vállalja” (Nagy Olga). „A mese-világ *van*, de nem *érvényes* (...) A mítosz pedig (...) az érvényesnek felfogott és érvényességre számot tartó valóságnak értelmezése és értelmező kifejezési formája (...) A mese *egyszeri* és ezért ismeretlen, a mítosz bizarrságában is ismerős kell hogy legyen, mert időközön felül álló érvényesség a jelentése” (Honti János). — Mindezek szerint tehát a Tamási-mű — mint „magasművészeti” (Bori Imre szerint egyenesen szürrealisztikus) alkotás — a mesei fok előtti mágikus rítusokban újraéledő mítosz létszemléleti és pszichológiai realitását kibontakoztató elbeszélés. Egyfajta népi hiedelemelbeszélés vagy fabuláris hiedelemmonda invenciózus költői rekreációja; mondhatni: poétikus, lirizált epikai hitvilág-rekonstrukció.

A regény narratív szerkezetében elhelyezkedő szereplők mind a néphit keretein belül mozognak — közvetlenül élük és értik a hiedelmeket. A történet voltaképpen egy boszorkányhistoria köré szerveződik. Mátyás, a fiatal férj tudja, hogy miképpen lehet felismerni a boszorkányokat: lyukas fakanalat visz a nagypénteki vecsernyére, hogy a lyukon keresztül meglássa őket. A fakanálon való átnézés és a húsvéti ünnepkörben való alkalmazása persze csak egyféle variációja ennek az egyébként igen elterjedt hiedelemszokásnak — számos másfajta varázseszköz és más időpontokban (karácsonyi, újévi időszakban stb.) való használatuk is általános. Mátyás a saját anyját ismeri fel a templomban, akinek — boszorkányhoz illően — fordítva állt a feje, s „fekete kendő volt a fején, nagy piros orra neki, arasznyi álla és olyan két fekete szeme, mintha valami ördögvadász kiálló hegyesre edzette volna”. A rút külső, a szemmel veréssel és az igézéssel összefüggő szemvillogtatás, a szúrós szem és a tekintet feltűnősege éppolyan markáns tulajdonsága a boszorkányoknak, mint az, hogy nem szeretik a rájuk leső kíváncsiskodókat, s igyekeznek is azokon bosszút állni. Mátyás is fél ettől, de legalább nem árulja el a titkot, mert az még veszedelmesebb lenne. S éjszaka el is jön hozzá az anyja, de nem bántja, csak figyelmeztetőleg megmagyarázza neki, hogy a boszorkány „nem rosszabb ember a többinél! Csak igazibb ember, mert erősebb az esze és nagyobb az akarata, mint a többi halandóé. És inkább tudja e világnak igazságait, mint más. Aki pedig az igazság szolgálatában forgolódik, annak a hatalmak külön fegyvereket adnak.” A boszorkánynak ez a fajta beállítása — a személyes, élethű vonások mellett — szintén a népi hitvilágra, és nem — vagy kevésbé — a népmesére utal. Mert míg a népmesében az újabb kori népi tudatállapotnak megfelelően a boszorkány a legfőbb (Nagy Olga kifejezésével a „permanens”) gonoszság megtestesítője és jelképe, addig az archaikus néphiedelmekben sokkal inkább őriz és hordoz egy bizonyos jelentésambivalenciát, amelyben a samanisztikus segítés, gyógyítás, varázslás jóindulata démonikus ember-ellenességgel, rontó szándékokkal váltakozhat, pontosabban a boszorkányalak egyaránt magán viseli a jó és a rossz lehetőségeit, a tündéri és az ördögi képességeket, s a természetfeletti erővel való összejátszás, a „bűbájosság” sem eleve jelent gonosztságot, illetve jótságot. (A néprajzkutatók általános tapasztalata szerint is például van, ahol ugyanazt a személyt egyesek boszorkánynak, mások viszont gyógyítónak vagy kuruzslónak tartják.) Sőt, Ipolyi Arnold *Magyar mythológiája* szerint a boszorkányképzetben „feltűnik óvallásunk *tiünderei, boldog- és szépasszonyaink* kecses képe, az aljas szemfényvesztési bűvös, ördögös mesterségben meglátszik még bölcs táltosaink tudománya, s jóspapnőink ihletettsége”; vagyis a földöntúli befolyással, erővel és látó, bűvölő, bájoló, varázsló stb. képességekkel rendelkező pogány kori lények degradációja révén, a keresztény dualizmus hatására is vált a magyar boszorkány a rossz alapprincípiumának megjelenítőjévé — aki azonban (ahogy Szendrey Ákos mondja *A magyar néphit boszorkánya* című művében) „a régi sámánok női segítőinek utóda s a mai tudósasszony mása”. Így tehát a néphit és a mese boszorkánya a népi tudatban a névazonosság ellenére egészen elkülönül egymástól.

Mindez élesen megvilágíthatja Mátyás anyjának intő szavait is, amelyekkel az igazság, a tudás értékeit és titkait hangsúlyozza; s küzdelmét, a bűvös, gyógyító hatalmú és tudást adó fokhagyma megszerzéséért. Mert bár ő valóban rontó cé-

lokra használná a hagyományt, mégis ott vibrál benne valami magasabb fokú öntudat és tágasabb világtudatra való törekvés, s ez végképp nincsen meg például Alajos vagy Elek bácsi jellemében, akik Mátyás kedves, bájos felesége, kicsi Márta alantas és szűk látókörű csábítóiként lépnek fel. Nem véletlen így, hogy a boszorkány ellensége, a főszereplő szellem is elismeri annak kettős természetét, illetve utal arra, amikor a titokzatosnak vélt jelenségek valódi és a szűkös mindennapiságot meghaladó jelentéstartalmairól beszél: „Mi itt egyáltalában titokzatos? A fokhagyma talán, amely az örök föld nedvében és az örök nap hevében s ezer kígyó halálán beláthatatlan idők óta készül arra, hogy létrehozza a testvériséget az emberek és az állatok között! Vagy a boszorkány, aki éles és mohó elmével többet összehordott a tudományból, mint más közönséges ember, s csupán azért billent a rossz szellemek pártjára, mert a lelke csenevész maradt! Vagy talán a lidérc titokzatos, kit az ördögök fejedelme hetvenhét tüzes állat vérén kergetett keresztül, amíg elnyerhette az önálló létezését! Hát, barátom, mindezekben nincsen semmi titokzatosság. Ellenkezőleg: abban van homály és érthetlenség (...) hogy az emberek hetven és nyolcvan esztendeig élnek, és ennyi rengeteg idő alatt egy kicsi szűk helyen csak kereken járnak, s apró bódulatukban még a természet dicsőségét és a csillagok vidámságát is elfelejtik!”

A boszorkány Sári néni még halála napján is különös önérzettel és öntudattal vall önmagáról: „Úgy neveztek azért, hogy boszorkány vagyok, pedig csak egy királynak voltam a szolgálója. Egy olyan királynak, aki isten is az ő személyében, csak hogy a papok istenével nem tud egyezni. Ennek az én istenemnek sok szolgálója és szolgálója van még rajtam kívül, külön világunk és törvényeink vannak nekünk.” Felfedezhető ebben a boszorkányszervezetre és ördögyszövetségre való utalás, amint az is a néphiedelemnek megfelelően történik, ahogyan Sári néni egyrészt meggyónja bűneit a papnak, másrészt kézfogással átadja Elek bácsinak a hatalmát, a boszorkányságot. És ördögi gonosszággal még felszítja utódja elvetemült csábító szándékát, s rábízza a lidércet is. Az azonban még a lidérc segítségével sem tudja megszerezni az áhított fokhagymát (a hatalom és tudás zálogát), s végül a szellem ügyes csellel elpusztítja a lidércet, majd belebújva az éppen születő kis Jégtörő Mátyás testébe, annak lelkévé válik.

Mindezek a motívumok még számtalan egyéb babonás elemmel kapcsolódnak össze. A fokhagyma (a népszokásban gyakran mint csodás varázsserejű gonoszűző eszköz) az állatokkal való szótértést, s általában a természeti és létharmónia igazságértékét allegorizálja — s egy kígyó levágott fejéből nő ki. A kígyóhoz szintén a legkülönfélébb pozitív vagy negatív népi képzetek fűződhetnek. Aki a kígyó fejébe fokhagymát tesz és a „levágott kígyófőt a földbe temeti és ebből a fokhagymából a következő Szent Györgyre eszik egy gerezdet, az megtanulja a madarak nyelvét” — írja Róheim Géza a Tamási által is nagyra becsült *Magyar néphit és népszokások* című művében. Taxner-Tóth Ernő pedig még erotikus szimbólumjellegét is felfedez a kígyóban, hiszen azt kicsi Márta veszi észre, feltehetően terhessége első napjaiban, s Alajos is ekkortájt bukkan föl. Az erotikus vonatkozá-

sokra hozza fel példaként továbbá Taxner-Tóth Ernő a Sári néni és Elek bácsi közötti viszonyt, Márta apjának, Mózsi bácsinak az incselkedését Sári nénivel, illetve Elek és Mózsi bácsi vetélkedését, küzdelmét az öregasszony halála után. Ezeknek a finom utalásoknak színező szerepük van, mint ahogy a boszorkány alakjába is belejátszik a Róheim Géza szerinti „rossz anya” képzet, illetve a lopás és a mágia összefüggése. A lidérc, mint a varázshit újabb központi figurája, itt is apró fekete szárnyas állat, tüzet hány és nyomorgatja az embereket, kicsi tojásból kilenc napra kelt ki Mózsi bácsi hóna alatt, s kitartó szolgája mindenkorai gazdájának. S talán, mivel Róheim szerint a lidérc képében bizonyos anális ösztönök ismerhetők fel, az sem véletlen, hogy ennek a lidércnek nem volt farka, „de annak a helyén egy kicsi odú állott, s az odúnak a közepén fekete szem fénylett, mint valami száraz forrásban egy mákszem fekete csillag”.

A *Jégtörő Mátyás* egyes mozzanatait Tamási már a közvetlenül a regény keletkezése előtt íródott *Bajlított szülőföld* című útijegyzeteiben pontosan megfogalmazza; s bár például a férfiboszorkány képze (Elek bácsi) nem ismeretlen a legősibb népi felfogásban sem, egyéni és találóan társadalomkritikus magyarázatot ad rá: „a falu nem maradt el olyan nagyon a világtól, mint ahogy a népies írók szokták írni, vagy ahogy a politikusok szeretnék. Nem maradt el, hanem megfigyelte és látta, hogy a háborút férfiak csinálták, és ugyancsak férfiak juttatták oda a háború után ezt a világot, hogy már a fenékig tele van minden olyan rosszal és ártalommal, amit rendes világban csak a boszorkányok szoktak felidézni. Ezt látta és állandóan látja a falu; s igazságszeretettel, amelyet mindig az ösztönében hordoz, íme, most megosztja a felelősséget a nők és a férfiak között. Olyan módszerrel és olyan fantáziával cselekszi ezt, ami minden népet jellemez: formát, és pedig költői formát ad a riasztó valóságnak, és azzal áll bosszút a szenvedéseken, hogy maradandó formában örökíti meg, hadd szégyelljék majd a jó világban is magukat az emberek, férfiak és nők egyaránt”. S leszögezi: „Hiszek abban, hogy mély értelme van a babonának, amely azt tartja, hogy le lehet leplezni a boszorkányokat is.”

Ezek a megállapítások — párhuzamosan a modern etnológia és szemiológia alaptételeivel — egyrészt igazolják a népi gondolkodás világmodelljének a működőképességét, valóságreferenciáit és aktualizálható érvényességi köröit, másrészt felfedik a mitologikus világkép (erkölcsi) filozofikumának alapvetően dualista szerkezetét: a jó és a rossz princípiumára épülő létezésrendet. Amelyben — ez a regény is tanúság rá — tudás és hatalom mindig az egymást kizáró jóindulatú vagy gonosz törekvések harcának célja és kisajátítandó, birtokolandó tárgya lesz. Babits megfogalmazásában: „Ez a világnézet, mint némely ősvallások, az egész világot lelkes valaminek látja, amelyben egyszerű és egyetlen küzdelem folyik: a Jó és Rossz öröktől fogva tartó küzdelme. A regény mindinkább ennek a nagy eposzi küzdelemnek mitologikus epizódjává árad, ahol a voltaképpeni regénytartalom, az emberi hősök alakja és sorsa nem is fontos többé, csak hordozója, könnyed eszköze, helyként dobált játéka a nagy varázsharcoknak és boszorkányságoknak, akár a legidősebb népmesékben.” S az archaikus világképletbe illeszkedik a tapasztalt és a virtuális, a megvalósult és a le-

hetőség szerinti, az érzéki és a szellemi lét kettőssége is (amelyben ugyanakkor az abszolút, magánvaló formai okként működő szellemi, illetve lelki valóság prioritásának létrendi állítása sem veszti érvényét). Test és lélek ezek szerint különmemű entitások; két alapvető létminőség, szubsztancia. Ez az a bármily ösztönös vagy naiv fokon, de mélyen megérezett és elfogadott bölcséleti dualizmus, amely Tamási egész világszemléletét áthatja, s amely több művében tiszta konkrétságában (tematikusan) is megnyilatkozik (*Vitéz lélek*, *Hegyi patak*, *Test és lélek* stb.). A magyar néphitrendszer mitológiai ontológiája, mint általában a mitológiák, „platonikus” struktúrájú, s különféle szellemi-történeti (pogány-samanisztikus, szinkretikus, manicheus, keresztény) rétegeiben is. Tamási létmagyarázata ennek a gondolkörnek az újraértelmezése és megerősítése, s ezt tölti fel eleven, színes, egyéni élményanyaggal, élettartalommal. Így bontakozik ki a *Jégtörő Mátyás* vándor-szellemé révén egy animista — s a folytatásban, a *Ragyog egy csillagban* pedig egy paraszti biblikus, népi keresztény — színezetű, sajátos dualista koncepció. A történet során a vándor-szellem először bolha, majd pók, méh, szarka, gólya, bagoly, sas, róka, kutya testébe bújik, végül az újszülött Jégtörő Mátyás lelkévé inkarnálódik. Ezek az állatok a bennük élő szellem hatására a kis család boldogulását segítik, a fiatal pár kedvében járnak, nekik szolgálnak és az ő javukra munkálkodnak; együtt is éreznek velük, s mindent megtesznek a bűvös hagama megőrzése érdekében. A hősoket segítő, beszélő állatok és azok átváltozásai, metamorfózisai gyakori jelenségek a népmesében is, s Izsák József nem is tekinti az erre épülő kompozíciót többnek, mint mesei fogantatású írói konstrukciós eszköznek. Azonban még ha „csak” népmesei motívumoknak tartjuk is ezeket, nem szűkíthetjük az ezek mögött húzódó mágikus-mitikus hátteret és hiedelemhorizontot. Az állatok hűsége, odaadása, barátsága, óvó és védő szerepe totemisztikus ősképzetekre, eredetmítoszokra, totemös-tiszteletre utal egyrészt, másrészt a családot, a közösséget védő őrszellem, „házi szellem” vagy „gazda-szellem” állatokban való jelenlétének a hitére, amely elképzelés a „külső lélek” fogalmának felel meg, annak, „hogyan az ember lelkét vagy lelkének egy részét testéből kihelyezheti valamely állatba” (Róheim Géza). Továbbá, mivel a magyarság ősvallására jellemző volt a kettősség hite, vagyis „a kettős lélektöbbség (dualisztikus pluralizmus)” (Diószegi Vilmos), amely megelőzi a monisztikus lélekfelfogásokat, és amely elkülöníti a testlélek (lélegzetlélek, élelélek), illetve a vándorlásra is képes szabadlélek (árnyéklék) fogalmát, ez az eseményláncolat tehát, amelyet a lélekvándorlással, a lélekvándorlás tanával szokás összekapcsolni (Féja Géza, Illés Endre stb.), nem a szűkebben és konkrétabban vett buddhizmussal, hinduizmussal, hanem a tágabban értelmezett animisztikus lélekhittel és világlátással áll rokonságban. Tamási maga vallotta *Vadrózsa ága* című visszaemlékezésében, önéletírásában: „Ez az új gondolat nyilván nagyon messziről és mélyről érkezett, az ősök megmegújuló sorain keresztül, s az emberi létezésnek egyik szellemi titkát lehelte”; Jégtörő Mátyás „sok különböző tulajdonságnak fészke volt”, „s abban a fészekben eggyé lett a sok kép, az emberi létezés örömének zászlója alatt. Vagyis abban a világban, amelyet tudatunk alatt

hordozunk, a képek, bárcsak derengésben, de benne megmaradtak. Ő látta is azokat, sőt az ábrák lényegét magában hordta. A szellem sugarain keresztül emlékezett arra, hogy létezésének egyre magasabb fokain miképpen élt, és mit tapasztalt. Emlékezett arra, hogy bolha korában mily nagyokat tudott ugrani; méhecske korában milyen szorgalmas volt; bagoly korában mily okos, s kutya korában mennyire hűséges. Ezek a tulajdonságok s a hozzájuk fűződő tapasztalatok mindig megvillantak tudatának a mélyén, és szükség esetén, mint meglepő érények, világos eszében meg is telepedtek. Hát ezért volt Jégtörő Mátyás másoknál különb. A magyarázat azt hiszem, eléggé világos. Sőt, nemcsak világos, hanem az ész számára annyira elfogadható, hogy néha mosolyogni kell azokon, akik misztikusnak mondják ezt a magyarázatot. Nem misztikus, hanem a kitágított valóság ábrázolása.” Mindez tehát leginkább egy általános animizmusnak nevezhető szemléletmód naiv, egyszersmind modern racionalitással megerősített reprodukciója. Féja úgy közelít ehhez, hogy a buddhista nézetek Tamásira gyakorolt hatását feltételezve mégiscsak tágítja az ihletforrások szféráját: Tamási mindig „hitt az ember és a világ ősi azonosságában, az eredeti ember és a világerők együttműködésében”. Ez pedig gyökerezhet egyfelől a régi, pogány magyarságnak a „lélekszabadság” eszméjét és bizonyos „metempsychosisi (lélekvándorlási) képzeteket” (Ipolyi Arnold) magában foglaló hitvilágában, illetve másfelől az animizmus egyetemességében, amely — Hauser Arnold szavaival — „megkettőzi a világot: egy valóságos és egy valóság feletti világra osztja, egy látható jelenségvilágra és egy láthatatlan szellemvilágra, halandó testre és halhatatlan lélekre”, a lelket „a testtől különvált lényegként” képzelel el, s számára „a világ két részre oszlik, s az ember önmagát is két részből állónak látja”. „A mágikus világnézet monisztikus értelmezésében a valóság egyszeri egymásba fonódás, hézagatlan és töretlen folyamatosság; az animizmus dualista tudása és hite kettős világrendszert feltételez”, s „dualizmusra és elvonatkoztatásra hajlik” — írja továbbá Hauser Arnold. Mindez alapot adhat annak a gyakori megnevezési pontatlanságnak vagy részgazságnak a kiigazítására, amely szerint Tamásinak a világot, a természetet átlelkesítő látásmódja „panteisztikus” lenne. Mert bár a naivorganicista és panteista, illetőleg animista képzettartalmak szorosan érintkezhetnek, mégis elkülöníthető egymástól az előbbi döntően monista és az utóbbi dualista tendenciája. A természethez fűződő érzelmi viszony mibenléte, minősége ugyanis nem határozza meg törvényszerűen a természet metafizikai státusára vonatkozó megítélés logikai lényegét. A természetáhitat, az élő lélekkel áthatott természet hevült szeretete, a mégoly felfokozott és felfűtött természetrajongás sem jelenti feltétlenül a világ transzcendentális létokának, Istennek a természetben való maradéktalan szubsztanciális feloldását, Isten és a természet monista-panteista azonosítását. A természet, az érzéki világ akár tökéletesnek is érezhető szépsége a teremtettség esztétikai gyönyörűsége révén mindenképpen utal teremtőjére, de nem válik logikai-metafizikai értelemben is egyenlővé vele. („Teremtő és teremtmények állnak egymással szemben: az isteni teremtést az ember tudomásul veszi” /Lammel

Annamária — Nagy Ilona/.) Tamási Áron egész világgképében ezek a szemléleti alapvonások és finom distinkciók gazdagon rétegződve is kivehetők.

A létezés, az ember kettős meghatározottsága mindazonáltal nem zárja ki az életnek az öröm, a derű, a boldogság és a harmónia jegyében való egységes antropológiai elvvé válását („hogya ne éljen többé külön a test és külön a szellem, hanem együtt akarjon teremteni egy jobb világot” — fejeződik be ezekkel a szavakkal a *Ragyog egy csillag* is), illetve a törekvést erre; Tamási megfogalmazásában másutt: „Az a kettősség, vagyis a testnek és a léleknek jelenléte az emberi személyiségben, gyakran láthatatlan csatatérre teszi a személyiség életét. A csatatér helyén harmóniát csak úgy tudunk teremteni, ha a test és lélek egymás elleni harcából az emberi élet egységét próbáljuk megteremteni. Ha ezt meg tudjuk, vagy meg tudnók csinálni, sokkal boldogabbá tennők az embereket, s velük együtt, természetesen a társadalmat. Írásaimban ezért annyira visszajáró törekvés a test és a lélek egységének szolgálata. S ezért van, hogy a látható valóság nem felel meg a népmese lebbenéseiről, sem az úgynevezett misztikus irodalmi kifejezés a való élet tényeiről. Vagyis, ahogy a test és lélek egységét igyekeztem és igyekszem szolgálni, úgy a valóság és misztikum irodalmi formájának együttes és harmonikus megjelenítésére vágyom.” S e megformálási elv érvényesülése valóban remekművé emeli a *Jégtörő Mátyást*. A meleg, bensőséges leírások, az emberek és az állatok életközeli, aprólékos rajza szerves összhangba kerül az elvont eszmeiséggel és hitnézetekkel; úgy, mint a mítoszban, a mitikus képzeletben, amelynek — ahogyan például Cassirer is hangsúlyozza — egyaránt sajátossága az univerzum, a kozmosz spiritualizálása és a szellemi tartalmak materializálása, így természet és társadalom kölcsönös és folytonos egymásra vonatkoztatása is. Az állatok testi, biológiai ábrázolása, mozgásaik és a vándor-szellemtől kormányozott jótevő cselekedeteik megjelenítése megragadó esztétikai természetességgel történik, mint ahogy valóságos és rendkívüli képességeik egymásba simulása is mesei tisztaságú, hiszen a mesében is a saját fizikai alkatának megfelelően viselkedő és segítő állat „reális természete lényének irrealitásával szépen mosódik egybe” (Nagy Olga). S ez a fajta szépség is hozzájárul a mű esztétikai teljességéhez, amelyről Féja Géza így ír: „Nagy könyv a *Jégtörő Mátyás*, Európa és Ázsia mély kultúrájából felpárázó álom, a magyar költői lélek friss hódítása, kerek egység, stilisztikai remek, vallomás az ember küzdelmeiről, harcról, és békéről ép-ségben maradottakkal, sebesültekkel, halottal, a végén pedig fölsír egy csecsemő, az ígért kisdéd.”

Bölöni Domokos

Szélrózsa kankalin (V.)

Mondatok az életemről

13. BÖLÖNI 60

Már Bölöni is...

Csak nem?! — villant föl bennem a kétkedő felismerés, miközben az Angyal csemetét a piacon című szomorkásan szép, önvallomásos novellát ízlelgettem újra: a szerző Bölöni Domokost is utolérte jósorsa, belépett a hatvanasok sorába. Már el is telt egy hét a hatodik X-ét meghozó születésnapja óta, a köszöntést persze elszalasztottam, itt most pótolhatom olvasói, tisztelői nevében is. Isten éltesse sokáig, dolgozzon, meséljen, írjon legalább olyan termékenyen, mint eddig, várjuk az újabb könyveit. A legfrissebbet jól időzítette, bizonyára nem véletlenül. A *Jézus megbíálja Pricskili Dungónak a fülét* Impress-kötet a napokban látott napvilágot.

Figyelemfelkeltő a cím, ahogy mondani szokás, telitalálat. Akárcsak az előző, A nevető gödör, amelyet szintén lapkiadónk jelentetett meg két esztendeje, ugyancsak fekete borítón egyszerű fehér betűkkel. Vagy mint a korábbi kötetei. Érdemes sorolni: *Hullámok boldogsága* (1980), *A szárnyas ember* (1986), *Harangoznak Rossz Pistának* (1992), *Egek, harmatozások!* (1995), *Bot s fapénz* (1999). Ha nem tudnánk semmit az író, újságíró Bölöniről, akkor is megállnánk egy pillanatra láttukon, mert nem szokványosak, s azt is megsejtenénk, hogy a falu köszön vissza oldalairól. De nem sejtésekre alapozunk, tudjuk széles olvasókörzőségével együtt, hogy a mostani jubileumát szerényen elhallgató tollforgató egyike azon kevés szerzőinknek, akik a vidéki élet, a falusi emberek kiváló ismerői és megszállottan, következetesen erről írnak újra meg újra. Falun született, ott gyerekeskedett, tanítóként, majd tanárként oda került vissza, ott élt, dolgozott, telítődött élménnyel, témával hosszú éveken át. És semmit se felejtett. Rövidprózái, tárcanovellái csalhatatlanul tanúsítják. Főként a letűnt kor, a diktatúra idejére érvényes ez, akkor élte át a helyszínen mindazt, ami a kisembereket érte, nyomorította, a rendszerváltás után már a város valósága táplálta írásait, alapállásán nyilván akkor, azóta se változtatott: a gyengékkel, a kicsikkel, kisemmizettekkel, a vesztesekkel rokonszenvezik. Ez természetesen a dolgok túlzott leegyszerűsítése részünkről, Bölöni írásművészete, novelláinak világa sokkal összetettebb, sokrétűbb, színesebb ennél, hősei, illetve antihősei — bár könnyen felismerhető típusokat testesítenek meg — bonyolult, érdekes figurák, s a szerző

is árnyaltan viszonyul hozzájuk. Nyilvánvaló elnéző szimpátiája, de sosem megy el szó nélkül a gyarlóságok mellett. A basáskodókkal, csaló, erőszakoskodó kiskirályokkal, a gátlástalan karrieristákkal, tegnapi és mai köpönyegforgatókkal, az önző, műveletlen úgazdagokkal persze könyörtelenebb, ha nagyszerű emberismerőként őket tűzi tolla hegyére, humora maróbb lesz, iróniája végzetesebb. Ja, igen, humor... Napjainkban hiánycikk. Irodalmi berkekben különösen. Bölöni indulása óta kitartott mellette. Ezt is a javára kell írunk, hozzátéve, hogy ő is keseredik, ritkán vált ki harsány nevetést, egyre gyakoribb, hogy miközben megmosolyogtat, el is szomorít, derűt kever nosztalgiával, vidámságba olt tragédiát és fordítva. Ezáltal emberibbé vált novellisztikája.

Mindez mostani gyűjteményére is érvényes, egyes történeteit ismerhetik is a Múzsza olvasói. Hangulatuk, atmoszférájuk, a jellegzetes szófordulatok, nyelvi lelemények így együtt még erőteljesebb, maradandóbb nyomot hagynak bennünk. Különös egy társaságba kerülünk általuk, tarkaságában is vonzó a Bölöni-féle flóra és fauna, Supincsák tanár úr és Lipicsné Gordon Eulália tanárnő, Fószeri úr és Csuturiga elvtárs, Miatyánk Matyi bá és Mummaj Öcsike, Zdránca Mózsi és Lőkőti Döme, Kalibán Béla és Milliárdos Makutyi, Pricskili Dungó és Csürke Móri, Bugja Bódi és Salak Piskóta Józsi. De itt megállok, kedves olvasó, a kötetben ennél különbeket is talál. Fiktívnek és valósnak egyaránt vélt személyeket, eseteket, helyzeteket. Jó időtöltést tehát Kiscsokoládon, a Három Tetűben, netán a Shurm' O Panzióban. Garantált hétpróbás helyek. B. D. kezeskedik értük.

N. M. K. (Nagy Miklós Kund)
Népűjság, Múzsza, 2006. augusztus 19.

14. BÖLÖNI 65

Kábelkocsmá

Jó hely ez a kábelkocsmá. Nekem jó hely. Hat oroszlán fogad a bejáratnál. Hat fehér oroszlán. Gipszből valók, csöndesek, bugyuták, ártatlanok.

Ma, amikor végigsétáltam a hat fehér oroszlán előtt, valami könnyed huzat jött szembe velem a kábelkocsmából. Valami könnyed huzat és egy imbolygó alak.

Azt mondja nekem ez az imbolygó alak, uram, ide ma nem érdemes bemenni. Kérdelem, hát miért nem érdemes ide ma bemenni. Megmondom, mondja az imbolygó alak. Azért nem érdemes ide ma bemenni, mert nincs az asztalánál Bölöni Domi. Nincs az asztalánál, pedig néhányan nagyon várják. Reggel óta. Még maga Enikő is várja. Tudja, ez a bűbajos Enikő miért várja a mi Dominkat? Hát ugye, ő adja az italokat és ő adja a kávékat. Egyik kezében most éppen egy üveg bor van, a másik kezében pedig a toilett kulcsa. Mert ugye, a toilettre kulcs nélkül bemenni nem lehet. Ilyen hely ez a kábelkocsmá. Maga miért jár olyan helyre, ahol szükség esetén el kell kérni a toilett kulcsát? Fogadni mernék, hogy csak a mi

Domink miatt jár ide, nem egyébért. Mert én is csak a mi Domink miatt járok ide, nem egyébért. Mit gondol, ebben az órában még érdemes, hogy várjunk a mi Dominkra? Mert ha érdemes, akkor hajlandó lennék visszamenni. És várnók ketten egy asztalnál Bölöni Domit.

Próbáljuk meg, mondtam. És vártuk ketten Bölöni Domit.

Kérdeznék én magától valamit, mondta asztalra könyökölve az imbolygó alak. Ha megengedi...

Bármit kérdezhet, feleltem, énnekem semmi titkolnivalóm nincsen.

Ismer maga valakit, akinek a neve Sümi Laji? Ne törje magát! Fogadni mernék, hogy nem ismer. Mert ilyen nevű ember a világon nincs. Sem pedig olyan nevű emberi lény, hogy Pricskili Dungó. Vagy Kukubika Szerencsika. Vagy Milliárdos Makutyi. Ezeket a furcsa neveket az én fejem szerint mind a mi Domink találja ki. És tudja, hogy mi az érdekes ezekben a kitalált nevekben? Az az érdekes, hogy ezeket a furcsa neveket megjegyzi a magamfajta ember, el tudná sorolni még részeg állapotában is. Azt mondom, Micsobur, egy kicsit somolygok magamban és várom, hogy jöjjön Bölöni Domi. Amikor nagyon magam alatt vagyok, sokszor elgondolom, mitől tudnék én egy kicsit somolyogni? Attól, hogy valahol a világban mennyi a nemzeti jövedelem? Vagy attól, hogy valahol a világban hány gazdag ember él és hány szegény ember? Hogy kit lőttek le és kit fogtak el? Vagy attól, hogy melyik faluban volt tökmag fesztivál, s ott mennyi sört öntöttek magukba a népek? Az efféle események engem nem hatnak meg. Hát nem izgalmasabb, ha Pricskili Dungóról olvas valamit az ember? Olyan történetet, amely Pricskili Dungóval esett meg? Persze, úgy, ahogyan azt a mi Domink írja le. És nem más. Mert ha más írná le, mi esett meg Pricskili Dungóval, Sümi Lajival, akkor engem az sem hatna meg. Mert az másféle történet lenne. És másféle szavakkal lenne elbeszélve. Olyan szürke, idéetlen szavakkal, komolykodva. Ezért várjuk mi itt Bölöni Domit. A hét minden egyes napján. A kábelkocsmában, ahol a toilett kulcsát szükség esetén kérni kell. Ilyen hely ez a kábelkocsmá. De mi itt várjuk Domit, mert ez az ő magánjellegű szerkesztősége. Várjuk, hogy ha nem egyéb, legalább lássuk. Az sem baj, ha nem szól semmit. Csak legyen itt.

Most hány óra lehet, kérdezte az imbolygó alak. Mondtam, hány óra. Az sok. Nagyon sok, mondta és fölállt az asztal mellől.

Magamra maradtam.

Jó hely ez a kábelkocsmá. Nekem jó hely. Amikor ide betérek, hat oroszlán fogad a bejáratnál. Hat fehér oroszlán. Gipszből valók, csöndesek, bugyuták, ártatlanok. Most épp valami könnyed huzat megy ki közéjük a kábelkocsmából. Valami könnyed huzat, s egy imbolygó alak.

Elekes Ferenc

Málnási Ferenc

„Olajágot viselő Noé galambja...”

Emlékezet, önéletirat, memoriálé, vallomás, mentség, „emlékezetül hagyott írás”, diárium, mind-mind a magyar nyelvű emlékirás első hajtásai, szerzőik: Kemény János (1607–1662), Szalárdi János (1616–1666), Kornis Gáspár (1625–1683), Cserei Mihály (1667–1756), Apor Péter (1676–1752)... Közéjük soroljuk az emlékiratírás legkiválóbb szerzőjét, Bethlen Miklóst (1642–1716), aki írói érdeme mellett korának egyik legműveltebb főura, világlátott, széles látókörű államférfi is volt. Szüntelenül tevékeny életét szentelte annak a feladatnak, hogy a német és török közt, a kuruc és labanc közt, a katolikus és protestáns elfogultságok között is minél nagyobb békét, biztonságot és kölcsönös megértést érjen el Erdély népei számára. Célját végső politikai elmélkedésében határozta meg: „...törökkel, oláhokkal, és moldovaiakkal való örökös és tökéletes békesség elérése...” — fogalmazta meg az *Olajágot viselő Noé galambja* című művében. A 20. században József Attila is ezt vallotta *A Dunánál* című versében, és a 21. században is erre az örökös és tökéletes békességre kellene törekednünk, ezt kellene valahogyan megvalósítanunk...

A fiatal Miklós professzora és mindhalálig vállalt példakép-mestere Apácai Csere János volt. De Bethlen János, az apa is művelt arisztokrata, aki fiát Gyulafehérvár és Kolozsvár után német és holland egyetemekre küldte tanulni. Miklós a hazatérése (1664) után jelentős szerepet vállalt Erdély politikai életében — főispán, titkos tanácsos, s pályáját egy esztendei börtön sem törte meg. Egy olyan időpontban, amikor nem volt mód kikerülni a kis ország Habsburg-megszállását, nagyon okos diplomáciával érte el Bécsben, hogy a Diploma Leopoldium (1690) az adott körülmények között viszonylag a legnagyobb szabadságot biztosítsa Erdélyben a nemeseknek, de a magyar, székely, szász és román nem nemeseknek is... Erdély szabadságát, közbiztonságát célzó elmélkedése Rabutin tábornagy kezébe került, aki elfogatta, előbb Szebenben, majd Bécsben őriztette, végre két évi raboskodás után Bethlen bár szabadlábra került, haza már nem juthatott, magára hagyatva, Bécsben érte utol halál...

A latinul, németül, franciául, olaszul és hollandusul beszélő, fogalmazó író-államférfi (aki görög és héber szövegeket is megértett), szépirodalmi főművét, vallomásokkal, forrásértékű történelmi adatokkal teljes önéletrajzát magyarul írta meg: *Bethlen Miklós élete írása magáról* (1708–1710). Művét előbb szebeni, első fogása idején kezdte írni, bécsi rabként folytatta, az őt ért vádak ellen kívánta tiszt-

tázni magát. A megtörtént dolgok valóságos leírása a célja, de a művészi hatás-keltés vágya is érvényesült, amikor szenvedélyes önmegfigyelés vezette tollát, amikor az embereket, eseményeket szenvedélyes jellegű rajzokban, képekben megfogalmazott jelenetekben mutatta be.

1644 őszén éppen a költő, Zrínyi Miklós vendége volt Csáktornyan, és részt vett azon a vadászaton... A tragikus esemény pontos körülményeit a szemtanú előadásában ismerhetjük meg... „...gyalog a sűrűbe befuték én, hát ott fekszik, még bal kezében, mint tetszett, a pulzus gyengén vert, de szeme sem volt nyitva, sem szólott, csak meghala... mert a fején három seb vala: egy balfelől, a fülén felül, a feje csontján ment csak el a kannak agyara, a homlok felé szakasztotta rútul a feje bőrit; más ugyan a bal fülén, alól az orcáján, a szeme felé, rút szakasztás, de e kettő semmi, hanem a harmadik jobbfelől a fülén alól a nyaka csigájánál ment bé s elé a torka felé ment, és a nyakra járó minden inakat kettészakasztotta, az ölte meg, vére elmenvén...”

Bethlen hajlékony, kifejező stílusa, hol velősen, tömören, hol pedig kanyargós körmondatokban, mélyen átértzett őszinteséggel bontakozik ki előttünk... Érzékeltes szóképei, hasonlatai és színes leírásai változatossá teszik mondatait, szövegét...

Bethlen Miklós élete és önéletírása ma már irodalomtörténet-oktatásunk szerkesztésének, örömdarabjának, hogy erdélyi középiskolásainknak is taníthatjuk (’89 után magam is a diákjaim kezébe adhattam önéletírását, felolvashattunk belőle, meg-nézhattuk a korabeli illusztrációkat, és irodalmi kirándulásaink során három alkalommal is sikerült felkeresnünk Bethlenszentmiklóst, megcsodálhattuk az író tervezte, ősi kastélyt, az erdélyi barokk építészet ma is ragyogó alkotását...)

Bethlen Miklós a béke és a méltányos megértés hitvallója, gyakorlati politikusa volt. A reneszánsz után és a felvilágosodás előtt jeles, európai szemléletű, egyik legjobb magyar prózaírónk. Önéletrajzát diákjaimnak mindig hasznos olvasmányként oktattam, s felhívtam a figyelmüket, hogy Jókai, Mikszáth vagy Móricz legjobb regényeinek sorában helyezték el, s az önéletírás elolvasása után a mai fiataloknak is szóló értékként „mentsék el” memóriájukban.

Bethlen Miklós

Imádságoskönyv

(Részlet)

A léleknek Istennel, magával és a testével való beszélgetése Vecsernyekori könyörgésem

Áldjad lelkem a te Uradat, Istenedet, minden énbennem dűcsérje az ő szent nevét. No én testem, lelkem, minden erőm, tehetségem, indulatom, érzékenysé-
gem magasztaltjátok az Urat, aki a tü bűneiteket megbocsájtja, és minden álnok-
ságodat, ó én lelkem, olyan messze viszi tetőled, amely messze napkelet
napnyugottól, mert olyan irgalmatos, kegyelmes tehozzád, mint az édesatyja az ő
fiaihoz, sőt az édesanyák szerelménél is nagyobb az ő szerelme tehozzád, mert az
Isten szeretet.

Gondold meg, ó én lelkem, hiszen az Isten tégedet szintén úgy a semmiből
formált, mint a sátánnak egyik akármelyik angyalát, mert hogy te ördög nem
vagy, hanem ez vagy, ami és ki vagy, tetőled, attól a semmitől vagy-e? Micsoda
ereje, érdeme, hathatósága lehetett a semminek, holott valósága sincsen. Az Is-
ten teremtett münket, nem mü csináltuk magunkat. Áldjad lelkem Uradat, Iste-
nedet!

Szállj magadban, ó én lelkem, ó én testem, Ádámnak, Évának fia! nem adott
vala-e az Isten münékünk a mü első szüleinkben tökéletes szentséget, igazságot,
halhatatlanságot, értelemnek tisztaságát, bölcsességet, akaratnak teljes szabadsá-
gát, a világ teremtetésin való királyi uraságot, magával, Szent Fiával, Szent Lelké-
vel és szent angyalival való békességes, gyönyörűséges társalkodást. Mit kívánt a
te Istened tetőled? Csak az egy gyümölcs állapotjában való engedelmességet,
amely által örökkévaló, még annál is nagyobb boldogságra mégy vala, melyet
szem nem látott, fül nem hallott és emberi elmében nem ötlöhetik. De jaj!

Hogyhogy választók magunknak a mü teremtő Urunk Istenuk és mennyei
édes Atyánk helyett urunknak a sátánt, amikor inkább hívők az ő hazugságát,
mint a változhatatlan jó Isten igazságát, aki megmondta vala, hogy meghalsz.
Pártot ütünk az Isten ellen, hűtetlenül felfuvalkodánk, az Istennel is egyenlővé
akaránk lenni, bölcsességet kívánánk nevelni, de a baromnál oktanabbak lőnk.
Az istenség helyén ördög fiai, rabjai lőnk, a halhatatlan örök élet helyett nyerők
magunknak a testi, lelki halált és örök kárhozatot, a szentség, igazság, ártatlanság,
értelemnek tiszta világossága és az akaratnak teljes szép szabadsága helyén nye-
rők a bűnnek, ördögnek, testnek, halálnak feneketlen fertős tömlöcét, mely
setétségből ki sem látunk, sem szemünket, sem elménket nem emelhetjük fel a

jóra, és annak csak meggondolására is alkalmatlanok vagyunk, természet szerint haragnak fiai és a bűnnek szolgálói, rabjai vagyunk. A teremtetett állatokon való királyság helyén nyerők ennek a mű bűnünk miatt megátkoztatott és a sátán fejedelemsége alá vettetett világnak minden nyomorúságát és reáinktámadását, elanyyira, hogy minden állat, egy legalább való tetű, bolha, serkéig ellenségünk legyen, és vagy elfusson előttünk, utáljon, vagy reánk támadjon. Az Isten és szent angyali édes gyönyörűséges társasága helyén nyerők magunknak ama síró-rívó oroszlánnak, a levegőég fedelmének minden seregével együtt lelkünk, testünk, világi és örök életünk, boldogságunk után incselkedő, leselkedő dühösségét és szörnyű ordítását.

Ó én bűnös, gyarló lelkem, nem vagy ebben a rettenetes megvakultságodban elégséges csak elmédbe való felvetésére is annak az egyenességnek és boldogságnak, amelybe és amelyre Isten tégedet teremtetett vala, melyből a te sok okoskodásod által szabad akaratom szerint ejtéd magadat ebbe az amazzal véghetetlenül ellenkező, és így valamint amaz vég nélkül való vala, úgy e megfoghatatlan, iszonyú boldogtalanságba. Ó én nyavalyás ember, ki szabadít meg engem e halálnak testéből! De áldjad lelkem Uradat, Istenedet, és gondold meg, vajjon az Isten a maga igazsága szerint nem hagyhatott volna-e tégedet abban a bűn és kárhozatnak állapotjában, mint ama sok pogányokat Amerikában, Schina, Japonia, India és a te magad régi hazádban, Scythiában akik születtek, és ama sok mahumedánusok s többek, akiket az Isten elbocsátott a magok veszedelmeknek útjára. Ha te azok közül egyik volnál, ha te ezelőtt ezer esztendővel születettél volna Scythiában? Ha te voltál volna az első gyilkos Kain, vagy az Úr Jézus Krisztus elárulója, Judás, mondhatnád-e, ó te sár, a te Teremtődnek, miért csináltál engemet ilyenre? Mivel voltál te, ó bűnös Ádámnak, ó haragnak fia, jobb akármelyik testvér atyádfiánál, a te természeted szerint ki különböztet meg tégedet másoktól? Mid vagyon, amit máshunnan nem vettél volna? Hogy már az Isten tégedet, ó én lelkem, nemcsak minden érdemed nélkül, hanem érdemed ellen abból az irtóztató, meghatározhatatlan Gehennából az ő ingyenvaló jóakaratajából kivött amaz örökkévaló dücsöségre, melyet szem nem látott, fül nem hallott és ember elméjébe sem veheti, míg e sárházban lakik, áldjad a te Uradat, Istenedet. Mert az Isten maga a maga kebeléből szerzett tenéked váltságot világ fundamentuma felvettetése előtt az ő fiában, az ő akaratjának jóindulatja szerint választott a szent és fegyhetszerű és azután az örök életre s megdűcsőíttetésre. Az üdőnek teljességében kibocsátá szerelmes fiát asszonyi állat által, aki éretted engedelmes lőn a keresztnek irtóztató és gyalázatos haláláig, bűnné és átokká lőn éretted s helyetted, hogy te lennél Istennek igazságává őbenne. Az ő sebeivel gyógyulál meg, én lelkem, én testem. Áldjad Uradat Istenedet!

A tőle rendelt üdőben keresztyén, őtet igazán félő, tisztelő szülék által e világra hozza. Ottan mindjárt az újjászületésnek feredőjében az ő fia vérével minden bűneidből kimosa, fiává fogada és az ő házába cselédei közé számlála, még-

pedig ezt akkor, mikor a te édes nemzetségedben, hazádban az Evangéliumnak ragyogó fényes napja délszínben tündöklök vala. Áldjad lelkem Uradat Istenedet!

Nem tartá Isten a te jódra elégnek édes szüléid dajkaságát, hanem azonfelül ritka híres, nagy tudományú, szent életű tanítók által neveltete fel az ő esméretiben, félelmiben és világi tisztességes tudományokban, erkölcsökben. Az ő szent igéjét kezdedbe adá még gyermekségedben, és az ő lelkének annyi ajándékot önté ki tereád még akkor, hogy ha méltatlan is, de az emberek kis bölcsnek nevezének csudálkozva s gyönyörködve. Áldjad lelkem Uradat Istenedet!

Így veté az Isten a te nyakadba amaz üdvességnak minden arany és drágakövek felett való láncát, eleve elválaszta, elhíva, megigazíta, Szent Fia testével, vérevel az örök életre táplála, Szent Lelkének templomává fogada, megszentele, zsongásban meg is dücsőíte. Erre pedig a szempillantásig úgy visele gondot, mint a maga szeme fényére, mert tefelőled az ezerszer s még ezerszer elromolhatott volna. Jaj, mennyiszer te azt megfertéztetted, és a benned lakó Szentlelket megszomorítottad, hát mire fokadtál volna, ha elhagyott volna. Ó én lelkem, áldjad Uradat, Istenedet!

Ó én bűnös lelkem! ó én gyarló, undok testem! jusson eszünkben amaz fellemlenék és gyalázatnak ágya, amaz utálatnak és bűnnek kerti s filegoriája. Amaz setét bolt is és több keresett rút alkalmatosságid! Jaj, mint rohantunk a fajtalanságra, minden bujaság és tisztátalanságra, és ami gonoszabb, majd mindenkor felebarátaink tisztességes ágyaira és az Istennek azokhoz köteles szolgálóleányinak megfertéztetésére, trágárság, hivalkodó szó, hazugság, csalárdság, csúfolódás, rágalmazás, szitok, átok és mások becstelenítése s megutálására. Helytelen, haszontalan, vakmerő esküvés, kevélység, büszkeség, tobzódás, részegség és minden haszontalan világi mulatságra. Dühös harag, bosszúállás, verekedés, vérengzés és minden kegyetlenségre, gyilkosságra. Fösvénység, erőszak, ragadozás és minden fukarságra, in summa mindenféle bűnre és gonoszságra. Ellenben holt volt az igyekezet és hajlandóság a jóra. Ó én lelkem, áldjad a te Uradat, Istenedet! Aki látván a te nagy gyarlóságodat és hogy te csak olyan vagy, mint a por, mely a szélről széjjelhintetik, és hogy te nemcsak elindultál a hűtetlenek tanácsán, hanem meg is állottál a bűnösök után, sőt nagy mélyen bé is ültél a csúfolóknak székekbe, mennyiszer, mely csudálatoson hajad, füled, orrod, kezedenél fogva erővel is kivont azoknak társaságokból, mennyiszer vágta bé előtted a bűnnek alkalmatosságait. Nem csuda-e az olyan megveszettségben és sok nagy kész alkalmatosságokban, hogy úgy megzabolázott, bizony nem a test és a vér, amely buzgott a bűnre, nem a világ, sem ördög, amely készítetett inkább arra, hanem egyedül csak a tégedet szánó Istennek lelke, hogy a paráznával egy testté ne légy. Ó áldjad lelkem Uradat, Istenedet!

Ki adta tenéked azt, hogy a nemzetséges szokott és nem bűnnek, hanem emberség, tisztesség, barátságnak maga alkalmaztatásnak tartatott részegeskedéstől, tobzódástól, kártya, kocka, tánc hijábavalóságainak űzésétől elvond magadat, és rossz, barátságtalan nevet viselj a józan és mértékletes élet mellett, melyet az Is-

ten nem koronázott-é meg hosszú, jó, egészséges étellel és az emberek s magad csudájára való erővel, nyerseséggel? Ki vont meg tégedet a közönséges és világ előtt igen édes ajándékon való kapástól avagy csak ennyire is, az ingyenéléstől és mások kárával való kereskedéstől? És egyéb akármilyen büntől, ha mit elmulatál, ki tartóztatott meg? És ha valaha legkisebb jó vagy annak csak árnyéka, szikrája származott is tőled, ki cselekedte azt? Bizony nem te, hanem a tebened élő Krisztusnak lelke. Áldjad azért, én lelkem, a te Uradat, Istenedet! aki a te életedet kegyesen táplálja, valami szádnak kell, bőséggel megadja. Mint a sást, megifjít és megújít, napoknak hosszúságával bétölt tégedet, és az ő irgalmával megkoronáz szépen. Ugyanis én testem, én lelkem, nézzük el, a mű világi életünket ki adta más, ha nem az Isten? Az úri és főrenden való születést, sőt az ő házában külső, belső nagy tiszteket, méltóságot, becsületet, tekintetet, autoritást, a sok szép jószágot, szép házakat, zsíros nagy mezőket, erdő, szőlő, és kerteket, tók, malmok és vizek hasznait és gyönyörűségeit, szolgálók, jobbágyoknak néked engedő nagy seregeit, falukat, városokat, mindenféle marháknak nyájait, csordáit, étel, ital, ruházat, arany, ezüstnek tisztességes bőségét, úgy hogy az ő házában javaival nemcsak a szükségre, hanem a gyönyörűségre is eltelnél, ó én lelkem, én testem! Sem felfuvalkodtató gazdagsággal, sem lopás vagy koldulásra kényszerítő szegénységgel nem terhelt tégedet, hanem a te rendedhez illendő kenyérrel táplált mindenkor a te jó Istened és mennyei Szent Atyád. Áldjad hát, én lelkem, a te Uradat, Istenedet! és ne felejtse el az ő jótevényt!

Annak felette, ó én lelkem, ó én testem, nézzük el: A jószág, gazdagság az atyákról, anyákról száll, de a jó, értelmes feleség egyedül csak a Jehovától adatik, a hatalmas méltóságok, királyok, fejedelmek sem adhatják azt a gyermekeknek. Ihol az Isten tenéked micsoda szép természetű, szép ábrázatú, szép elméjű, szép tiszta erkölcsű, Istent félő, tégedet szívből szerető, becsülő, jó gondviselő feleségeket ada. Azokkal micsoda csendes, gyönyörűséges, minden egymástól származható bosszúság és ízetlenség nélkül való életet, micsoda sok szép fiakat, leányokat adott ő Felsége. Nézd el bár e világot, ritkán találod mását a te két házaságodnak egymásután. No hát én lelkem azokért a drágagyöngyökért áldjad a te Uradat, Istenedet! aki a te sérelmidet meggyógyítja, életedet veszélytől megmenti és a halál veszedelmétől megőrzi, a vadász töre és hamis nyelvek mérge ellen az ő igazságával, mint pajzzsal, védelmez, bétakar, és az ő szent angyalainak kezében hordoztat. Jusson eszedbe, az Isten teljes életedben mennyi ve-szedelmeken, mind tengeren, folyóvizeken, szárazon, mind fogságaidban, és az embereknek, mint Belial fiainak, üldözésekben, csak legközelebb ebben a tömlöcben is, mint oltalmazta meg életedet, mindeneknek, magadnak is csudájára tartotta meg lelkedet, elmédet, erődet, egészségedet, vigasztalta titkon, nyilván rendszerént szent igéjével, rendkívül Szent Fia, Szent Lelke által, még éjjeli látásokban is, a te szívedet. Hová löttél volna eddig, ó én lelkem, ó én szegény fejem, ha ebben a halál árnyékának völgyében az ő pásztori vesszeje és botja meg nem vigasztalt, és

ellenségid bosszúságára asztalt nem terített és álmot nem adott volna. Áldjad lelkem Uradat, Istenedet!

Ne felejtse el, ó én lelkem, az Istennek azokat a kegyelmeit is, amelyeket a te életednek, testednek felével, szemed gyönyörűségével cselekedett, akit Erdélyben ritka például árváknak tükörévé tett. Kit nevelt az Isten hét esztendő korától fogva atyja, anyja, háza nélkül, úgy kisasszonyszámba fel? Jóság, külső, belső érték és minden világi jövő reménység és tekintetek nélkül kit házassított az Isten maga úgy ki, mint ezt a te árva Júliádat? Kit tett olyan gyámoltalan árvát olyan úrasszonnyá? Kinek jegyruhául adta maga az Isten a ritka szép termetet, szép ábrázatot, jó erkölcsöt, szép elmét, jó gazdaasszonyságot, tehozzád való igaz hűséget, buzgó, tiszta, szemérmes szerelmet, sok szép gyermeket és engedelmes szelídséget, isteni félelemnek, imádságnak, böjtölésnek, alamizsnálkodásnak, tanulásnak, bünt utálásnak és jóra való igyekezésnek talentumit és az együtt való csendes életre már huszonkét esztendőt. Te tudod, mint költetek öszve és mint éltetek. Valamit az Isten nékie adott volt, azt véle együtt mind néked is adta volt mindkettőnk képében, azért ó én lelkem, mindörökké áldjad a te Uradat, Istenedet!

Emlékezzünk, ó én lelkem, az Istennek atyai vesszejéről is, mert az atyai, anyai dajkálkodás, nevelés világ szerint sem lehet fenyíték nélkül, mennyivel inkább az isteni, aki az ő fiait sanyargatja, akik pedig sanyargatás nélkül valók, azok az ő házán kívül való fattyak, mert ő szava: A Jehova tanítását ne vedd meg, fiam, és az ő dorgálását ne und meg. Ne mondjad hát azt bolondul, ó én lelkem s ó én nyelvem, hogy adott volt ugyan sok szép áldásokat, de ismét mind elvötte. Elvötte első szép, jó feleségemet, ó én lelkem, ó én nyelvem, hallgass, mert bizony nem panasza, hanem hálaadásra adott véle alkalmatosságot, mást adott mindjárt hasonló jót, azonban ifjabbat, egészségesebbet, szebbet, vajjon tartozott-e véle? Nem lehetett volna-e meg, hogy egyiket sem adta volna, vagy mindeniket elvette volna, avagy füstös és csepegő házhoz hasonlót adott volna. Áldjad lelkem Uradat, Istenedet!

Elvötte Isten sok szép gyermekimet, kivált elsőszülöttemben, házas leányomban életének legszebb és mindennap gyümölcsöző korokban keserített meg felette igen. De tedd szádra kezedet. Lám Szent Jób minden gyermeke halálára is csak azt mondja: Az Úr adta volt, az Úr vette el, övé a dicsőség. Nem volt volna-e szabad az Isten véle, ha egyet sem adott volna, vagy ha mind egyig elvette volna, de hagyott az elvettektől való szép unokákat, fiadat, más házas több leányidat és itt is szép unokáidat meghagyta, csak ezeknek kedvezzen már az ő isteni, édesatyai keze. Higgyed, én lelkem, az Istennek, néked és a te gyermekidnek így ez jó. Amint mindenben, úgy ebben is Istené a dicsőség, tiétek a hálaadás és az üdvesség. Hallgass, mint régen Áron. Áldjad lelkem Uradat, Istenedet!

Elvette Isten az én atyámfiat, ihol két esztendő alatt ugyan rakásra, halomba vágá az Isten az én famíliámnak szép zöldellő cédrusit az ő virágzó üdejekben, de hallgass én nyelvem, hallgass én lelkem! úgy tetszett Istennek, úgy volt őnéki

dücsőséges, úgy volt azoknak üdvösséges, csak az Isten kedvezzen a még meghagyottaknak és a kivágott törzsökök sarjazásinak. Ó! világi, annál nagyobb, régibb, híresebb famíliák, mik vagytok Isten előtt, egyéb nem, hanem egy-egy agyagvermek a fazakas előtt; ki büntetett vagy feddett meg valaha fazakast azért, hogy ha mely agyagveremből azelőtt sok szép mázas, hímes, virágos, cifra edényeket csinált, hogy tovább abból a gödörből semmit sem csinál, hanem másból dolgozik és olyant csinál belőle, aminéműt akar. Ha házad, famíliád egészen deficiálna is, köszönd meg, hogy ennyi száz esztendőtt virágzott, hallgass és áldjad a te Uradat, Istenedet!

Elvette Isten szép jószágodat, elpusztította szép házaidat, külső, belső értéket, marháidat, híred, neved, becsületed, méltóságodat, sőt az emberek között való szabadságodat, keserves rabságra vetett, annyira a sátán és világ kezébe adott, hogy halálos sententiát mondhasson reád. Mint a labdát, messze kicsapott édes hazádból, idegen országba, és ott is nemcsak számkivetésre, hanem fogságra, elszakasztott, talán örökké, feleségedtől, gyermekidtől s minden jóakaróid s feleidtől, sőt az ő házából és szent ígéje hallásától is, de hallgass én lelkem, hiszen az Isten adta volt mindazokat tenéked, és nem úgy, hogy azoknak te ura, hanem sáfára légy. Tégedet az Isten tett az ő házában szolgának, amicsodás rendben és hivatalban nékie tetszett, nem a maga szükségéért, hiszen az Istennek semmire szüksége nincsen, nem a te jószágodért, vagy hogy mást is nem talált volna helyetted, hanem csak az ő tetszéséből és tehozzád ingyen való jóvóltából. Nem szabad-é azt az Istennek tevéled cselekedni, semmivel, amit te a te sáfárodal, szolgáloddal, aki másképpen tenéked Isten előtt szolgatársod s vér szerént való atyádfia, mégis amikor akarod, elbocsátod, néha kiveted tisztiből, elűzöd, büntetted, sokszor méltatlan s ok nélkül is. Nem szabad-é az Istennek azt véghetetlen hatalma, bölcsessége és igazsága szerént elkövetni tevéled, hogy eddig úgy szolgáltattott véled a maga házában, amint szolgáltál, most már azt akarja, hogy a szenvedéssel és engedelmisséggel szolgálj ő Felségének, aki egyedül aláz és magasztal, akihez soha senki sem közelít, ha maga nem hívja, és mondjad a Dáviddal: Ha kegyelmet találok az Úr szemei előtt, visszaviszen engemet, és megláttatja vélem az ő sátorát, ha pedig azt mondja, hogy nem gyönyörködöm benned, ihol vagyok, cselekedje azt vélem, ami jónak tetszik az ő szemei előtt. Ha az emberek templomtól s prédikátortól elfogtak, meghagyta az Isten kezében s lelkedben az ő szent ígését, maga az Úr Jézus Krisztus és az ő Szent Lelke állott a prédikátor helyébe, az pedig szüntelen, mind nappal, mind éjjel. Áldjad lelkem Uradat, Istenedet!

Ó én édes Istenem! legkeservesebb az én világi dolgaim között az én lelkemnek, az én feleségemnek énmiattam való gyötrődése. A nagy adósság és az én házamnak jövőendő szomorú állapotjáról való szorgalmatoskodás, kesergés, melyben az én feleségemnek mindenütt hét része vagyon. Jaj! ítíld meg, édes Istenem, a te mindentudásod és véghetetlen jószágod, kegyességed szerént, ha nem keservesebb-é ennek a te árvádnak gyásza ma annak az özvegynek gyászánál, aki az ő

ifjúságának férjét eltemeti, siratja, gyászolja, ugyanis soha többé nem várja, úgy vagy, ez nagy keserűség felette, de az olyan az ő férjét tudja, hogy az Ábrahám kebelében és a föld gyomrában nyugszik, nem félti sem ördög, sem világtól, reménség, félelem, szorgalmatosság, szerelem, esekedés és e világi minden indulatok, tekintetek eltemettetnek, marad fenn a szomorúság egyedül, de ezt az özvegykenyér keserűségét enyhíti a te gondviselésed mindennap, Szent Lelked, aki a te szent tanácsodon megnyugotja a lelket, enyhíti a te szent igéd, annak hirdetőinek, jóakaróinak, atyafiainak vigasztalására és minden tanácsadás és segítségre való készsége, szabadsága, gyermekeinek játszása, nevedése és végre az üdő megemésztí és elfelejteti. Jaj! jaj! jaj! az én keserves társomnak-özvegyemnek, aki engemet ennyi esztendő alatt a sátán és az irgalmasságot nem tudó világ körmei szaggatásában irtózva néz, nem a te kebeledben, nem a földi nyugalomban, nincs ember, aki vigasztalja, ha volna is valaki, aki münket szánna, messze áll, ki nem akar, ki nem tud, ki nem mer vagy nem lehet vigasztalni. Gyermeke játéka, öröme, nevedése méreg gyanánt esik. Jaj, mire nevetsz, mire nöss! ó árvánál árvább, boldogtalan gyermek! Mindezek és több elészámálhatatlan keserűség, rebegés és gyötrelmek között várja a más rend szerént való özvegy és árva kenyeret maga és árvái kezekbe, úgy hogy szíve repedésével kényszeríttessék az én haláloamat kívánni, sőt méhe gyümölcseinek is és magának is, elátkozza Jóbbal és Jeremiással születésének napját, mikor e szüntelen való sokféle halálban ha Fel-séged választást adna is, mint régenten Dávidnak, nem tudnánk mit választani, hanem a te lelked tanításából azt, amit Dávid választ: Essünk az Úr kezébe, mert az Úr irgalmas, kegyelmes, ne essünk (vagy ha már a te tetszésedből oda es-tünk) az ember kezébe, ne hagyj mégis tovább is ott, mert nem tud könyörölni, hazug és halálos mérges az ő szíve. Ó én Istenem! mely keserves a mű lelkünk, ezeknek a te csatornáidnak zúgásiban már elmerültünk, mondja ezt a te lelked a mű lelkünknek: Ne csüggedjete el, bízzatok Istenben, s nem hágy el. Ha a jót elvettétek, vegyétek el a gonoszt is. Én vagyok atyátok, Istenetek egyaránt mind a ketten és tüütánatok a tü gyermekeiteknek is. Jusson eszetelekbe az én szolgám, Il-lés hollója, liszti és az Eliseus olaja. Akiket én szeretek, megdorgálom, sanyarga-tom. Ebből esmértettek meg, hogy nem fattyak vagytok, hanem fiamnak, leá-nyomnak tartalak. De hű vagyok én, aki nem hagylak feljebb kísértetni a tü tehetségteknél, jó végét adom s erőt is a szenvedésre. Nézzetek az én fiamra, patriárkák, királyok, próféták, apostolok, mártírok és szentekre, nemde nem mindenik viselte-é az ő keresztét, és sok nyomorúságok által kellett az Isten or-szágába bémenni. Ó mű édes Szent Atyánk, mindezek így vannak a te szent igédben, de légy segítségül a mű hűtetlenségünknek, mert ha a te lelked kívált-képpen való módon a mű lelkünknek, hogy fiad és leányod vagyunk, nem mond-ja, mű, Uram, már elaléltunk és a kétségbeneséssel tusakodunk. Mert a te Szent Lelked ihléséből írta amaz minden emberek felett bölcsességgel felruházott ki-rály, Salamon azt: Hogy az ember nem tudhatja meg a szeretetet vagy a gyűlölsé-get azokból, amelyek ez életben őelőtte vagynak. Valamennyi világi áldását mű

Felségednek vettük, mindazokat, sőt nagyobbakat is láttunk a képmutatók, sőt hűtetlenek és sült pogányoknál is. Hasonló ostorit is látjuk Felségednek azokon, mint magunkon, már édes Istenünk, ki különböztet meg münket azoktól e hasonló kísértetben, akikkel eredetünk, bűnös természetünk, életünk, halálunk, e világnak java és gonosza egyarányúvá és hasonlóvá tett mindenekben. Ó meny-nyiszer egy az igaznak és a hamisnak kimenetele, kívágja az Isten a veszedelemre rendelt nemzetségben egyaránt az igazat és a gonoszt, sőt sokszor elvész az igaz az ő igazságával, és az istentelen megnyújtja az ő napjait az ő gonoszságában, és vagynak igazak, akiknek a hamisaknak, és viszont hamisak vagynak, akiknek az igazaknak cselekedetek szerént lészen dolgok, és az embernek jó és igaz munkái is irigység és veszedelemre fordíttatnak az ő felebarátjától, melynek szomorú példája vagyok én az én teljes életembéli fáradságim és jóra való igyekezetimmal és legközelebb azzal, amely miatt e véghetetlen tömlőben senyvedek. Ó én édes Istenem, hová legyen el a mű szegény lelkünk!

Ha a mű szívünket kérdezzük, és azt mondja, hogy bűnünk nincsen, hazudunk, Felségedet is hazudtatjuk, magunkat is megcsaljuk, mert csak egy igaz sincsen, azt mondja a te törvényed. Biztatnak münket a te szent ígédben szerteszéjjel tett sok ígéreteid, melyeket a tégedet félők, szeretők, becsülők, az igazságért, vallásért, Krisztusért szenvedőknek és egyéb megnyomorítottaknak tettél, de mű, noha lehet ugyan a megnyomorítottak, de az igazak és szentek seregébe nem merünk beállani, ha Felséged mind Szent Lelkének belső, kiváltképpen való vigasztalása, mind a mű keserűségünk öröme való fordításával azokat az ígíreteket reánk nem illeti maga csudálatosképpen, és meg nem bizonyítja azáltal, hogy ez műrajtunk csak édesatyai vessző és pásztori bot, nem a pogányokat cserép és pozdorjává rontó vaspálca. Mű magunkat semmiképpen meg nem vigasztalhatjuk, mert vétkeztünk, és tudjuk azt, hogy valamennyi kedves dolgok teljes életünkben Felségedtől nekünk adattak, mindazok minékünk érdemünk nélkül, sőt érdemünk ellen löttek, valamennyi kedvetlenségeket pedig szenvedtünk és ezt a mostanit is, az mind a mű bűneinknek a zsoldja, sőt nemcsak ez, hanem ennél ezerszer nagyobb világi romlás és az örök kárhozat volna a te igazságod szerént annak jutalma; mind a jó, mind a gonosz a te szádból jó ki. De mit cselekedhetnénk véled, ó embereknek őrizője? Miért töttél ki münket mint egy tárgyat annyira, hogy életünk is terhünkre legyen? Sőt inkább, mért nem kegyelmezz meg a mű bűneinknek, és nem töröld el a mű álnokságinkat? holott immár szintén a porban fekszünk, avagy hogy mért hogy jóüdején engem meg nem kerestél, hogy most ne élnék? Jaj, én Istenem, ne vétsek Felséged ellen, ha kérdem: Mire való énnékem ez az én gyermekimnek, szerelmesimnek, sok szép ifjú atyámfiainak, sőt édes hazámnak, nemzetemnek és abban kiváltképpen a Felséged házának elsíratására és temetésére való vénségem, sőt engem arra sem bocsátott a könyörületlen ember, hogy kedves halottaimat lássam, halljam és ügyiben sirassam, temessem, de tiéd, Uram, a dücsőség! a te ítéleteid megvizsgálhatatlanok és útaid végéremehetetlenek, és amely messze az ég a földtől,

olyan messze vannak azok a világnak gondolatától és a világ fejedelmének minden mélységeitől. Az Úrnak úta kegyelem és hűség az ő frigyét őrzeni kívánóknak, mert azoknak üdvességekre szolgálnak mindenek, még kiváltképpen a gonoszok is.

Taníts meg hát, édes Istenünk, minket ezek által, hogy a mű napjainkat számoljuk bölcsen a te orcád előtt, és hogy noha a sátán és a világ ezer s minden munkáival a te becstelenségedre és a mű testi, lelki veszedelmünkre céloz, de te mindazokat a te dücsőségedre, anyaszentegyházad épületire és a mű jónkra s üdvességünkre igazgatód, hadd tanuljuk meg magunkon, mely messze járjon egymástól: szolgálni az Istennek és a világnak, bízni az Istenben vagy a világi fejedelemekben, a hazudni nem tudó Istennek változhatatlan ígírteit és azoknak mindennapi teljesedései a világnak csalárd, hazug ígírteitől, amelyek csak olyanok, mint a Judás csókja, mert ha mit ad is, annak szárnya, körme vagyon, mint a sasnak, elrepül és akkor egyszersmind meg is körmöl és szaggat; az Isten kezébe esni, vagy az emberébe, mert az Isten kezében ha sanyargató vessző vagyon is, de ugyancsak atyai s anyai kéz és vessző az, de a világ könyörületlen, mert a fejedelem síró-rívó oroszlán, kerül, hogy bényelhessen.

A te lelked a mű lelkünknek a te fiaddal együtt azt mondja, hogy az ő maga minden elmét felülhaladó békességét adja a mű lelkünknek, melyet hiszünk, de légy segítségül a mű hűtetlenségünknek, és ezáltal a hosszás, testi, iszonyú próba által a töredezett nádszálat ne rontsd össze, és a füstölgő gyertyabelet ne oltsd ki még hamvából is, az aszú pozdorját és száraz falevelet ne üldözd tovább. Ha tenéked dücsőséges és münékünk üdvességes, szabadíts ki már e sáros fertőből, mint régen Manassest, nem kívánok, édes Istenem, én világi méltóságot, sőt reménkedem az Úr Jézus Krisztus szerelmében, ne bocsáss engem soha is többször vissza a világi dolgok szélvész tengerébe, melyen én ezt a rettenetes hajótörést szenvedtem. Nem kívánok gazdagságot, csak segítenél arra, hogy az adóságból menthetném ki árváimat. Nem kívánok hosszú életet, hosszú betegséget, nyomorúságot, eddigvaló életem is ritka csuda, kivált Erdélyben és az én családomban; csak egy kis pihenést kérnék, én Istenem! az én rabságom és kimúlásom között az én árváimnak vigasztalásokra, hogy ne mennek keserűséggel, búslakodással a koporsóba mind én, mind az én keserves árva feleségem, ha lehet, édes jó Istenem, édes szerelmes Szent Atyám! véghetetlen jószág és szeretet, hallgass meg ebben az egyben szerelmes Szent Fiadért. Ámen.

Ha pedig, én Istenem, a te akaratod nem az, hogy ez a pohár éntőlem és feleségemtől elmúljék, hanem az, hogy holtig raboskodván halálommal is dücsőítsem Felségedet, legyen a te akaratod, én Istenem, nem az enyém, csak ezekért reménkedem Felségednek: 1. Mind énnékem, mind a feleségemnek mérje a te Szent Lelked a szenvedéshez képest az erősítésnek, engedelmes, békességes tűrésnek és vigasztalásnak ajándékát a te ígírteid szerint. 2. Ne tétessék ez a fogóság ismét olyan kegyetlenné, mint Szebenben vala sok esztendőig. 3. Ha rabságomban is, hadd élhetnék feleségem jelenvaló vigasztalásával, dajkaságával e

megkeseredett vénségemben, ma holnap rám omolható betegségekben és halálomban. 4. A mindennapi kenyeret add ki münénkünk. 5. Ha Felséged ellen nincsen kérésem, legyen szabad Illéssel azt mondanom: Most, Jehova, vedd el az én lelkemet, mert nem vagyok jobb az én atyáimnál. 6. Az én árva feleségemnek támassz Illést és Eliseust az ő liszte és olaja megsaporítására, ne ragadtassék rabságra az adósságért az én gyermekem. 7. Legyen, bárcsak az én holtom után, az én házam az én Istenem vigasztalásának háza és példája, amint életemben próbának és keserűségnek háza volt, és bárcsak azon lássék meg, hogy az Isten szenvedésimnek okát és magokat a szenvedéseket kedves áldozatul vette, amint hogy most is én ezeket a kéréseket, magamat és mindenemet megáldozom Felségednek és azt mondom: Nem az enyim, hanem a te akaratod legyen mind mennyben, mind a földön, és a te áldásod énrajtam és a te Izraeleden mindörökké. Ámen.

Molnos Zoltán: Ima

Bertha Zoltán

„Ady táltos-paripáján”

(Ady-élmények az erdélyi magyar költészetben)

Ady és a Holnap városában, Nagyváradon („Várad: hol Ady Endre arca / Ragyogott éjszakák homályán” — ahogyan ezt *Várad* című emblematisz költeményében Juhász Gyula megörökítette), a „Pece-parti” vagy „Körös-parti Párizsban” tehát (amiként *Emlékkönyvében* Tabéry Géza is aposztrofálja a várost) már szinte közvetlenül — egy hónappal — a költő halála után Ady Endre Társaságot alapítottak, s 1919 júniusában pedig elindították a *Magyar Szó* című irodalmi lapot, amelyet hamar követett a másik, a *Tavaszi* is — hangsúlyosan támaszkodva így nyilvánvalóan egyszerre a „Nyugat”-os ösztönzésekre és a helyi hagyományokra. A Tabéry szerkesztette *Magyar Szó* kezdettől programosan hirdette az „irodalmi decentralizáció” szükségét és értékelvét, a „centrumtól az események kényszere folytán levált területek” kulturális öntörvényűségének megteremthetőségét, a saját és sajátos sorstudatot kifejező „önálló vidéki irodalom” kifejlődésének igényét. Az első lapszámok „tiszántúli és erdélyi” irodalomról beszéltek, erősíti meg emlékezésében Tabéry, sőt inkább volt a hangsúly a Tiszántúlon, mint Erdélyen, lévén az írók nagy része tiszántúli. (Gondolhatunk például az „élő fáklya”-nak, a „lángész”-nek nevezett Adyról 1919 novemberében remek tanulmányban értekező — s a nagy kortársat egyébként versben / *Ady Endre halálára* / is meggyászoló — debreceni Oláh Gáborra.) A keserű történelmi, trianoni fejlemények következtében azután természetszerűleg tért vesztett a „tiszaháti” irodalmiság hangoztatása — s helyette az erdélyi irodalom akkoriban még pusztán geográfiai szóhasználata került előtérbe (fogalmazott Tabéry). Erdélyi irodalomtörténeti összefüggésekben értelmeződött így egyre inkább az a tagadhatatlan eszmei-stiláris Ady-hatás is, amely Tabéry pacifista-háborúellenes és forradalmi jellegű, illetve majd a jellegzetes-tragikus magyar sorsérzést megnyilatkoztató — és kétségtelenül sokban a „telített vérhez” hasonlítható „sűrű fajiság”-ában megidézett-méltatott Ady hangját intonáló — nyugatos, stílromantikus-későszeccsessziós verseiben szembevetően megmutatkozik. Ars poeticus költeményeinek egyikében így vall: „Vagy érhetetlen cél, örök tető, / Bús éjszakámba ragyogó Kelet”; „Gyönyör s vajúdó béna fájdalom / Fagyott magtára, miből gyöngy dalom / Búg ki” (*Ars*); s egy másikban emígy: „Szittyá felhők közt szárnyalt még az ének / Pár szárnycsapással ezelőtt” (*Törött a szárny*). Világosan látta Tabéry, hogy a meghonosodó és klasszikussá emelkedő nyugatos-esztéticista modernség és új-

szerűség lényegét „az a nyelvújításszerű erupció képezi, mely valahol Vajda Jánosban és Komjáthyban morajlott fel, és Ady Endrében, Babits Mihályban, Kosztolányiban, Juhász Gyulában tombolta, élte ki magát.” Szenvedélyes-szép siratóénekeikben autentikusan jellemzik és elevenítik meg ezt a tüneményeszerű fenomént, ezt az összetett Ady-jelenséget más akkori váradiak is: „Ki volt?... Bronzbőrű, szép kesely, / borús, pogány, poétafej, / korhely Apolló, bús, duhaj, / fején dús, hollótollú haj. / Párisban is lovas nomád, / ki göggel rúgott odább, / barbár napisten, hun kobold, / halál és csók heroldja volt, / ki míg élt, holtan bujdokolt, / s ma már halálon túl se holt” (Emőd Tamás: *Itt nyugszik...*); „Kunfajta, nagy szemű legény volt, / Szavában Kálvin lelke ég. / Mindszent falut, a bölcsőhelyét / A pocsolyás Ér önti el. / A hepehupás vén Szilágyban / Szegény diák tanyára lel. /.../ A vér és arany víg városában / Reménye, álma holnap. / A bús és nagyszerű Sötétnek / Nekivág az új Messiás. / Fut a nagy, szent Holnap elébe. / Sírása az életsírás. /.../ Pogány titkokkal teli szíven / Egy csúf rontás ül: magyar átok. /.../ Föl-földobott kő lett belőle / És Páris lett a Bakonya, / De szívét megőrizte Léda / S a másik tiszta asszonya. /.../ Holt prófétánk, új Messiásunk, / Te műved lesz a szépnek műve, / Emléked rátalál örökké / Sok tiszta, új lélekre, hűre” (Gara Ákos: *Az Értől az Óceánig — Ady-reminiscenciák*).

És kétségtelen az Ady-inspiráció azok körében is, akik a prófétikus, mitizáló-zsol-táros beszédmód expresszionisztikus tónusba hajlításával, a szabadverses modernség vagy modernizmus kísérleteivel hoztak újat. Az Adyt példaképének tekintő Szombati-Szabó Istvánnak még a frissítést adó, a sötét és traumatikus trianoni időkben, a katasztrófahangulat közegeiben („az erdélyi sziklák között, az egyetemes borongás napjaiban”) kiváltképpen különlegességet jelentő szerelmi költészete is „Ady tragikusan zengő, füledt Léda-szerelmére és héjánaszára” emlékeztette később Dsida Jenőt; arra, hogy „a halál csontarca leskelődik a szerelem fiatal arca mögül”. De nemcsak ezzel az adysan „furcsa illatú”, „egzotikus” atmoszférájával ragadja meg Szombati-Szabó lírája a „poeta angelicus” Dsidát, hanem egész retorikai felépítésével, „ódon zamatú” szépségeivel, biblikus vétetésű, „gondolatrítmusos”, „litániaszerű”, „monoton mormogásával” — „kemény kálvinista magyarságával” is.

A tradicionális artisztikumot a destilizáló, depoetizáló szabadversnyelvi szenvedélyességgel felváltó Bartalis János-i expresszionizmus (főként istenes-fohászos vagy keserű öntanúsító változataiban) olykor szintén rokonságot mutat a rímtelen-aritmiás, gondolatrítmusos prozódiahoz vonzódo, az ismétléses-anaforikus és egyszerű tőszavas-tőmondatos kijelentésségtől alapvetően nem idegenkedő Ady bizonyos verstípusaival (a „kijelentő nyugalmas tudatossága jellemzi őt”; „Ady csupa kijelentő mondat” — fejtegette ezt Babits Mihály, vagy 1921-es tanulmányában Áprily Lajos is, a hiányos, állítmánytalan, mellérendeléses szintaxis, a „lapidáris” leírásmód különös hangulatfestő karaktervonásairól beszélve). „Vándor csillag. / Vándor madár. / Messze, messze vándorolok. // Zúgó vizen. Búvó erdőn. / Sójajtás kél bús szívemből. (...) Hulló könnycsepp. / Hulló harmat. // Két szememből folynak, folynak. // Nincsen

falu. / Nincsen város. // Ahol csendben megpihenjek” — halljuk Bartalis egyik ilyen jellegű verséből. A *Sírbeszéd Ady Endréhez 1920-ban* viszont az entuziasztikus kozmikus kitágítás, a végtelen expresszív univerzalizálás hiperbolikus nyelvformáit mozgósítja a nagyság és az apokaliptikus veszteség mértékének érzékeltetésére: „Eljött az idő / és én újra világsírodon állok. // Két parányi csillagom ég, / a Mindenség reszket. // Feléd fordítom fájdalom-arcom, / fáradt ölemben az Univerzum rózsái / fakadnak. (...) Az ormok gyászolnak. / Nincs Nap... / A vizek elfeketedtek (...) Sírod honába szólok, elköltözött Ember. / Isten-testvér! / Az egész föld zokog. / Az egész világ megváltó írt kér. / Hol nyugszik apostoli bús szatír-arcod? // A lebitangolt Ember új napja ébred. / Hol van Mózesi botod? / Mi egy történelmi perc kitagadottjai / oly siváran állunk, / hogy nemzeti létünk fénylő csillaga / mindjárt, mindjárt sírod éjébe hull — — — // Az egész Kozmosz vad sírja domborul.”

Felsejlenek az adys színezetek és ihletések Szentimrei Jenő ugyancsak a dinamikus expresszivitás fokozatait végigjáró háborús lírabeszédében is; az *Imádság roham után* („Mint hült testből kiszálló lélek, / Lehullok Uram elibéd / És megköszönöm, hogy még élek”) vagy az *Él az élet* („Átgázol rajtuk kereke rútul / harc szekerek, / szél tovavágtat, ár tovazúdul, / de él az élet”) már címében is ilyesfajta reminiscenciákról vagy párhuzamokról tanúskodó hangütéssel szól. Az 1924-es *Ady-óda* (önmegnevezése szerint e „zengő szárnyas óda”) pedig egyenesen ditirambikus vagy panegirikus stanzákban magasztalja a „mindent lebíró hős”-t, a „modern titán”-t; az ünneplő-dicsőítő ének hagyományos szokészetével írja körül az értékmegtartó zseni (az „óceánból visszatért”, „az érmindszenti házhoz” megtérő „Ér”) útmutató, út-megvilágító és hitet erősítő, egyszersmind aktivitásra biztató szerepét, vigaszt és reményt sugárzó jelentőségét: „Néz, láttat s lát ’üveges nagy szeme’, / Benne ragyog jelen, múlt és jövő. / Dala ma is friss étellel tele, / Erővel és harsányan feltörő, / Ma is Igazság és ma is Zene (...) Nem halt meg, ó százszorta jobban él / A költő ma, mint testi életében. / Most telt meg értelemmel, most beszél / Igéje minden szívhez, mint teljében / Pompázó rózsa (...) Az él belőle már, ami örök (...) Te légy vezérünk! Ím hozzád kiáltunk, / Add át nekünk, ami tebenned lényeg! / Rád függesztett szemmel hiszünk és látunk / Egy jobb jövőt (...) Halottan is égő fáklyánk maradj, / Új harcainkhoz új erőt te adj.”

Ady megítélése, értékelése mindazonáltal az első pillanattól — mármint a kisebbségi sorba kényszerült erdélyi irodalom megszületésétől — fogva vitás, ellentmondásos és problematikus volt. Bár eszményképe volt ő már az induló — és némiképpen rivalizáló — nagyváradi folyóiratoknak is, a voltaképpeni döntő kérdés, hogy miként lehet őt folytatni, azonnal felvetődött; fellángoltak ekörül a szenvedélyek, sőt az elismerés-elutasítás antagonizmusa fölé még új igyekezet is próbált hidat verni: „a költő utólagos megszeli-dítőie, akik hivatalos elfogadtatása érdekében átfestették hitvallását” (ahogyan ezt Kovács János, a *Magyar Szó* és a *Tavas* 1971-es antológiájának összeállítója megállapítja). „A váradi Ady-kultusz a maga ellentmondásait továbbadta az utódoknak”, de magának Ady jelentőségének a feldolgozása: „az irodalom fejlődésére gyakorolt sorsdöntő hatásának a tudatosulása szerves része a romániai magyar iroda-

lom történetének” (szintén Kovács Jánost idézve). — S valóban, az bizonyos, hogy *Magyar fa sorsa* — *A vádlott Ady költészete* című korszakos 1927-es könyve előtt, 1922-ben (a *Pásztorújság* 1922/23. számában) még Makkai Sándor is az igazság, szépség, jóság relativizálásának, az értékek összezavarásának, a szellemi-erkölcsi életünk megbénítására és elpusztítására törő, „halálos méreg” dekadencia terjesztésének a bűnében marasztalja el Adyt. A *Magyar fa sorsa* viszont már lényegében mindenkire revelációszerűen hatott (a Kosztolányihoz vagy Ravasz Lászlóhoz köthető akkori polémiák ellenére is). A teljesen más költői alkatú Reményik Sándor kezdeti és valamelyest mindvégig megmaradó idegenkedése is ekkor oldódik igazán, amikor tehát — nagyrészt Makkai e „perdöntőnek” nevezett könyve nyomán — eljut a belátáshoz: az „újszerű”, „lobogó”, „szárnyaló” Ady-hang „hallatlan tömörsége”, a képek, színek, szimbólumok megrázó ereje a teljességet üzeni és közvetíti: „mélységtől magasságig, szennytől tisztaságig, istentagadástól istenimádásig, pokoltól mennyig”; s vele „a magyar irodalom talán legnagyobb formai, nyelvi, kifejezésbeli forradalma érkezett meg, egy óriási lírai megújulás, olyan felszabadulás, amilyenről a századvég halvány és vértelen költészete álmodni sem mert.” Igaz, a nagyon hamar Ady halála után (1919 februárjában) született és „a megbékélt Ady Endrének” ajánlott *Köt a rög* című versének retorikai rájátszásai már akkor a katartikus és megvilágosító, megigazító sorsparadoxonok végső igazságai szerint láttatták a költőóriást: „Aki messzevágynak, / Csak hazáig ér el, / Ha nem selyemszállal: / Köt a rög kötéllel, / Koporsókötéllel. // Aki pártos szívvel / Önszívére lázad, / Földalatt lel végül / Ősi hazát, házat, / Nyugodalmas házat. // Aki tépetgeti, / Mint egy nyűgöt, átkot, / Szívében hordozza / Az a magyarságot, / Igaz magyarságot. // Akinek magyarul / Muzsikál a vére, / E bús szerelemtől / Nincsen menekvése, / Sehol menekvése. // Majd ha a sírodon / Friss tavaszi hajtás / Nő — Te is belátod: / Így van ez jól, pajtás, / Így van ez jól, pajtás.” (Ld. ehhez: Pomogáts Béla: *Reményik Sándor és Ady Endre*, Kortárs, 2011/7-8.)

Az 1909 őszén Nagyenyedre *A Holnap* és Ady köteteivel, Ady felszabadító és eszméltető hatása alatt érkező Áprily Lajos későbbi, 1920-as verse, *A halott Ady emlékének* alcímet viselő *Patroklos alszik* egyszerre kiállítás és hitvallás a nagy kortárs sokféle érdektől kisajátítani próbált viharzó grandiozitása mellett; akinek örökségéért, „birtokáért bősziált torna foly”. Milyen „nagyon élő és aktuális volt ezekben az időkben” ez a vers, „s ki tudja, meddig lesz még az”; „*Patroklos alszik*, és holtteste körül folyik az ádáz viadal” — vallotta erről 1935-ben Reményik. „Áprily távol állott ettől az Adyt egyes csoportok számára kisajátító harctól. Ő a harcok fölé emelkedett, a pártok és az idő felett Ady jövőbe világító nagysága ragadta meg”; „Ady költészetének új korszakot formáló ereje nyugozta le, azt féltette, azt akarta a jövő számára megőrizni” — írja monográfiájában Vita Zsigmond. S noha a szimbólumteremtő, nyelvi-képi Ady-hatás jelei olykor megfigyelhetők Áprily verseiben, mindez (a Reményiké mellett) megint csak egy távlatos példa lehet arra, hogy a megnyugvás szelídebb hangjait kereső — vagyis egy egészen másféle poétikai alkatú líravilágot képviselő — költő is miképpen tud hiatalosan ragaszkodni egy korszakos génius szímei-etikai hagyatékához.

S ahogy aztán Áprily törekedett a stílári és hangnemi függetlenedésre, hasonlóképpen igyekezett a fiatal Dsida Jenő is levetkőzni a robusztus Adytól eredő óhatatlan impulzusok nyomait, s hatásától távol tartva magát mihamarabb megtalálni egyéni hangját. Egész nemzedékére is jellemző egyébként „az Ady-utánzás tudatos-gondos kerülése — az 'Ady-epigon' a tízes évek végétől súlyos megbélyegzésnek számít” — amint azt Láng Gusztáv is konstatálja. A markánsan másfajta költőiség eszményei azonban nem jelentik azt, hogy Dsida is, mégis, ne érezhetne mélyen rá — és szintén versben is, a méltató esszék mellett — a *Magyar fa sorsára*; ezt a címet viselő („Makkai Sándornak mély tisztelettel” dedikált) költeményében ráadásul a felbolydító Makkai-féle értelmezés prizmájára vetítve a megszenvedett — „zordon” zivataros — sorsvétel és a fájdalmas kitagadottság mély tragikumát. Eredendő Kosztolányi-rajongása sem csorbítja meggyőződéses Ady-tiszteletét — amelyet a *Pásztorújság* 1927/24. számának vezércikkében, *A félszáz esztendő Ady Endre* című esszéjében oly ékesen meg is fogalmaz. A „nyelv zenéjének, szókapcsolásának, gondolatfűzésének, általában annak, amit a költészet testének nevezhetnénk, Adynál nagyobb mesterét mai fogalmaink szerint nem lehet elképzelni” — állítja, s „borzongó” misztikummal teli szerelmi lírájában „két lélek és test sors rendelte, önmarcangoló egymás felé vergődését” hangsúlyozza, vallásosságában „az örök emberi pietás” megrázó személyes élményszerűségét (mely „mint borzalmas segélykiáltás harsan ki a végtelen diszharmóniából egy megsejtett kormányzó Valakihez”), magyarságküzdelmében pedig a megrendítő önismereti mélységek eszméletű tragikumát és katarzisát domborítja ki. Mindezzel egyidejűleg és az Ady-utánérzések határozott elkerülésének szándékával ellenben az Ady-tónusok újjáéleszthetetlenségét is nyomatékosítja. Nem riad el Ady prófétikus beszédmodorától, ha folytathatatlannak véli vagy ítéli is azt, noha az erdélyi lírában mindenütt érzi az „Ady-intonálást”. Igaza van, mert csak a nagy erdélyi „helikonistákat” tekintve is Tompa László későszimbolista imaginációjában, vészterhes jelképi vízióiban és sorsos sugallataiban, a ló vagy a lovas motívum sűrű és sejtelmes, egyszersmind robajló aszociációiban bizton és mindenképpen ráismerhetni az Ady-stílus közvetlenebb reminiscenciáira, közelebbi szóképi, formaképzési és látomástapasztalataira. A szecessziós szenzualizmustól a szikár-tárgyas vallomásosságig ívelő Olosz Lajos-lírában szintén felfedezhetők az — elsősorban a végzettudatos, paradoxonos mondatszerkesztő — adys örökség jelei: „Nagy-nagy vágyam, / életkoporsóm, tüzes ágyam, / bocsáss meg nekem, / hogy egészen sohasem akartalak. (...) Adj még nekem egy utolsó tavaszestét, / hadd öntsem álmított szívedbe / a legigazabb esztelen / és elkésett szerelmet” (*Félig élt élet*). S egy másik — mert túlságos utánérzésektől terhelt — dimenzióban és minőségsszférában az induló Wass Albert (ugyancsak megénekelve a „lelkelombja tépett”, „fekete”, „dac-kemény”, „szél-járta”, „árva” „ősi” *Magyar fa sorsát*) olykor csakugyan rikító stílus-, sőt motívumimitációkkal, pontosabban talán egyszerű stíluspróbákkal vagy stílusgyakorlatokkal alakítja hanghordozását: „Álunk egymástól messze-távol, / és minden álmunk messzeség. / Vagyunk bús, árva óriások, / rekettye-raj közt büszke Mások: / idegenek és jegenyék”; „Rohanj autóm, rohanj velem, / rohanj dübörgő életem (...) A végtelenbe így megyünk, / a

Mámor lesz az Istenünk, / csókkal-csatázó életünk”; „Hol sápad már az ősz varázsa, / ma furcsa nászt ül két madár: / belekering a hervadásba / rikoltozó, vad Héja-pár”; „Ma nagyon csókolj, / nyílják ki lelked legszebb csók-virága: / ma csókolosz utoljára”; „Együtt daloljuk ezt, / két dalnoka az ősznek, / higgyétek el nekünk: / mi mindig szeretünk, s mindig temetünk, / mindig temetünk”; „Lehajtott fejjel, nesztelen haladt. / Hiába volt felhőbe-halt a lelke: / azért az erdő mégis észrevette (...) A Nyár ment át az erdőn, / s amerre elhaladt: / a néma erdő döbbsz katonái / tisztelegve álltak sorfalat”; „Életet élni egymást nézve, / megcsöndesülve, megigézve. // Hegyre futni, ha jönnek mások: / babonás régi látomások. // Keresztet építeni, szörnyű-szépet, / homokba írni végtelen meséket. (...) S amikor halkán közelít az óra, / befeküdni egy ringó koporsóba, // zöld vizeken sötétkék égre nézve: / úgy suhanni ki a semmiségbe”; „Nem úgy fakad a vers / ahogy Ti gondoljátok, / nagy véres harcok árán, / könnyes, bús csókok árán: / nem úgy fakad a vers.” (További adys sorokat mutat ki Wass verseiben Tapodi Zsuzsa / *Az Ady-kultusz hatása az induló erdélyi magyar irodalom identitástudatára*, in: *Közösség, kultúra, identitás*, szerk. Pap Levente, Tapodi Zsuzsa, Kolozsvár, 2008/.) — Mindez persze nem csoda: Ady kivételes hatása alól teljességgel szinte senki, korábban sem vonhatta ki magát. A kolozsvári költő-barát (akiről még maga Ady írta 1916-ban a *Nyugat*-ban, hogy „ama meg nem tévesztők közül való, akik nekünk örömünk és elégtételünk: megéreztek, bejelentettek, szeretnek bennünket, harcolnak értünk. Azok közül való, akiknek a művészi örök ifjúság igazán sajátjuk, s nem erőlködés vagy szemérmetlen csalás”), Jékely Aladár tehát például már 1914-ben versciklussal hódol, tiszteleg a zseninek (*Ady*); a fiatal Bárd Oszkár pedig szintén a tízes években visszhangozza őt elbűvölten — művészi törekvéseit később és általában is programosan követve; „’férfi-isten’-nek, ’bús, pokoli dalnok’-nak nevezi Adyt és szellemi örökségét büszkén vállalja: ’mégis téled jöttünk, utódaid vagyunk’ (*Ady Endréhez*)” (írja monográfiája, Murvai László). Szombati-Szabó István, aki Debrecenből érkezvén, „1918-tól haláláig a dél-erdélyi magyarság körében a magyar kultúra népszerűsítésének alázatos és fáradhatatlan szolgája volt” (Győri L. János: *Szombati Szabó István mint a Debreceni Főiskolai Lapok szerkesztője*, in: *Cselekvő irodalom — Írások a hatvanéves Görömbei András tiszteletére*, szerk. Bertha Zoltán, Ekler Andrea, Bp., 2005), ugyancsak elevenen tartotta az Ady-élményt. Nem véletlenül tárgyalja külön címszó alatt az *Ady-kultuszt* Osvát Kálmán 1928-ban Nagyváradon megjelent *Erdélyi Lexikona*, s adták ki ugyanekkor (bár évszám feltüntetése nélkül) Kolozsvárott az *Arcképek és harcok Ady körül* című tanulmánykötetet — Gaál Gábor előszavával. S a korabeli Ady-hatásokat több alapvető tanulmányában is feltérképező Kozma Dezső (*Ady és a születő erdélyi magyar líra*, Utunk, 1969/4.; *A hazai Ady-viták történetéhez*, Igaz Szó, 1977/10.; *Az Ady-örökség történetéből*, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1988/1.; *Ady Endre emlékezé-*

te, in: *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon 1.*, főszerk. Balogh Edgár, Bukarest, 1981) úgyszintén megállapítja: „Az új utakat kereső romániai magyar írók, költők szinte egytől egyig ősöknek tekintik Adyt. (Áprily Lajos, Jékey Aladár, Reményik Sándor, Szombati Szabó István, Szentimrei Jenő, Bartalis János, Wojtjiczky Gyula, Nagy Emma, Bárd Oszkár versben is hitet tesznek.)”; „Sokan Ady kifejezéseivel élnek, Ady módján fogalmazzák meg mondanivalójukat, hozzá hasonlóan akarnak ’a vizeknek új medret ásni’. Tompa László — magányos fenyőként — adys daccal ’nyílt csodákba’ néz, ’szent ős-melódiáknak’ adva át magát, Olosz Lajos ’pogány csodákra’ vár, és a nagybetűs Élet számára is Titok, Varázs, Mámor; Berde Mária ’dölyfös daccal’ vívja ’zord tusáját’, Szombati Szabó István úgy érzi, ’űzőttje életnek és halálnak’, istenverte átok-erdeje pedig az Ady megénekelte magyar Ugart szimbolizálja.” És erre tapint rá 1924-es előadásában Kuncz Aladár is, aki úgy észleli, hogy bár nem találhatunk „minden költőnkben Adyhatást”, de szelleme, felszabadító gesztusa mégis él „minden költőnkben, akár klasszikus álmokat kerget, akár szabad versekben énekli a mai élet diadalát; akár a legelvontabb egyéniesség szféráiba vonul, akár a tömegérzések hullámaiba veti magát, mert a vers diadalát, a költői hivatás áldottságát ő hozta vissza a magyar irodalomba.” *Ady — és a hazai magyar irodalom kialakulása* című, 1957-es áttekintő tanulmányában (*Utunk*, 1957/47., 48., 49.) Jancsó Elemér definíciószerűen is leszögezi, hogy „az 1918 és 1928 között kialakuló erdélyi polgári irodalom Ady és a Nyugat jegyében bontakozott ki”, s hogy eszmei-esztétikai hatásuk nélkül az erdélyi irodalom talán nem is jött volna létre. (Mindezekhez a kérdésekhez ld. még Szabó Zsolt *Egy nemzedék hivatása — Ady Endre költészetének hazai fogadtatásához* című tanulmányát a többi hasonló témájú írással együtt a *Korunk* 1977/9-es emlékszámból, Kántor Lajos és Láng Gusztáv kézikönyvéből /*Romániai magyar irodalom 1944–1970*, Bukarest, 1973/ az *Ady-kérdésnek* szentelt bibliográfiai fejezetet, illetve legújabban a *Jelek és csodák — Ady Endre és Erdély* című kitűnő szöveggyűjteményt Sas Péter szerkesztésében /Bp., 2008/, valamint Pomogáts Béla részletesen eligazító kísérő tanulmányával az *Erdély Adyja* /Nagyvárad, 2007/ című gazdag összeállítást a költő Erdélyhez kapcsolódó verseiből, elbeszéléseiből, publicisztikai írásaiból, s ugyancsak Pomogáts Béla szerkesztésében a *Levél a végekről* /Csíkszereda, 2007/ című díszkiadású válogatást Ady Erdély-költeményeiből; és Pomogáts Béla *Ady Erdélye és Erdély Adyja* című tanulmányát /Kortárs, 1996/2. és in: uő: *Öt költő*, Marosvásárhely, 2005/; továbbá Péter I. Zoltán több idevágó könyvét, köztük az *Ady Erdélyben* /Bp., 2003/ címűt.)

De ha Dsida felismerte és megállapította Ady irodalomhistoriai egyszerűségének és poétikai folytathatatlanságának tény- vagy törvényszerűségét, illetve tézisé, akkor az „ötvenéves”, majd a tíz éve halott Adyról szólva (1927-ben és 1929-ben) már Kuncz Aladár is (aki 1924-ben még elsősorban világszemlélet-alakító újszerűsége, kivételes forradalmi, egyszersmind hagyományhorizontú teljessége, szuverén európai és magyar egyetemessége, „tisztán magyar talajból” gyökerező és csak onnan kinőhető jelenség-volta, s így viták fölött álló, „pártoskodó

mérlegeléseken” győzedelmeskedő „felsőbbleges” művészi örökéletűsége, halhatatlansága mellett beszélt és érvelt), különös élességgel nyilatkozva, még erőteljesebben helyezi őt az irodalomtörténeti múlt övezetébe. Egy korszellem megtestesülésének nevezi a költőt, akinek zsenijén keresztül játszott a kor a maga „komor és zord melódiáját”, „halálszimfóniáját”; s leszögezi, hogy a márványos, „éteri tisztultságba” — sőt a „mesebeliségbe” — távolodott és zárkózott Ady Endre: „a múlté”. Mert „a múlté az a világ, az a sok rettenetes szenvedés is, amelyet ez a szörnyű látomású vatesz megjósolt.” Az apokaliptikus pusztulás utáni életkezdes, a kiküzdendő új életöröm történelmi vágyának és reménységének az érzülete fűti tehát Kuncz Aladár szavait, miképpen a Dsida Jenőéit is, aki ugyan csak szépen ecseteli, hogy „sötét magyar homloka körül babérkoszorúval, a nagy lelkek gloriolájával” Ady „belépett a klasszikusok mozdulatlan”, noha „lelkeket mozgató glédájába”, s hogy így — a mást kívánó korizlésnek engedve — senki többé nem írhat az ő hangján; „örök magyar emberi új lírája a mai ember szemében már csak a múlt forradalmát jelenti”. (Érdekes az is, hogy az 1924-ben még *Ady-ódát* zengő Szentimrei Jenő 1928-ban már úgy vélekedik, „az Ady-hatás szűnőben van Erdélyben”, hogy aztán 1957-ben, a nyolcvanadik születésnapon mégis kijelentse: Ady „beleivódik az emlékezetbe. Beszüremkedik pórusainkon át a szervezetbe.”)

Ilyen módon történt tehát meg a Trianon utáni Erdélyben Ady úgynevezhető „kanonizációja” — nem kis részben a nagyszerű Makkai-könyvnek is köszönhetően —, azzal a bizonyossággal, hogy költészetének eltávolító „archiválása” éppen nem jelentheti egyúttal világteremtő eredetiségének, univerzális látókörének, gyökeresen magyar és szférikusan egyetemes szellemi-művészi teljességvarázsának és igazságérvényének a megkérdőjelezését. Verseinek összességét „Ady-Bibliaként” olvasó közvetlen utókora, főként aztán az egész Kárpát-medencében kiteljesedő népiség áramlata, a népi írói mozgalom szellemi erőt és erkölcsi-szemléleti biztonságot merített belőle évtizedeken keresztül — a tragikus magyar szétszórásban is. — Jékely Zoltán 1940-es, „Ady szellemének” ajánlott balladisztikus verse éppen ezt a megtöretettséget cselekményesíti — a rárohanó „vad hegyi rablók” kegyetlenségének áldozatul vettetett hírvivő epiko-tragédiájával demonstrálva a célhoz nem érés önkritikus gyötrelmét: „hát megfogant az átok, / s hazánk azóta nem az, ami volt. / Csonkák lettünk, megváltó hírre várók, / hazugság-hívők és nagyálmodók” (*Átok*). Gellért Sándor viszont szilaj-dacos hetykeséggel és rátarti önérzettel, ugyanakkor kedélyes méltóságtudattal kérdi: „Úgy-e Ady Endre, / vallod te is, hogy itt / nem akad mi párunk / öt-hat embernnyomig” — még ha az Isten teremthet is bármikor „táltosujjúakat”; azért „nagy csiszárság is / a magyar csiszárság: / Napóleon trónján / kiveri pipáját” (*Csiszárság*). És ez a táltos-motívum bukkan fel *Sírató Földessy Gyula felett* című (1965. március 6-ára keltezett) versében is: „Én is ültem, Gyula bátyám, / Ady táltos-paripáján / s mentem fiatal koromban / fel hozzád a Rózsadombra.” Gellért Sándor egyébként riportszerű, esszéprózai vallomásfüzérben is emlékezik a

költőre, megeleveníti az érminszei tájat — *Ady Endre szülőföldjén* című írásában (in: Gellért Sándor: *Kóborló hadjáratok*, Szatmárnémeti, 2001) —, szívügyének tekintve az Ady-porta műemléki-émlékmúzeumi sorsát, és kedves, sőt frivol anekdotákat is gyűjtve a költőről a falu Adyfalvára való átkeresztelésekor, 1957. november 24-én. Úgy látja, hogy „Ady költészetében a szülőföld, a minszei táj a maga elhagyatottságában (...) kicsiben a haldokló Magyarország”, annak a kísérteties jelképe; s hogy így „az érminszei táj az országot és Magyarországot, de magát a költőt is jelképezi”; „ő az Avar-domb, akiben kincsek rejlenek”; „a táj vigasztalan, de a költő érzi és tudja, hogy az élő életet nem lehet megállítani”; „az Ér nagy, álmos, furcsa árok, pocsolyás víz, sás, káka van benne, az Óceánt mégis eléri.” Valóban: „Gellért Sándornál a magyar költők rangsorában Ady állt az első helyen. Nemegyszer hangoztatta, hogy ketten tudnak igazán magyarul: Ady Endre és ő” (Móser Zoltán, *Székegyföld*, 2011/10.). — S mások is a rájuk jellemző stílusformákban róják le tiszteletüket, emlékeznek a nagy elődre. Szemlér Ferenc egyszer ódaian tesz ragaszkodó vallomást (*Ady ünnepére*), másszor arra szólít fel csendesen, hogy mert ő „mégis csak él”, „tisztelet / adassék neki!... Múlt és jövő // hajtson neki fejet, / mert ő a hit, a bizalom, a tett” (*Szerény tisztelgés*); Horváth Imre tárgyias-elvont portréverse pedig szűkszávún metszett absztrakt-kísérteties képekben vizionálja és láttatja a „szélfújta fák”, záporozó „fagyott madarak” között, a „farkasordító éjszakában” didergő költőt: hogy „az utókor üvölt utána” (*Ady*). És ígézetes marad ő még a progresszív-programos, aktivista avantgardizmus bűvköréhez vonzódó Méliusz József számára is, aki „Adynak egy szabadságközpontú magyarság- és Erdély-képével sétál például Enyeden is. ’Ady lírai csodatevésének vagyok a rabja’ — vallja” (ahogyan Méliusz monográfiája, Borcsa János írja).

*

És áttételes hatásgyakorló, megszólító erejét ezután sem veszítette el e líra olyan mértékben, hogy az elhanyagolhatónak volna vélhető. Az Ady-szuggesztívó a lírai transzformáció számtalan változatában — az áthallások, idézetek, utalások, parafrázisok, stílusimitációk, textuális, motívikus, konnotatív utalások megannyi alakzatában, közvetettebb vagy erőteljesebb hatásformákról tanúskodó megnyilatkozásában, illetve a kimondott hommage- és emlékkersek sorában — lelhető föl a későbbi, az újabb korok erdélyi költészetében is. A költő halálának félszázados évfordulóján Dévald László listát készített az addigi Ady-emlékkersekről (*Versek Adyról, Ady Endre dicsérete*, Utunk, 1969/4.), a teljes magyar irodalmat számba véve: s a címlajstromban felsorolt több száz mű között mintegy félszáz az erdélyiekhez köthető alkotások száma. (Ma, lassan újabb fél évszázad eltelte után talán megint aktuális és tanulságos lehetne egy ilyen felmérés és összeállítás.)

Egy-egy lírai darabban vagy akár csupán egy-egy hangulati mozzanatban is kifejeződhet mindenesetre Ady megidőzésének jelentésem gesztusa — a második világháború után színre lépő nemzedékek körében is, a mai napig tehát.

Szilágyi Domokos lírájának tragikus drámaiságába, zsoltáros-biblikus verseinek ódon keserűségébe, a *Szegénylegények* plebejus indulatsűrűségének hangzataiba vagy a *Magyarok* önostorozó nemzeti viviszekciójának kíméletlenségébe például kétségtelen adys intonációk és visszhangok vegyülnek. (Még ha 1969-ben definitíve jelenti is ki egy vitára készítő cikkében: „József Attila közelebb áll hozzánk.” /Idézi: Kántor Lajos: *Ki vagy Te, Szilágyi Domokos?*, Bp., 1996./) Egy korai (1957-es — s az *Igaz Szó* 1957/11-es, monumentális *Ady Endre- emlékszáma*-ban közölt) költemény, az *Emlékezésként Ady Endrére* alcímű *Érmellék* pedig közvetlenül és az eszmei ragaszkodás hevületével idézi — születésének nyolcvanadik évfordulóján — a nagy előd alakját, igazságainak örökérvényűségét, jövőteremtő küzdelmeinek, lázadó szellemének közösségi, szociális és erkölcsi értelmét: „A ’hét szilvafa’ most őszi fényben ragyog. / Alkonyati bíbor hullik a sűrű csendre. / Amíg az Ér felér a messze Óceánig: / Rólad csobog halkán mindenütt, Ady Endre”; „Szilárd szó kellett és nem elszálló, könnyű sóhaj —: / A te szavad volt. — Vertek? — Visszaütöttél. — Harc volt, / harc életre-halálra, sőt, a halálon túl is”; „Megköszönjük, hogy fájtál, mert dallal balzsamoztál / minden sebet, hogy többé soha, soha ne fájjon...” — Ady utáni „szöveg-helyzetnek” vagy „helyzet-szövegnek” nevezi *Történelempedagógiai lecké fiúknak s lányoknak* című, morálteológiai kontextusba ágyazott, „prédikációs” bölcséleti intelmeit Páskándi Géza arról, hogy „néhány fiatalok magát az ifjúságot tévesztik össze a tiszta közerkölccsel”, holott az „csakis próbatételek s nem születettség által igazolható”; önaffirmációjában kijelentvén: „belőletek még lehet akár bérgyilkos is, / ám beszámítván múlt nehéz időket: én — nem voltam”. *Léda asszony legszebb orcája alá* — *sorok* című (paratextusában és explicit asszociációiban „A Léda arany-szobrát”-ra utaló) versében pedig panegirikusan azt nyomatékosítja, hogy annak a mértékéhez, aki „nagy zsoltárral / ér partjáról / hódítani jött”, ahhoz Léda (a „szajna s körös cárnéja”, a „tisztító” csodájú „nőstény-heraklész”) fel tudott emelkedni: „ha ő Zeusz volt hattyuként / méltó hozzá csak így lehattél / jelképek szent talapzatán”; ezért: „léda vére — bíbor katedrális — / le nem omolsz poloskatorbitákra”. (Páskándi — ld. *Mesterek kortárs szemmel* /Pomáz, 2005/ című posztumusz könyvét — egyébként alapos tanulmányokban is értekezett Ady képlátó, képalkotó és -teremtő fantáziájáról. Azt is megállapítva, hogy „a nemzeti belterjességnek nagyobb kritikusa, a nemzeti méltóságnak nagyobb kifejezője alig volt nála.”) — Tóth István „barbár királyfi”-nak aposztrofálta a költőt a halálának ötvenedik évfordulójára írott versében (*Ady Endréhez*), aki „Csabaként csilagjelzéseket” hagyott, s akiről „teljes litániát / Ér, Ugar, Óceán, Párizs” mondhat; Majtényi Erik (*A mi Adynk*) pedig szintén úgy érezte: „A meg nem alkuvások költője, Ady Endre, / Szép, szomorú szemével ismét reánk tekint.”

A mai, élő vagy közvetlenül kortárs erdélyi költők közül Jánosházy György siratóénekszerű, panaszdalos, elégikus szonettekben keserű a mulandóság, az érték- és emlékvesztő nemzetpusztulás feltartóztatatlanságát. A megfakult színek és Ady-émlékek között „szemétdombon kutyák írják a rímet”, „idegen járdán holt nevek kísérek”, s „kihaltak a költők, hervadtra sápadt / a Körösön a koraőrsi fény, / tükrében nem fészülködik szirén, / dohos balkáni est mos benne lábat” (*Nagyvárad elégia*). De a lamentációt parafrazeált adys háborgások is megélénkítik: „Nekünk Mohács kell, lanyha fajnak”, vágja a szemünkbe ő is, s így buzdít: „Miért is, hogy keserű múltunk / leckéből mit sem tanultunk? / Ha szérrűnket lerohanják, // állítsunk martalócok ellen / csatakígyót, ne tehetetlen / kárálást, gyáva handabandát” (*Mohácsok után*). — Kányádi Sándor krónikás rezignációja szintén a legújabb idők csalódásait üzeni, a reményhullámok ismételt kioltásán borongó egyetemes társadalomkritikával telítődve: „volt ámitások után új / s legújabb ámitások / szemeket próbáló ködén / átlátni nincs ma látnok // nincs az az elektronikus / csoda nincs az az isten / aki e nyálkás undorok- / undorán átsegítsen // csak kussolás csak senyvedés / a bátrak belehalnak / újabb ámitók jönnek és / nem lesznek forradalmak” (*Jövendőmondás — A. E. lapjaiból*). Mert — mint a végső kurucos tapasztalat szerint is (tanú rá többek között az „ad notam Ady Endre” írott 1985-ös *A bujdosni se tudó szegénylegény éneke*) — aki „szegény volt / még szegényebb / lesz a tehetős / tehetősebb // fürkészheted mit / hoz a holnap / lesz a becsapott becsapottabb” (így az 1994-es *Nóta*). Érdekes, hogy az Ady születésének centenáriumán Érmindszenten felolvasott lírai ünnepi beszédben („És a Templom is épül. És itt vagyunk. Megvagyunk”), illetve az ugyanekkor, 1977-es Kányádi-versben (*Ment a Körös mentin*) még szinte több volt az önerősítő létbizalom: „Ady Endre egyszer erre bandukolt / őszi erdő alján régi dalt dúdolt / régi volt az ének s mégis mégis új / olyan amitől a lélek lángra gyúl // olyan amitől az őszi ág kihajt / amitől a víznek kicsi lesz a part”; „ment a körös mentin amerre a víz / mint akit nem lába — gondolata visz”. A verset Bustya Endrének dedikálta, mint ahogy fantáziajátékos prózaversében (*Ady Bustyánál*) Szócs Géza is megelevenítette a legendás kolozsvári Ady-kutatót: képzletében 1979 novemberében Ady megkéri a filológust, hogy a könyvtárból hordja elő mindazt, amit róla addig írtak. Hol nevetve, hol mormolva, dünyögve olvas a költő, győzve a papírhegyet, s amikor kinéz az ablakon, látja a Szamoshidat s a környéket, ahol „találkoznak egymással a Horea, Dacia, General Drăgălina, Emil Racoviță, George Barițiu utcák és a Mihai Viteazul tér”, miközben „havat fúj a szél”. „Kedves ez a Krúdy”, „ez tetszett”, és „Németh László is”, „Nagy László is”, mondja, s amikor 1989 novemberében újra elmegy Bustyához, majd 1999-ben is, és kinéz az ablakon, akkor látja — és három ponttal fejeződik be a fiktív történet, hátborzongató melankóliával sugallva az otthonos történelmi múlt kiszolgáltatottságát az identitássorvasztó időhatalomnak, finoman sejtetve egyúttal a temporalitásban lejátszódó elidegenedésre ráérző lélek önfelismerő, önmegőrző esélykereséseit. (A posztmodern nyelvjáték varázsait a

kollektív identitás sorskérdéseivel olyannyiszor katartikusan összekapcsoló Szőcs Géza az 1977-es centenáriumon még egy másik, pastiche-jellegű montázsversben /*Adj' Isten, holtak!*/ is megemlékezett Adyról — igazolandó a regiszterkeverő, többféle beszédmód érvényét és aktualitását.) És fanyar-eszméltető ötletjáték szervezi Vári Attila emlékversét is, amelyben mai „walesi bárdok” — mint külföldi költő-delegátusok — szólalnak föl („mi bárdok tudjuk / hogy egyszer falut fognak elnevezni érmindszentről”), mivel ők büszkék arra, „hogy Ady kétféle walesi bárdokat is írt / mert Wales-ben szintén divat / magyar költőkről írni” (*Walesi küldött beszéde Adyfalván*).

A mottóját *Az Illés szekerén* nyitóverséből átemelő Lászlóffy Aladár-költemény (*Adyval tüzes szekerén*) az örök érvényű költői magatartáspéldához igazodó transzhistorikus és transzfiguratív téridő-dimenziók tágasságában érzékelteti a kultúra- és morálteremtő szellem törvényszerűségeiben megragadható antropológiai és humánontológiai lényegminőségeket. Az általános szellem- és művészetfilozófiai értelemben is megvilágosodó feltétlen értéksajátosságokat. Mindazt, ami „valami végleges esteledéstől óvja az emberiséget”. A szövegköziség játéktérében a spirituális szövetségalakítás és az egylényegűségből fakadó, s testi, lelki, nyelvi metamorfózisok, reinkarnációk kavargásában megnyilatkozó művészi azonosulás etikai követelményei is megfogalmazódnak, vagyis, másfelől, az eszmei jelentésképzés szükségszerűen a motivikus idézésformák és intertextusok dúsan asszociatív hálózatában revelálódik. „Itt por, ott füst, valaki álruhában így őszönként, / tavaszonként visszajár a tájra, akácfák csontjaiba / temetve hajdani fia az égnek, a földnek, bús, / bocskoros, lelkétől-nemes, mint azok az / önmagukat tüzes trónra emelő magyar parasztkirályok, / lehet, hogy valaki álruhája most is a testem, mely akár / költőt is befogad, és el se engedí”; „pereg a homlok-óra, / testből lélekbe pereg”; „a szülőföld is, az idő is kinek-kinek otthonos egyszer: / amikor él, de el nem szabadul többé, ha elég hosszasan / beleátkozza magát a vagyok-vizébe, a voltam-szelébe, a / teknősbéka is örökös arkangyal a maga tengerében: repül; / lassú tánca a mindig csak félig megművelt ugarnak felveti / valaki-versek, örökre-mondatok csontjait az ingerült óceán / olvasott felszínére, hol szülőföld hullámszik egy / világ tetejére terítve: a csipke, a nyelv csipkéje, ez az / emberi ajkon a semmiből lett semmi, a semmiből lett / minden, a mindenből lett semmi, hol semmiből / akármit venni és lenni a legtisztább dicsfény-veszély”; „jaj épp most, épp akkor / épp mindig nem volna szabad abahagyni: épp ott / vagyok azok felett a mélységek felett és máris a / halottak élén!”; „az erőseknek nem / kell szerencse, anélkül is meg kell hogy mutatkozzék / sorsuk fölénye, a példa, ha volt, van, van, van, / lesz a parancs, aki ő volt és te vagy és én vagyok végig”. — Az utalásos szövegeképítés Lászlóffynál rendre összefonja a jelentésvibrációk üde játékosságát a sorsos keserűséggel — mint az *Ady-vizsga* darabjaiban is; az egyikben (*Mert mindig elkésünk*) ekképpen: „Párizsba beszökött az ősz, / az Érmellékre a tavasz, / s újrakezdődött, mintha bős / szezon-bújóska volna az, / hogy minket mindig megelőz / egy szebben elmon-

dott panasz. / Sorsunkba beszökött az ősz.” S egy újabb Lászlóffy Aladár-kesergő így lamentál: „Egy jobbágy-lelkű anyaország. / Jó fia, Erdély, elesett (...) Héttorony, siebenbürgenes, / vagy csak cigányos! Kiskunságolj / és pucolj! vagy maradj s temess! / Szóltak, Adyk és szent királyok / aggódók átka istenes.” — Tragikum és szépség rezignált összjátékára ad Palocsay Zsigmond is példát, amikor az emberi küzdelem és hanyatlás melankóliáját jeleníti meg: „a Szorongás koronát, / zsolozsmát vár fejére, / jogart is ragadna göcsörtös kezébe, / vájkál ágbogak, / dorong és kés után, / de azt leli, mit ugar terem”; „mert sepert szerű, az Ég-alja, / elhullatott csillag-magva / üszkös a Paraszt-nyárnak, / — Holdja kél lasan a Hortobágnak // MAGÁT hozza holtan, / véresen ölében / barna Bú párázik hülledő szemében” (*Éjféli délibáb*); „hangot hallott, (mély-sötétet), / mit más fül alig hallhatott, / hát belesüketült a pisszegésbe (...) Testét átjárta az Ártalom, (mi fájdalom): / az Élők javadalma // Lelkét máglyára, — máskor meg jégre / rakta, / s KÉSŐBB (így is — úgy is), mindenki / akarta // Idege bélhúrként foszlott-húrolódott, / pénze széll-el-füsttel, el is szállingózott” (*Ady utolsó fényképére*).

A kontemplatív, bár a sorsvállalás magasfeszültségében izzó önreflexivitas helyébe másoknál még inkább az erkölcsi szenvedélystilizálás alakzatai lépnek. A protestáló nemzeti hűség és önmegőrzés imperatívuszai feszítik Lászlóffy Csaba egyik Adyt citáló versének hangját („enyém közt / ellenséggként küzdök / (még magyarul fáj a rím!) / megmaradok túsznak / engem visszahúznak / makacs költőeim” — *Előhang a játékból*). (Viszont egy újabb versében — *A „Dunán”-n Adyt szavaltak* — jóval fanyarabb-elégikusabb a hang: „Gúnyosan leáldozott a nap, mely / az Ő ó nótáin nőtt fel”; „csupán tudatom tartja életben / Őt és a magyarságot”; „Semmi rejtelem, habár sok nyarunk / *kidalolatlan* marad végképp”. — „*Sárban veszett hó*” címmel Lászlóffy Csaba egyébként hangjátékban is felidézte Adyt — Hatvanyval együtt.) Jancsik Pál így sóhajt és kérdez „Ady emlékének” dedikált versében (*Az örök szívárvány*): „Pávás, izzó színeidnek, Ady, / ezen a tájon mikor akad párja?” Farkas Árpád (*Ostorzúgásban ének*) az Ady-reminiszcenciák (olykor közvetlen hang- és stílusimitációs) mozgósításával, adys tónusok és képzetek revitalizálásával a pusztulással szembenéző, hadakozó helyzetállás (s a hamisításokkal leszámoló fájdalmas önvizsgálat, önbírálat) prófétikus igazságait kiáltja el a dinamikus képkapcsolások, az áthévített szimbólumok nyelvi elementaritásának, sőt mágiájának közegében: „Mint kit a Halál becsapott, / kaján s vad ősz-szomj költőget, / a Sion-hegy alján felröhög, / hogy milyen nagyon szórjuk itt / disznók elé a gyöngyöket. // Másfajta raj lennénk pedig, / másképpen csörömpöl a szó, / másfajta álmokkal süllyed / velünk az Utolsó Hajó. // S a század zúzott térein, / hol fölmered és megragyog, / korbácsok zúgják titkait, / búsan biborló vad dalok. // Lerágva csontig álmai, / hajában szitok s pör sziszeg, / midőn messiás-sírokon / nyekergetik víg lantjaik / a fénylő képű igricek. // Nem kell már lant, se cimbalom, / tornázó vágyaknak tora, / csak Ady Endre ostora, / csak Ady Endre ostora!” (Asszociatív erővel rímel ez

Nagy László soraira /*A föltámadás szomorúsága*/: „Látok én csillagra akasztva egy elárvult ostort. Nekem Ady Endre ostora *tetszik*.”) A költészet Ady is képviselte „templomépítő” méltóságának és szakrális önértékének a hatalma, a szellemi folytonosság és halhatatlanság apoteózisa sugárzik Király László verséből (*Ady*), a klasszicizáló dallammenetek hajlataiból is: „A Költészet tűzesős éjszakáin / — míg a mélyben lázadó múlt dobog — / szép gögös tekintete ránk világít / s vörösbe borítja álmaink. // A Költészet tűzesős éjszakáin / — íme, itt van, ez volt az élet: — / a meg-nem-halhatók bús fölénye / ajkain szomorún fölragyog. // Harangszó-hangja mögött fölsejlenek / versből épített katedrálisok, / s a Költészet tűzesős éjszakáin / az öröklét hűs szárnya meglegyint. // És nem távolodik tőlünk semmi már / tehetetlenség kódéba veszve, / míg ifjú szívekben maga tündököl, / s szava fényt gyűjt az arcokon.” Ferenczes István látomásversében az invokáció által megszólított költő (még ha „felgyújtott vére” „gyújtózsínorként surrog” is most felénk, s „bennünk éli túl” a hatalmi rendszereket jelképező „zászlók”, „papírvirágok záporát”) viszont éppen a romló utókori helyzettel és környezettel szembesülve kell tehát, hogy figyelmeztetésként még inkább önmagába húzódva védje, mentse, túlélni segítse a tiszta értéktartalmakat: „Elfordul ő, mert látva látja / a farsangos fagyot / halottas maszkot ölt, / túlélni mát s ezt a holnapot” (*Ady Endre elfordul*). Hasonlóképpen viaskodik az „alattomos”, „álnok” jelenvalósággal (a hetvenes évek végének romániai valóságával) Gittai István versalánya is, bátorító biztatásért, reménységért, az önvédelmi jövőtudat erősítéséért Adyhoz fohászkodva: „rajtam a jel / a tűrés áldott szolgasága”; „rajtam a jelen / minden porbahullása / minden jövőbevacogása / rajtam az üszkös mag / konok csíraláza / rajtam a kétségbeesett akarás / lármafalángja / rajtam van mert rajtam / rajtam a sor élni / kibírni odázni alatta / az összerogyást”; „ha csapdát és vermet lopnak eléd / és ünnepelned kell a verést / ha becsapnak és jégre visznek / szemfényvesztő papjai a rendnek / te szólj úgy miként azt lehet / licitáld felül merszedet / süsd bélyegződ ahol éred / bús győzelmes vereséged / az életért igenis lehetsz / réme szörnye vakmerője / a holnapvédelemnek” (*Holnapvédelem*). Az *Ady százéves élete* alcímű verset Gittai István felolvasta a legendás nagyváradi Ady-körben, de 1978-as kötetébe (*Szesszélyes galopp*) csak néhány szó „hangtompító” megváltoztatásával, kicserélésével kerülhetett: a „szolgaság” szót az „olajág”, az „ünnepelned kell a verést” az „ünnepelned kell a mesét” mondat, a „szemfényvesztő papjai a rendnek” szókapcsolatot a „szemfényvesztő papjai a víznek” váltotta fel — jellemzően az akkori idők cenzurális és egyéb viszonyaira. (Minderről önéletrajzi esszéfüzérében — *Emlékebe forduló idő*, Nagyvárad, 2005 — a költő pontosan beszámol.) Legújabbban pedig ekként kesereg: „Elfuserált, kétes, jövőtlen, / magyar hajónk elmerülőben. / Ki fog ügyelni ránk, s a rendre? / Foszlik ostorod Ady Endre” (*Költői triptichon*). Barabás Zoltán („a versekbe menekített város oltalmazó poézisével” — ahogy tanulmánykötetében / *Megtartó párbeszéd*, Miskolc, 2009/ Ködöböcz Gábor írja róla) ugyancsak Ady városában, de már napjainkban panaszolja megrázón lüktető elégikus vers-vízióiban, hogy

„Váradot már-már / felveti a szemét”, s „a főutcán, / a piszkos tükörablak előtt / most balkáni és bizantin / kerülgeti a koldus szavakat” (*Parafrázis odaáttra*); s az eltévedt lovast övező fénytelen ködsűrűsége asszociálva meg az ütemes verssorismétlések sajgó hullámozására kapcsolódva jeleníti meg a „rémült tekintetű fűzfák”-at s a „bestiális szürkület”-et: „Utoljára egyetlen undok / Utoljára egyetlen undok // fagyseb volt az ég, / fagyseb volt az ég, // de már az is felszívódott / de már az is felszívódott // a jaitpró ködhomályban. / a jaitpró ködhomályban” (*Jaitpró*). (S pontosan ezt a hangulati sajátosságot karikírozza Goron Sándor Barabás-versparódiája is — az *Uram, én itt éppen Adyt várom* című: „Uram / egyre közelebb / tik-takolja / az alkonyt / az idő / s a város / oly nehezen / szuszog, / mintha / valami / részeg / balkáni / bódulat / fertőzte / volna meg”.) Egy másik bihari költő, Pataki István így lamentál: „de ugye nem igaz hogy hagyod / magadon s rajtunk a fagyot / dermeszt mint az átok / csonkolt végtagon üszkös zsarátnok / nemzetesten a kórság (...) kóbor veszettkutyák nyála / mely mint a lúg kimar / mindent mi magyar / lelkekből agyakból” (*ady sírjánál*). És szintén érték-ütköztető, pontosabban az értéket a silánysággal összevillantó költőiséggel jeleníti meg az Ady-féle lét- és emberminőségeket Markó Béla is a *Költők koszorúja* című szonett sorozat (szonettkoszorú) 12. darabjában (*Ady Endre*): „Szabad lehessen, éljen emberül, / polipkarú, alantas ingoványok / ne fojtogassák a távolba látót, / ne rettegjen, hogy ő is elmerül // a bűzös sárban, míg a szemhatár / már tág mezőt, már friss eget mutatna, / ne lépjen mérges, úttalan utakra, / ki múltba néz, de eljövőkre vár, // s Jövőt keres, Szerelmet, Eletet / a Gorgó-fejű halottak felett, / ki göggel él, és mást is gögre lázít, // fedje végre volt alázatát, / kóstoljon bort, nőt, verset és hazát, / s szólhasson, hogyha jobb Tavaszra vágyik!” (Korábban, az 1977-es centenárium alkalmával paradox tiszteletadással járult a költő elé Markó: *Miért nem írok tisztelgő verset Ady Endre emlékezetére* című szövegében a veszélytelen muzeális tárggyakká merevült-szelídült költői mű / „bebalzsamozott” „vers-múmiák”, „indulat-relikviák”, „haragvadás-leletek”, „lángolás-ereklyék”/ ellenében „lelkes ellenkezésünk csihológját”, „hódolatunk gyűjtőgyűjtőjét” — a „mammut-Ady Endre” valódi lényét ébresztí-élesztgeti: „nem a volt-dac hanem a van-dac” jegyében.) Az értékvesztés sejtelmes hangulati és vizionárius átképzései Egyed Péter versében (*Ady Endre lovai*) is sugallatos erejűek (a megtöretés, az utolsó ima, a tétova ügetés metaforikus mozzanataival és látványelemeivel), s még Kovács András Ferenc áthallásos, nézőpont-sokszorozó, posztmodern nyelvjátékban disszeminálódó Ady-allúzióiban (a *Szent András hava* című egyik legutóbbiban) is. S ezek közül a *Csucsai fénykép. Ady-észoltár* különösképpen árasztja a személyiség mindenség-igényű küzdelmének — „a győztes vereségnek” — az átható tragikumérzetét: „Elhervadt rózsás kalapom, / Ki lőn szép nincstelenség dísze, / Elpártolt tőlem az igaz / Szavak teremtmény éze-íze”; „Tiport fajták vad Esaiása, / Szórhatsz virágos átkokat. // Mindenség kalapja alatt / Két bolygó forrong új s új eszmét: / Két szemem az, Kegyelmes Úr, / Te nézz beléjük, hogyha mersz még — / Kopárak s lakhatatlanok

már... // Akár az Ország s a Dicsőség.” Hasonlóan keserű-gunyoros hangvétellő a Tompa Gáborral közösen jegyzett „kétbalkezes szonettek”, a *Depressio Transsylvaniae* sorozatának *A Gara de Est-en* című darabja is: „Már latrok konca itt a jó s a szép — / szájhősi nyugdíj jár a volt bakóknak. (...) Ha látnád, Bandikám, mi lett Csucsából! / A honfíbú, mint büszke sár, dagad... / Cujkát reklámoz szutykos Csinszka-had!” Az Ady-modell vitális és egzisztenciális problematikájának erőteljessége egyébként a posztmodernhez kapcsolódó más költőket is megragad: rájátszásos, frivol, akár blaszfém persziflázsainak tanúsága szerint (V. úr meg én, özvegy legények; Az igazi Nyugat; Páthosz temetése) például Orbán János Dénes is kötődik hozzá. Egyik legutóbbi vallomásában (Elek Tiborral folytatott beszélgetésében / *Bárka*, 2005/6., és in: Elek Tibor: *Árnyékban és fényben*, Pozsony, 2007., ill. uő: *Magatartások és formák*, Csíkszereda, 2008/) pedig egyenesen azt nyilatkozta, hogy az első vonalban nála Vörösmarty, Petőfi, Arany és Ady sorakozik föl; a „nyelven kívül az erő is nagyon fontos számomra az irodalomban, a költészetben, például Villon az iszonyú lendület és erő következtében az egyik eszményképem, nem poétikailag. Ilyen szempontból József Attila például messze nem olyan erős, mint Ady” — jelenti ki. (Szilágyi István ugyancsak ezt mondja Fekete Vincével készült beszélgetésében / *Székegyföld*, 2008/10./: „Nekem Ady a nagy költő.”) — Az Ady-inspiráció elevensége egyébként valóban átüt minden kanonizációs merevségen. G. Katona József két illúziótlanul merengő, atmoszférikusan természet- és életképszerű költeménye éppen a felszíni, ceremoniális jelenségek (esetleg disszonanciák) mögötti mélységeit tudja érzékeltetni a költői gyökerességnek, a szellem és a szülőföld (jungi értelemben: a „föld és lélek”) eredendő, primordiális összefüggéseinek: „az ady-kúrián mintha még mindig füstölögne / a hús éve leégett szerű / mintha füstölögne a nádas szülőház / mintha füstölögnének a fák / az összesereglett lelkek / szikkadt füvek pályáin / az érmelléki táj szívében / az elfojtott ősi lángok hamvadnak / égnek / felemelkedik oszlik az őszi köd / mintha az öreg gémeskút vize párologna / a mohos föld-katlanból”; „állunk az ős rokoko-díszítésű kastélyában / fekete leleplezésre váró ady-szobra előtt / s talán pironkodunk mint egy már / elnapolhatatlan belső seregszemplén / mely alól nincs felmentés / mint akik maguk ellen tettek feljelentést / most várunk a szembesítésre / arcunkba világítanak átjárnak bennünket / ady pogány-ős szemei / ezek a látás csodájától vérző szemek / s a csontos jó kuruc-szavak / bujdosó éjszakák boros-szegényei / bevilágítják létünk krátereit”; „s végül is belénk sajdul a kérdés / hogy miért vagyunk mi itt / mit akarunk ha akarunk egyáltalán valamit” (*jegyzet az érmindszenti centenáriumon*); „vén szilágy oldalában füstölög / a rogyant őszi falu / néhány vén fa őrzi itt a halhatatlanságot”; „és mi a lélek horizontjain szögesdrótkerítésekig / zarándoklunk megszállottan / s megáldjuk ezt az önmagán kívül rekedt világot / fohással mindmagunkban // íme száz év múlva érmindszent / s a táj / kicsi házak két templom temetőkert / gyepek lélek-kosár // aszott falu gondokban gajdoló / gumicizmás emberekkel / sötét az arcuk közöny sarában caplatnak / már rég mire

érkezik a reggel // most csodálkozva nézik mi készül az ady-portán / s hogy került-e ott szilvórium / nem ismerik a szót mi lehet az kivégzés / árverés mi lehet az a centenárium // jönnek ők is a kerítéshez kíváncsiak / s bár borostás de jó a lelkük / mi elfoglaltuk bent a portát büszkék vagyunk / már álarcainkat felszereltük // pedig mégis csak az övék ez a nagyranőtt / világteremtő hatalom / mert lelkük a földet nézi csak s ami abból kinő / azért övék ez az irodalom” (*jegyzet az érmindszenti centenárium kapcsán*). — De hasonló „földközeli” perspektívát dúsít fel képi konkrétumaival Fényi István is, amikor *Ady érmindszenti temetőben* („hány magot fizet / a búzaföld köblöse hány szekér lóhere szárad a tagban”) így beszél: „bátyám csak Maga maradt a kaszálóvá laposodó temetőben / a múltkor is milyen gazos volt ott nem messze a templomudvar / — de ingázó papot se hívót ne bántsak — / nagy libafalkák totyogtak a kerítésnél / a réseken dugták be csőrüket csipdesték a paréj s a laboda fejét / inkább tovább néztem mi van az Égi Ady-portán”; „áldassék a Mag áldassék a Föld aki adta és a Föld aki befogadta / s a Termés a Város a Templom a Tavaszi Szél s az Üzetés amivé lett”. („Teremtettél világot és lett Biblia, / épül és fogy e tájon a szent Valami, / meghoztad nekünk azt is, ami Ady, / mi lehetne még életünk híja” — vallja máskor is / *Duruzsolás a jégveremből — Változatok egy Ady-témára*.) Beke Sándor versében szintén a jellegzetes tájak kelnek életre: „Én láttam Ady Endrét. // Érmelléken, / hepe-hupákon, / Kraszna-árokban, / szérűskertben, / ősi skóla előtt” (*Ady Endre sétái*). — S ezt a gyökeres szülőföldi hangulatot tömöríti Szilágyi István prózaversszerű kisesszéje is: „Jött mindennek, hajtotta, hozta láncfépő, teremtető ősi indulat. Jött törvénytagadó igazságtevőnek, s mondott ezernyi elélt, rozsdás igenre dacos nemet. Jött a külső Szilágyból, az Érmellék fele olvadó lankáktól száz hepehupán át a bort vérező, bort verejtékező dombtarajok fele; jött vörösfényes őszön, holdas nagy téli éjen, harsogó tavaszban Zilah fele, Kelet fele. Mintha e romhegy Meszesnek akarta volna vetni a hátát ifjan, hogy itt töltse föl példázatos lelkét sok százados szándék, mielőtt Nyugatnak, Holnapnak, Európának szegül. Innen hajszoalta álmoknak légijója, Őt, a kegyetlen sorsú született kegyosztót, ki lett Istent sírva káromló zsoltáros — öreg magyar szavakkal protestáló újhites. És ide tért vissza valahányszor Anteuszként, e földet megérinteni. A születés és halál között feszülő élet próbája a teremteni bírás. Sorsát, küldetését történelem és népsors határozta meg” (*Ady*). A „rímek ősi hajnalát idézte élém, vérrel átítatott, aranytól ragyogó képeit, és arcomat a karéj kenyértől és az egyéni gondoktól a közösségi sors és a történelmi sors felé fordította, hogy eszmélkedésem éveiben ez tápláljon”; „Móricz Zsigmond szélességében terjesztette ki a nép és a magyarság fogalmát, Ady mélységében mélyítette el. Ezért szerettem meg benne egy életre a közösséget, a fajtát, amelyhez tartozom, sorsának jó és rossz napjaiban egyaránt” — összegezte bensőségesen izzó lírai esszé-vallo-másában Bálint Tibor is arról, aki számára „Jelenés volt, akár az égig érő tűzszlop” (*Álmok légijója*). — A lirizáló vagy lírai hevületű, konfesszionális esszévallo-

mások sora is bőséges — Trianon óta máig — Franyó Zoltántól és Kós Károlytól Méliusz József, Sütő Andrástól Székely Jánosig, Létay Lajostól Lászlóffy Aladárig, Király Lászlótól Farkas Árpádig és Saszet Gézáig. A Páskándi Gézáé (*Ady: korszak és egyéniség*) így vall: „a nemzeti belterjességnek nagyobb kritikusa, a nemzeti méltóságnak nagyobb kifejezője alig volt nála”. Vagy a nagyváradi Horváth Imrée így: „Soha nem beszéltem Ady Endrével. De ebben a városban, ahol élek, róla beszél minden”; „ebben a városban csaptak égis Ady géniuszának lángjai” (*Egy sor története*).

Az Adyhoz kapcsolódó erdélyi költői alkotások példái pedig természetesen még tovább is sorolhatók mondjuk Simon Magdától (*Várad, este nyolc*) Veress Zoltánig (*Ady-múzeum* — *Tabéry Gézáinak*), Szász Jánostól (*Ady igazán*) Eszteró Istvánig (*Ady koronája*), Cseke Gábortól (*Ady-lecke*) Egyed Emeséig (*Üdvözlés — Ady Endre tollával*), Balázs Imre József (Várad, este nyolc), vagy Bölöni Domokostól (*100*), Fazakas Lászlótól (*Üzenet egykori iskolába*), Czegő Zoltántól (*Három a tán*) Goron Sándorig (*Ady-apokrif*), Nagy Attiláig (*Ady-plágium*), Hadnagy Józseftől (*Ki vagy?*) Kádár Ferencig (*Kettesben Adyval, Zarándokúton*), Dénes Lászlóig (*Deszifrított Ady-töredékek, Patetikus etűd*), Tüzes Bálintig (*Ady*), Karácsonyi Zsoltig (*Ady Endre levele Karának*), Király Zoltánig, Lövétei Lázár Lászlóig és másokig (például a Kolozsvárról diákkorában Magyarországra kitelepülő Zsibói Gergelyig /*Búcsú Csucsától*/), és túl akár a történelmi értelemben vett Erdélyen, a nyugati, partiumi határszéltől a Kárpátokon túli keleti végekig, a magyar nyelvterület Romániához tartozó legarchaikusabb vidékéig, Moldváig is. A legfrissebb példa innen a moldvai csángó Iancu Laura törekeny, finom mívű költészete, aki hangsúlyosan (egész versciklussal is) szólaltat meg adys élményeket, esztétikai hatásformákat és szellemi kötődéseket. „Végre hát így / Így kezdek újra / Mint Ady új vizeken járni // Új sebek mélyek feketék / Vetettek haragba / S mint Ady a semmit / Írni kezdem újra” — mondja egyik versében (*Mint*), s egy másikban (*Öregedő elmúlás*), hogy: „Ady útját betűzöm, / S az idő kibontja nyomait.”

Csupán ennyiből is látható tehát: Ady hagyománya, minden ellene ható körülmény dacára: élő öröksége líránknak. Korszerűsége, örök időszzerűsége benne rejlik bármikor megidézhető szellemiségében és költőiségében, hiteles és aktuális megszólító erejében. Az erdélyi irodalomban pedig mindez még bizonyos sajátos többletjelentéssel, jelleg- és értékminőség-vonásokkal is felruházódik: így különös nyomatékkal visszhangozhat tovább.

Málnási Ferenc

Új időknek új dalai...

Ady Endre: A magyar Ugaron

Ady Endre is a világirodalom egyetemességébe tartozik, mint Petőfi Sándor. „Pokolhintán vad, szédítő körök, / Tüzes mélységek közt és alant...” — valotta, idézte Adyt Szerb Antal. Ady fellépése korszakos jelentőségű a maga szimbolista-szecessziós látásmódjával is. Szimbolizmus erős politikai, forradalmi töltésű. Képzetkincsének forrásai: a magyar történelem (kurucok, Dózsa, Verecke, Pusztaszer), a Biblia (Messiás, Illés, Úr, Lázár, frigyláda), az antik mitológia (Prométheusz, Apollon), az ősfoglalkozások és ősi életforma (vágatás, kipányvázás, kútásás), az égitestek, a civilizáció lapелеmei (tűz, tenger, arany) és önálló mítoszalkotás (az eltévedt lovas, a muszáj Herkules), a színek fogalma, a nagybetűs írásmód szimbólummá emelkednek...

Ady eszménye a közéleti költő, aki vállalja vátesz szerepét is, aki tragikus pillanatokban küldetést teljesít. „Én nem leszek a szürkék hegedőse”. Amit hoz: Az Új (új időknek új dalai). Amit költészete összeköt: a hagyomány és a modern, Verecke és Dévény...

Látomásszerű tájverseinek a költői én és a külvilág feloldhatatlan ellentéte jelenik meg, pl. *A magyar Ugaron* című költeményében.

Nyomatott versszöveg, eredetiben kéziratos szöveg. Megszokott központozású, 4 versszak, 4-4 sorral.

A szöveg összefüggő egész, Ady, a maga költői világa és a külvilág — a magyar problémák sorsszerű ellentéte.

A szövegmondatok tartalmi-logikai kapcsolódása mellett az igei személyragok jelzik ezt: *gázolok, ismerem, lehajlok, lesem* (E/1.), *gyűrűznek* (T/3.), *rág, bódít, lehúzz, alattat, befed, suhan el...* (E/3.) A költő a véleményét névelő nélküli és határozott névelős főnevekkel fogalmazza meg: *tájon, földön, dudva, muhar, ezt a vad mezőt, a szent humuszig, a föld alvó lelke...*, csupán az *ez kacagó szél* válik ki a sorból, a kísértetiessé vált föld felett valami örvend a sikertelenségnek... A grammatikai kapcsolatok megteremtésében az utalások is segítenek: *ezt a vad mezőt, ez a magyar Ugar*, nincsen *itt* virág...

A szöveg jelentéstani elemei közül az *Ugar* szó háromszori ismétlése emelhető ki, annál inkább, mert a vers csak négy versszak. Az *ugaron, elvadult tájon, buja földön... dudva, muhar, gaz* rokon értelmű szavak a szöveg értelmi szövetét segítenek megérteni.

Az *ugar, a muhar, gaz* ellentéte: *virág*, ami itt nem terem.

A költő nem leírja, hanem látomásszerűen megidézi a tájat a mondanivalónak megfelelően, az Ugar látványa értéktelített, a túlzásig fokozott felsorolás: *táj, ősz, buja földön, vad mezőn, giz-gazok, indák...*

A szöveg címe témamegnevező, az egész szövegre ural, szimbolikus.

Az *Új versek* (1906) Ady-kötet legnagyobb visszhangot kiváltó ciklusa *A magyar Ugaron* volt. Nem csak a konzervatív erők elképedését váltotta ki, a fiatal Babits és Kosztolányi véleményét is... Érthetően, Ady a nemzetét ostromozó Széchenyit idézte, a műveletlen magyar Ugar képe, a nagy parlagé — de mintha megállt volna az idő! A gémeskút Petőfi és Arany költeményeiben a pusztai táj természetes tartozéka, Ady versében a civilizálatlanság jelképe: „Gémes kút, malom alja, fokos, / Sivatag, lárma, durva kezek” (*Tisza-parton*).

A költemény a valóság és az elképzelt világ ötvözése, két, érzelmileg szembenálló képsor bontakozik ki: az egyik az elvadult táj, a vad mező, az égig nyúló giz-gazok, a vad indák gyűrűző, mindet befonó világa — a valóság képsorai, a másik a szent humusz, a szűzi föld, a föld lelke, a virágok illata — vágyak, a lehetőségek elképzelt világa... A jelképek beszéde azt sugallja, hogy ez a föld virágok nevelésére hivatott termőföld, szent humusz, mégis giz-gaz nő rajta, ez a föld alszik, s a rajta kibontakozó/kibontakozni vágyó akarásokat a dudva, a muhar lehúzza, elaltatja, befedi, és még reménység sincs a változásra... Ezt a világot Ady egy másfajta világgal szembesíti: a művészet és a kultúra fővárosával, Párizssal (*Egy párizsi hajnalon*, 1904. *Párizs az én Bakonyom*, 1906. *Párizsban járt az ősz*, 1906). A szöveg magyar nyelvű, mai, írott, érzelmkifejező, szépirodalmi szöveg.

Típusa: szépirodalmi. A vers írásjelei közül stílusértékű az *Ugar* szó, nem egy közös főnév, hanem az egész Magyarország jelképe. Egyetlen kérdőjel a vers közepén, a kérdő mondat végén is stílusértékű, mert a mondat fájdalmas felkiáltásként is értelmezhető: „*Hát nincsen itt virág?*”

A szöveg hangjainak stílusértéke az *ugar, dudva, muhar, giz-gaz, indák* rossz hangzásából fakad... A *kecagó* jelző anapesztusi formájával a szél suhanását (suhanó) is érzékelteti. Most csak suhan a szél a szent szűzi (alliteráció) föld fölött... lesz-e ebből a suhanó szélből vihar, a giz-gazt, az indákat kitépő, kicsavaró forgatag?

A lírai énhez kapcsolódó igék — *gázolok, ismerem, lehajlok, lesem* — a költő szemlélő magatartását, míg a *gyűrűznek, bódít, lehúzza, altat, befedi, suhan* igék az elvadult táj, a buja föld és a szél cselekvéseit fogalmazzák meg. A melléknévvel párosított főnevek — *elvadult táj, ősz, buja föld, vad mező, magyar ugar, szent humusz, vad indák...* — szemléletessé teszik a szöveget... Az ugar látványát bemutató metafora mellé társul a *gaz lehúzza, altat, befedi...* megszemélyesítés, növelve, gazdagítva a szöveg képi világát.

A szövegmondatok közlő, kijelentő mondatok, de csak látszólag a tárgyilagos közlés eszközei, az egyetlen kérdő (felkiáltó?) mondat mellett érzelmi-hangulati elemekkel telítődnek... Ellentétes szerkezet a szövegben: a lírai én fájdalmas keserűséggel éli meg, hogy a föld alvó lelke nem szabadult föl, a lélek itt nem hősi

módon bukik el, hanem elfáradva, a környezet asszimilálja... Az állítmányok mozgásiránya — *gázolok, lehajlok, lesem* — jelzi a lassú megtörést, a kezdeti felülről néző fölény csüggedten hajlik a föld felé...

Vele szemben az eleinte mozdulatlan, „elvadult táj” cselekvővé válik, magasra nőnek a giz-gazok, az indarengeteg gyűrűzni kezd, és egy fokozatos igesor a végső győzelmet sugallja: „A gaz *lehúz, altat, befed*...”

A szöveg verbális stílusú, a költő egyenes beszéde, a lírai hős szemben áll a mitikussá, a fantomszerűvé váló tájjal.

„Sokkal gyöngébb a lámpásom, semhogy be tudnék világítani abba az izzó konyhába, ahol ezek a keserű, lángoló, új versek születnek...” — vallotta Kosztolányi Dezső. Mi olvasók is csak megpróbáljuk, megkíséreljük megfejteni és átadni a fiatalabb nemzedéknek...

Ady Endre

A magyar Ugaron

Elvadult tájon gázolok:
Ős, buja földön dudva, muhar.
Ezt a vad mezőt ismerem,
Ez a magyar Ugar.

Lehajlok a szent humuszig:
E szűzi földön valami rág.
Hej, égig-nyúló giz-gazok,
Hát nincsen itt virág?

Vad indák gyűrűznek körül,
Míg a föld alvó lelkét lesem,
Régmúlt virágok illata
Bódít szerelmesen.

Csönd van. A dudva, a muhar,
A gaz lehúz, altat, befed
S egy kacagó szél suhan el
A nagy Ugar felett.

Józsa Miklós

A természet világa egy Áprily-versciklusban

„Csudáltalak ezer szemmel, / ezer szemű szerelemmel. / Két szemmel most alig látlak, / már csak emlékként csudállak” — írja Áprily a *Természet* című öregkori versében.

Köztudott, hogy a természetnek meghatározó szerepe van Áprily Lajos költészetében. Ennek magyarázata egyrészt az a természeti környezet, amely a költő életét születésétől haláláig körülvette. Másrészt a nagy történelmi-társadalmi változások idején a természet a maradandóság, az élet hitét adta az anyaországtól elszakadt költőnek. Azonban ez a természetbe menekülés, a természet örökkévalóságának ábrázolása nem öncélú: az élet igenlése és a halállal való barátkozás lehetősége is. A természet a határtalanság, a szabadság érzését is adja, s a szemérmes, zárkózott költőnek alkalmat biztosít arra, hogy magányosságát, melankóliáját és felvillanó életörömét a tájba vetítse ki, lelki válságait a szép harmóniája alá rejtse.

„Az első, nagy Nyugat-nemzedékkel körülbelül egykorú Áprily a visszahúzódo, a férfiasan zárkózott romantikus fajtából való... — állapítja meg Nemes Nagy Ágnes költőnő, az egykori tanítvány —, egy lírikus, aki nem szeret beszélni... És mégis, mindig újra feltűnik ez a típus a világeköltség kanyargós ösvényein, mintegy köpenybe burkolva, nyugodt, távoli arcával bebizonyítva nekünk, hogy a némaság — úgy látszik — lírai alkatrésze... Miről beszél hát voltaképpen? Ha jobban odanézzünk, láthatjuk, hogy sok mindenről, csak egy bizonyos kódban beszél. Ez a kód a természet. Életét, világát, fátumát mintegy a természet képein át közli, ez a beszédanyaga.”

Vita Zsigmond szerint: „A tudós racionális gondolkozással ér el új eredményeket, a költőből viszont olyan ösztönös megérzéseket vált ki, amelyek sokszor messzire, a jövőbe mutatnak vagy az emberi és a természeti élet összefüggéseire világítanak rá...”

A természeti élmény és az emlékek elsődleges forrásvidéke a költő számára Erdély. Az eszmélkedő gyermek *Jékely Lajoska* Parajdon találkozik első ízben az erdélyi táj varázslatos szépségével (*Ének a Küküllőhöz, Parajd, 1897, Parajdi forrás-vizek, A régi házban, Halálpatak*), majd a kolozsvári kollégiumi és egyetemi évek, a tizenhét évi nagyenyedi tanárkodása idején mélyíti el kapcsolatát a festői erdélyi tájjal.

Rába György szerint Áprily a „tisztán csengő dalok és világos rajzú elégiák” mestere, aki hangszerén, a természetén önmagát és egész életét játszotta le. Ezt a felismerést erősíti meg Nemes Nagy Ágnes is: „Mindent le tudott játszani a természet képeiben, mindent tudott ábrázolni velük, a vigasztalást, a gyászt, az örömet, az életet, a halált, a sorsot.”

A költő és a természet viszonya kölcsönös: pontos természeti rajzaiban nem csupán a természet változatos képei találhatók meg, ott rejtőzködik ómaga is az általa megjelenített természetben. Ezért Áprily lírája nem egyszerűen természetlíra. Jóllehet természetábrázolásában ráismerünk minden apró természeti elemre pontos, színes szinte párás rajzaiban, valójában a költő a pompás képek mögül felsejlő felszín alatti világra figyel.

Áprily költészetében valósággal újrateremtette a természet egészét; tapintható mindenséget hozott létre az anyagi világ három területéből: az élők növény- s állat-, az élettelenek ásvány-ország világából. Ez a hármas egység valamilyen módon szinte minden versében ott található. Ezt egészíti ki a természet színeinek, hangjainak, illatainak varázslatos kavalkádja, rendkívül változatos művészi eszközök felhasználásával.

Ha figyelmesen tanulmányozzuk verseit, észrevehetjük, hogy miként válik a természetet értő és szerető költő pontos környezettani (ökológiai) és viselkedéstani (etológiai) megfigyelővé pályája folyamán. Tudományos pontosság és nagy fajismeret jellemző rá, amely együtt jár az áldott természet legapróbb rezdüléseinek a megfigyelésével és hű leírásával. Ez nem is csoda, hisz Áprily szenvedélyes természetjáró, horgász, vadász, aki enyedi tanárkodása idején, a vasárnaponként rendezett kirándulásokon megosztotta ismereteit, élményeit diákjaival is.

„Veletek vándorolgotok / kökörcsin réteken. / Éneketekbe belezúg / szabadság-énekem. // Veletek esztenák körül / fenyőágyat vetek, / tüzet vigyázok s csillagot / veletek, veletek” — emlékezik a költő ifjúsága boldog éveire a *Veletek vándorolgotok* című versében.

Az *Enyedi diákok* meg így idézi a természetjárás emlékeit: „Aludtak a lányok, / ébredtek a kertek, / hajnali szél lengedezett, / mikor útrakeltek. // Korán útrakeltek, / arany napot leltek, / fény zsongott a szívükben is, / attól énekeltek. // Hat napjuk a gondé, / hetedik: vasárnap, / akkor dallal nekivágtak / a szabad határnak. // Erdők elrejtették, / völgyek befogadták, / érces fiatal dalukat / Érchegek zúgatták. // Szárnya volt a hangnak, / ahogy szállt mögöttem, / szárnya volt a kedvemnek is, / bennük gyönyörködtem.”

A budapesti Baár-Madas gimnázium két diákja ilyen szempontból tanulmányozta az intézet egykori igazgatójának (1934–1944) lírai életművét. Ők mutatták ki, hogy Áprily költészetében összesen 106 növény- és 112 állatfaj szerepel, ebből 16 gerinctelen, 96 gerinces állatot (64 madár, 26 emlős faj) verselt meg; emellett egy moha, 2 haraszt, 4 nyitvatermő, 99 zárvatermő növényfaját találunk költeményeiben említve.

A kutató diákok azt is megfigyelték, hogy mintegy tizenkét ásványfajta nevét rejtí a költői életmű. Ezek: *márvány, trachyt, stalagmit, gránit, sabal maior, borostyánkő, bazalt, andezit, smaragd, türkiz, rubin, dacit*, melyeknek erős szimbólumhordozó szerepe van.

A költő valósággal élővé varázsolja az ásványokat magában rejtő hegyeket: „Te meg fogsz halni. Ők meg állni fognak / komor trachytba dermedett titoknak. // Ne higgy nekik. Csak játszanak tevéled, / csak hitegetnek némán, hogy nem élnek. // De én kilestem: csalfa óriások, / nappal halottak, éjszakára mások” — írja *A hegyek* című versében, hirdetve a természet örökkévalóságával szemben az emberi élet pillanatnyiságát.

Hasonló felismerést fejez ki a *Ma milyen szép* vagy című költemény „*sabal maior*” nevű pálmakövelet-szimbóluma is, mely az emberi lét véges voltával a természet örökkévalóságát állítja szembe.

Páratlanul gazdag Áprily színvilága is — figyelték meg a tanulók. A több mint félezer Áprily versben felfénylő 629 színnévből 28 tiszta szín, 340 kevert, 261 szivárványszín a költemények festőiségének egyik meghatározója.

Ahogy a tenger egyetlen cseppjében benne van az egész tenger, ugyanúgy, egyetlen költeményben, versciklusban is észlelhetők a Baár-Madas diákjainak megfigyelései.

Hogyan valósul meg ez a sokszínűség, változatosság egyetlen versciklus madárvilágának megjelenítésében?

Ezt vizsgáltam meg az *Ábel füstje* című kötet (1965) *Madarak zenéje* címet viselő ciklusában. A kis versfüzér 21 versében 26 madárnév található. A versek képi háttere, ökológiai kerete a költő szentgyörgypusztai kertje, jellegzetes növényeivel (nyírfa, barkás fűz, öreg fűz, fűzberek, mandulafa, pusztuló, öreg cseresznyefa, bomló cseresznyevirág). Ez a kert madárvilágának rejtekhelye a különböző évszakokban, melyeknek hangulatát mesterien érzékelteti a költő az apró megfigyelések rögzítésében, a kertet benépesítő különböző madárfajták viselkedésében, hangjuk megjelenítésében. E „tündérkertet” a kötet első versében, a *Magányosságban* így jeleníti meg a költő: „Szentgyörgypusztá. Lenn patak, fenn mező. / Itt minden hiúságtól elvonultam. / Mind ritkábban szól hozzám a jövő / s mind ékebben énekel a múltam.”

A szentgyörgypusztai kert madárvilága rendkívül változatos, sokszínű. E sokszínűség csodálható meg a *Koncert* című miniatűr lírai ékszerben, amelynek három muzsikáló strófájában nyolc madár kel hangversenyre: „Még nem vonult fel magas erdejébe, / Itt fuvolázgat még a halk pirók, / szól az ökörszem cserregő zenéje, / rajban cincognak még az őszapók. / De szaggatott emelkedésre készen / pacsirta szól; küllők rikoltanak, / s rigó-torokból frissen és merészen / kibugygyan már, s nő-nő a dal-patak. // A forrásnál pár fürge cinke perget / becéző szót: Kicsi ér! Kicsi ér! / Nagy tarkaharkály járja fenn a kertet / és néha kasztanyettával kísér.”

A versciklusban megjelenített madarak bemutatása szemelvényekben:

A pirók: „Itt ül a nyárfán, de már messze gondol, / egy-két meleg nap s már feljebb vonul. / Nem látom késő őszig. Kár. Napomból / az a gyönyörű piros szín kihull” (*Pirók*);

a nyaktekercs: „Megjött. Dalol már diadalmasan / színt színnel rejtő lappangó helyén. / A hangnak oly sugárzó színe van, / hogy kertünkben körül megnő a fény” (*Jynx torquilla*);

a fekete rigó: „A zápor gyér esővé csendesül, / mélykék az égbolt, mint az indigó. / A barkás fűzön ázott tollal ül / egy hallgatag rigó. // A fény a fellegen most rést talál, / páráll a csapzott völgy a sugarakban. / A rigó rebben s a fa-csúcsra száll, / vizes szárnytolla kőszén-feketén / ragyog a napban” (*Rigó*);

a cinke: „Az ablakomra jár a völgy fölött / eledelért a vígan surranó raj. / A repülésük százszor összeköt / túl minden tavaszt szomjazó bokorral” (*Cinkék*);

„a zöld harkály: „Sikoltó hangod csendem áthasítja / s lüktet tovább a friss hegyoldalon. / Hím-fejeden a frígiai sapka / tavaszt lobbantó láz: forradalom...” (*Zöld harkály*);

a tengelic, szajkó: „Leszállnak lelkem vén fájára ringva. / Így szálltak régi erdőszéleken. / Belesuhogtak gyermekálmaimba / s Azúr-országgá tették életem” (*Szajkók*);

az ölyv: 1. „Egyet lobbant a szárnya s már elért. / Gúnyolni jött bukott ember-fölényem? / Szívósan és félelmesen kísért, / réz-sárga karma villogott a fényben. // 2. Lengett, ringott, nyilallva felcsapott, / szitált s két szárnyát zárva, visszahullt. / Vad mámorában mit gondolhatott, / míg így kísért, nem azt, hogy: Nyomorult?” (*Ölyv*);

a kakukk: „Cseresznyevirág bomlik a hegyen, / tenger szirom, ideleng jószáguk. / Az egyik ág ring: rajta részegen / s rekedten szól egy bókoló kakukk” (*Májusi reggel*);

a bagoly: „...A völgy ezer hangjából egy maradt: / az ú, / a sziklafalban fenn van egy odú, / abból kiált egy társtalan bagoly. / Okarina-hang, mély és szomorú” (*Tél*); „A fellegek sűrűn szőtt fátyolán / hideg, szemérmes fényt szítál kelet. / Egy csillag reszket még a hegy felett. / A pusztuló, öreg cseresznyefán, / melyről tegnap kakukkszó zengve szállt, / most ritkuló szavú bagoly kiált / anyja / a menekülve tűnő éj után” (*Hajnalszürkület*);

a halászsas „A nagy folyó felett kószál, szítál, / majd az öreg fűz csúcs-ágára száll. / Összecukódnak fényes tollai / s magasra tartja büszke, szép fejét. / Ilyen merészen nézett szerteszét / a hódolt ország felett a római” (*Halászsas*);

a trió: fülemile, rigó, gerle: „Istenem, milyen gyönyörű trió: / a fülemile mámoros, — figyelve, / alatta kísér egy halkuló rigó — / és néha bele-belebúg a gerle” (*Három madár*);

a vadlúd: „Vadlúdak. Sűrűn érkező hadak, / egyik tűnik, de már új integet. / Szomorúan Vale-t rikoltanak / s teleírják V-vel a kék eget” (*Vále*);

a gyurgyalag: „Ékes tollú szivárvány-madarak / fuvola-fütytel, ringva szállanak. // A Maros-parton volt egy fűzberek, // abban lakott egy gyurgyalag-

sereg. // Titkos utakra madarat ki hajt? / Ki küldte hozzám ezt a drága rajt? // Házam körül köröz. Varázs-körök? / A Maros a lelkemben hömpölyög” (*Gyurgyalagok*);

a vadvakcsa: „Jeges köd. Nincs egy lámpavillanás. / Öreg véremben nő a zsibbadás. / Tél jön s nincsen sem otthon, sem haza / Olykor hang vág a ködbe: vadvakcsa. — / A szárnya-fütyte messze hangzik el. / Olyankor lelkem rezzen és figyel” (*Ködben*);

a szajkó, rigó és vörösbegy: „Szajkó, rigó, vörösbegy nem hagy el, / nem mond búcsút a nyár felhőivel, / Ha hóviharral ráncszakad telünk, / a völgyben itt borzonganak velünk” (*A hűségeselek*);

a barázdabillegető — motacilla alba: „Lengésed könnyű, mint a lehelet, / a mi lelkünk a súlyt nem bírja már. / Lebegj, lebegj a véres föld felett, / pehelymadárka, leánykamadár!” (*Motacilla alba*).

A címadó vers, a *Madarak zenéje* ugyancsak megjeleníti a kert madárvilágának egy kis seregét. Itt is, akárcsak a ciklus többi versében, megfigyelhető az impreszionista költészetre jellemző rendkívül változatos nyelvi-művészi eszközök felhasználása: a festői jelzős szerkezetek, hasonlatok, megszemélyesítések, metaforák, a hangutánzó, hangulatfestő szavak, amelyek muzsikát, színt, sajátos hangulatot, dinamikát eredményeznek: „Kertünk ma hangos tengelic-tanya, / az erdőn pintyszó cseng és cinkeszó, / csetteg, de már nótát indítana / a barkás fűzön egy hevült rigó. / A mandulafán víg szajkó rikolt. / A zöld harkály ívelve látogatja / fáink törzsét, de még egyet se szólt. / Vajon milyen rémségre tartogatja / Az örült tavaszi sikolyt?

Ezekben a költeményekben is megfigyelhető, akárcsak Áprily minden versében a szimbolikus jelentésség, a sokoldalú lélekábrázolás: a lelkesedés, öröm, bánat, szomorúság az elmúlás, a szépség elvesztése miatt, rettegés a jövőtől, az öregségtől, nosztalgikus visszavágás a múltba, az élet legszebb szakaszába, csodálat, rokonszenv, sorsazonosság, aggodalom.

A ciklus verseiben gyakran megfigyelhető szimbólumok: a fekete rigó, a gyurgyalagok raja = „*Varázs-körök*”, a múlt, a visszavágás, a letűnt idők emléke („Hogy megmelegszik minden alkonyat / és mennyi vágy kel, s mennyi vízió, / ha hallom drága, régi hangodat, múltam madara, fekete rigó”, „A Maros a lelkemben hömpölyög.”); a halászsas = a győztes ember jelképévé válik („Ilyen mérszen nézett szerteszét / hódolt ország felett a római.”); a nálunk telelő madarak, szajkó, rigó, vörösbegy = a sorsközösség vállalását sugallják; a cinkék repülése = a tavaszvágyat, az ölyv = a bukott ember fölötti ítéletet jelképezi.

A *Madarak zenéje* című ciklus vizsgálata is igazolja Nemes Nagy Ágnes megállapítását: a természet lényének, elemeinek „önmagukban is légkörük, fényük van.” „Áprily költészetében a természetnek kivételes szerepe van, amely szerint döntő emocionális tartalmait — legfőként és költőileg legfelső szintjén a natúra kódjában közli.”

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XI.

Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867)
az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan

VII.

A magyar nacionalizmus

A nyelvkérdésben, de másban is ellentétes vélemények születtek, hatottak, ártottak. 1841. június 27-én megjelent Széchenyi István *A kelet népe* című, Kossuth Lajos *Pesti Hírlap*-ját bíráló műve. Benne: „A magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogén sarjad[ként] — ázsiai bölcsőjében rejtőző, eddigelé sehol ki nem fejlett... sajátságait”. Kossuth Lajos szeptember 2-án megjelent *Feleletéből*: „...nyelvét senki szájából kitépni ne törekedjünk, a magános élet mystériumába ne nyúljunk szentségtelen kezeinkkel, de már azt kívánjuk meg, hogy a köz, a nemzeti élet magyar legyen, s amennyiben köz és magános élet egybefügg, az idegen meghagyása mellett a magyarnak is hely engedtessek.”

1843 tavaszán jelent meg Lipcsében Wesselényi Miklós *Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében* című röpirata, amely a pánszláv veszély európai jelentőségére hívta fel a figyelmet, s ellenszerként a Habsburg-birodalom liberalizálását és föderatív átalakítását javasolta: „Az idegen ajkúakat — legyenek azok németek, tótok, románok vagy más nyelvet beszélők — anyanyelvük magányos körbeni használatában akadályozni, s az azokat erőszakkal a magyar nyelv használatára szorítani sem törvényhatóságoknak, sem egyéneknek nem szabad. Az idegen ajkúakat nyelvükért és fajukért gúnyolni és sérteni, azok ellen ingerelni — akár

szóval, akár írásban, avagy tettel történjék is — tilalmas.” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 142.)

A liberálisok elfogadták a magyar államnyelv bevezetésének szükségességét, ám túlléptek a nemesi, nemzeti mozgalmon. A hivatalos nyelvhasználaton túlmenő magyarosításban elvetették a kényszert, s a magyar nyelv terjesztését oktatással, kedvezményezéssel akarták elősegíteni. Ezért szabta volna Wesselényi a jobbágyfelszabadítás és a politikai jogok megadásának feltételéül a magyar nyelvtudást. A liberális nacionalizmus 1849-ig érvényes politikáját leginkább a *Pesti Hírlap* szemlélteti. Kossuth szerint a magyar korona országaiban a hivatalos nyelv a magyar legyen, „ennél kevesebbet tenni gyávaság, többet *parancsolni* zsarnokság.” A reformellenzék, majd a nemesség is elfogadta, hogy mindenki, aki magyarul beszél, sőt minden lakos a magyar politikai nemzet része. Wesselényi jogkiterjesztő, majd Kossuth érdekegyesítő politikája a francia minta szoros követésével a közös szabadság jegyében, az önkényuralom ellen készült a nemzeti egység megvalósítására. Az újkonzervatívok színre lépésével a megyekérdésben megnyilvánuló ellentétek felerősödnek, s a polgári és népi származású értelmiségiekből, írókból, költőkből álló demokrata csoport a birtokos nemesség érdekeinek mellőzésével gyökeres átalakulást követelt, és a forradalmi módszerek alkalmazását sem utasította el (Kuczka Péter szerk., 2006. 225-226.).

Az erdélyiek a „Rabok legyünk vagy szabadok?” értékeszményében egyesülhettek, de „A magyarok istenére / Esküszünk...” már megosztotta őket. Az Erdély kérdésével foglalkozó Unióbizottság javasolta, hogy a nemzeti nyelvet használhassák a katonák, s románul és magyarul beszélő tiszteket alkalmazzanak.

Az erdélyi liberálisok a nemzeti állam koncepciójának megfelelően a társadalmi reformot össze akarják kapcsolni a magyarosítással, sajátos gondolatuk: a nemesség által kivívott társadalmi reformokért és az alkotmányos jogokért cserébe a nemzetbe emelkedő nem magyar népek lojálisak lesznek a polgári nemzeti államhoz, sőt elsajátítják annak nyelvét. (Francia és amerikai példákra hivatkoztak.) Bölöni Farkas Sándor (1971. 49.) elítélte naplójában korábbi, magyarosítási magatartását — a jobbágyfelszabadítás feltételeként a magyar nyelv elsajátítását akarta kitűzni —, óvott az erőszakos magyarosítástól, vállalta a soknemzetiségű realitásokhoz való igazodást. Brassai Sámuel, aki tucatnyi nyelven tudott, beszélt, a kolozsvári kaszinó által támogatott néplapban így beszélteti Az iskolamestert: „A nyelvkülönbség okozza, mérgecsíti, az örökíti a nemzeti ellenkezéseket. Ha az egész emberiségnek csak egy nyelve volna, nem sokára csak egy népet formálna, s az emberek mindnyájan rokonokként szeretnék egymást” (Brassai, 1843. 452., Köpeczi Béla szerk., 1993. 412.).

A bécsi kormányzat „a magyar kérdés rendezését” — a nyelv kérését is — az „oszd meg és uralkodj” elve alapján, az összmonarchia egységét féltve, Magyarország és Erdély egyesüléstől rettegve, próbálta védeni. Amikor 1846 elején Galíciában a lengyel nemesség felkelést robbantott ki, Kolozsváron is felidézték a parasztlázadás rémét...

A parasztlázadás réme helyett „Európa tavasza” Erdélybe is forradalmat és szabadságharcot hozott, a forradalom és ellenforradalom kereszttüzét. A magyar politikusok, akik a korszerű polgári nemzetállam megteremtésén fáradoztak, nem láttak bele a „nagypolitika” boszorkánykonyhájába, a társadalmi haladás, a gazdasági korszerűsödés követendő példáját keresték. Azonban nem figyeltek fel a franciaországi bretonok, baszkok nyelvhasználati panaszaira, az ír kérdés pusztán társadalmi kérdés volt a számukra, s Amerikában a nagy kohót látták, amely az ipar fejlődésével minden erőszak nélkül megteremti a nemzeti és nyelvi egységet. Gondolatmenetükben az volt a téves pont, hogy azt hitték, a nemzetiségi kérdés önmagától megoldódik, ha az elnyomott nemzetiségi tömegek megkapják a polgári szabadságjogokat.

A magyar államnyelv bevezetése elkerülhetetlen és helyes bevezetése türelmetlen részintézkedések egész sorával párosult. Szükségtelen intézkedés, türelmetlenség volt az, hogy bármiféle közhivatalnok csak az lehetett, aki magyarul tudott, hogy a nem magyar egyházak anyakönyveit is magyarul kellett vezetni. Nacionalista lépések — s a nemzetiségek is nacionalizmussal válaszoltak, a nemzetiségek felléptek a magyarosítás valóságos és képzelte veszélyei ellen.

Az 1848. április 11-én szentesített, ún. márciusi törvények lerakták a *modern polgári állam alapjait* (népképviselő, közteherviselés, jobbágyfelszabadítás, sajtószabadság, választott városi hatóságok stb.). Mindezek az intézkedések a nem magyar nyelvű lakosoknak ugyanúgy kedveztek, ahogyan a magyarságnak, ám *hiányzott egy kifejezés*, amely a 1848. áprilisi (Kossuth ilyen irányú javaslatának és a bécsi forradalomnak köszönhetően) osztrák alkotmányban benne volt: a *nemzetiségek egyenjogúságának fogalma* (Glatz Ferenc szerk., 1989. 148-150.).

Maradt volna még egy lehetőség — az anyanyelvi oktatás számára is —, az, hogy a nemzetiségi többségű megyékben legyen az önkormányzat nyelve a magyar mellett vagy helyett román, szerb, szlovák stb., ám a vármegye a magyar liberálisok számára a hajdani szent küzdőterület volt, ahová baj esetén vissza lehetett vonulni, ennek autonómiájáról semmiképpen sem mondtak le, semmiképpen sem akarták a nemzetiségeknek átengedni. Néhány előrelátó elme a nemzetiségi kérdés átfogó rendezésére tett javaslatot, és nem kikényszerített engedményekben gondolkozott. A radikálisok egyik csoportja, Pálffy Albert és a *Márczius Tízennötödike* körül csoportosuló felfogták, hogy a magyar forradalom létérdeke a nemzetiségekkel való megegyezés: „Meg kell a nemzetiségekkel alkudnunk, éspedig ma inkább, mint holnap. És amikor alkudni akarunk, tegyük félre a corpus iurist s annak elkopott fikcióit...” Hasonló következtetésekre jutott a szabadságharc párizsi diplomáciai megbízottja, Teleki László (1810–1861) is: „Nemcsak Ausztria halt meg, hanem Szent István Magyarországa is” — írta Kossuthnak 1849. május 14-én (Glatz Ferenc szerk., 1989. 155.).

A magyar és román nemzeti és társadalmi szabadságtörekvéseket egyeztetni akaró békevágnak makacsul fel-feltornyosuló akadályokkal kellett megküzdenie a polgárháborúba sodródott soknemzetiségű tájon. Ion Dragoș (1810–1849), bi-

hari képviselő a magyar országgyűlésben román nyelvhasználati jogokat követelt, javaslatot tett a két nemzet „természetes” szövetségének törvénybe iktatására. Kossuth Lajos megbízólevelével felkereste Avram Iancu-t (1824–1872), hogy békét közvetítsen Kossuth Lajos kormányzó és „a havasok királya” között. „Minden nyelvnek és népiségnek nemcsak szabad használatot és fejlődést akarunk engedni, hanem ezen fejlődést a civilizatio érdekében elő is mozdítani”. Ezzel a gondolattal született meg Kossuth Lajos és *Nicolae Bălcescu* (1819–1852) közötti megállapodás is (*Project de parvification, 1849. július 28.*) — sajnos későn, addigra már a kísérlet fegyveres összecsapásba torkollott.

Nyugodtabb körülmények között az erdélyi kibontakozás felé is mutathatott volna Kossuth figyelmeztetése: „A magyarnak az oláhhal, s az oláhnak a magyarral testvéries egyesülésben van mind egyiknek boldog jövője, nem pedig, ha az egyik elhagyja magát ámíttatni a másiknak elnyomására, mert akkor olly fegyverhez nyúl, mellyel magáét is sújtja” (Köpeczi Béla szerk., 1993. 445.). Az Érchegy-ség román népének érdekeit Varga Katalin magyar nemesasszony is felvállalta, mígsem Andrei Șaguna (1809–1881) püspök csellel el nem fogatta „a mi úraszszonyunkat”, ahogyan a nép nevezte. Avram Iancu is azt izente Simonffy József ezredesnek: „... ebben a két testvérhazában a magyar nem beszélhet létéről és jövőről a román nélkül, s a román sem a magyar nélkül”, mert „köztünk és köztetek a fegyverek sohasem dönthetnek” (Köpeczi Béla szerk., 1993. 445., 457.).

A fegyverek azonban döntöttek — egy harmadik fél, a Habsburgok javára —, „az éjszaki óriás”, a cári Oroszország intervenciója, gőzhengere nyomán Görgei Artúrnak (1818–1916) egy útja maradt: letenni a fegyvert a cári csapatok előtt, s Paszkievitz jelenthette Miklós cárnak: „Magyarország Felséged lábai előtt fekszik.” Európa két legerősebb katonai hatalmának seregeivel szemben a magyar szabadságharcnak el kellett buknia, s az erdélyi románok csalódását is talán Avram Iancu érezte át a legmélyebben: „Nemzetemet szolgáltam — írta 1850-ben kelt végrendeletében —, fájdalom, nem sok sikerrel, sőt szomorúan látom éppen most, hogy reményeim és a hozott áldozat semmivé válnak.” Széchenyi István elmegyógyintézetben, ő pedig elborult elmével, furulyáját fújdogálva, bolyongott a hegyek között, a kortársak számára a Habsburg haládatlanság szomorú példájaként, míg a halál meg nem váltotta szenvedéseitől.

Az akkor elhintet magvak, méreggel átitatott spórák, amelyek nagy része egyenesen Bécsből érkezett, a nagypolitika sakkhúzásaiként, azóta is mérgezi(k) oktatásunkat, anyanyelvoktatásunkat is.

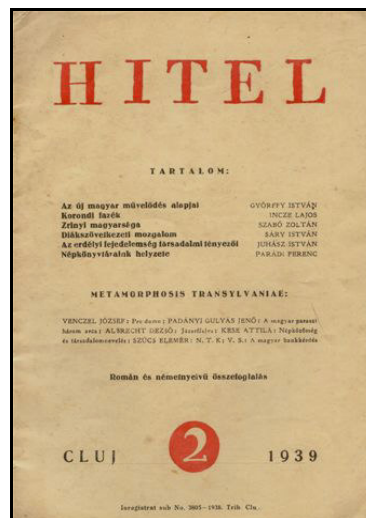
*TANULMÁNYOK EGY FELEDÉSRE SZÁNT
ERDÉLYI MAGYAR SZELLEMI TELJESÍTMÉNYRŐL,
A HITEL CÍMŰ FOLYÓIRATRÓL*

A kolozsvári Hitel folyóirat emlékezete (1935–1944)

(Bevezető sorok)

A Székelyudvarhelyen megjelenő *Erdélyi Toll* című irodalmi és művelődési folyóirat megtisztelő ajánlatát, mely szerint következő számában nagyobb terjedelemben foglalkozna az egykori kolozsvári *Hitel* folyóiratnak és elfeledésének tanulságos történetével, örömmel fogadtam.

Nem is lehetett ez másként, hiszen egy közel négy évtizedes erőfeszítés után érkeztem el eddig, s ennek a sok munkát és áldozatot igénylő időszaknak — több mint fél életemnek — kiemelkedő pillanatait éltem meg az eltelt hónapokban.

Mindenekelőtt május 30-án éppen az *Erdélyi Toll* jeles munkatársának, Pomogáts Bélának a támogató mellémállásával sikerült a Magyar Írószövetség székházában egy egész napos konferenciát rendeznem a lap emlékezetére és a sors különös kegyéből a konferencia plénuma éppen ezen a napon kapta meg az

értesítést arról, hogy a régi és új Hítel műhelye előzőleg benyújtott beadványom nyomán — több mint 2000 jelölt közül — Magyar Örökség Díjban részesült.

Hogy mi is volt a *Hítel*, melyek voltak célkitűzései és milyen volt szellemisége, mi vezetett elfeledtetéséhez, arról a Kriterion 2007-ben kiadott, *Beszédes hallgatás, avagy három Hítel és ami utána következett* című könyvemben részletesebben írtam.

A most következő tanulmányok ezt a kérdést bontják ki további részletek feltárással. Ezúttal általában tekintjük át a Hítel történetét, szellemét, célkitűzéseit, kapcsolatait és átfedéseit, elfeledtetését és utóéletét. Ha még lesz alkalom rá, a *Hítel* egyes jeles munkatársairól készült tanulmányok is sorra kerülhetnek.

A Hítel társaság és folyóirat kolozsvári otthona egykor

A Magyar Örökség Díjat június 23-án a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében hatalmas közönség előtt vettük át. A Bíráló Bizottság felkért, hogy az ezúttal kitüntetettek nevében összefoglaló köszönő beszédet mondjak. Mondandómat a *Hítel* szellemében fogalmaztam meg. A folyóiratnak szánt szöveggyűjteményt talán ezzel kezdeném.

Megértéséhez közlöm a hét kitüntetettet: aktuális díjazottak:

1. A FERENCZY-CSALÁD alkotóművészete.
2. A martonvásári ÓVODAMÚZEM és létrehozója, HARCSA TIBORNÉ.
3. A MAGYAR CISZTERCI DIÁKSZÖVETSÉG kilenc évtizedes szolgálata.
4. A HÍTEL nemzetpolitikai szemle kolozsvári (1935–1944), illetve a folyóirat 1988-tól működő budapesti műhelye.
5. BÁLINT MÁRTA egyszemélyes színháza.
6. MOLNÁR V. JÓZSEF néplélekrajz-kutatói munkássága.
7. SZABÓ ZOLTÁN, a népi írók kiemelkedő képviselője.

Szász István Tas

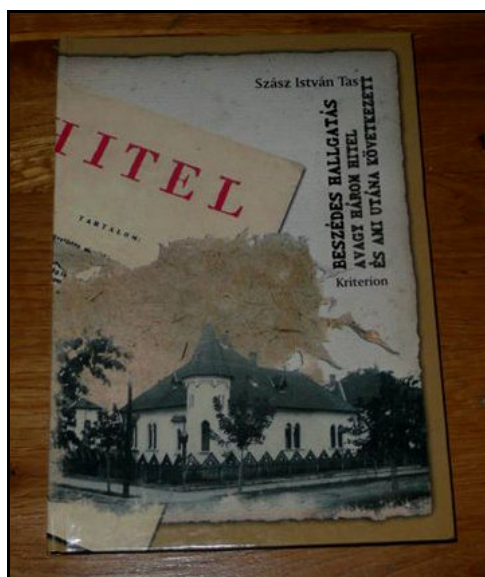
Szász István Tas

Köszöntő záróbeszéd a díjazottak nevében

Kedves együtt ünneplők!

Magyar; örökség; hagyomány; nemzet; nemzeti; nemzettudat és nemzeti nagyság, sőt a megmaradás is immáron gyanúba kevert, lassan pedig már évszázados múltra visszatekintve is besározással ellehetetleníteni óhajtott szavak.

Ezzel s ennek következményeivel ment szembe a Magyar Örökség Díj, a Nemzet Aranykönyvét gondozó kezdeményezése. Nem nosztalgiazás ez, nem is egyszerűen tisztelgés jelen és múlt nagyjai előtt, hanem hozzájárulás az élő és élni akaró jelenhez, tehát a jövőhöz, a megmaradáshoz.

Szász István Tas könyve a Hitelről

A múltról beszélve eszünkbe juthat a figyelmeztetés: Jaj annak a nemzetnek, mely múltját feledi. S itt nem egyszerűen egy szellemi kísértetjárásra kell gondolnunk. Mert az emlékezéshiány okozója egyik legjellegzetesebb hibánknak, az örökös újrakezdésnek, a megszenvedett tapasztalat felhasználatlanságának, miközben éppen azzal alapozhatnánk meg a jövőnket.

A jelenről beszélve pedig arra gondoljunk, miként vált feledésre ítélt múlttá megannyi jelen teljesítmény, mekkora akadályokat gördít butaság és rosszindulat, aljas érdek és külső erő a jelen teljesítményei elé.

Pedig micsoda nagyszerű múltja s milyen alkotni képes jelene van ennek a Trianonban halálra szánt nemzetnek!

A több ezer lehetőségből most egyetlen merítéssel kiválasztott díjak sokszínűsége is ezt igazolja.

1. A műélvezet gyönyörét, a nemzet közízlését egy csodálatos család úgy szolgálta, hogy közben bámulatra készítette a külső világot is — tehát országimázst is épített.

2. Milyen nagyszerű hungarikum a magyar kisdédóvás és az óvodarendszer! Egyes elemeit nem is olyan régen még védelmezni kellett a felszámolástól, miközben külföldiek jöttek tanulmányozni a sikeres modellt.

3. Mekkora szerepe van jövőnk szempontjából az oktatásnak s milyen vehemenciával támadják iskoláink kis részének — ésszerű okokból — egyházi kézbe helyezését. Pedig ki tudná összegyűjteni mindazt az értéket, amit csupán az egykori ciszterci diákok halmoztak fel a nemzet kincsesházában.

4. 77 évvel ezelőtt 220 pompás magyar hiteles *Hitelje* mit adott a kisebbségi és az egész kárpát-medencei magyar megmaradás fegyvertárához. Micsoda látónoki képességgel bírtak s miként tudtak új generációk nevelői lenni úgy, hogy ki sem mondhatták azt, amit akartak volna, de tették ezt elsősorban életpéldájukkal — olykor életük árán is. S mekkora siker volt a budapesti *Hitel* elindítása — még a végnapjait élő diktatúra idején — azzal a Csoóri Sándor megfogalmazta céllal, hogy a nemzet ismét hozzáférhessen saját igazságaihoz, s a folytatás is, amelyik a megújulás lehetőségét keresve vizsgál múltat s jelent.

5. És az etnikai tisztogatás színes módszereit — ma már európai féltre-pillantással támogatva — gyakorló bizantin világ miként üldözte el Erdély és a Részek szintén pompás magyarjait. Hogyan volt képes az ottani színjátszás egyik nagyasszonya itt egyszemélyes üzenethordozóként terjeszteni a legszebb köntösbe öltözött igazságot!

6. Mit jelenthet a mai roskadozó, nemzettudatát veszítő néplélek — neoliberális rádiórozók által dörgölt — újkori bugyrainak feltérképezése a jelen önvédelmi harcai és a jövő megtervezése szempontjából?

7. S legvégül a 100 esztendeje született Szabó Zoltán emlékezete. Annak az embernek és munkásságának felidézése, aki — nem véletlenül — ott volt a kolozsvári HITEEL munkatársai között is, s aki a tardi helyzettel helyzetünk felismerésére ébresztgetett.

Kedves egybegyűlt ünneplők!

Most valamennyi már eltávozott s még élő, itt megjelent vagy megjelenni nem tudó kitüntetett nevében mondok köszönetet a Magyar Örökség és Európa Egyesület Magyar Örökség Díj Bírálóbizottságának ezért a megtiszteltetésért és kívánok múltat mentő, jelent erősítő és jövőt építő munkájukhoz további hitet és reménységet. Tevékenységükkel maguk is azt teszik, amit azok, akiket elismerésben részesítenek. Ezért mindenkit, akihez ennek a munkának a híre eljut, arra figyelemtetek, hogy támogassák ezt a nagyszerű kezdeményezést minden módon.

Amiképpen az az Aranykönyv egyre vaskosabbá válik, úgy növekedjen hitünk is saját erőinkben, abban, hogy amint a kitüntettek egykor és most, minden nehézség közepette is a kárpát-medencei magyarság értékeit gyarapították és gyarapítják, úgy minden egyes magyar embernek is képesnek kell lennie erre, ha saját tehetségét, képességeit a legjobban kihasználva szolgálja a közös jövőt.

Az egykori Hitel-szobák együtt

Nehéz idők előtt állunk! Komprádorok és külső gazdáik rombolnák a megmaradás esélyeit, miközben saját gyarlóságaink is fegyvert adnak rossz szándékú kísérletezőknek. Gazdasági válság, környezetkárosodás veszedelmei, s főleg az erkölcsi romlás sújtanak minket, a minket felfalni akarókkal együtt. És mindenek felett ott lebeg a demográfiai katasztrófa réme. Ennek elkerüléséhez valamennyi válság megoldására volna szükség, de elsősorban erkölcsi hanyatlásunkat kell megállítanunk. És nem csupán nekünk, hanem egész kontinensünknek, egész kultúrkörünknek.

Legyen a Magyar Örökség Díj folyamatos gondozása az erőt adó példamutatásnak egyik fő lehetősége, a legnagyobb magyar Akadémiájának díszterme pedig ennek megszentelt helye.

Gyűljünk össze időről időre ünnepelni!

Merjünk magyarok lenni!

Akarjunk megmaradni!

Köszönöm, hogy meghallgattak.

Pomogáts Béla

Reformtörekvések Erdély szellemi életében

A két világháború közötti erdélyi magyar kulturális életet, illetve közéletet tanulmányozó kutató két igen jellegzetes folyamatra figyelhet fel. Különböző eredménnyel jár a korszak (akár korábbi és későbbi korszakok) magyar szellemi életének vizsgálata is. Mindenekelőtt arra kell felfigyelnünk, hogy az irodalomnak mindig a kezdeményező szerepe jutott: a nemzeti tapasztalat és a vele járó, nem egyszer igen fájdalmas tanulságok megfogalmazását szinte minden esetben a szépirodalom (illetve az irodalmi kultúra) kezdeményezte. Így történt ez a huszadik század első két évtizedében, midőn a megújuló magyar irodalom, mindenekelőtt természetesen a Nyugat körül szerveződő írói mozgalom vetett számot igazán tartalmasan, mondhatni egy stratégiai gondolkodás nyomán és ennek keretében a nemzet akkori állapotával és az elvégzendő sürgető feladatokkal, és így történt a két világháború között, midőn a nagy Nyugat-nemzedék örökösei, a népi irodalom képviselői, a szellemi baloldal hívei vagy éppen a konzervatív reformerek jelölték ki az ország megmentésének és felemelkedésének lehetséges útjait. Talán elegendő, ha olyan írókra utalok, mint Illyés Gyula, Németh László, József Attila és Márai Sándor. Ebben a tekintetben az irodalmi kultúra erősebb felelősségtudatot, ígéretesebb stratégiát és magasabb szellemi színvonalat mutatott, mint bármilyen politikai irányzat, különösen a szélsőjobboldali vagy szélsőbaloldali irányzatok.

A másik, mondhatnám, hasonlóképpen jellegzetes folyamat abban van, hogy az igazán hiteles és eredményes munka általában mindig a különféle irányzatok, mozgalmak és (mondjuk így) „ideológiák” (vagyis eszmei konstrukciók) kölcsönös türelmessége és hatékony kompromisszumokra épülő együttműködése révén alakulhatott ki. Mindig a közösen vállalható eszmények és elvek, a kölcsönösen érvényesülő tolerancia és az együttműködés készsége (amely többnyire engedményeket kívánt, a vezéri ambíciók háttérbe szorítását kívánta) hozta létre azt az irodalmi, mozgalmi, közéleti koalíciót, amely eredményesnek bizonyult. Ebben a tekintetben elgondolkodtatók lehetnek azok a mozgalmi programot jelző névválasztások, amelyeket például az erdélyi magyar szellemi életben tapasztalhattunk. Az összefogás készségére olyan fogalmak utaltak, mint a „Helikon”, a széthúzásra, a szembenállásra olyanok, mint az „Arcvonal”. Mindez a két világháború közötti korszak terméke volt, a második világháborút követő időkben tovább militarizálódott a szellemi élet, és sajnos nem mondhatjuk el azt, hogy ezen a militáns kulturális stratégián mára túl vagyunk. A magyar kultúrának,

nagyjából a nyolcvanas években, a kilencvenes évek elején volt egy kölcsönös elfogadásra, a valódi értékek megbecsülésére épülő szellemisége, ezt azóta az ádáz, értelmetlen és nemzeti tekintetben önvészélyes „Kulturkampf” váltotta fel: a kultúrharok egész sorozata.

Mindez természetesen az erdélyi magyar irodalomra, illetve művelődésre is vonatkozik. A román hódítással és a kihívóan igazságtalan trianoni szerződéssel úgyszólván magára hagyott erdélyi magyarságnak először az irodalom: a szépirodalmi művek és az irodalmi intézmények adtak lelki erőt ahhoz, hogy valamenynyire elviselje a ráért közösségi sorsot, és mint nemzeti (kisebbségi) közösség próbáljon megküzdeni vele. Az erdélyi magyarság lelki „túlélésnek” mindekelőtt az irodalom volt a támasza, ahogy Reményik Sándor, akinek különben Végvári-versei a megalázó és kiszolgáltatott kisebbségi sorsba kényszerített magyar népközösség fájdalmas tapasztalatainak és félelmeinek első kifejezői voltak, *Az egyetlen tett* című költeményében tett erről vallomást: „Mikor a lét pillérei inogtak / És mint a viasz, minden elhajolt, / Egyetlen ércnél szilárdabb valóság / Egyetlen tett: a költő álma volt.” Az erdélyi magyarság helytállásának és lelki megerősítésének az irodalom volt az eszköze, illetve az olyan irodalmi jellegű személyes, egyszersmind közösségi állásfoglalások, mint Kós Károly nevezetes *Kiáltó szó* című írása, majd Kuncz Aladár, Makkai Sándor, Tamási Áron és mások tanulmányai, publicisztikai művei. Az irodalmat, mint közösségformáló és reprezentáló intézményt mindazonáltal ki kellett egészítenie a tudományos jellegű tevékenységnek: a nagyobb társadalomtudományi tanulmányoknak és esszéknek. Ennek a tevékenységnek volt igen értékes és sokoldalú műhelye a két szakaszban: először 1935-ben, majd 1935 és 1944 között megjelent kolozsvári *Hitel*, valójában az erdélyi magyar reformnemzedék műhelye és fóruma.

Dr. Szász István és felesége, Horth Ida, a *Hitel* házigazdái

A nagy történelmi fordulatra következő évtizedben az „erdélyi gondolat” határozta meg a kisebbségi helyzetbe kényszerült magyarság gondolkodását: közéleti és kulturális eszméinek rendszerét. Ennek az „ideológiának” átfogó és kiegyenlítő szerepe volt, valójában szinte mindenki elfogadta, aki a kulturális, különösen az irodalmi életben vállalt szerepet. Tulajdonképpen ez az eszmeiség terelt közös lobogó alá olyan konzervatív reformereket, mint Bánffy Miklós, olyan szabadelvűeket, mint Kuncz Aladár, olyan polgári radikálisokat, mint Ligeti Ernő, olyan demokrata reformereket, mint Kós Károly és olyan népi radikálisokat, mint Tamási Áron (folytathatnám a felsorolást). A transzilvánista gondolat azonban a harmincas évek elejére igen sokat veszített erejéből, a felnövekvő fiatal író- és tudósnemzedék már más irányokban kereste útját. Több irodalmi és közéleti vita tanúskodott minderről, itt csupán egyetlen egyre emlékeztetek, talán ez kavarta fel leginkább az erdélyi magyar közéletet. Szemlér Ferenc *Jelszó és mítosz* című 1937-es írására és a nyomában kialakult heves polémiára gondolok.

Szemlér Ferenc úgyszólván leszámolt a transzilvánista gondolattal: „A transzilvánisták módszere — állapította meg — durva dedukció volt, ahol az elmélet született meg először, és az empiria meglehetősen háttérbe szorult.” Kimutatta, hogy a transzilván irodalomnak nem alakult ki sajátos művészi természete, valójában a „nyugatos” magyar irodalom erdélyi ágazata volt. A transzilván liberalizmus tételével szemben hivatkozott az erdélyi történelem állandó társadalmi és nemzetiségi küzdelmeire. Megállapította, hogy a transzilván elveket csak a kisebbségi magyarság hangoztatta, a másik két erdélyi nép végül is nem fogadta el. A szászok a német nemzet keleti előőrsének tekintették magukat, a románokat pedig jobban vonzotta az egyesülés eszméje, mint az erdélyi összefogás. A transzilván ideológia és politika a valóság mérlegén pusztán álomnak bizonyult: „*olyan politikai felfogást tartalmazott, ami nem számolt a kézzelfogható valósággal. Nem látta meg például azt, hogy a mai erdélyi magyarság nem az erdélyi társadalmi közösséget alkotó népek teljes jogú tagja, hanem Romániának egyik kisebbsége. Ez a valóság természetesen politikai romantikát eredményezett.*” És ennek nyomán hozta meg elmarasztaló kritikai ítéletét: „*a transzilvánizmus csak befejeződés és nem kezdet, egy olyan körnek végleges lezárulása, ami minden folytatást kizár. Ebben a tulajdonságban az irodalmi és a politikai transzilvánizmus találkoznak.*”

A harmincas években fellépő „második” erdélyi nemzedék ennek megfelelően már nem az „erdélyi gondolatban”, hanem más „ideológiákban” találta meg eszmélkedésének mintáit és forrásait. Mindez valójában a korábbi eszmei és közösségi szolidaritást is felszámolta, azok a politikai nézetkülönbségek, amelyeket korábban a közösen vállalt „erdélyi gondolat” elfedett vagy enyhített, a „második” nemzedék képviselőinél nyíltan kerültek felszínre. Mindennek következtében a nemzedék képviselői elkötelezettebben csatlakozhattak azokhoz a különféle szellemi-politikai áramlatokhoz, amelyek a magyarországi közéletben meghatározó szerepet kaptak — így a konzervatív reform, a népi gondolat vagy a marxista baloldal eszmeiségéhez és mozgalmaihoz. Ennek a folyamatnak a következ-

ményeként vállalt pozíciót a konzervatív reform táborában például Albrecht Dezső, Mikó Imre, Venczel József, Vita Sándor, a népi mozgalom (és ideológia) erdélyi hívei között Balázs Ferenc, Jancsó Béla, László Dezső, Asztalos István, a baloldalon Balogh Edgár, Méliusz József, Demeter János és mások.

A „második” erdélyi nemzedék egészen más helyzetből indult, egészen más tapasztalatokra támaszkodott és egészen más eszmékkel lépett fel, mint elődei. Ez a generáció már az erdélyi román berendezkedés után kereste tennivalóit és a magyarság fennmaradásának lehetőségét a román állam keretében. A nemzedék képviselői — szemben az „első” generáció transzilvánista eszmeiségével és elkötelezettségével — új tájékozódást kívántak hozni. Számukra természetes közeget jelentett a kisebbségi lét, és legfeljebb távoli emléket, szüleinek természetes otthonát jelentette a történelmi ország. Nem kényszerültek arra, hogy gyötrelmes küzdelmet folytassanak ifjúságuk nemzeti tudatával, azzal a hagyományos világgal és életrenddel, amelyet mindenestül elsodort a háború és az uralomváltás. A fiatalok helyzete a kisebbségi társadalom szociális átrétegződését fejezte ki, soraikban a kispolgári és paraszti származás dominált. Szemben az idősebbekkel jól ismerték a román nyelvet és kultúrát, többnyire román főiskolákon végezték tanulmányaikat, a népi társadalmi rétegek közelében éltek, ismerték ezeknek a helyzetét és törekvéseit. Demokratizmusukat nem liberális hagyományok és európai eszmék táplálták, inkább köznapi tapasztalatok, a kisebbségi élet valóságának elemzésére és ábrázolására törekedtek. Ugyanakkor közelebb kerültek a magyarországi közélet és irodalom demokratikus elveket valló irányzataihoz, a népi irodalomhoz és a magyarországi konzervatív reformtörekvésekhez, valójában ezeknek az irányzatoknak az erdélyi szövetségesei voltak. Fellépésük mindenképpen fordulatot jelentett a kisebbségi gondolkodásban és irodalomban: (ahogy akkoriban mondták) az „erdélyiség fordulóját”, amely után lényegében érvényüket veszítették a transzilvánizmus korábban kialakult tudatformái és ideáljai.

A fiatal nemzedék először az *Erdélyi Fiatalok* című folyóirat körül gyülekezett, ez a fiatal értelmiségi csoportosulás Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső eszméinek vonzásában tájékozódott, mindenekelőtt a paraszti rétegekre kívánta alapozni a nemzetiségi fennmaradás és fejlődés ügyét. Azoknak a radikális (baloldali vagy „harmadik utas”) mozgalmaknak a vonzásában jött létre, amelyek a harmincas évek elején gyökeres társadalmi átalakulást, szociális reformokat, demokratikus törekvéseket és Duna-völgyi összefogást hirdettek (ez utóbbi törekvésük román részről alig kapott megértést és támogatást). Magyarországon a Bartha Miklós Társaság, Csehszlovákiában a Sarló-mozgalom, Romániában az Erdélyi Fiatalok közössége tartozott ebbe a sorba. Hatottak rájuk az előttük járó transzilvánista nemzedék eseményei is, így Nyirő József és Tamási Áron székely népi eszmeisége, Makkai Sándor erkölcsi megújítást hirdető „kisebbségi önrevíziós” ideológiája, Kós Károlynak a „történelmi Erdély” hagyományaira épülő gondolkodása.

Az ifjú értelmiség egy másik: mindettől részben eltérő szellemi áramlatát a *Hitel* című folyóirat körül találjuk: ez a folyóirat és szellemi köre (Albrecht Dezső,

Vita Sándor, Mikó Imre, Venczel József, Kéki Béla és mások) általában a társadalomtudományok (mindenekelőtt a szociológia, a közgazdaságtan, a történelem, a művelődéstörténet stb.) tanulmányozása és ennek megfelelően igen alapos tudományos felkészültség révén kívánt választ adni az erdélyi magyarság, az egész nemzeti közösség, mi több, a kelet-közép-európai régió vallató kérdéseire. Szellemi irányultságát annak a „konzervatív reformnak” a gondolkodása, hagyománya és eszmevilága szabta meg, amelyet, hogy történelmi és korabeli mintákra utaljunk, Széchenyi István és Szekfű Gyula műhelyteremtő munkássága alakított ki. Maga a folyóiratcím is Széchenyi ösztönzésére utalt, Szekfű pedig személyesen is tanácsokkal szolgált, midőn Venczel József és Kéki Béla 1935 nyarán az Esztergomban rendezett nyári egyetemen felkereste, s ő az általa szerkesztett nemzetpolitikai folyóirat, a kiváló *Magyar Szemle* példáját ajánlotta nekik. Valóban, a budapesti folyóirat szellemisége és szerkesztői gyakorlata jótékonyan befolyásolta kolozsvári laptársának szemléletét és tevékenységét. Mindemellett komoly ösztönzést kaptak Makkai Sándortól, aki *Magunk revíziója* című nagy hatású művében új erkölcsi felelősséget, közösségi elkötelezettségre alapozott kisebbségi gondolkodást sürgetett.

Egy pillanatra megállanék a „konzervatív reformgondolat” fogalmánál, ennek a kettős hívószónak ugyanis mindkét eleme fontos: az a konzervativizmus, amelyet a magyarországi szellemi életben például Szekfű Gyula és mellette, körülötte olyan gondolkodók és írók képviseltek, mint Babits Mihály, Márai Sándor, Sík Sándor, Ravasz László, Hamvas Béla vagy az erdélyi irodalom köréből Bánffy Miklós, Reményik Sándor, Makkai Sándor, Tavaszy Sándor (hosszasan lehetne folytatni a sort), sohasem volt azonos a két világháború közötti vagy éppen korábbi hivatalos konzervativizmussal, minthogy a hagyományos értékek védelmét mindig ezek megújításának készségével egészítette ki, annak biztos tudatában, hogy a magyar társadalom és közélet bizony igen alapos átalakításra szorul, már csak annak következtében is, ha fenn akarja tartani a hagyományos (általában a tizenkilencedik század második felében: a kiegyezés és az első világháború között kialakult) értékeket. Ebben a tekintetben a „hivatalos Magyarország” vezető köreiben is munkálkodtak reformerek, így Bethlen István, Teleki Pál és Klebelsberg Kunó — a valóban bevezetett hatékony reformok az ő nevükhöz köthetők, és az ország sorsát igen kedvezőtlenül befolyásolta az, hogy a politikai vezető rétegben alig volt hozzájuk hasonló: távlatokban gondolkodó politikus.

A *Hitel* ennek a konzervatív reformeszmének az erdélyi képviselője volt, hasonlóan néhány magyarországi szellemi műhelyhez, hirtelenjében a *Magyar Szemlére*, a pécsi *Sorsunkra*, a Zilahy Lajos-féle *Hídra*, a katolikus *Vigiliára* és *Jelenkorra*, és persze az *Erdélyi Helikonra*, távolabbról a *Pásztorúzra* gondolok. A reformgondolat különben teljes mértékben áthatotta az erdélyi magyar szellemi életet, különösen a fiatalabb értelmiségi nemzedékek gondolkodását, így az Erdélyi Fiatalok körül gyülekező irodalmárokat vagy valamivel később, már Erdély egy részének visszatérése után a *Termés* írói körének munkáját. Ezen a konzervatív re-

formgondolaton belül, ezt is el lehet mondani, a *Hitel* meglehetősen radikális és elkötelezetten demokratikus eszmeiséget képviselt. Nem tudok egyetérteni azzal a korábbi nézettel, miszerint a kolozsvári folyóirat valamiképpen az erdélyi jobb-oldal műhelye volt, igaz, nem volt baloldali sem, azonban azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy a harmincas-negyvenes években azok voltak az igazán eredményes, szellemi értéküket a jelenben is fenntartó műhelyek, amelyek túl tudtak lépni a jobb- és baloldal hagyományos pozícióin és konfliktusain. Olyan műhelyekre gondolok, mint a kései *Nyugat*, a *Magyar Csillag*, a *Válasz* vagy éppen az *Erdélyi Helikon*.

A Hitel Múzeum avatása 2010. december 10-én.

Dr. Szász István Tas bemutatja Kádár Tibor nyitott Hitel triptichonját

A két világháború közötti korszak legjobb és leginkább maradandó folyóiratai mindig szellemi műhelyek voltak, olyan lapokra gondolok, mint a *Nyugat* (majd az örökébe lépő *Magyar Csillag*), a *Válasz*, a *Szép Szó*, a *Magyar Szemle* vagy éppen az *Erdélyi Helikon* és természetesen a *Hitel*. A konzervatív reformeszmék kolozsvári műhelye rendre olyan kérdéseket vetett fel és kívánt megválaszolni, amelyek a korszak magyar társadalmának és művelődésének sarkalatos problémáit fészegették, mondhatnám, máig ható érvényességgel, hiszen a nemzeti történelem igen sok tapasztalatát és a kíváncsú nemzeti stratégia igen sok feladatát mindmáig elmulasztotta kellő komolysággal bemutatni a nagy nemzeti kérdésekkel számot vetni próbáló irodalom. Ebben a tekintetben a *Hitel* ma is érvényes gondolatokat kínál olvasóinak, nem csak az erdélyieknek, a magyarországiaknak (illetve a világ bármely táján élő magyaroknak) is. Csupán néhány fontos, a kérdé-

seket kellő tudományos alapossággal és publicisztikai felelősséggel felvető tanulmányra hivatkozom.

Ilyenek különösen azok a tanulmányok, amelyek az 1937-ben Marosvásárhelyen megrendezett értelmiségi találkozó témájához kapcsolódtak (a *Hitelek* a Vásárhelyi Találkozó megrendezésében betöltött szerepével a későbbiekben még foglalkozom). Olyan tanulmányokra gondolok, mint Albrecht Dezső *A második kör* és *Transylvan Dieta* című tanulmányai, Tamási Áronnak a Vásárhelyi Találkozót megnyitó *Hősökhöz, nehéz időkben* című (már klasszikussá vált) írása, Mikó Imre *A román kisebbségi statutum* és *Erdélyi politika*, valamint Vita Sándor *Az egység körül* című tanulmányai. Ezek az írások stratégiai jellegűek, olyan cselekvési javaslatokat kínálnak fel az erdélyi magyarságnak, amelyek eredményes nemzeti politikához vezethetnek. Még hozzá különböző időszakokban: a Trianon után kibontakozó román politika végső időszakában (a harmincas évek közepétől) az úgynevezett „királyi diktatúra” idején (midőn a bukaresti kormány betiltotta a politikai pártok tevékenységét), Észak-Erdély, illetve a Székelyföld visszacsatolása után és a háború utolsó hónapjaiban. Nehéz történelmi időkben született írások voltak ezek, de nemcsak a nehéz idők lenyomatát viselik magukon, hanem a jövőt kémlelő gondolkodás révén kialakított javaslatokat is. Mindezeket természetesen kiegészítik azok a tanulmányok, amelyek az erdélyi magyar gazdaságpolitika, agrárpolitika, a művelődéspolitikai, az irodalom és a művészetek, a szociológia és a szociográfia, az erdélyi történelem vagy éppen a román történelem tekintetében tárnak az olvasó elé máig megszívlelendő ismereteket és következtetéseket.

A kolozsvári folyóirat igen eredményes szellemi műhelyként tevékenykedett, hosszasan lehetne idézni azokat az írásait, amelyek ennek a műhelynek az értékeit mutatták — mindenekelőtt Venczel József, Vita Sándor, Márton Áron, Mikó Imre, Albrecht Dezső, Makkai László, Tamás Lajos írásaira gondolok. Egyetlen egyet szeretnék tétélesen is ide citálni, Vita Sándor (akit személyesen is ismertem és nagyra becsültem) *Metamorphosis Transilvaniae* című esszéjét a folyóirat 1936-os évfolyamának 4. számából: „*ma nem újabb »magunk revízió«-jára van szükség, hanem a beállott szerepeltolódások tudatosítására és arra, hogy visszaadjuk súlyát és hitelét annak az értelmiségnek, amely felismerte az igazságokat és ma is hisz azokban. Ezek az igazságok nem a kisebbségi élet igazságai voltak, hanem a magyar megmaradás igazságai. A kisebbségi életforma a nemzeti egység volt s ennek megvalósítása érdekében az osztálykülönbségek megszüntetése, minden magyar erő és tehetség érvényesülésének biztosítása s tervszerű munkába állítása volt az elsőrangú feladat. A társadalom felismerte a szellem és az erkölcs megtartó erejét. Eltávolodott az egyoldalú politikai szemlélettől és olyan új nemzetszemléletet alakított ki, amely totálisnak is nevezhető, hiszen a nemzet politikai, szellemi, erkölcsi, élet-tani és gazdasági funkciói között nem akart sorrendi különbséget tenni. Hirdette, hogy a nemzet érzelmi közössége mögött nélkülözhetetlen az erős politikai, művelődési, gazdasági és társadalmi szervezettség. Az új közösségi élet alapja a nép és nép alatt komolyan szervezett kö-*

zösséget kell érteni, a közösség minden tagjában az áldozatkészség és az egymásért való felelősség gondolatát kell beoltani.”

Az a konzervatív reformgondolat, amelyet a *Hitel* képviselt, abban is különbözött a magyarországi hivatalos konzervativizmustól, hogy nyitott volt más szellemi irányokba, akár az erdélyi magyar baloldal irányába is. Mindezt igen szemléletesen mutatja a *Hitel* munkatársainak szerepvállalása az 1937-es Vásárhelyi Találkozón, amely személy szerint Tamási Áron, illetve a Ligeti Ernő által szerkesztett tulajdonképpen baloldali liberális *Független Újság* és a *Hitel* kezdeményezésére szerveződött meg, mint az erdélyi magyar ifjúság „parlamentje”, a nagy nemzeti sorskérdések megvitatása és valamiféle közös cselekvés stratégiájának kialakítása céljából. A találkozón ugyan, a kölcsönös kompromisszumok kialakítása érdekében, nem mozgalmak, csoportosulások és irányzatok, hanem „magánszemélyek” kaptak fórumot, így kapott feladatot az előkészítő bizottságban Vita Sándor, majd a tárgyalások folyamán, mint vitaindító, Albrecht Dezső, továbbá Kéki Béla, Venczel József és mások a *Hitel* munkatársai közül. A találkozó nagy vesztesége volt ugyanakkor, hogy az *Erdélyi Fiatalok* köre, tulajdonképpen szerencsétlen személyi konfliktusok következtében, távol maradt, később pedig meglehetősen értetlenül megbírált a Vásárhelyen elért eredményeket. Annak ellenére, hogy a két fiatal értelmiségi műhely, tehát a *Hitel* és az *Erdélyi Fiatalok* köre között nem voltak lényegbevágó ideológiai vagy politikai különbségek. Ez a szomorú esemény is arra figyelmeztet, hogy a személyi vagy csoportrivalizálás milyen kártékonyan hathat a közös gondolkodásnak és cselekvésnek a máskülönben nagyon is szükséges érvényesülésére. Úgy tetszik, ez a gyanakvás és összeütközés is régi magyar hagyomány — nem a leginkább hasznosak közül való.

Végül is azt kell megállapítanom, hogy a *Hitel* eszmeisége és tevékenysége az erdélyi magyar gondolkodástörténet és kultúra igen értékes örökségét jelenti. Ez az örökség, sajnos, a méltányosnál kevesebb elismerést kapott a mögöttünk álló évtizedekben (annak ellenére, hogy Záhony Éva szorgos és kitűnő munkája nyomán 1991-ben gazdag válogatás jelent meg a *Hitel*ben közölt írásokból, és ebben a folyóirat repertóriuma is a rendelkezésünkre áll). Igen öröndetesnek tartom ezért a *Hitel* újjólagos „felfedezését”: szellemi hagyatékának minél teljesebb és alaposabb birtokbavétele a jelen szellemi-politikai tájékozódásában is eligazodást kínál, megfontolásra méltó gondolatokat, értékeket jelent.

Szász István Tas

A kolozsvári Hitel folyóiratról

— 38 és fél esztendő's erőfeszítéseim, egy ma 77 éves nemzetpolitikai szemle emlékének és értékeinek átmentésére —

Nehéz küzdelmekről terhes, de unalmasnak egyáltalán nem nevezhető életem során a csodák végigkísértek. Kísértek a felszínen és bűvópatakként és mindég akkor bukkantak fel, ha feladatomból volt. Sokszor már előtte, látszólag érthetetlenül, mikor még nem is tudtam, milyen célt szolgálnak. Aztán előbb-utóbb megismerhettem azt.

Megtapasztalhattam ezt orvosi munkám során is, most azonban tevékenységemnek egy másik oldaláról próbálnék számot adni. Ugyanis áttévedtem a publicisztika, majd az irodalom, sőt az irodalomtörténet és sajtótörténet térfelére. Ezek közül is most ez utóbbiról beszélnék. Úgy érzem, tanulságoktól nem mentes történetet tárok azok elé, akik időt szánnak erre a látszólag távoli, a valóságban azonban nagyon is a mának szóló témára.

A valamennyire is jártas olvasó szemében ez a kísérlet egy a sajtó és irodalomtörténet szent munkájába történő „avatatlan beavatkozásának” tűnhet. Mentségemre azonban van mit felhoznom. Mindenekelőtt azt, hogy az írásom tulajdonképpeni tárgyát képező, 1935 és 1944 között HITEL címmel Kolozsváron megjelent — nemzetpolitikai szemlének is nevezett — folyóiratot, szüleim támogatásával, a kolozsvári Vulcan utca 13. szám alatti szülőházamban szerkesztették.¹ Aztán azt az egyre nyilvánvalóbbá váló és a természet szabályai szerint elkerülhetetlen tényt is megemlíthetem, hogy a jeles lapnak és szellemi körének tagjai már nem élnek és őket ismerő fiatalabb — első kézből emlékező — kortársaik is egyre fogynak. Olyan pedig, aki annyira közről és olyan figyelemmel követhette a szellemi kör utóéletét, mint jómagam, tudomásom szerint nincs is.

Innen tehát természetszerűen következett a feladat.

Lássuk hát a történetet.

A *Hitel* alapítója Makkai László, Makkai Sándor püspök-író fia volt, barátjával, Venczel Józseffel, majd fél év után, az apai „Nem lehet” (mármint kisebbségi sorsban alkotói életet élni) kimondását követő expatriálásuk nyomán, újraindítói és végső formájának, színvonalának kimunkálói: Venczel József, Albrecht Dezső, Vita Sándor és Kéki Béla lettek.

Hogy létrehozói nemzedéki csoportnak tartják magukat — érthető. Az önálló állami létet az unió után lassan elfeledő Erdély Trianont követően nem csupán lefejezettségként élte meg, de egyenesen egy az ortodox törésvonalon túli, balká-

¹Szász István Tas: *Beszédes hallgatás, három Hitel és ami utána következett*. Kriterion, 2007. 7-8; 35; 125-138.

ni világban találta magát. Hemingway, a haditudósító így fogalmazott utóbb: azt hittük a Balkánból Európát csinálunk, de inkább Európából csináltunk Balkánt. Az ebből eredő sokkos állapot egy ideig megbénította, sőt passzív ellenállásba taszította Erdély magyarságát és így annak értelmiségét is, de ettől függetlenül is szükséges volt egy kisnemzedéknyi felzárkózási idő, hogy ebben az új, levantei világban járatos, a nyelvet és a szokásokat, életfelfogást és a várható bánásmódot fel és megismerő új fiatal értelmiség elvégezze iskoláit. De már egy év után, a *Hitel* második folyamának, az úgynevezett „nagy” Hitelnek az első számában felhívják a figyelmet arra, hogy nem tekintik magukat kizárólag nemzedéki csoportosulásnak. „*Az új kiszedésült munkaterület meghaladja a »nemzedéki« kizárólagosságot.*”² Ne szaladjunk azonban előre.

Az első — főleg egyházak által támogatott vagy korosztályos — értelmiségi szerveződések és lapkezdeményezések már Kós Károlyék 1921-es „Kiáltó szava” után elkezdődnek. 1922-ben létrejön a politikai képviseletet jelentő Országos Magyar Párt is. A fiatalok nőnek-növekednek s 1930-ban feltűnik a *Hitel* későbbi történetében is igen fontos *Erdélyi Fiatalok* című lap első évfolyama, a hasonló nevű mozgalom kiadványa. Ez az egyetemi diákság fórumaként nagy lendülettel induló folyóirat nem csak színvonalával, de mint nevelő iskola is úttörő szerepet tölt be. Kutatói szerint legjelentősebb korszaka éppen az első 3 év, amelyet követően a mozgalomban is törés mutatkozik, bár 1940-ig folyamatosan megjelenik.³

Közben azonban felnő az említett korosztály és tanulmányainak végére ér, illetve egyes tehetséges tagjai az Erdélyi Fiatalok iskoláját is kijárák. És az évek teltevel többet akarnak.

A rendkívüli tehetségű Makkai László, a püspök-író fia, az erdélyi XX. század későbbi tragikusnak is mondható sorsú kiválóságával, Venczel Józseffel együtt fémjelzi ennek a többet akarásnak az első termékét, a *Hitelet*, pontosabban az első, lap formátumú „kis” *Hitelet*. Kántor Lajos kutatása nyomán nem régen tudhattuk meg, hogy szerkesztőnek először Szabédi Lászlót kérték fel⁴, de ismeretlen okból végül is a felelős szerkesztő Koós-Kovács István lett.

A lap első számában Makkai Sándor írt vezércikket.⁵ Ő az, aki 1931-ben az önvizsgálatot, beilleszkedést és a nemzeti önazonosság tudatának megújítását hirdeti meg a *Magunk revíziója* című híres írásában. Ugyancsak az első számban, Juhász István arról ír, hogy ma Széchenyi-divat van, de mint mondja: Nekünk Széchenyi többet jelent. „*Ő életünk kiszakíthatatlan részévé lett és gondolkodásunk kiin-*

²Hitel, 1936/1. Szerkesztői bevezető.

³Cseke Péter — László Ferenc: *Erdélyi Fiatalok*. Dokumentumok, viták (1930–1940). Bukarest, 1986. 11.

⁴Kántor Lajos eddig még nem közölt előadása a budapesti Hitel konferencián 2012. május 30-án.

⁵Makkai Sándor: *Mi lesz velünk?* Hitel, 1935/1. 1.

duló pontjává”⁶. Íme a választott cím, sőt betűtípus magyarázata is. A Makkai Sándor által tanácsolt „magunk revíziója” mellé tehát felsorakozik néhány Széchenyitől vett alapgondolat: mindjárt először — Makkai Sándort egy évszázaddal régebb-ről megerősítve — a nemzeti parlagot kutató önkritika, az evangéliumi hit, a hivatástudat és a szó szentsége.

Már rövidebb a megjelenést követően felhívják arra a figyelmet, hogy a *Hitel* a nemzedék műveltség- és élménybeli hiányérzete hozta létre, hiánypótlás céljából.⁷ Nagy magyar gondolkodók gondolatait akarják közkinccsá tenni, megpróbálják feldolgozni a magyarság részproblémáit, keresik az európai tájékozódást. A lapot a húszévesek lapjának szánják, kijelentik, hogy: „...a változásra ítélt s meg is változott erdélyi magyar körülmények első nemzedéke vagyunk”⁸, de teljes nyitottsággal, mint mondják „korkülönbség nélkül a közös munkára vállalkozók lelki nemzedékének”⁹ tartják magukat.

Hitel alatt valóban ezt a szót értenék, de főleg a szellem emberének szellemi vállalkozásba vetett bizalmát értve alatta.

Szemléletüket konzervatív reformirányzatnak nevezik. Venczel József írja le, hogy a kor liberalizmusa már mást jelent. A gondolkodás történetében haladást jelentett, de a gyakorlatban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Egyben ő is hangsúlyozza a Széchenyi indította belső reform sürgősségét.

Makkai László úgynevezett körökben való gondolkozást említ.¹⁰ Röviden: európai eszme, közép-európai lehetőség, magyar kötelesség és erdélyi valóság. Újra és újra felmerül az idealizmus és materializmus viszonya. Babitscsal értenek egyet: „Hiszek az észben, hogy ameddig ér, hűséges szolgája annak a valaminek, amit el nem ér.”¹¹ Így jöhet létre a felsőbb szintézis, mondja Makkai, s nem kell félnie senkinek attól, hogy a *Hitel* ki akarná operálni valakiből az „isteni reményeit vagy emberi tárgyilagosságát”.¹²

A lap megjelentetése fájdalmasan érinti az Erdélyi Fiatalok szerkesztőit, méltánytalannak vélik, és felesleges, valamint később kissé túldimenzionált nemzedéki presztízsvita alakul ki közöttük. A vitát — mint arról fiatal éveimben meggyőződhettem — a történelem malmai őrlték barátságokká.

A hat füzetecskét jelentő első *Hitel* néhány hónapnyi rövid életet élt. Ez volt a későbbi emlékezők szerint a „kis” *Hitel* periódus. A folytatás aztán a sajtótörténészeknél a „nagy” *Hitel* vagy „második” *Hitel* nevet kapta.

Ugyanis — mint azt már említettem — Makkai Sándor az elhíresült „nem lehel” kimondását követően lemond a püspökségről és Sárospatakra expatriál teológiai

⁶Juhász István: *Hitel*. *Hitel*, 1935/1. 2.

⁷Venczel József: *Határnemzedék: erdélyi magyar húszévesek*. *Hitel*, 35/1. 5.

⁸Venczel József: u. o.

⁹Venczel József: *A Hitel és a közvélemény*. *Hitel*, 1935/2. 1.

¹⁰Makkai László: *Álláspont*. *Hitel*. 1935/2 2.

¹¹U. o.

¹²U. o.

tanárnak s végzős fia, László is vele megy. A lapot jogutóda, Venczel József szervezi újjá három hasonló gondolkodású szerkesztő maga mellé hívásával. Ezek: Albrecht Dezső, Vita Sándor és Kéki Béla.

Venczel József és Kéki Béla egy esztergomi szabadegyetemen kapnak tanácsokat Szekfű Gyulától, aki a *Magyar Szemlé*t ajánlotta példának.

Albrecht Dezső, Kéki Béla, Venczel József, Vita Sándor
az ún. nagy HÍTEL szerkesztői

Az új főszerkesztők kérték fel szüleimet a támogató házigazdai szerepre és jó helyen kopogtattak. Családunk következő évtizedeit, mondhatnám a mai napig a *Hítel* és utóéletének szolgálata, majd szelleme mozgatta. Így aztán akkor, amikor azt észleltem, hogy a lap és munkássága mesterséges elfeledtetésének kísérlete szinte véglegesnek látszott, belső kényszert éreztem arra, hogy ne csupán megmaradt írott, fényképezett és tárgyi emlékeit őrizzem meg, de próbáljak megszólalni is érdekében. Ezt kellett tennem még akkor is, ha a szakma esetleg furcsa szemmel néz a magamfajtákra. De ma már szerencsémre elmondhatom, hogy nem ez történt.

Ha figyelembe vesszük azt, hogy a *Hitel* nem csupán egy folyóirat volt, hanem egy hatalmas szellemi kör is, melynek általam összeírt mintegy 220 tagja¹³ az erdélyi magyar szellem akkori legkiválóbbjait sorakoztatta fel, nem csodálkozhat senki ezen.

A folyóirat szellemiségét nem ismerők számára itt idéznék néhány sort a nagy *Hitel* felvezető szövegéből:

„A *Hitel* ezévi számait bizalommal helyezzük olvasóink asztalára. Úgy érezzük, feladatot teljesítünk akkor, amikor tanúságot teszünk az erdélyi fiatal magyarság hitéről s népünk önmagába vetett hitelét óhajtjuk. Széchenyi gondolata: A hitel tágabb értelemben: hinni és hitetni egymásnak.

Nem a „nemzedéki önzés” vezet. Csak önismeretre törekszünk, hogy a magunk erejéből való felemelkedést megkönnyítsük. (...) körültekintünk a magyarság legfőbb társadalom-, művelődés- és gazdaságpolitikai kérdései közt, hogy képet alkothassunk a szórványba elszigetelt közép-európai magyarság önerejéről és lehetőségeiről; keressük továbbá az irányulást elvek és lehetőségek között, hogy történelmi hagyományainknak s népünk belső értékeinek és erőinek teljességét a jelenben magunk számára élővé tegyük; éppen ezért értelmiségünkben tudatossá kívánjuk tenni a történet és a nép ismeretét. (...)

Egymásról alig tudó, bár egyként gondolkodó »egyedüllevő magyarok«, akikhez a *Hitel* szól. Közvéleményt alakítani, az együttmenetelés lelki feltételeit megteremteni, ez a cél. (...) a cselekvő fiatal magyarok életútjának tudományos megalapozást nyújtani. (...) Úgy érezzük sokak ajkáról szabadítjuk fel a szót, amikor tudományos eredményekre támaszkodó és a közírás eszközeivel élő nemzetpolitikai szemlénk a fiatal magyarság önmagába vetett hitét küldetéséssé akarja öntudatosítani s hitelt szerezni mély gyökerű igaz hitének.”¹⁴

A *Hitel* élete és utóélete egyaránt a mindnyájunk által megszenvedett, ellentmondásos kor hatása alatt telt. A *Hitel* köréhez tartozott az Erdélyi Helikon számos tagja is, élükön éppen Kemény János báróval, a Helikon házigazdájával.¹⁵ Vagyis itt munkamegosztásról volt szó. A nemzetstratégiát kialakítani hivatott nemzetpolitikát szolgáló tudományok művelői mellett az írók is ott voltak a *Hitel* körül, sőt túlsúlyba is kerültek. Volt időszak (pl. az erdélyi fiatal értelmiség nagy seregszemléjének is nevezett Vásárhelyi Találkozó előkészítésének hónapjai), amikor a szellemi vezér az író Tamási Áron volt. Az irodalmi művek a *Helikon* és a *Pásztortűz*, a tudományok területéhez tartozók pedig a *Hitel* lapjain jelentek meg. Ez a munkamegosztás a lap megjelenése utáni aránylag rövid időn belül alakult ki. A szellem emberei képesek voltak együttműködni, és mint az említett számból is láthattuk, a *Hitel* holdudvara jóval meghaladta a lap belső és külső munkatársainak körét. A közös cél szempontjából fontosnak vélt gondolatokat, a vezérfonalat jelentő elveket közösen tárgyalták meg. A szüleim által rendezett nagyobb összejöveteleken például rendszeresen jelen volt a négy erdélyi magyar

¹³Szász István Tas, i. m. 153-163.

¹⁴*Hitel*. 1935/1. Szerkesztői bevezető.

¹⁵Szász István Tas: *A közösen gondolkodó Helikon és Hitel*. Polisz, 2012. március 10-16.

egyház vezetője is. Ez ott, abban a házban, a napi munka folyamán így történt. Vagyis szó sem lehet a két kör szembeállításáról s ez hála Istennek nem is volt napirenden soha. Az ebben érdekeltek annál inkább próbálták utólag túldimenzionálni az *Erdélyi Fiatalok* és a *Hitel* nemzedéki és presztízs ellentétét. Az *Erdélyi Fiatalok* ugyanis egy 1930-ban alapított — rendkívül színvonalas — diáklap volt, melynek nagy érdeme, hogy mondhatni felnevelte a *Hitel* generáció néhány jelesét is. A generációs vita történelmi távlatban egy természetes folyamat volt. Az *Erdélyi Fiatalok* emlőin nevelkedett erdélyi fiatalok felnőttek. Felnőttek s jórészt átnőttek a *Hitel*-be. Végül a „legmakacsabbak” is, hiszen *Hitel*-munkatárs lett az „örökös” főszerkesztő László Dezső, vagy Jancsó Elemér és végül beke-
rült az együttgondolkodók közé maga a legtovább vitázó Jancsó Béla is. Ők hárman fémjelezték előbb az *Erdélyi Fiatalok* körét.

Azok, akik a *Hitel*t szerették volna elfeledtetni, a *Hitel* kör eredményeiből próbáltak érdemeiknél nagyobb arányban részesülni. Ez a baloldal volt, amelyik manapság is ismerős módszerekkel vagy, ahogy divatos mondani: narratívával keverte gyanúba a lapot és munkatársait.

A valamennyi társadalmi osztály tehetségeiből felépítendő új magyar elitért kiáltó szavakat rendiségnek nevezték, a rend óhaját pedig fasizmusnak stb.

Most abból az Albrecht Dezső-tanulmányból idézek, melynek fenti módszerrel történt félremagyarázásával, Balogh Edgár — a szocializmus évtizedei alatt a romániai magyar szellemi élet egyik hivatalos vezéregyénisége — már az első nagy *Hitel* szám megjelenésekor megpecsételte a lap későbbi sorsát és utóéletét.

A bevezető tanulmány címe: *Az építő Erdély*. Ennek VII. *Ember, ember, ember kívántatik* című fejezetében a szerző így ír:

„(...) Külföldi értelemben vett középosztály nálunk a köznemesség szétbomlása óta nem tudott kialakulni. (...) Ennek a magyar értelmezésű »hivatalnok középosztálynak« az eltűnésével a bank és kereskedelmi hivatalnokréteg vette át városainkban a középosztály társadalmi vezetését és a hangadóbb résznek a nemzeti gondolattal szembeni közönyössége folytán megteremtődött a közösségi munka cinikus lenézésének az a szelleme, mely városi magyarságunk minden megmozdulását eleve sikertelenségre kárbozthatja. A papok, tanárok, tanítók és a szabadfoglalkozású értelmiségieknek az a része, mely nem bódolt be a közönyösség társadalmi divatának, párosulva azokkal a birtokosokkal, akik nem dzsentrík, alkotják a középosztálynak leghasználhatóbb rétegét.

(...) Öröklött, de legfájdalmasabb veszteségünk szegény dolgozó magyar testvéreinknek, az ipari és gyári munkásságnak, a nemzeti közösségből való kiválása. (...) Az alaprétégről: a földműves-osztályról, a magyar népről, nehéz lenne pár sorban összefoglalni mondanivalónkat.

(...) Erdélyben nincs vezetőosztály, mely mély szociális és nemzeti felelősségérzettel, nagy feladatának hivatástudatával vehetné át a nemzet vezetését. Egészséges vezetőosztály nélkül pedig nincs egészséges nemzeti társadalom. Történelmi idők a szükségletnek megfelelően új rétegeket termelnek ki s bár ennek az új osztályalakulásnak szükségszerűsége nyilvánvaló és kialakulása feltartóztathatatlan, nemzeti érdekből az öntudatosítás útján gyorsítani akarjuk menetét. Most is, mint valamennyi nemzeti katasztrófánk után, távol és csendben az

egyedüllevő magyarok kezdik lerakni az új élet alapjait. Ha végigutazod Erdélyt, majdnem mindenütt, a legkisebb faluban is, találasz mágnást, birtokost, papot, tanítót, ügyvédet, orvost, kereskedőt, iparost vagy gazdát, akiben ég a felemelkedés vágya, akiben vívódik az örök magyar lélek, akinek segítségére és munkára tárnak karjai. Pompás, drága magyarok, nagyszerű közösségi alanyok ők, akiknek vállaira bátran reá lehet helyezni az új idők minden terhét. Ezeket kell összefogni és megteremteni belőlük az új nemességet. Ki kell alakítani az új vezetőréteget, most már — okulva a történelmen — nemzeti kiválasztás útján, melynek egyetlen ismérve: szolgálni a nemzetet. Ezek a magárahagyott csendes magyarok a nemzet igazi elitje, nem kívánták maguknak mindeddig a vezetőszerepet. Öntudatosítanunk kell bennük, hogy nem az ő érdekük, hanem a nemzet érdeke sürgeti, hogy vegyék kezükbe a közszellem irányítását, hogy összefogva mielőbb kialakítsák azt a közszellemet, amelyik termékenyítő erejével virágzásba hajtsa a nemzet fáját, de ugyanakkor ítéletével sújtson mindenkit, aki a nemzet érdekei ellen közönyösségből, cinizmusból vagy konclesésből bármit tenni mer.”¹⁶

E félremagyarázás további részleteivel azért nehéz röviden foglalkozni, mert közös erdélyi szenvedéstörténetünk bonyolult múltjában, ártó és áldozat között a mai napig lehetetlen éles vonalat húzni. Helyes és helytelen cselekedetek, gondolatok, eszmék, kényszerlépések, hitek és vakhitek, okos és oktalan kompromisszumok sora ez a történet, melyben, ha el is igazodunk, de ítélkeznünk csak nagyon óvatosan szabad.

Arra azonban minden olvasó felfigyelhet, hogy a szövegrészletben foglaltak mennyire aktuálisak és igazak mai helyzetünkre is és egybecsengenek az ország és a nemzet válságos állapotának megoldásaira javasolt aktuális lépésekkel.

Az érdemeket kisajátítani óhajtok igyekezete is érdekes paradoxonnak tűnhet, ugyanis a „feledtetők” a *Hitek* elsősorban éppen pozitívumai és nem az általuk hamisan hangoztatott „bűnös szelleme” miatt akarták átadni a feledésnek. Hiszen a hitelek és a *Hitel*, a fiatal magyar értelmiségi seregszemle, az 1937-es „Vásárhelyi találkozó” — utólag, a szocializmust építő években, túlzottan is nagy érdemnek tekintett — megszervezésében oroszánrészt vállaltak.

A *Hitel* történetének külön fejezete eme — éppen most 75 éves — találkozóhoz az előkészítése, amikor Tamási Áron ragadja magához a kezdeményezést, hiszen a *Cselekvő erdélyi fiatalok* címen a *Brassói Lapok*ban közölt cikksorozta a tulajdonképpeni elindítója e szervezkedésnek. És itt kell idéznem Tamási fontos mondatát is a *Hitekről*, ami megmagyarázza, hogy miért éppen ezzel a körrel szövetkezett a szervezőmunkára: „...bizonyára nem fogok csalódni abban a véleményemben, hogy ennek a mostani *Hitelnek* a megjelenése a legfigyelemreméltóbb eredmény, amit a cselekvő erdélyi ifjúság az utóbbi években elért.”¹⁷

A találkozó kezdeményezése és megszervezésének érdeme körüli ügyeskedések utóbb egyik meghatározójává váltak a folyóirat feledésre „ítéltetésének”. De ennek okai között szerepel aztán az a valóban cselekvő és felelős magatartás,

¹⁶Albrecht Dezső: *Építő Erdély*. *Hitel*, 1935/1., 23.

¹⁷Tamási Áron: *A Hel fiataljai*. *Brassói Lapok*, 1936. április 11., 12.

amit a *Hítel* együttgondolkodói tanúsítottak 1940-ben és a háború végén, s melyet a szocializmust építő években okosabb volt elfeledni. Természetesen a *Hítel* le együtt.

Ebben az általam „*harmadik*” *Hítel*nek nevezett¹⁸ időszakban a szellemi kör jelentős mértékben kibővült. Az anyaországból érkezettek is csatlakoztak hozzájuk és egyben havonta megjelenő, támogatott és országos terjesztésű folyóirattá vált.

A szerkesztők közül egyesek egyéb feladatokat kapnak. Albrecht és Vita behívott országgyűlési képviselő lesz, Venczel a Történettudományi Intézetnél, illetve az EMGE statisztikai osztályánál dolgozik. A lap szerkesztését Kéki Béla és Kiss Jenő végzi.

A szűkös idő nem engedi meg az akkor begyűrző szellem részleteinek taglalását, de mindenképpen megállapítható, hogy az addigi elveket fel nem adva, de kissé megváltozott tartalommal jelenik meg a lap. Elítélhető tartalmi törés nem észlelhető, egy-két németbarát vagy a zsidó kérdést tangenciálisan érintő megjegyzéstől eltekintve, de például több közéleti személyiség kötelező szerepeltetése is gyengíti az addig ismert színvonalat. A lényeget tekintve azonban a szellemi kör nem hazudtolja meg magát.

A Hitelek tevékeny részeseivé válnak Erdély veszedelmek közt sodródó történelmének.

Már 1940-ben és még a második Bécsi Döntés nyomán bevonuló honvédség megjelenése előtt összegyűlnek és a Teleki Ernő lakásán megszálló Teleki Pálhoz memorandumot juttatnak el Erdély magyar értelmiségének óhajaival. Ebben nem csak bizonyos fokú önállóságot kérnek az erdélyi magyar civil szerveződésnek, de az elvárható nemzetiségi politika alaptételeit is lefektetik. Ennek nyomán lett a román lakta vidékeken dolgozó közhivatalnokoknál elvárás a román nyelv ismerete és kötelező a román nyelv oktatása a magyar iskolákban, sőt választható érettségi tantárgy is. Román intézmények felállítását is kérik.¹⁹

Az ország hadbalépésével szembeni ellenvéleményükre számos adat utal.²⁰ A deportálások idején közülük kerül ki a mentességek ügyének intézését felvállaló Vita Sándor.²¹

Az egyre véresebb időkben aztán még jobban láthatóvá vált a *Hítel* szellemi körének valódi értékrendje.

Keveset beszéltek eddig arról, hogy Teleki Pál az Erdélyi Pártot éppen saját németellenes vonalának erősítése miatt óhajtotta létrehozni. A Hitelek ebben is ott voltak és Teleki halála után is ebben a szellemben cselekedtek. Amint arra Vallasek Júlia, Török Zsuzsanna nyomán, figyelmeztet, valójában az Erdélyi Párt

¹⁸Szász István Tas: *Beszédes hallgatás, avagy három Hítel és ami utána következett*. Kriterion, 2007. 40.

¹⁹Vallasek Júlia: *Sajtótörténeti esszék*. „Hinni és hihetni egymásba” (*Hítel*). Kriterion, 2003. 66-67.

²⁰Id. Dr. Szász István birtokomban levő emlékiratának kéziratából.

²¹Vita Sándor birtokomban levő gépelt emlékirásából.

politikai programja a Hitel-mozgalom elképzeléseinek enyhén módosított változata volt.²²

A Hitel asztala ma a lakásmúzeumban

Aztán komoly részt vállaltak több sorsdöntő kérdés megoldásában. Az ország németek általi megszállása után a bevonuló Gestapó a politikai foglyok likvidálására készült. A Hitelesek e foglyok szabadon bocsájtásában való szerepéről maga Balogh Edgár is írt. „...Öten ültek le tárgyalni, a gróf (Teleki Béla. A szerző megj.) s az összekötő szerepét vállaló Demeter Béla mellett: Mikó Imre, aki már múltjával kiérdemelte bizalmunkat, Szász István agrármérnök, az EMGE egyik vezetője, Teleki bizalmasa, és Vita Sándor országgyűlési képviselő, a Hitel mérsékelt szárnyának egyik jelese, szövetkezeti ember. Az öttel szembe Demeter János, Kovács Katona Jenő mellett Jordáky Lajos és Csögör Lajos ült, virtuálisan én voltam a párba vett ötödik. Itt e körben hangzott el Teleki ajánlata és Kovács Katona Jenő válasza, s az őszinte szó nem maradt visszhangtalan.”²³ A művelet a Gestapó orra előtt sikerült.

²²Vallasek Júlia i. m. 69.

²³Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Bukarest. 1978. 337-338.

De a fegyverszünet ügyében is — Bokor Péter szavaival élve — „jött a lendület Erdélyből.”²⁴

Már a román kiugrás után két nappal Vita Sándor több barátjával arra kéri (a szintén Hiteles) Teleki Bélát, hogy Horthyt a kiugrásra ösztönözze. Teleki ezt meg is teszi még augusztus 31. előtt, de Horthy az országban állomásozó jelentős német erőkre hivatkozik és polgárháborútól fél. Az ekkor már miniszterelnök Lakatos Géza megnyugtatja, hogy nem lesz támadás Dél-Erdély ellen.²⁵ Ezt megelőzően az augusztus 23. után letartóztatott „gyanús” románok szabadon bocsátását Vita, Tamási és Haynal Imre professzor, Dr. Inczedy-Joksman Ödön főispánnál éri el.²⁶

Vita Sándor ifjú Horthy Miklóssal is tárgyal. Mint arról Bokor Péternek nyilatkozott: a fiatal Horthy hevesen kikelt a kormány ellen, amely szerint illúziókban él. „Nekünk a Szovjettel kell fegyverszünetet kötnünk, hiszen vele szemben állunk harcban.”²⁷

Szeptember 5-re a német mesterkedések és a németbarát kormánytagok mégis elérik a Dél-Erdély irányába tervezett támadás elindítását.

A szeptember 8-i minisztertanácsi ülésen egyedül Teleki Béla áll ki határozottan a fegyverszünet mellett, aztán 10-én titkos találkozója van Horthyval.²⁸

Szeptember 12-én délután gyűlnek össze azok, akik elhatározták, hogy memorandummal fordulnak Horthy kormányzóhoz a fegyverszünet ügyében. Ekkor születik meg az úgynevezett negyvenek beadványa, és ez egyben az illegális Magyar Tanács létrejöttének időpontja is. A tanács választott elnöke maga Teleki Béla lesz. A memorandum 40 aláíróját Bokor Péter csak részben idézi. A mintegy 20 felsorolt között 12 Hiteles van.²⁹

A moszkvai fegyverszüneti tárgyalások előkészítésében és bonyolításában is részt vesznek. A Faragó-féle delegáció útját előkészítők közt van Atzél Ede, aki azt megelőzően már megjárja Moszkvát.³⁰ A küldöttségben Teleki Béla helyét a szerinte jobb diplomata Teleki Gézának adja át.³¹

A kiürítési rendelettel sem értenek egyet és éppen az EMGE segítségével — ahol számos Hiteles dolgozik — sokat tesznek ellene.

Aztán Kolozsvár nyílt várossá nyilvánításában és a minél békésebb átmenet szervezésében való tevékeny részvétel következik.

Atzél Ede utóbb Gödöllőről indul ismét parlamenti feladatok ellátásra. Ekkor látják utoljára.

²⁴Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*. RTV — Minerva — Kossuth. Budapest, 1982. 202.

²⁵U. o. 213.

²⁶U. o.

²⁷U. o. 214.

²⁸U. o. 215-216.

²⁹U. o. 237.

³⁰U. o. 231.

³¹Id. dr. Szász István birtokomban levő emlékiratainak kéziratából.

Mindezek a cselekedetek bizony szintén feledésbe merültek. Részben mert mások érdemeinek tüntették fel azokat, részben, mert nem illettek bele abba a hamis képbe, melyet végrehajtóikról akkoriban festegettek.

Kérdezhetné a mai hallgató, hogy mi köze van mindehhez egy folyóiratnak? Nos, éppen ezek a történések igazolják azt, hogy a valóban felelős értelmiség nemcsak arra képes, hogy meddő vitákat folytasson, hogy tudását fitogtatva írásaival kápráztasson el, hanem akkor, amikor a történelmi helyzet azt kívánja, valóban és akár kockázatot vállalva is részesévé válik a napi eseményeknek, a szó szerinti küzdelmeknek.

A „harmadik” *Hitel* tagjai s itt elsősorban az erdélyiekre — vagyis a „második” *Hitel* munkatársaira — kell gondolnunk, mindezt tudták, érezték és fel is vállalták.

Ezek után mi mást mondhatok, mint hogy azok, akik a *Hitel*-ben megjelent írássok olvasása után, a hitelek immáron egytől-egyig lezárult curriculumának ismeretében, tudva, hogy közülük hárman a halált is vállalták s a többiek pedig egész — nem egyszer nagyon is áldozatos — életükkel bizonyítottak a *Hitel* szelleme mellett, még esetleg ma is megpróbálják támadni vagy félremagyarázni szándékait, a jóhiszemű vélekedő szemében is nagy hibát vétenek, de a szigorúban ítélkező akár tárgyilagosságukat is megkérdőjelezheti.

Visszatérve a folyóirathoz, amit sajtótörténeti szempontból még fontosnak tartok, az az irodalomcentrikus és a teljességre törekvő szemléletek összefésülésének kérdése lenne.

A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztésének elindításakor a *Hitel*-t valaha elítélő Balogh Edgár ki másnak, mint az egykor volt *Hitel* társ-főszerkesztő Venczel Józsefnek a tanácsát fogadta el, mikor nem az irodalomcentrikusságra alapozta a — jóval halála után — éppen napjainkra teljessé vált lexikont.

Ha jóhiszemű is szeretnék lenni, megjegyezhetném, hogy a *Hitel* tudatos elhallgatásának tagadhatatlansága mellett természetesen az irodalomcentrikus szemlélet is hátráltathatta a remélt feltámadást, hiszen mint már tudjuk, a lap munkamegosztásban dolgozott és a nemzetstratégia, nemzetpolitika köréhez köthető tanulmányokat közölte. Ez akár részleges felmentést is adhatna egyes hallgatóknak. Bár, ez esetben, éppen az egyéb tudományok művelőinek kellett volna felfedeznie ezt az igen érdekes és értékes forrást.

Mint már idéztem, annak idején a folyóiratot — a maga területén — Tamási Áron a kor legnagyobb teljesítményének tartotta. De érdeklődő és értékelő, olykor féltő figyelemmel kísérte sorsát Szekfű Gyulától, Németh Lászlón keresztül Szabó Zoltánig, Boldizsár Ivánig és Erdei Ferencig a „kinti” magyar gondolkodók igen széles merítésű társasága is.

A szerkesztők egymás közti levelezésében rátaláltam önmeghatározásukra vonatkozó adatra is. Albrecht Dezső, egy a barátjához és szerkesztőtársához, Vita Sándorhoz írott kései levelében liberálisnak nevezi társaságukat. Ezt ma köny-

nyű félreértelmezni, hiszen a szavak és fogalmak elferdítésének korát élve, ahány olvasó, annyi gondolat ötlik fel e szó nyomán. Az ő gondolkodásuk azonban nem a mai neoliberalizmus, hanem az egykor építő és oly hasznos feladatokat elvégző nemzeti liberalizmus ideáit idézi.

Hogy ez a nemzetpolitikai szemle milyen ma is korszerű felismerésekkel büszkélkedhetett, arra az olvasó engedelmeivel még egy igen fontos példát hoznék fel. Ebben Venczel József a Leopold-féle diploma idejét, vagyis az erdélyi nemzeti fejedelmek koráról a gubernátorok korára való átlépést említi, Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* című ismert írását idézve. A nagy változás e korszakát az 1918-as impériumváltást követő korról veti össze és a nagy változásokot követő társadalmi mozgásokat elemzi. Ha az alábbi idézetet elolvassuk, óhatatlanul jut eszünkbe a mostani „rendszerváltás” utáni állapotunk. Apor idejében a fejedelmi Erdély társadalma Bécs nyugati vonzásába kerül. 1918 után viszont egy balkáni világ terpeszkedik el felette. A mai magyar társadalom (és ez Közép-Európa minden magyar szigetére is érvényes) a globalizált világot minden téren képviselő Unió mindenható holdudvarában éri meg kíváncsot és nem kíváncsot változásait.

A Venczel-tanulmány címe: *Metamorphosis Transylvaniae*.³² Első fejezetében, melynek címe: *Történeti példa a változásról*, a szerző így ír:

„Bíró Vencel dr. nemrég megjelent történeti monográfiája a leopoldi diplomát követő korszak feltárásában Erdély elnyugatiasodásának jegyeit elemzi s rámutat a XVIII. századforduló lényegére, mely nemcsak hatalomváltozás, hanem közszellembeli váltás is. A fejedeleme a guberniumnak adja át helyét s egyidejűleg Bécs és a nyugati szellem hatására új intézmények, új szokások, új kultúrfölfogás, valamint új életmód alakul ki. *Metamorphosis Transylvaniae* — Apor Péter szavaival.

A történetíró szemléletében azonban a Metamorphosis Transylvaniae jelentésében és jelentőségében is lényegesen kiegészül.”

(...)

Mint Venczel József írja, Apor, a művelt cselekvő ember sem tudta felfogni csak a külső jegeket: a „náj módit”. Maga mondja, hogy „Erdélynek régi alázatos együgyűségében holtig megmaradott”.

Aztán Venczel így folytatja:

„...nyilvánvaló, hogy az 1690. évihez hasonló helyzetalakulás feladatkérdés, tehát közszellem alakító.

Ebből a szempontból az altorjai gróf életműködése, korának közszellemváltozása s egyáltalán az az új életforma, amelyet a történetíró Erdély e korszakából bemutat, nagy tanítás mindannyiunknak, akik (s itt Bíró Vencelt idézi) »csak most kezdünk teljes tudatára ébredni az 1918. évi uralomváltozás jelentőségének és következményeinek«.

A *Magunk revíziója* című fejezetben ezeket írja:

³²Venczel József: *Metamorphosis Transylvaniae*. Hitel, 1936/1. 73-80.

„Az új »Metamorphosis Transylvaniae« tehát a történelmi példa alapján — kétszáz esztendővel azután, hogy Apor Metamorphosisát befejezte — nem fakadhat amahhoz hasonlóan konzervatív elhárításból. Mert az, ami Erdély földjén az utóbbi évtizedekben végbement, most sem egyszerű külsőséges, formai átalakulás, hanem a szellemet is átalakító és megérlelő. Tehát időszzerű látást és megfontolást kíván. Az új »Metamorphosis Transylvaniae« nem apori sirám, hanem feladatkönyv, mert »azok az alapvető fogalmak és meggyőződések, amelyeket (az erdélyi magyarság) régi életéből hozott magával, többé nem fejezik ki az életet, a valóságot magát«...mert »az az önvédelem, amelynek lényege az, hogy 'nem felejt és nem tanul', az elme és a szív összehúzódása, megkeményedése, elzárkózása a valóság parancsai elől« és mert »előítéletei vannak, melyek meddők és pusztítók, melyek miatt nem tudja felismerni és követni az önfeláldozó kötelesség és szolgáló szeretet isteni parancsát, melyben élete és jövője van».

Ennek megfelelően az új »Metamorphosis Transylvaniae« lényegét Makkai Sándor immár öt esztendeje, hogy a Magunk Revíziójában megfogalmazta, azonban közkinccsé és a megfontolás anyagává még nem lett. Részben mert sokan nem éppen így látták és látják a tényeket s ezért önmaguk szempontjából legalábbis joggal maradnak meg — mint Apor Péter — »régí alázatos együgyűségük«-ben, de azután nagy a száma azoknak is, akik — mit tagadjuk — még a külső változásokra sem nagyon ijedtek fel.”

Itt Venczel József a szerző főszerkesztő, Makkai Magunk revíziójáról told be egy bekezdést:

„A Magunk revíziója azonban a nagy szélségek ellenére is a változás tanulságtétele. Kíváncsalmait első megjelenése óta egyazon hangsúlyozással hirdetik a tények: a változás kényszerű parancsai.

Közelebbről:

1. »Nemzeti öntudatunknak mindenképen, bármi sorsban is meg kell változnia, újulnia, tisztulnia.«
2. »Az erdélyi magyar kisebbség élete a társadalmi megszervezkedésen fordul életre vagy halálra.«
3. »Az intellektuális pályán maradtak vagy leendők kis serege nemzeti jelentőséget csak, mint a népért élő, a nép közt élő, a népet szolgáló vezető réteg nyerhet.«
4. »Egész lelki és szellemi életünknek, kultúránknak vissza kell hajolnia a néplelek mélységeibe és onnan kell öntudatra hoznia, kiművelnie és a világ előtt is megmutatnia mindazt, amiért joga van élnie a magyarnak.«
5. És végül »A nemzeti öntudat revíziójának és a társadalmi megszervezkedésnek gyümölcsei a fiatal nemzedék számára érnek.«

A változás hirdetőin, úgy látszik, betelik a törvény. Az új magatartás követelését bár a régi elégtelenségének érzete váltja ki, kezdetben mégsem tud közösségi jelenséggé általánosulni, hanem csak a gondolkodó és értéktudattal megáldott személyiség kizárólagos, szubjektív »norma élménye« marad. A közösség lassabban mozdul az új felé. A változás konzekvenciáit csak idők múltán teszi központi életparancssá. Ezért a Magunk Revízióját ma is forradalmi iratként kell emlegetnünk. Így »Az élet kérdezett« tanulmánykötetben új kiadását nem a múlt emlékeként, hanem a jövő iránymutatójaként olvassuk. A fél évtized újszerűségéből mit

sem faragott le. Más szavakkal: az erdélyi magyarság élete ma alig több lényegében, mint öt évvel ezelőtt.”

Mondanom sem kell, hogy mindez mennyi aktuális üzenetet tartalmaz számunkra is.

1944 után, az ebben érdekeltek ügyes asszisztálásával, a *Hitel* — a besározás módszere általi — feledésre lett ítélve. Sorsa nem volt hasonlítható a közismert TIT egyik csoportjához sem. Nem tiltották, de nem is tűrték, nem támogatták, de nem is torolták meg ritka kényszerű felemlítését. Történetek igazolják, hogy a „félni jó” a „Tartsunk Tőle” két T-je lengte körül.

Így aztán Erdélyben az új generáció nem ismerhette meg, a régiek a sokunk által ismert kussolással viszonyultak hozzá, s az anyaország sajtótörténete teljesen elfeledte.

A *Hitel* által megoldásra felmutatott gondok azonban, hatványozott mértékben és új színekkel gazdagodva tovább éltek. A *Hitel* által javasolt megoldások szükségessége nem volt kétséges, ugyanakkor nem volt lehetséges sem.

Éltető teljesítmények formájában, mégis ott lappangott az értékkeremtő erdélyi magyar értelmiség hétköznapijaiban. Az eszmét és a célt nem emlegetve, de a cselekvést fel nem adva. Mert bár a Hitelesek közül sokan emigráltak vagy repatriáltak, illetve expatriáltak, sőt egyesek életükkel fizettek elveikért, az otthon maradottak — sőt az eltávozottak is — jelentős, nem egy esetben hatalmas munkát végeztek az ezt követő akadályokkal és veszedelmekkel telt évtizedekben. A *Hitel* „szellemét a tűz meg nem égeté”.

A *Hitel* nagy generációja, a *Hitekt* nem emlegetve, arról nem is beszélve, de a múltat végképp el nem törölve, részt vett az új és ma is alkotó és küzdő erdélyi értelmiségi generáció felnevelésében, s ha nem beszélhetek, akkor munkájuk, példájuk és életmodelljük volt az, ami kisugárzásával nagyszerű utódok sorának felnevelését segítette.

Az utolsó Hiteles, Lőrinczy László, pár hónappal ezelőtt hagyott itt minket.

De lássunk bizonyítéknak néhány, a folyóirat és szellemi kör elsüllyedése után is szellemi befolyást gyakorló nevet, a közismert teljesítmények felesleges emlegetése és a teljesség igénye nélkül, csak ábécésorrendben: Böződi György, Debreczeni László, Domokos Pál Péter, Entz Géza, Gy. Szabó Béla, Illyés Elemér, Jancsó Elemér, Jékely Zoltán, Kéki Béla, Kiss Jenő, Kós Károly, László Gyula, Makkai László, Márton Áron, Mikó Imre, Nagy Géza, Nagy Miklós, Szabédi László, Szabó Lajos, Szabó T. Attila, Szemlér Ferenc, Szenczey László, Szervátiusz Jenő, Tamási Áron, Venczel József, Vita Sándor, Vita Zsigmond, Wass Albert.

És akkor még nem beszéltünk a közöttük levő nem kevés iskolateremtő személyiség kisugárzásáról.

1989 után volt egy biztató kísérlet, melynek nyomán „Hitel, erdélyi szemle” címmel, 1994-ben, Bíró A. Zoltán, Horváth István, Koszta N. István és Péntek

János újraindították a lapot Csíkszeredában: *Hitel, erdélyi szemle* címmel, de sajnos csak két külön és egy összevont szám jelent meg, majd megszűnt.

Ezek voltak tehát igen röviden a *Hitel* történetének állomásai, felmutatván e nagyszerű nemzedék összefogásának, együttgondolkodásának, otthoni belső vagy idegenbéli külső száműzetésben is élő alkotókészségének, nemzetszolgálatának, iskolateremtésének mintegy a vázát.

Sok hasznos kutatómunka szükségeltetik, hogy teljesítményük rejtett tárnáiból a magyar szellem energiáira oly éhes jelenbe felhozhassuk életet jelentő szellemi nemesfémeket.

Mint ennek a munkának fontosságára már gyermekként és ott közöttük rácsodálkozó érdeklődő ember, mint olyan szerencsés, ki beleszületett ebbe a szelembe s azt nem csupán szülein át kapta meg, de számos élő Hiteles személyes varázsát is érezve nevelkedett, kötelességemnek éreztem a magam lehetőségei szerint részt venni a mentő munka első fázisaiban.

Emlékanyagukat először át kellett menteni a nyomorúság és a csengőfrász évein. Ezt még szüleim végezték el. Utána volt idő, mikor el kellett dugni. Magyarországra történt kényszerű áttelepülésem után az írott és tárgyi emlékeket át kellett oda vinnem. Ez egymagában 15 évet vett igénybe. Ezután következett az elhelyezés megoldhatatlannak tűnő gondja, melyben az isteni gondviselés és Makovecz Imre voltak segítségemre.

Aztán a nyugdíjas évek lehetővé tették a kutató munkát és egy tisztázó könyv megírását. Sajnos a *Hitel*-monográfiát megíró Illyés Elemér kézírata utolsó percben bekövetkezett halála után nem sokkal eltűnt Olaszországból. Közben azonban megszületett két kitűnő írás: Záhony Éva tanulmánya³³ és Vallasek Júlia esszéje³⁴, melyek nagy támaszt jelentettek nekem. Ezt követte Boros Zoltánnak a könyvem alapján készített dokumentumfilmje, majd számos rádiós televíziós és nyomtatott formában megjelenő, a témát népszerűsíteni igyekvő kísérletem. A Kárpát-medence és nyugat több városában rendezett könyvbemutatókkal is próbáltam a *Hitel*t visszahozni a köztudatba. Végül 2010 decemberében felavattuk házi múzeumomat, melyben azóta számos csoportos és egyéni látogatás zajlott le, minden esetben a *Hitel*ről szóló előadással is egybekötve. Az idén májusban a Magyar Írószövetség székházában megszervezett konferencia számomra egy több mint 38 éves munka betetőzését jelentette, de ezt is megtoldotta az a véletlen, hogy a Magyar Örökség Díjra benyújtott dokumentációm, teljesen véletlenül éppen ezen a napon bíralták el és a kolozsvári, valamint az örökséget felvállaló budapesti *Hitel* műhelyei együtt kapták meg a megtisztelő elismerést.

Mivel is kezdtem gondolataimat? Ha még emlékeznek, a munkám során engem elkísérő csodákkal. Eleddig ez volt a legújabb.

³³Záhony Éva: *Hitel. Kolozsvár 1935–1944*. Bethlen Gábor kiadó, Budapest, 1991.

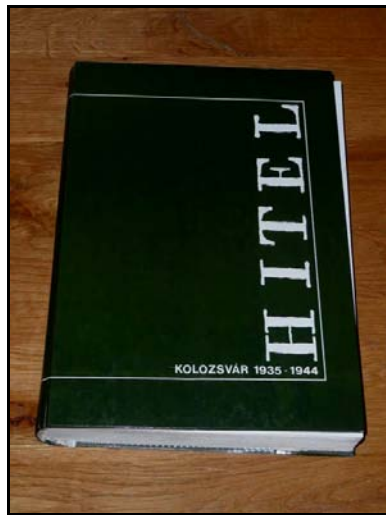
³⁴Vallasek Júlia: *Sajtótörténeti esszék*. „Hinni és hihetni egymásba.” (*Hitel*) Kriterion, 2003.

Szeretném hinni, hogy a jövőben valódi helyére kerül ezeknek a nagyszerű magyaroknak az életműve és annak üzenete, s úgy, amint azt ők is akarták, a magyar jövő szolgálatába állhat.

Ha belelapoznak a *Hítel* számaiba, látni fogják, hogy a problémák változatlanok, a gondok csak nőttek, az akadályok és akadályozók tábora úgyszintén s ártó hatásuk is folyamatos, megosztottságunk pedig minden eddiginél nagyobb veszedelmet jelent.

A *Hítel* integrálni is képes szellemére tehát nagy szükség mutatkozik.

Leányfalu, 2012. július 19.

Záhony Éva tanulmány- és szöveggyűjtemény kötete

Szász István Tas

A közösen gondolkodó Helikon és Hitel, átfedéseik, spontán munkamegosztásuk, és néhány idézet a mának szóló üzeneteikből

A Pomázon — éppen a Kráter által szervezett — Wass Albert centenáriumi előadássorozatot alkalmával beszélhettem először a honi irodalomtörténész elit előtt a második világháború után feledésre ítélt kolozsvári Hitelről³⁵. Az előadást követő beszélgetés során hangzott el egyik jeles képviselőjüktől a megállapítás, hogy eddig túlzottan Helikon-centrikus lett volna a szemléletük. A megállapítás igazságát érezve, de a félreérthetőséget is megérezve hangsúlyoztam, hogy esetünkben nem vagy-vagy, sőt talán nem is-is helyzetről beszélhetünk. A *Helikon* és a *Hitel*, úgy is, mint szellemi csoportosulás, úgy is, mint folyóirat, egymást egészítették ki, bizonyos értelemben egységet képeztek.

Ennek a kérdésnek néhány részletével, majd pedig a közös szellemet igazolandó néhány idézettel foglalkoznék az alábbiakban.

A *Hitel* folyóirat 1935 és 1944 közötti három korszakának egyik alapvető jellegzetessége volt, hogy egy hasonló névvel illetett szellemi csoportosulásról beszélhettünk, melynek a folyóirat csak egyik fóruma volt.

A kezdeti — szinte mindet felölelő — spektrum, a gyakorlatban észlelt terjedelmi okokból, rövidesen és teljesen érthetően elrendeződött és a nemzetpolitikai szemle körül csoportosult írók és költők szépírási a *Helikon*ban és a *Pásztor-tűz*ben jelentek meg, mint azelőtt, míg a *Hitel* a nemzetpolitika, nemzetstratégia terén fontos közleményeket gondozta.

A *Hitel*nek három korszakáról már beszéltünk. A *Hitel* szellemi körének házunkban zajló napi munkája és a sűrű munkaülések, illetve ünnepi együttlétek során töretlen és folyamatos közös gondolkodásban azonban a három korszak 220 résztvevője közt a *Helikon* 55 tagjának pontosan egyharmada is aktívan jelen volt. Vagy mint a szellemi kör tagja, vagy mint írásaival is jelentkező munkatárs. Kiemelném

³⁵Szász István Tas: *Wass Albert a Hitel szellemi vonzásában*. Elhangzott Pomázon a Teleki kastélyban rendezett centenáriumi konferencián (2008. február).

közülük a Makkaik (apa és fia) mellett elsősorban Kemény Jánost, Kós Károlyt és Tamási Áront, de Kiss Jenő is érdekes módon fedte át a két csoport munkáját.

Kemény János, mint együttgondolkodó, a kör legaktívabbjai közé tartozott és jelenléte állandónak volt mondható, Kós Károly a társaság nagytekintélyű szeniorjaként lehetett hangadó a megbeszélések során, Tamási Áron pedig — elsősorban a Vásárhelyi Találkozó szervezése közben — amint annak idején a túlélők elmondták, szinte magához ragadta a vezetést és irányította a munkát, de a háború végével kapcsolatos cselekmények során is jelentős szerepet vállalt. Kiss Jenő, aki a *Helikon* helyettes szerkesztője volt, a *Hitel* két szerkesztőjének (Vita Sándor, Albrecht Dezső) képviselőházba történt behívása után a *Hitel*nek is segéd-szerkesztője lett, de annak már a kezdeteknél alapító tagjaként tartjuk számon.

Azt is meg kell jegyeznem, hogy a *Helikon* évi egyszer megrendezett találkozója mellett, több tagja a folyamatos kapcsolatot éppen a *Hitel* rendszeres — napi, heti, havi — kisebb és nagyobb — együttlétein tartotta egymással.

Szubjektív, de sokatmondó bizonyítéka annak, hogy Kemény és Tamási mennyire nagy szeretetnek örvendtek a *Hitel* társaságában, miszerint őket kettejüköt becézték csak Jánoskának és Áronkának. Ezt szüleim elbeszélése mellett több más korabeli társuk is elmondta nekem.

A *Hitel*ben munkálkodó helikonisták névsora a következő volt:

Az első 28-ból: Hunyadi Sándor, Kemény János, Kós Károly, Makkai Sándor, Reményik Sándor, Tamási Áron, a Helikonhoz ezután társult 27 közül pedig: Dsida Jenő, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Kovács László, Makkai László, Szabédi László, Szemlér Ferenc, Szenczei László, Tavasz Sándor, Vásárhelyi Emil, Vita Zsigmond és Wass Albert.

Ez a két névsor a helikonistáknak éppen egyharmadát jelenti, azonban más módon a *Hitel* csoporttal kapcsolatba kerültek még többen. Elég, ha Kacsó Sándor vagy Ligeti Ernő nevét említem, vagy a *Hitel* konkrét politikai akcióiban történt együttműködés szereplőit, mint pl. Kolozsvár nyílt várossá nyilvánításában Bánffy Miklós, a Horthy kormányzótól a fegyverszünet azonnali bejelentését követelő erdélyi negyvenek aláírói között pedig Bokor Péter dokumentum értékű könyve (Végjáték a Duna mentén) és Vita Sándor emlékezései alapján többen is.

A „magyar négy év” alatt a Hitel társasága kibővül az anyaországból érkezettekkel és bár a kemény mag továbbra is a Szász villában találkozik, a kétszáz fős társaságnak nagyobb térre van szüksége. Az új otthonteremtésben tevékenyen részt vesz apám, és anyám — a Hitel háziasszonya — rendezi be az Erdélyi Kör helyiségeit. Ezután a tömegesebb találkozások itt zajlanak. A helyiség egyben az Erdélyi Pártnak is találkozóhelyévé válik. Mint ismeretes, e párt szerveződését Teleki Pál támogatta és általa azt remélte (és nem is csalódott), hogy így a német orientáció elleni politikájához nyer szövetségeseket. A párt szimpatizánsai közt hitelesek és helikonisták egyaránt előfordultak s így együttműködésük további személyekkel és találkozási felülettel gazdagodott.

A kapcsolat legkönnyebben kimutatható gyökerei természetesen az ős-helikonisták közé tartozó Makkai Sándorhoz és közben felnövekedett fiához, Makkai Lászlóhoz vezetnek vissza. Előbbi a Magunk revíziója megírásával a *Hitel* egyik szellemi fő gyökerét alkotta meg, fia pedig az első „kis” *Hitel* szülőatyjának mondható s mindketten munkatársként is ott voltak és maradtak a későbbi *Hitel* mellett is, Makkai László épenséggel, mint a negyedik legtöbbet publikáló szerző, de nyomós érvekkel járul hozzá az összetartozáshoz Tamási Áron egész tevékenysége is.

A Hitel Múzeum Leányfalun

A továbbiakban ezt a véleményt szeretném igazolni néhány korabeli együttgondolkodótól, köztük a fent említett személyiségektől származó hosszabb-rövidebb idézetekkel — úgy, hogy egyúttal szellemüket is közelebb hozzam —, egyben törekedvén az aktualizálásra is.

Ha pedig aktualitásról beszéltem, kezdjük az idézeteket éppen az aktualitás rendkívüliségét is kiemelve egy hosszabbal. A Makkai László alapította lap első számának Makkai Sándor által írott vezércikkéből idéznék részleteket.

Makkai írásának címe Mi lesz velünk? És 1935. január elsején jelent meg a Kis Hitel első számában. Ebben a kétségbeesetten éleslátó, szinte látomásos elemzésben ezeket olvashatjuk:

„Akik különböző testrészeiben az országokban széttagolt magyar nemzetnek, ugyanazzal az éjjel-nappali gonddal tépelődünk a magyarság sorsa, jövője felett, két érzés feszítő ellentétében szenvedünk és reménykedünk.

Az egyik érzésünk gyötrelmes sötét. (...) hogy a történelem őrlőmalmába vetett nemzetünk, az és minden érve szerint halálra van ítélve, nincs kiútja a rettenetes felmorzsoló élek közül. (...) Nincs segítség!

Lehetnek, akik közülünk a külső erőviszonyok mérlegelése alapján jutnak erre a sivár következtetésre és ezeknek még aránylag könnyebb azszal vigasztalniuk magukat, hogy a történelemnek mindig voltak és vannak váratlan fordulatai, amelyek megcáfolják az emberi értelem merev logikai sémáit.

De vannak olyanok is, akik mélyebbre néznek fájó szemükkel s a bajnak keserű gyökerét pillantják meg: az életcél végzetes elhomályosulását, az élet értelmébe vetett hit megrendülését. A halálosan szorongatott magyar lélek szomorú álmélkodással kérdi: mit akar az ember? Tudniillik a világ szerint győztes, uralkodó, szabadjára engedett nemzetek embere?”(...)

„Béke, igazság és szeretet miért váltak velünk szembe üres frázisokká, amiket már nem is nagyon hangoztatnak többé és ha még hangoztatnak Európa népei, akkor azt csak a mi ki-zárásunkkal ismerik el az emberközösség életének szabályozó elvéül, melynek érvénye alól ki kell rekeszteni a halálraítélteket?

Akik ilyen mélyre néznek, azok nemzetük szeretetétől is mélyebben vannak áthatva (...) minden idők legjobb magyarjainak szenvedései fakadnak ebből a tragikus érzésből. És akit még soha nem ígért meg e végzetre meredő döbbenet, az nem értheti meg a legkülönb magyar szellemek bús magányát (...).

Csak ha szemtől-szembe láttuk a halált, fogunk elvetni magunkból minden könnyű optimizmust, felületes önáltatást, véletlenben való bizakodást, kézlegyintő megnyugvást a maguktól jövő külső megoldásokban. A lét és nemlét örvénye felett fordul egyedül a szemünk önmagunkba.” (...)

„A keserű tapasztalatok, az és sivár meggondolásai mögött van és megragadható egy másik valóság is, a lelki nemzet elpusztíthatatlan képe és örökkévaló értéke.

Az Európában halálraítélt magyar nemzet csakis akkor fellebbezheti meg és nyerheti meg pörét a jövődő ítélőszéke előtt, ha ő maga hű marad azokhoz az evangéliumi igazságokhoz, melyekhez Európa hűtlen lett és ő maga képviseli azokat mind a saját belső életének vezetésében, mind mindazokkal szemben kifelé, akik létjogát kétségbe vonták, támadják és megsemmisítéssel fenyegetik.

Ez pedig azt jelenti, hogy ha a magyar nemzet mindeniütt, ahol tagjai élnek, a tiszta evangélium mértéke alá állítja egyéni, családi, közösségi életét, intézményeit, kultúráját egyaránt: akkor olyan megdönthetetlen európai mértéket állíthat önmagában a világ elé, mely intő jel, lelkiismerethez szóló bizonysgtétel és végre megismert és tiszta érték lesz a világ szemében is. Ezt a magasabb célú nemzetpolitikát kell képviselnie a magyarságnak (...) Ez legyen kritikájának és építésének mértéke és akkor, amilyen mértékben komolyan veszi és teszi ezt, olyan mértékben élete, jövője is lesz. A kicsi, a gyöngy, a szétszaggatott csak akkor remélhet, ha a legnagyobbat, a leghősiesebbet, az egyedül egyesítőt, a naggyá tevőt van bátorsága vállalni.”³⁶

³⁶Makkai Sándor: *Mi lesz velünk?* Hitel, 1935/1. 1.

Kedves hallgatóim! Makkai látomása ma is sokatmondó látomás. Azon kívül, hogy túléltünk háromnegyed évszázadot annak gyökeres változásaival, sem kívül, sem pedig belül nem módosult a helyzet. „*A világesemények és az emberi lelkek megfigyelése*” ugyanarra az eredményre vezet. A „*halálraítél*” érzet sem változott. Vagy, ha igen, csak rossz irányba. A „*külső erőviszonyokat alakító erőket*” ma még jobban átláthatjuk és hatalmuk még nyomasztóbb, befolyásuknak gyakorlásában még gátlástalanabbak. Az ébredéshez szükséges „*döbbenet*”, mely esetleg képes fel-emelni morális süllyedésünkéből, ma is nélkülözhetetlen, s ehhez elegendő lehetne, ha „*a világ szerint győztes, uralkodó, szabadjára engedett nemzetek embere*” a liberális ember és az őt vezérlő szellem céljait világosan látnánk.

És vajon Európa — közben valóban létrehozott (?) — közösségének „*életét szabályozó elveket*” nem nélkülünk akarják-e „*elismerni*”?

Ugyanakkor a „*könnyű optimizmus*” (mai szóval hurraoptimizmus), az önáltatás és csodavárás nem fenyeget ma még nagyobb erővel?

S végül mindezt „*magasabb célú nemzetpolitikának*” nevezi. Igen, nemzetpolitikának. De az elején említett másik érzés és benne a reményt keltő kiutat jelentő „*evangéliumi igazság*” és „*evangéliumi értékek*” szerinti élet nem jelenti-e az azóta még fontosabbá vált racionalitást, mértéktartást, más szóval a fogyasztói társadalom csábításait is kiküszöbölő életformát? Természetesen a mélyülő morális válságból való kiútkeresés mellett s azzal elválaszthatatlan egységben.

Ez a magasabb célú nemzetpolitika olyan, amely igencsak nehezen egyeztethető össze bármiféle pártpolitikákkal, legyen szó hatalmon levő, vagy arra váró pártokról.

Amikor viszont arról beszél, hogy a kicsinek, a gyöngének, a szétszaggatottnak a nagyra tevőt kell bátran felvállalnia, nem esztelenségekre, hanem a szellem, a lélek, a hit, a munka és a teljesítmény terén elvárható „*nagyságra*” gondol.

A gondolat ma annyit vitatott értelmezése dolgában éppen egy másik, a *Helikont* és a *Hitekt* összekapcsoló személyiség, Tamási Áron szavaira figyelmeztetnék a *Cselekvő erdélyi ifjúság* című nagy fontosságú ötrészes cikksorozatának a *Hitel* fiataljairól írott cikkéből, annak záró sorait idézve (...) „*Pedig bármilyen vakmerőnek látszik, az erdélyi magyar szellem hivatástudását én elsősorban abban látom, hogy a magyar műveltség új formáit Erdély alakítsa ki.*”

Igen — »*merjünk nagyok lenni*«.»³⁷

Világos, hogy Tamási itt milyen „*nagyságra*” gondol.

Gondoljunk csak Németh Lászlóra, aki mindkét csoportosulást ismerte. Ő is leírta, hogy a magyarság megmaradásának remélt útja egy egész Európát megmenteni képes cselekvés irányában keresendő.

De, hogy Makkai „*evangéliumi*” útmutatása nem egy pusztán transzcendensnek hihető reménységösvény s mennyire nem képzelgés, azt éppen a lap ugyan-

³⁷Tamási Áron: *A Hitel fiataljai*. Brassói Lapok, 1936. április 11. 12.

ebben és következő számában megjelent Szenczei László-írás magyarázza el, amikor a Metafizikus és szociológus című eszmefuttatásában ezeket írja:

(...) „Az emberi lényt kettősség emészti, mert lényegének egyik felével gazdasági és társadalmi, másik felével pedig misztikus és egyéni (...) a gazdasági és társadalmi kétségtelenül aléptípus, s a misztikus és egyéni pedig feléptípus, de ez nem jelentheti azt, hogy komoly értékviták merülhessenek fel közöttük”. Szenczei a két oldalt egyenlő fontosságúnak mondja, majd így folytatja: „Az igazi létező nem ők, hanem a belső ellentétéktől szaggatott egységes emberi egyén és egyének.” (...) „Szembetűnő, hogy a mindenkor adott gazdasági társadalmi és misztikus-egyéni viszonyok egymásnak mennyire kerékkötői.” (...) Szerinte a tiszta gazdasági észérvekre építő társadalmak tagadják a lelki egyéniséget és kényszerzubbonyba kötik. Később ezt mondja: „A természet nem ismer politikai viszonyokat”. A paleolit ember rendezetlen gazdasági viszonyai között még nem lehetett transzcendens, de a neolit már igen s egy idő után az egész megfordul, és a transzcendens köti gúzsba a racionálist. Szerinte korunkban a monista gondolkodás hol ezt, hol azt a végletet súrolja, aztán így ír: „A metafizikus alárendeli a gazdasági-társadalmat a misztikának, a szociológus megtagad minden transzcendenst.” Pedig „minél tárgyilagosabb rendszerbe foglaljuk azt, ami az emberiség gazdasági-társadalmi részéhez tartozik, annál határtalanabb lesz az ember transzcendens szabadsága.”

A relativitáselmélet hatásait boncolgatva arra a következtetésre jut, hogy: „A világ abszolút tárgyilagossága megingott és visszakanyarodott a metafizika felé. Amde ez az új indeterminizmus, ill. relativitás tökéletesen feloldja magában az előző determinista és objektív szellem gyakorlati részét, s amit felold magában, azt végképen szentesíti is. (...) Az elméletben megerősödik egy bizonyos metafizikus idealizmus, míg a gyakorlatban megerősödik a szoros vett materializmus.”

Végül ezt mondja: „Ha az emberi akarat, technika és tudomány egyszerre olyan objektív rendszerbe kényszerítette az emberiség gazdaságtársadalmi anarchiáját, hogy egyéni szélső, érzelmesség, hagyomány és szellemi merevség abból egyszersmindenkorra kiküszöböltesse, az isteni és emberi erkölcs olyan döntő csatát nyert, amilyent csak keveset ismer a genézis.”³⁸

Makkai „evangéliumi” létről szóló üzenete valami ilyent is jelenthet manapság.

Nem mellékes itt idéznem a Hitelet alapító Makkai Lászlónak, a Helikon későbbi tagjának szavait a Hitel álláspontjáról, melyet a lap második számába jelentetett meg 1935. január 15-én.

Az Álláspont című írás alcíme: Bevezetés a Hitel világnézeti cikkeihez. A szerző így ír: „Bevallom, hogy amikor »világnézeti« cikket megírására gondoltam, szorongás fogott el: Vajon meg lehet-e birkózni a világnézet szó összes visszhangjával, melyeket kiejtése ma felver; vajon nem mosolyogtatja-e meg vagy nem bosszantja-e fel a világnézeti vesszőfutásokban kifáradt embereket? (...) izlése ember a mai konjunktúrában, ha van világnézete, belül hordja, nehogy összetévedjék az »eszék« vigéceivel.” (Tagadhatatlan aktualitású szavak.)

³⁸Szenczei László: Metafizikus és szociológus. Hitel, 1935/1. 4.

(...) eklektizizmust akarunk, de nemes gyűjtőszövevényből indulót s nem a vakon bódoló epigonokét.

Kérdéseink négy egymásbabelezkedő közösség, négy koncentrikus kör problémái. Európai emberiség eszméi, közép-európai gátlások és lehetőségek, magyar hagyományok és kötelességek, erdélyi valóságok (...)

A négy közösség hagyományai közt minden megvan, amiből egyéniségünk és a kor hozzáadásával új világot teremthetünk. (...) nem a megvolt vagy meglevő valóságok követésére szólítjuk fel a mieinket. Európa története céltalan kalandokkal és gaztettekkel van tele. Közép-Európa soha sem vált valósággá, a magyarság nem fejtette ki soha képességeit, Erdély és erdélyiség nemesebb értelemben mindig csak jámbor óhaj maradt.

(...) Erdély az a föld s környezet, amelyben ki kell alakítanunk az új embert. (...) Nem kell már veszekedni: melyik volt előbb, a tyúk vagy a tojás, a szellem vagy az anyag, hanem gazdasági szervesítet kell teremtenünk, hogy szellemileg élhessünk.”³⁹

A két szellemi csoport nyitottságában is hasonlatos volt egymáshoz és azonos céljaik is összefonták őket. Ha valakinek efelől kétsége lenne, semmi sem igazolja jobban ezt az állítást, mint a vészterhes időkben történt kiútkereső és a tragikus napok eseményeibe történő sok esetben együttes beavatkozásaik, illetve az ilyen felelős értelmiségi magatartást tanúsító személyek öröndetes és tagadhatatlanul hasznos és logikus kétlakísága a két társaságban.⁴⁰

A fentiekben a *Hitel* és a *Helikon* négy közös szerzőjétől idéztem gondolatokat — néhány más idézettel megtoldva — s próbáltam azokat olykor a mába is át-emelni. Ők a két társaságnak nem csupán tagjai, de olykor meghatározó alakjai voltak és személyükben egyszerre lehettek „helikonisták” és „hitelesek”. Azzal, hogy a két összetartozó és egymást sok szempontból átfedő csoportosulás e jeles alakjainak gondolataiból is beemeltem a dolgozat oldalaira néhányat, egyszerre szerettem volna közelebb hozni az érdeklődőt mindkettőhöz, ezzel is segítve összetartozásuk megértését.

Leányfalu, 2012. január 10.

³⁹Makai László: *Álláspont*. Hittel, 1935/2. 2.

⁴⁰Lásd elsősorban: Záhony Éva: *Hitel*. Bethlen Gábor, 1991; Bokor Péter: *Végjáték a Duna mentén*. RTL Minerva Kossuth, 1982; Szász István Tas: *Beszédes hallgatás avagy három Hittel és ami utána következett*. Kriterion, 2007.

Farkas Zoltán

A Hitel és az EGE kapcsolata

Előljáróban meg kell említenem, hogy az 1935-ös kis *Hitel* nem leltem meg a kolozsvári legfontosabb könyvtárakban. Tehát az első hat számról nincs mondanivalóm.

A továbbiakban nagyon sok írás foglalkozik az EGÉ-vel. De nemcsak ezeket vettem figyelembe, hanem minden olyan írást, ami a földművelés, a földművelő társadalom, a termelés és termékértékesítéssel kapcsolatosan fogalmazódott meg.

A *Hitel* 1936-beli újraindulásának első számában Albrecht Dezső, „Az építő Erdély” című átfogó tanulmányában, írja: „*Most is, mint valamennyi nemzeti katasztrófa után, távol és csendben az egyedül lévő magyarok kezdik lerakni az új élet alapjait. Ha végigutazod Erdélyt, majdnem mindenütt, a legkisebb faluban is találsz mágnást, birtokost, papot, tanítót, ügyvédet, orvost, kereskedőt, iparost vagy gazdát, akiben ég a felemelkedés vágya...*”, majd folytatja: „*ráébresztette az erdélyi magyarságot, hogy egyedül a maga erejére építhet*”. A második számban ugyancsak Albrecht a *Metamorphosis Transylvaniae* című írásában reflektál az Erdélyi Gazdasági Egylet virágvasárnapi közgyűlésére, ahol az energikus, céltudatos, széles látókörű Dr. Szász Pált választották elnöknek. A szerző kiemeli, Dr. Szász Pál székfoglaló beszédében utalt arra, hogy az EGÉ-t át kell alakítani. A kisebbségbe szorult magyarság érdekvédelmi szervévé, mely a földműves lakosság gazdasági nevelését és felemelését szolgálja. „*A magyar tulajdonban lévő földbirtok túlnyomóan nagy része apró birtokosok kezén van s ez parancsolóan előírja, hogy leginkább ezzel az osztállyal kell foglalkozzunk, ez osztály öntudatát, műveltségét, tudását kell emelniünk és megerősíteniünk jelenlegi életlehetőségeit, és új életlehetőségeket teremteni részére.*” (Meglépő egybeesés, hogy a *Hitel* és az EGE szinte egyidőben újult meg.)

A harmadik számban Vita Zsigmond a Nemzeti hivatástudat irodalmunkban című írásában felteszi a kérdést: „*Mi a legbiztosabb nyugópont?*”, s a választ is megadja: „*A föld*”. E tétel bizonyítására idézi a kortárs írók, költők ilyen ihletésű műveit. A *Kisebbségi magyar gazdaságpolitika* című írásában, a mezőgazdaságról foglalkozó fejezetben kiemeli: „*A mezőgazdasági szaktudás emelése, gazdasági ismereteink növelése a múlt mulasztásai után fokozott mértékben hárul lehetőségeiben megfogytakozott kisebbségi jelenünkre. Négy újonnan létesített gazdasági iskolánk s a Gazdasági Egylet által rendszeresített oktatási tanfolyamok régen érzett hiányt pótolnak, de valós eredményekről csak akkor beszélhetünk, ha hatásukat földművelő népiünk többoldalú, jobb és olcsóbb termelésben s a kisbirtok-üzemek jövedelmezőségének fokozottságában fogjuk föllelni. Mezőgazdasági termelésünk belterjesebbé tétele, az egyoldalú szemtermelés helyett az eddig elhanyagolt mellékgazdasági ágak felkarolása, a termelés mennyiségi és minőségi emelése, visszaesett állattenyésztésünk feljavítása képezik legfőbb gazdasági feladatainkat.*” Továbbá: „*A termelés*

szükségletei (vetőmag, műtrágya, gépek, anyagok, eszközök) közös gazdaköri vagy szövetkezeti vásárlással szerezhetők be leggazdaságosabban. A modern termelési eszközök csak nagyobb szervezetekben érvényesülnek előnyösen, s a jobb és biztosabb értékesítés hasznának a termelők számára való biztosítása is csak a termelő és értékesítő szövetkezetekbe való tömörülésével lehetséges. E szövetkezetek a bennük szervezett kistermelők gazdasági és kereskedelmi tudását fokozzák, termelését mennyiségileg és minőségileg irányítják és azt — a közös nagybani értékesítés által nyújtott előnyök kibaszásával — a felvásárló és fogyasztó piaccal való közvetlen kapcsolatok révén, szakképzett személyzetük segítségével jobban értékesítik s ezáltal a mezőgazdasági termelés jövedelmezését emelik.” Csakhogy ennek az elméletnek felismerte az akadályait is: „LEGNAGYOBB gazdasági fogyatkozásunk, hogy sem gazdaköri, sem szövetkezeti szervezkedésünk még nem áll azon a fokon”, hogy ezeket a feltételeket biztosíthassuk.

Kós Balázs falukutatói eredményeit mutatja be, Egy falu mezőgazdaságának rajza tanulmányában egy kalotaszegi kis település, Bábony lakossági és birtokviszonyainak bemutatása nyomán kiemeli: „*Kapkodás jellemzi e falu gazdálkodását*”. Háromnyomásos rendszerben művelik a területet, még mindig sarlóval aratnak, csak a zabot kaszálják. A terméseredmények gyengék. Az állattartásról: 73 tehén, java részét igázzák, összesen 32 igájuk van, bivaly alig van. Ismerteti egy pár család összetételét, életvitelét, érendjét. A gazdasági épületek általában jobbak, mind a lakóházak.

Venczel József öt Olt-menti székely község népmozgalmát mutatja be. Ennek alapján fontos kíváncságnak tartja „*gazdasági egységterületek kialakulását, gyűjtőközpontjukban egy-egy mintagazdasággal*”.

Vita Sándor a javasolt Gazdasági Tanáccsal kapcsolatban leszögezi: „A KÉRDÉS megoldására két tényezőre lehet építeni: a céltudatosan jelentkező követelményre és a célszerűen gondolkodó jelentkezőkre.”

Bitay Pál a falu értelmiségi rétegét vizsgálva, a vagyoni helyzetre vonatkoztatva leszögezi, hogy a földművesek „*anyagi életének alapját a békebeli időkben szerzett vagy örökségképpen rázállt föld adja*”.

1937 — Br. Atzél Ede *Az EGE gazdasági népnevelése* című írásában hangsúlyozza, hogy a szervezet „*az elmúlt télen 23 községben rendezett kéthetes tanfolyamot 705 rendes és számos rendkívüli hallgató számára*”. Az oktatók egy része újonc lévén még több hasznát vették, mind a hallgatók. Célkitűzésekként javasolja, hogy legyen minden faluban egy kis mintagazdaság, és fontosnak tartja jó gazdaköri vezetőréteg nevelését. „*Be kell bizonyítani, hogy érdemes szakszerűen foglalkozni a földdel.*”

Albrecht Dezső Társadalmunk átalakulása c. írásában kifejti, hogy „*az intézmények szerepe értékvédelem és érdekvédelem. Az EMKE a korszerű népnevelés eszköze, az EME a tudománynevelés egyetlen szerve*”.

A Vásárhelyi Találkozóról szóló részletes beszámolóban, az Egységes magyar gazdaságpolitika fejezetben szintén megfogalmazódik, hogy „*mezőgazdasági politikánk egyik legfőbb feladatát népünk gazdasági nevelésében látjuk s ezért szükségesnek tartjuk a gazdasági nevelés egységes irányítását és értelmiségünk olyan művelését, hogy mindazok,*

akiknek hivatásuk a magyar gazdaságszervezés életében bármilyen természetű szerep betöltése, rendelkezzenek a szükséges gazdasági ismeretekkel.

Mezőgazdasági életünk szempontjából feltétlenül szükségesnek tartjuk egy olyan hitelszervezetnek a megalkotását és mindazoknak a már meglévő hitelszervezeteknek a támogatását, amelyek a mezőgazdasági politikánk birtokvédelmi felfogásának szolgálatában állnak, továbbá a mezőgazdasági értékesítés intézményes kiépítését (?) és biztosítsanak olyan megszervezést, mely az egész magyarság bizalmára támaszkodik.”

Vita Sándor A Székelyföld önellátása elemzésében, a helyzetismertetést követően kiemeli:

1. „...elsősorban a népösszeg belső szükségleteihez alkalmazzuk a termelést”;
2. „A mezőgazdaság racionalizálását nagymértékben segítheti elő az iparosítás is.”

1938 — Fodor Pál *A Székely Közbirtokosság néhány időszerű kérdése* című írásában hét pontban foglalja össze a tennivalókat:

1. fejezet „ne engedjünk eladni egy vágterületet sem,
a gazda maga menjen a fájáért,
végezzük el végérvényesen a vitás ügyeket,
emeljék meg a közbirtokossági vezető fizetését,
a vezetésben az alapelvek: az ügymenet folytonossága,
a bizalom és a lelkiismeretesség.”

Vita Sándor visszatér a kötelező falumunka fontosságára.

Teleki Ádám *Az elhanyagolt népkönyvtár-ügy* című írásából idézünk: „Az EGE könyvei, füzetek, kiadványai, nyomtatványai gazdagították népünket, de itt is az a feladat vár az EGE-re, hogy megalkossa a rendszeresen összeállított gazdaköri népkönyvtár-típust minden faluban. A megfelelő szakkönyvek összeválogatásával olyan segítőtársat kell adni a falusi népünknek, amelyek mindennapi gazdasági, gyakorlati kérdésekről, a haladás új módszereiről állandóan tájékoztatja, tanítja és ezáltal nélkülözhetetlen segédeszközzé válik népünknek.”

1939 — Vita Sándor: Gazdaságpolitikánk lehetőségei: „a szaktestületek között jelentőségében felülmúlja a többieket... Az EGE néhány éve ezeknek a szempontoknak szem előtt tartásával folytatja eredményes munkáját.”

A 2. számban Dr. Györffy István *Az új művelődés alapja* című cikkében kiemeli a népi állattenyésztés fontosságát: „A magyar (táj-) fajták védelmére kell”. Megemlíti, hogy a múlt század végén a kisjenői uradalomban kitenyésztették a hízekony mangalicát. Majd e disznóért kipusztították a bakonyi és a szalontai sertéseket. Továbbá foglalkozik a népi gazdálkodás kérdéseivel, annak fenntartásának szükségességével.

A 3. számban megintcsak Vita Sándor vázolja fel Erdély mezőgazdaságának helyzetképét nagyon alaposan, statisztikai kimutatások tükrében, és a következőket állapítja meg: „Végeredményben két feladattal állunk szemben s ez a két feladat méltán komoly gondja mezőgazdasági életünk irányítóinak. Elsősorban a szántóföldi termelés eredményeit kell javítani. Másodsorban az üzemszervezés megváltoztatása elodáztatatlan.”

1940 — 1. sz. Dr. Jancsó Elemér *Gróf Mikó Imre a művelődéspolitikus* című értekezésében megemlíti, hogy már 1854-ben legelső feladatának a forradalom miatt megszűnt EGE felélesztését tartotta. „*A gyors gazdasági megerősödés lehetővé tette a szervezethez és az anyagi alapok biztosítása útján a művelődési (és) tudományos munka megkezdését is*”.

A 3-4. számban Dr. Venczel József *Erdély és a román földreform* című tanulmányában kimutatja, milyen veszteségek érték az uradalmakat, a magyar egyházakat, és a földosztás során milyen megkülönböztető hátrányos helyzet sújtotta a magyar földműveseket. Megállapításai: „*A tények logikájának nincs szerepe az erdélyi román földreformban: itt csak az elvek és a szenvedélyek logikája érvényesült... A (többségi — szerz. megj.) cél: oda kell hatni, hogy az erdélyi magyarság elszegényedjék*”.

1942 — 4. sz. A Magyar Figyelőben Parajdi Incze Lajos Országos példa az EMGE írásában Teleki Béla — a sorban a tizedik elnök — székfoglaló beszédéből idéz: „*Ez az egyesület száz év óta változatlanul gazdasági társadalmi szervezet, népnevelési intézmény, érdekvédelmi szerv és az erdélyi mezőgazdaság szaktestülete*.”

Az EMGE Erdély sajátos társadalmi, szellemi és földbirtokviszonyaiból sarjadt ki, terebélyesedett el. Itt a gazdaságnak, főként az erdő- és mezőgazdaságnak akkora nemzetgazdasági céljai és feladatai vannak, nélkülözhetetlenül szükséges, hogy gazdasági életünk külön működő gépezete — mint az EMGE — közvetlenül kapcsolódjék a dolgok gyökerébe: népbe, földbe, termelésbe. Az EMGE hajszálpontos munkájának titka abban van, hogy éppen e gyökértényezőik összefogása hívta létre, tartotta fenn, ragaszkodik hozzá ma és kívánja továbbfejleszteni, az egész magyar életközösség példás szolgálatára.

1943 — 7. sz. Vita Sándor *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet Dési Közgyűléséről* című írásából idézünk: „*Két napig tanácskoztak Désen az (észak- — szerz. megj.) erdélyi gazdák. A gazdaköri elnökök külön tartott tanácskozásán észlelhető volt a hozzáértés, a felelősségtudat a falu napirendre kerülő kérdései iránt. Az EMGE munkája bizonyítja, hogy mennyire járható ez az út és mennyire nélkülözhetetlen az önkéntes társadalmi munka, de fel kell ébreszteni a gazdák áldozatkészségét is. A felaprózott kisgazdaságok nem képesek eltartani a túlnépesedett falut. Le kell vezetni ezt a munkaerő felesleget az ipar, a kisipar, a kereskedelem, vagy telepítés által. Fontos feladatok a mezőgazdaság iparosodása, feldolgozó ipar fejlesztése és a nagyipar decentralizálása.*”

Összefoglalás

A fenti ismertetés alapján megállapíthatjuk, hogy a földkérdés és földművelés, a földművelő nép szakmai felkészítése jelentőségének megfelelő terjedelemben került megjelenítésre. Az sem mindegy, hogy a legilletékesebb közgazdasági és mezőgazdasági szakemberek nyilvánították ki véleményüket és keresték a kiutat is.

Az elfeledtetés története és okai

1935. január elsején megjelent Kolozsváron a *Hitel* első lapszáma. Az akkor huszonéves szerkesztők elsősorban olyan nemzedéki igények kielégítése céljával hozták létre, amelyeket a korabeli folyóiratok nem töltöttek be. Fontosnak tartották, hogy a tudományos falukutatás programja mellett, amelyet az *Erdélyi Fiatalok* csoportja vállalt magára, legyen egy olyan fórum, ahol az urbánus szférát és annak problémáit feltáró társadalomtudományi kutatások és értekezések is helyet találjanak. Céljuk természetesen ennél több volt. A folyóiraton és a köré szerveződő értelmiségi körön keresztül összefogni az erdélyi magyar fiatalok nemzedékét, felekezeti hovatartozástól függetlenül kielégíteni és tartalommal telíteni a műveltségbeli igényeket, s a kialakult történelmi, politikai viszonyok között megelégni a helyüket, a kapcsolatot az országhatárok különböző oldalaira szakadt régiók magyarjaival, illetve a többségi nemzettel és a szomszédos kultúrákkal.

Az első lapszámokban a hitvallásukat és céljaikat elsősorban Venczel József tollából olvashatjuk, aki *Határnemzedék: erdélyi magyar húszevesek* című írásában leszögezi, „a magyar népi egység elsősorban kulturfogalom. Tehát a széthullott nemzet kultureroit kell összefogni, az erdélyi magyarság belső műveltségi tényezőit kell összhangzásba hozni az egyetemes magyar kultúrával”.⁴¹ A lap szerkesztői (Venczel József, Makkai László és Kós-Kovács József) annak a fiatal nemzedéknek voltak a tagjai, akik iskoláikat már a berendezkedő román rendszerben végezték, akik már ismerték az állam nyelvét. E korosztály már a bőrén érezhette a magyar iskolák megszüntetésének hatását, egyre többen voltak, akik már alig beszéltek az anyanyelvüket és a nemzet múltjáról, történelméről, kultúrájáról sem sokat tudnak. A hitelesek ennek veszélyeire igyekeztek felhívni a figyelmet, miközben egyfajta „szubjektív belső reform” elvégzését tűzték ki célul, hiszen magyar szellemi élet hiányos ismeretével párhuzamosan egyre inkább terjed a csökkent értékű tudata.

Venczel gondolatmenetét az írása mellett olvasható bekeretezett szerkesztői megjegyzés nyomatékosítja és foglalja össze: „A *Hitelt* a huszonévesek nemzedékének műveltség- és élménybeli hiányérzete hozta létre, de azért nemcsak a számokkal jelölhető énjáráthoz, hanem korkülönbség nélkül a közös munkára vállalkozók lelki nemzedékéhez szólnem egy szűk kör közlönye, hanem egy nemzedék akarátának a kerete szeretne lenni”.⁴²

A *Hitel* kezdeti időszakában a szerkesztők fő szándéka az önismeretre és önkritikára építő belső reform volt Széchenyi konzervatív reformszemlélete szellemében, és ebben egyúttal tagadhatatlan hatással volt rájuk Szekfű Gyula nagy vitákat generáló *Három nemzedék* című történelmi szintézise is. Ez fejeződött ki a

⁴¹Venczel József: *Határnemzedék: erdélyi magyar húszevesek*. *Hitel*, 1935. 1. 1. 5.

⁴²Uo.

kezdetekben a lap arculatát meghatározó művelődés- és tudománypolitikai, szociográfiai és művészeti tárgyú írásokban, valamint a nemzet és saját nemzedékük időszéri kérdéseivel foglalkozó tanulmányokban.

Hat lapszám megjelenése után, Makkai László távozásával a *Hitel* 1935 júniusában megszűnt. Történetének második szakasza 1936 februárjában kezdődik: az újraindult *Hitel* szerkesztői Venczel József, Kéki Béla, Albrecht Dezső és Vita Sándor. Ekkortól már nem számított nemzedéki folyóiratnak, s már nem kulturális, irodalmi és társadalomtudományi szemleként határozta meg magát a lap. A külső megjelenésében is megújult, negyedévenként megjelenő lap a szociológiát, a szociográfiát, a statisztikát, a jog- és gazdaságtudományt, a társadalomtudományokat helyezte érdeklődése középpontjába, e tárgykörökben nagyobb terjedelmű tudományos értekezéseket is közölt.

A kis *Hitel*ben célul kitűzött feladatok az újonnan indult lapban teljesednek ki. Az első lapszám vezércikkében, Albrecht Dezső *Az építő Erdély* című tanulmányában szintén Széchenyi eszmeisége mentén összegzi az újrainduló *Hitel* programját: „Körültekintünk a magyarság legfőbb társadalom-, művelődés- és gazdaságpolitikai kérdései közt, hogy képet alkothassunk a szórványban elszigetelt közép-európai magyarság önerejéről és lehetőségeiről; keressük továbbá az irányulást elvek és lehetőségek között, hogy történelmi hagyományainak és népünk belső értékeinek teljességét a jelenben a magunk számára élővé tegyük; éppen ezért értelmiségünkben tudatossá kívánjuk tenni a történet és a nép ismeretét”.⁴³

Albrecht az országrész különböző területein tevékenykedő, sokszor egymásról nem tudó, elszigetelten gondolkodó „egyedül álló magyarokról” szól, akik kezdik lerakni az új élet alapjait. Nekik szánja a *Hitelt*, hogy a tudomány új eredményeire támaszkodva több lehetőséget, nagyobb teret nyerjenek a közös gondolkodásra, a párbeszédre, egy olyan értelmiségi vezető réteg formálásával, amely együttes erővel, felelősséggel és öntudattal szolgálhatja a nemzet felemelkedését.

E gondolatokkal szintén Széchenyi reformprogramjából merít, miáltal összekapcsolta a nemzet erejét a számbelileg is jelentős értelmiségi réteg meglétével: „A tudományos emberfő mennyisége a nemzet igazi hatalma. Ezek statisztikája az ország legérdekesebb — leginteresszansabb — része. Nem termékeny lapány, hegyek ásványok, éghajlat sat. teszlik a közérőt, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja. Igazibb súly s erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a nemzet több vagy kevesebb szerencséje. Mi nagy erő egy- vagy több százezer ember, fő nélkül?” — olvashatjuk az 1830-ban megjelent *Hitel*ben.⁴⁴

A szociális reformokat a tudomány, a tudás, a kultúra művelésével kell megalapozni — vélték a *Hitel* szerkesztői és szerzői, ennek folytán nagy szerepet kapott a népművelés és az oktatás az általuk megcélzott közösség-alakításban. A

⁴³Záhony Éva: *Hitel. Kolozsvár 1935–1944*. Bethlen Gábor Könyvkiadó, h. n., 1991. 29. [kiemelés az eredeti szövegben].

⁴⁴Széchenyi István: *Hitel*. Pest, 1830. 82.

szóban forgó évtizedek kulturális elitjének szerepfelfogása kapcsán Vallasek Júlia kiemeli, hogy az értelmiség magától értetődően politikai szerepkör betöltésére is vállalkozott: „a kulturális elit réteg végső soron a teljes, kisebbségben élő közösség képviseletében, politikai elitként jelenik meg, melynek egyaránt feladata a nép (ez alatt elsősorban a parasztságot értették) művelése és felelősségteljes vezetése.”⁴⁵ Így válhattak a folyóirat lapjain kifejtett társadalmi programok sok tekintetben politikai programokká is.

A *Hitel* szerkesztői ebből a szempontból teljesen eltérő nézőpontot képviseltek, mint az *Erdélyi Fiatalok* csoportja. Ez utóbbiak azt tartották, hogy a szellemi vezető réteget a nép soraiból kell kinevelni. A transzilvanizmus eszmeköre jegyében a társadalom megújítását elsősorban a falukutatásra alapozták, az alulról felfele építkező gazdasági, művelődési és társadalmi szervezkedést szorgalmazták. A „Hitelesek” viszont az Erdélyi Fiatalokkal ellentétben utópiának tekintették a transzilvanizmus népeket összehétközítő alapgondolatát, s felülről lefelé szervezték az erdélyi magyar társadalomra kiterjedő „népszolgálatukat”.⁴⁶ A két mozgalom törekvéseiben mindamellett sok hasonlóság is volt, hiszen mindkettő az erdélyi magyar társadalom újjászervezését tűzte ki célul, az eltérések elsősorban a választott módszerekben mutatkoztak meg.⁴⁷

1940-ben a bécsi döntés további változásokat hozott a *Hitel* életében. Másfél évi szünet után 1942 áprilisától *Nemzetpolitikai szemle* alcímmel havonta jelent meg 1944 augusztusáig, és az egész ország területén terjesztették. A politikai változások sok szempontból éreztették hatásukat a lap életében, a szerkesztőség tagjai az új történelmi helyzetben különféle funkciókat töltöttek be, kevesebb időt fordítottak a folyóíratra, ez ingadozóbbá tette annak színvonalát. A *Hitel* történetének ebben a harmadik szakaszában a közéleti funkció került előtérbe, felerősödött a nemzetiségi kérdések taglalása, nagyobb teret kaptak a történelemtudományi írások. A politikai változások hatása rányomta a bélyegét a lapra, színvonala olykor elmaradt a *Hitel* által képviselt addigi mércétől. Az ekkor közölt írásokban is érzékelhető, a korábbi homogén értelmiségi csoport gondolkodását az ideológiai és politikai megosztottság váltotta fel.

A *Hitel* és a köré szerveződő értelmiségi kör jelentősége — az *Erdélyi Fiatalokhoz* hasonlóan — vitathatatlan, hiszen nemcsak meghirdetett egy programot, hanem társadalompolitikai mozgalommá fejlődve igyekezett azt részleteiben is megvalósítani. Ezt ismerték el már a lap indulását követően például Tamási vagy Márton Áron.

⁴⁵Vallasek Júlia: *Sajtótörténeti esszék. Négy folyóirat szerepe 1940–1944 között az észak-erdélyi kulturális életben*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003. 64.

⁴⁶Záhony, i. m., 36.

⁴⁷Sajnálatos, hogy a két mozgalom fennállását végigkísérte egyfajta „hatalmi rivalizálás”. Ennek egyik megnyilvánulása, hogy az *Erdélyi Fiatalok* távol maradtak az 1937-ben megtartott Vásárhelyi Találkozótól, melynek megszervezésében kulcsszerepet töltött be a *Hitel* köre is.

„Figyelmesen és a résztvevő lelkiismeret lehető tárgyilagosságával mérlegre tettem a hangot, a neveket, a látásmódot és a célkitűzéseket: s bizonyára nem fogok csalódni abban a véleményben, hogy ennek a mostani Hitelnek a megjelenése a legfigyelemreméltóbb eredmény, amit a cselekvő transylván ifjúság az utóbbi években elért” — írja Tamási az 1936-ban újra elindított Hitelről.⁴⁸ Márton Áron szintén kiáll a *Hitel* köre mellett például a Vásárhelyi Találkozókor, amikor próbálják rávenni, hogy a katolikus fiatalokkal együtt maradjon távol a találkozótól.

A kortárs bírálatok közül talán leginkább a *Hitel* megjelenését közvetlenül követő Balogh Edgár kritikáit kell megemlíteni. Az 1936-ban újraindított *Hitel* kapcsán kétségbevonhatatlan szembefordulásról beszél a székely írókkal, így többek között Tamási Áron népi törekvéseivel kapcsolatban és egyúttal leszögezi: „Amikor az erdélyi magyar értelmiség táborában napról-napra batározottabb a demokratikus szellemi arcvonal, akad egy ellen-zászlóbontás, amely új nemzeti vezető-rend megteremtését írja zászlajára. Valóban a lelkiismeret kérdése, hogy rámutassunk a dászmagyarba bujtatott hitlerizmus próbálkozásaira.”⁴⁹ Balogh Edgár *Hitel*-re vonatkozó írásai a korszak drámai alakulását követően és annak viszonylatában vitathatatlanul rombolóan hatottak a *Hitel*-kör utólagos megítélésére, még ha a lapban megjelent írások ebben az időszakban egyáltalán nem indokolták a Balogh Edgár hitlerista vádjait. Ebből a szempontból is fontos a kérdés, mi állt ténylegesen e vádak mögött, milyen tényezők váltották ki Balogh Edgár ilyen irányú bírálatát a *Hitel*-el szemben: „Aki tudja, hogy szóhasználatunk mennyire nem véletlenek játéka, hanem akaratlanul is legbensőbb, titkolt lelki életünk rugóira jár, rá fog itt ismerni a feudális-fasiszta úri arroganciára, mely avatásról beszél, ha saját osztályönzését juttatja szerephez, míg a népet úgy fogják össze munkára. Lehetőleg erőszakkal, ami nem is túlzott ironia részünkről, mert hiszen német példákából eléggé látjuk, hogy »dolgozó közösség« alatt az új rendiségben dologházat, munkatáborot kell érteni.”⁵⁰

Nem valami ellen, hanem valamiért jött létre, hozták létre a Hitelt, talán ennek tudható be, hogy nem igazán bocsátkoztak vitába, erre utal több szövegrész — ez járulhatott hozzá részben a félreértések kialakulásához is:

„A Hitelt már sok oldalról érték támadások, de ebből sohasem válaszolt egyre sem. Most azonban, mikor az Erdélyi Fiatalok legutóbbi számában több helyen célzások formájában, két cikkben pedig egész világosan a *Hitel* ellen foglal állást, nemcsak a kérdések tisztázása miatt, hanem a közvélemény már elodázhatatlanul szükséges felvilágosodásáért is kénytelenek vagyunk a hallgatást feladni...”⁵¹

⁴⁸Idéznek az 1936/3-os lapszám kitekintőjében Tamási Áron a *Brassói Lapok* 1936. április 11-12. számában megjelent írásából.

⁴⁹Balogh Edgár: *Új magyar rendiség szűszőlői Erdélyben*. Korunk, 1936. 3.

⁵⁰Uo.

⁵¹Makkai László — Venczel József: *Válasz*. *Hitel*, 1935. 6. 1. 6.

„...A Hítel maga ebben a — hangsúlyozzuk — időszzerűtlen vitában, bár teljes mértékben körülötte folyt, részt nem vett, csak később szögezte le a félreértésekből keletkezett vádak visszautasítása után álláspontját: »Vitába nem szíviesen bocsátkozunk, idő sincs rá, de nem is hasznos a vetélkedés. Annyi az elintézendő kérdésünk, oly széles a munkaterület, hogy mindig kevesen leszünk munkába állók. Egytől meg kell őriznünk magunkat: saját szerepünk túlbecsülésétől...«” — áll az 1937-ben a *Hítel* harmadik számában megjelenő Vásárhelyi Találkozó különnyomatában.⁵²

Korabeli szerepéhez és érdemeihez mérten az 1935-ben létrejött *Hítel* 1944-es megszűnését követő évtizedekben vagy méltánytalanul kimaradt a korszakot feltáró tudományos értekezésekből és összegezésekből, vagy pedig eltúlzott, tévesen értelmezett ideológiai címkék és megbélyegzések alapján került a süllyesztőbe. Hiszen a második világháború után többnyire hallgatás telepedett a hiteles szellemi körére, szerzőire, elért eredményeikre — mint ahogy a korabeli magyarság történetének jelentős eseményei kapcsán ugyancsak elmondhatjuk —, csak az 1989-es változások után kezdődött el a Hítel-csoport mozgalmának feltárása. Itt kell kiemelni Záhony Éva úttörő tanulmánykötetét, Szász István Tas és Vallasek Júlia a *Hítel* történetét feltáró meghatározó munkáit.

A továbbiakban pedig egy újabb könyv megjelenését tartom fontosnak kiemelni, ami egyúttal szemléletesen illusztrálja, hogyan hagyományozódhatnak át napjainkig a korszakot feltáró munkákban is a korabeli (és a későbbi) leegyszerűsítő és megbélyegző ideológiai címkék, melynek következtében a Hítel és a köré szerveződő értelmiségi kör tevékenysége a feledésbe merült. Horváth Sz. Ferenc 2007-ben megjelent *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)* című kötete figyelemre méltó kísérletet tesz a két világháború közötti kulturális és társadalmi események, a sajtó- és a politikai viszonyok újraolvasására, újraértelmezésére. E kötet többek között a *Hítel* történetének egyes részleteire is kitér, s a szellemi műhely egyfajta mai értelmezését végzi el.⁵³ Horváth Sz. Ferenc tanulmánykötete fontos feltáró munkaként a korabeli viszonyok összetettségére, az abszurdítások és ellentmondások sokaságára világít rá. De egyúttal további kérdések feltevését is szükségessé teszi a két világháború közötti időszak kutatómódszertana szempontjából. Rendkívül érzékenyen, éles látással, több szempontból is igyekszik értelmezni a korabeli etnikai, társadalmi és politikai történetek, viszonyok szövevényes találkozási pontjait, rétegződéseit. Viszont sajnos e szerepből a kutató sokszor kibillen, több

⁵²A *Vásárhelyi Találkozó*. Hítel, 1937. 3. 5.

⁵³Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931–1940)*. Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2007.

esetben túlságosan is leegyszerűsít és megállapításai közben nem föltétlenül indokolt ideológia címkékkal lát el jelenségeket.⁵⁴

A *Hitel* körét nemzetépítő, nemzetet újjászervező céljai és tanulmányai miatt legtöbb esetben bírálja. Albrecht Dezső *Építő Erdély* című tanulmánya kapcsán írja: „a kör gondolatvilágát azonban ebben a második szakaszban is egy önelégült és néha etnocentrikus alapállás jellemezte”.⁵⁵ Már ebben az időszakban is Magyarországról importált nacionalizmussal, antiszemita jegyekkel vádolja a hiteleseket, miközben az általuk felvállalt népszolgálatot pusztán saját hatalmi, vezetői pozíciójuk megszilárdításaként feltételezi.⁵⁶ Ezzel mintegy figyelmen kívül hagyja az adott kor történelmi eseményeiből fakadó ideológiai történések folyamatát. „A két világháború között ideológia kulcsfogalom volt a nemzet, az önbírálat tárgya és az önbiztatás eszköze. A történelem folyamatából kimerevített karakterével kapcsolatban kevesebb, illetve másodlagos volt a vita, ahhoz képest, hogy a nemzetfogalom terjedelme, hol húzódnak a nemzet határai, kiktől is határoljuk el azt, ami nemzeti” — írja Hunyadi György a kor szociálpszichológiai elemzésében.⁵⁷

Horváth abszolutizál, amikor szembeállítja a *Hitel* körének tagjait az *Erdélyi Fiatalokkal*, akik velük ellentétben nem maguk, hanem a falusi lakosság felemelésére törekedtek. Ezzel részben egyszerűen átveszi a két szellemi körnek a korábbi leegyszerűsítő, pusztán egymással szembeállító értelmezését, másrészt figyelmen kívül hagyja az akkori politikai eseményeknek a nemzetekre és a nemzeti tudat alakulására vonatkozó hatásait, s szociálpszichológiai vagy szociológiai tényezőit. Albrecht Dezső tanulmányának értelmezésében további csúsztatások érezhetők: „»Önmagunk revíziója? Igen! Kíméletlenül leszámolni a múlttal s mindazzal, ami a múltból átmenekülve itt rothaszt és bomlaszt.« [...] Albrecht ezt az egész eljárást egy egész múltbeli korszaktól (a liberalizmustól) való elfordulássá értelmezte át, mert az szerinte kizárólag hibákból és tévutakból állt.”⁵⁸ Nem különösen szorul magyarázatra, hogy

⁵⁴Természetesen izgalmas kérdéseket vethet fel az olvasóban, milyen esztétörténeti vagy ideológia történeti tényezők válthatják ki az adott értelmezéseket/félreértelmezéseket.

⁵⁵Horváth Sz. Ferenc, *i. m.*, 145.

⁵⁶Vö. Bárdi Nándor tanulmányában szintén fontosnak véli a harmincas évek romániai közéletében megjelenő fiatal hitelesek kapcsán a budapesti reformkonzervatív körökhöz való kapcsolódást, de ezzel egyidőben hangsúlyozza a saját nézetek kialakulását is esetükben: „nagyon markánsan megfogalmazták a kisebbségi élet különállását általában a többségi helyzetektől és ezzel egyúttal a magyarországi közszellemmel szemben is. Ennek egyik része az erdélyi sajátos fejlődésből kialakult speciális történelmi karakter, a másik pedig a kisebbségi helyzet teremtette új értékek”. (60.) Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere (1918–1989). In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. (szerk. Bárdi Nándor, Simon Attila) Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 41–68.

⁵⁷Hunyadi György: *A nemzeti karakter talányos pszichológiája*. In: Uő. *A szociálpszichológia történeti olvasatai*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2006. 13–41.

⁵⁸Horváth, *i. m.*, 146.

sem a Horváth által kiemelt passzus, sem a szövegkörnyezet esetében nem merül fel a Horváth által kikövetkeztetett kizárólagosság.

Az események és történések feltárása során vitathatatlan jelentőséggel bírhat a személyes indíttatásoknak és viszonyoknak a leleplezése, az ok-okozati tényezők leleplezése. Erre tesz kísérletet Horváth a *Hitel* és az *Erdélyi Fiatalok* kapcsolatának elemzése kapcsán, ezzel szemben viszont olykor érthetetlenül felszínes magyarázatokkal elégszik meg. Talán az egyik legképtelenebb magyarázat a tanulmányban a következő. Miközben Horváth Sz. Ferenc annak az okait taglalja, miért végződött kudarccal a többszöri kísérlet ellenére is a két kör közeledése, megállapítja: „ennek csak részben voltak személyi, vagy szerepvállalási okai. Az elsőre példa Albrecht és Jancsó Béla közti ellentét amiatt, hogy az előbbi nem tudta megbocsátani az utóbbinak az Erdélyi Fiatalok alapítását, a másodikra a *Hitel* körétől támasztott igény a vezető szerepre”.⁵⁹ A kiemelt példák sorát még folytathatnám, még csak egy részrehajló szemléletet tükröző megállapítást ragadok ki: „tárgyalásaik azonban ismét zátonyra futottak azon, hogy Venczel és társai kevesellték az Erdélyi Fiatalok ajánlatát: egy rovat szerkesztését lapjukban”.⁶⁰

Hogyan lehet kutatni és leírni utólag egy társadalmat? Milyen okai lehetnek annak, hogy a közelmúlt egy korszakának meghatározó szellemi műhelye feledésbe merülhetett? Valószínű az is közrejátszott, hogy a kutatók sokszor nem primér adatokat dolgoztak fel, vagy megelégedtek a kialakulóban levő viták és bírálatok egyik oldalával, Balogh Edgár bírálata ezek révén is nagyítódik fel, másrészt az is fontos, hogy a hitelesek saját bevallásuk szerint nem szívesen vitáztak, aminek következtében sok esetben a vádak válasz nélkül maradtak.

A *Hitel* esetében viszont legalább olyan fontos lenne a szellemi műhelyt és az ún. Hitel-vacsorák eseményeit is megismerni, mint a folyóiratot. Erről nem sok adatot lehet találni a korabeli szövegekben vagy a visszaemlékezésekben. Fontosságukkal tulajdonképpen elsősorban Szász István Tas kötetei és a szellemi műhely hagyatékát őrző Hitel Múzeum szembesítenek. Az ún. Hitel-vacsorák művelődéstörténeti jelentősége kétségtelen. Szász István Tas visszaemlékezéseiből és felidézéséből kiderül, hogy a korabeli erdélyi magyar értelmiség krémje megfordult vagy rendszeres vendége volt a *Hitel* által szervezett esteknek, akik többnyire a szellemi műhely aktív tagjainak számítottak, még akkor is, ha történetesen a folyóiratban nem jelent meg írásuk. Ilyen értelemben tehát vitathatatlan, hogy a *Hitel* maradéktalan feltárása a folyóirat kutatásával párhuzamosan a találkozók, és rendszeres összejövetelek rekonstruálását is feltételezi.

⁵⁹ Horváth, *i. m.*, 149.

⁶⁰ Uo., 150.

Dávid Gyula

A Hitel késői kisugárzása és a hitelesek szerepe a túlélés évtizedeiben

Arra kaptam felkérést a mai Hitel-konferencia kigondolójától, hogy próbáljam végiggondolni, miképpen élt tovább (élt-e egyáltalán) a hivatalosan sokáig „fasisztá”-nak bélyegzett *Hitel* szellemisége az 1945 utáni erdélyi magyar kisebbségi közgondolkodásban. Képes volt-e azt megtermékenyíteni valamiféleképpen? Miképpen válaszoltak a maguk idején a Hitelt is foglalkoztató nemzeti sorskérdésekre azok, akik a kommunista hegemonia valamelyik szakaszában a közért való cselekvés lehetőségéhez jutottak, vagy cselekvési lehetőségeket teremtettek maguknak?

Egy kiszabott idejű előadás keretében nincs tér arra, hogy a *Hitel* szellemiségét, tehát azt az örökséget, amelyet az utódokon számon kérhetnénk, legalább fő vonalaiban bemutassuk. Elöljáróban mégis meg kell próbálnom nagyon tömören — s remélhetőleg nem hiányosan — megfogalmazni annak a programnak a lényegét, amelyet képviselt.

A Hitel megjelenésének tíz éve alatt azon fáradozott, hogy az akkori magyar valóság problémáival tudományos szigorúsággal szembenézzen, hogy a kisebbségi magyarságot a magyar múlt és szellem valós értékeinek ismeretével nemzettudatában megerősítse, s ebben a munkában intézményeit megerősítve, a kisebbségi magyar közösséget a kiszorítás és elnemzetietlenítés állampolitikájával szemben ellenállóképességében erősítse.

A folyóirat főszerkesztője, Albrecht Dezső 1939-ben, amikor a Károly-diktatúra idején létrehozott Magyar Népközösség legfontosabb feladatait mérlegelte, azokat a következőkben jelölte meg: „a) végrehajtani azokat a munkákat, amelyeket közművelődési, gazdasági vagy társadalmi síkon a Népközösség végezni kíván; b) teljes erőből támogatni az egyházak és iskolák munkáját; c) megszervezni a kölcsönös segély és segítség lehetőségét; d) megteremteni a közösségbe való bevonás, az együvé tartozás érzetét és a közös célok öntudatosítása útján a legteljesebb lelki egységet.”

Ezeknek a célkitűzéseknek a képviselőit azonban nem csak a folyóiratnak, de a második világháború után kialakult új kisebbségi helyzetben a szellemét meghatározó szerkesztőknek-munkatársaknak sem volt lehetősége. A *Hitel* utolsó száma 1944 májusában (másfél hónappal Magyarország hitleri megszállása után) jelenik meg. A főszerkesztő, Albrecht Dezső a nyilas hatalomátvétel után lemond képviselői mandátumáról, illegalitásba vonul, majd amikor a háború után Románia „háborús bűnös”-ként kiadatását kéri, Nyugatra távozik. Kéki Bélát behívják katonának, amerikai fogságba esik s amikor onnan szabadul, a közélettől visszavonulva, Budapesten lesz a könyvtártudomány elismert szakembere.

Makkai László a front előnyomulásakor végleg elhagyja Erdélyt. Vita Sándor 1944 nyarán, Kolozsváron marad ugyan, s részt vesz a küszöbön álló hatalomátvétel terheit a baloldallal együttműködve elhárító Erdélyi Magyar Tanácsban, Kolozsvár elfoglalása után azonban a szovjet kémelhárítás emberei elhurcolják, kiszabadulása után szintén Magyarországon él, politikai okokból ott is kirekesztve a szellemi életkörből. A fő munkatársak közül Mikó Imrét az oroszok ugyancsak elhurcolják, 1948-ban tér haza a hadifogságból. Orosztanár lesz Kolozsváron, de az 1956-ot követő megtorlások idején kiteszik állásából, s csak tíz év elteltével térhet vissza szellemi pályára: fordító, művelődéstörténeti tanulmányokat, később életrajzi regényeket, élete utolsó éveiben (Fazakas János, a Párt egy ideig nagyhatalmú KB-titkára megbízásából) kisebbségi tanulmányokat ír és publikál, s 1970-től a Kriterion Könyvkiadó szerkesztőjeként az első időkben része van a kiadói koncepció kialakításában és megvalósításában. László Dezső egy időre szerephez jut ugyan az erdélyi egyházi közéletben, de 1952-ben, majd 1957-ben őt is letartóztatják, éveket tölt börtönben, szabadulása után az egyházkerületi levéltár őre, néhány év elteltével térhet csak vissza lelkészi állásába. Venczel József nevéhez 1945/46-ban az újonnan létrehozott Bolyai Tudományegyetem egész struktúrájának megalkotása fűződik, de csak 1948-ig tűrik meg az új egyetem keretei között, 1950-ban pedig a Márton Áron-per elítélteként 11 évet tölt börtönben. Szabadulása után kottamásoló, s szaktudását csak élete utolsó éveiben hasznosítja az egyetem szociológiai intézetét vezető professzor. Megjárja a börtönt a *Hitel* legfiatalabb nemzedékéhez tartozó Nagy Géza is, aki a háború utáni első években, Venczel mellett szintén szerepet vállal az új magyar egyetem megszervezésében, majd középiskolai tanár, a börtön után fordító, az erdélyi ref. egyházkerület tisztviselője. Látszólag háborítatlan Jubász István pályája: a kolozsvári protestáns teológia professzoraként fejt ki értékes teológiai tudományos munkásságot is, de belügyi megfigyelési dossziéjában ott sorakoznak a *Hitel*ben közölt tanulmányai, amelyekkel nem egyszer tesznek keresztbe egyházi pályáján.

A „személyi állomány” sorsának ilyenén alakulása azonban csak az érem egyik oldala. A szellemi élet alakulását ugyanis (akárcsak az egész magyar kisebbségi politizálást) 1944 őszét követően a „hitelekkel” már a Vásárhelyi Találkozó idején szembekerült baloldal exponensei határozzák meg, akik — amint később, már önkritikusan Gáll Ernő megfogalmazza — „rég-új kizárólagosságoktól lelkesülten” veszik ki részüket „a háború megpróbáltatásaitól megviselt erdélyi társadalomnak a marxizmus képeire való átgúnyását célzó ’forradalmi’ erőfeszítéseiből”. Nem csodálkozhatunk azon, ha az ideológiai harcnak már az első éveiben a *Hitel*re „az átkozott reakciós múlt köztiünk élő maradványai”-nak bélyegét sütik.

Az újra kisebbségivé vált csehszlovákiai, kárpátaljai, jugoszláviai magyar nemzetrészek tragikus sorsára s Erdélyben a Maniu-gárdák által elkövetett gyilkosságokra gondolva, úgy érezhettük, hogy számunkra a megmaradás esélyét jelentheti a MADOSZ háború előtti kapcsolata az akkor még illegalitásban működő romániai Kommunista Párttal, s ígérete a jövőre nézve „az együtt élő népek testvérisége”-t hirdető

ideológia. Sajnos, az erdélyi magyarság, mint politikai erő, már ebben az időszakban anélkül vált egy politikai alku ütőkártyájává, hogy a demokrácia táborához való csatlakozásért, ígéreteken — és az új békeszerződésig tartó rövid intézmény-teremtő önállóságon — kívül valamit is kapott volna.

Pedig az 1944 őszen Észak-Erdélybe ismét visszatérő „*kisebbségi világ*”-ban újra feltevődnek azok a kérdések, amelyekkel annak idején Albrecht Dezsőék szembesültek. Az első években igaz, a Magyar Népi Szövetség keretei között érvényesült bizonyos fajta népfronti tömörülés. De a CASBI (az elmenekültek javainak teljes elkobása), a földbirtokok kisajátítása már akkor előre vetítette azt, hogy veszélybe kerülnek a kisebbségi magyarság számára létbiztosítékot jelentő anyagi javak, s hogy ez mit jelenthet, azt voltak, akik már akkor látták. Csak Szabédi Lászlót idézem, aki egy 1946. május 17-én kelt levelében ezt írta Jordáky Lajosnak: „...*nemzetiség és területium egymással szorosan összefüggő dolgok. Nemzeti területium nélkül nincs nemzeti lét. A földreformot mégis a nemzetiségi szempontok teljes figyelembevételével oldották meg... Ha ez folyvást így halad tovább is — a folyamat nem új! —, néhány nemzedék múlva nem lesz itt magyar nemzeti területium, ami azt jelenti, hogy a magyarság virtuálisan megszűnik nemzetiség lenni, ha betvenbét törvény védi is nemzetiségi jogait.*”

És így történt. Luka László (a román Kommunista Párt harmadik embere) már 1947-ben kiadta a jelszót: „*Fel kell számolni az elvtelen magyar egység jegyében fogant politika minden következményét: a politikai és világnézeti arcvonal minden zugában szigorú tisztogatást kell végrehajtani.*” A Magyar Népi Szövetség pedig felvállalta ezt a munkát. „*Osztályellenség*”-ként eltávolították a közéletből „*a nemzeti egység nacionalista politikájá*”-nak exponenseit, olyan vezető erdélyi magyar értelmiségieket, mint Bánffy Miklós, Benedek Marcell, Bónis György, Búza László, György Lajos, Jékely Zoltán, Kristóf György, Szász István, Tavaszy Sándor; mások — Márton Áron, Venczel József, Szász Pál, a római katolikus egyház több püspöke — koncepciók perек nyomán — börtönbe kerültek, többen közülük ott haltak meg. Ami pedig a gazdasági vonatkozásokat illeti: az 1947. december 30-i kommunista hatalomátvétel után következett az egyházi javak, a magyar szervezetek tulajdonok kisajátítása, a magyar kis- és középiparos réteget is likvidáló államosítások, majd a mezőgazdaság kollektivizálása, ami a „*nemzeti területium*” rohamos felszámolását jelentette.

Az erdélyi magyar értelmiségi elitnek az a része, amelyik felvállalta az új rendszerrel való azonosulást, s zokszó nélkül (sőt igen sokszor lelkesedéssel) betagozódott az új hatalom felkínálta intézményi keretek közé, majd csak a Sztálin halála utáni „*olvasás*” légkörében jutott el oda, hogy az 50-es évek első felében a „*testvéri népek közös szabad hazája*” jelszavainak hazugsága és a mögöttük meghúzódó realitások ellentmondásai felől keserű tapasztalatokat szerezve, azokat szóvá is tegye.

Az első alkalom erre 1956 szeptemberében, néhány héttel a Magyar Forradalom kirobbanása előtt adódott, amikor kolozsvári és marosvásárhelyi magyar írók a Párt Központi Bizottságának két kiküldöttje előtt egész sor nemzetiségi

sérelmet sorakoztattak fel. Megideologizálva persze, hivatkozva, az SZKP KB XX. Kongresszusa szellemében, a „*sztálinista pártvezetés hibáinak kijavítása*”, a „*pártmunka hatékonyabbá tétele*”, a dogmatizmus helyett az „*alkotó marxizmus érvényrejuttatása*”, a nemzetiségi kérdés alapelveinek ellentmondó gyakorlatból fakadó „*hiányosságok felszámolása*”, „*a szocialista törvényesség helyreállítása*” jelszavaira. A felszólalásokban mégis annak az önálló kisebbségi magyar intézményrendszernek a számonkérése körvonalazódott, amelynek révén, a felszólalók legalábbis úgy látták, a kommunista rendszerben is lehetséges a magyarság megmaradása, sőt gyarapodása.

A Hitel ünnepi estélyének büféje

Az események azonban más fordulatot vettek, s a Magyar Forradalom leverése után — néhány látszat-„engedmény” mellett — a román kommunista hatalom rögtön hozzá is kezdett az akkor már állami, de még magyar szellemiségű intézmények, köztük a Bolyai Tudományegyetem, s az önálló magyar középiskolák felszámolásához, miközben a Magyar Forradalommal való együttérzés kinyilvánításának vádjával, koncepciós perek sokaságában a romániai magyar értelmiségből is ezreket ítéltek súlyos börtönre — többeket halálra.

A nemzeti megmaradást garantáló kisebbségi magyar intézményrendszer igényét azonban mindezekkel a drasztikus intézkedésekkel csak elfojtani lehetett — kiöltni nem. Sőt épp az akkori megszorítások tudatosították fontosságát. S amikor Gheorghiu-Dej halála után egy kedvezőnek látszó politikai konjunktúrában, egy új „vezér” hatalomkonszolidációra való törekvése arra lehetőséget kínált, ez az igény újra kifejezésre jutott.

Az alkalmat erre egy, az új pártfőtitkár, Ceaușescu által kezdeményezett új „konzultáció” szolgáltatta, amikor a romániai magyar értelmiségi elit legjavának ismét alkalma nyílt arra, hogy a kisebbségi magyarság kívánságait előadja. Az 1968. június 27-i bukaresti gyűlésen felvetett elvárások közül a legfontosabb egy kisebbségi státútum kidolgozásának elvárása volt, de szerepelt a felvetések között, egy, a magyar kulturális intézmények tevékenységét összehangoló központi ál-

landó szerv létrehozása, a kisebbségek történelmi múltjához tartozó személyiségek emlékének ápolása, a kisebbségek nyelveinek használata az államigazgatásban, magyar nyelvű televízió, nemzetiségi könyvkiadó, megfelelő létszámú magyar osztályok indításának garantálása a középfokú oktatásban, a magyar tudományosság művelésének intézményes biztosítása, a magyar nyelvű szakiskolai oktatás megszervezése, stabil beiskolázási keret a magyarok számára az egyetemi képzésben, a végzettek kihelyezése, tekintettel az illető vidék etnikai összetételére, önálló magyar művészegyüttesek szervezése, a hagyományos magyar népi ünnepek megtartásának, a könyvtárak magyar könyvtárányának biztosítása.

Mindezekből — spontánul, mert a meghívás egyes részt vevők szerint „felkészületlenül” érte a meghívottakat — egy viszonylag teljes körű kisebbségi stratégia körvonalazódott. Az elvárások mozgásteret persze a rendszer keretei között maradt, de az is érezhető volt, hogy ez a romániai magyar értelmiségi elit kigyógyult a kommunista hatalom iránti illúzióiból, s ha vállalta is a keretekbe való beilleszkedést, nagyon is tudatos volt benne az, hogy *miért vállalja*.

A Ceaușescu által összehívott bukaresti gyűlésen elhangzott felvetésekből persze sok minden papíron maradt, az elhangzottakhoz fűzött hivatalos kommentárok pedig azt is jelezték, hol volt a határa a hatalom „megoldás-készségének”. Az 1960/70-es évek fordulóján mégis megszületett néhány fontos intézmény: a román televízió magyar adása, az önálló nemzetiségi könyvkiadó, *A Hét*, s telt meg új, szabadabb szellemmel számos régebbi intézmény, folyóirat. Ezek aztán különös jelentőségre tettek szert a romániai magyarság széles köreinek öntudatosodása, műveltségünk dimenzióinak kitágítása szempontjából, s munkájuk nyomán újra közösséggé kezdett szerveződni a romániai magyarság. Az 1970-es évek fordulójától kezdve az irodalom meghatározó jegye lett valóságunk hiteles feltárása és a közösségi iránti elkötelezettség. Az akkor létrejött magyar intézmények felelős munkásai pedig tudatában voltak annak is, hogy a polcokon sorakozó könyvek és folyóiratok nyomán kialakulhat a valós népi és nemzeti értékekre, a hiteles történelmi ismeretekre épülő nemzettudat, az egyetemes szellemiség értékeit is magába foglaló háttérműveltség. Belsőleg ez nyújthatott védelmet kisebbségi magyar közösségünk számára a többségi társadalomban egyre erőteljesebb — és felülről táplált — nemzeti kizárólagosság és idegengyűlölet évadján, de a félműveltségből táplálkozó, olcsó demagógiába váltó nemzetieskedéssel szemben is.

Az 1960-as évek végi romániai magyar szellemi térképen egyébként az idősebb és középnemzedék mögé felsorakozott az az új nemzedék, amelynek már nem kellett hordoznia „a hatalommal való kollaborálás” stigmáját, s amely, helyzetfelismerése és problémafelvető elhatározottsága révén fontos szerepet vállalt az események további alakulásában.

Ezenközben — a két világháború közötti értékeink újra-tudatosításának menetében — a Hitel-örökség közvetlenül is előkerült. Igaz, nem jelentőségének megfelelően és nem is egyértelműen. Mert a Vásárhelyi Találkozó 30. és 40. évfordulóját, amelyben egyébként a Hitel-csoportnak fontos szerepe volt, az egykor vele szemben

álló táborokhoz tartozók visszaemlékezései uralták, s rendhagyónak számított az, amit a Találkozó létrejöttében kezdeményező szerepet vállaló Tamási Áron mondott ki (a két háború közötti publicisztikáját tartalmazó kötetében): „Figyelmesen és a részt vevő lelkiismeret lehető tárgyilagosságával mérlegre tettem a hangot, a neveket, a látásmódot és a célkitűzéseket: s bizonyára nem fogok csalódni abban a véleményemben, hogy ennek a mostani Hitelnek a megjelenése a legfigyelemreméltóbb eredmény, amit a cselekvő erdélyi ifjúság az utóbbi években elért.” De már ígéretes jel volt Venczel József tanulmányainak megjelenése, amelynek bevezető tanulmányában Imreh István — Venczelt idézve — arra figyelmeztetett, hogy „Az ’önismeret’ nem önmagáért fontos, hanem azért, ami belőle következik: a javulás és a javítás szempontjából”. És nem mulasztotta el „a vállalkozó kedvű majdani kutató” számára feladatként jelölni ki azt, hogy „...a Hitel szerkesztése kapcsán a művelődésről egészében és részleteiben... szólnia kell”.

Csakhogy a 80-as évekre már egyre nagyobb hangerővel dübörgött a Ceaușescu-féle „homogenizáció” gőzhengere, amely nemsokára sorra kerekelt alá gyűrte a közösségteremtés és -megtartás szempontjából kiemelkedően fontos magyar nyelvű romániai televíziózást, ellehetetlenítette *A Hét* munkáját, s „magyar nacionalizmus, irredentizmus, románellenesség” vádjával már-már kényszerzubbonyba húzta a Kriterion kiadót. Ennek a műveletnek olyan célpontjai voltak, mint Kós Károly (akinek születése centenáriuma még a nevét sem írhatta le a romániai magyar sajtó), Bánffy Miklós (akinek főműve, az *Erdélyi történet* kiadását egész lektori apparátus felvonultatásával akadályozták meg), vagy a *Hitel*-címszót is tartalmazó *Romániai magyar irodalmi lexikon*, amelyet a legfelső kiadói szerv lektorai az említett vádak mellett „a magyar kultúrfölény bizonyításá”-nak kísérletében is bűnösnek találták. Ilyen körülmények között a Hitel-örökség körül körvonalazódó ébresztő párbeszéd sem folytatódhatott.

A folyóirat teljesebb örökségének bevitelére köztudatunkba feladatként a kommunista diktatúra rendszereinek összeomlása utánra maradt. A Záhony Éva gondozta és Budapesten megjelent *Hitel*-antológia (1991) nyomán csak ez után került sor itthon a korábbi kizárólagosságok revideálására, s fogalmazódhatott meg a Hitel-örökségnek a szellemtörténeti jóvátételen túli jelentősége, ma különösen időszerű üzenete: „Kisebbségi társadalom még a legszélsőbb individualizmus idején sem engedheti meg tagjainak sem az önző különállást, sem a külön csoportokra tagolódást — írta Albrecht Dezső.” És ez igaz volt 1939-ben, igaz volt (Mikó Imre által egy *Hitel*-tanulmányban megfogalmazva) 1942-ben, s igaz a mostani — változatlanul kisebbségi — helyzetben is. „Esetleges áthallásoktól függetlenül — fogalmazott a *Hitel*-antológia recenzense az Erdélyi Múzeumban még 1993-ban — kisebbségi közösségépítő munkánkban igazán érdemes lenne ismerni és hasznosítani azt a történelmi tapasztalatot, amelyet fél évszázaddal ezelőtt épp az akkori huszonévesek fogalmaztak meg a legegységelműbben.”

Szakolczay Lajos

Hinni és hihetni egymásban

A kolozsvári Hitel jelentősége ma

A több mint fél évszázaddal ezelőtt megjelent kolozsvári nemzetpolitikai szemlének, a Hitelnek van-e máig ható, netán mára is érvényes tanulsága? Abban a korban — korunkban —, amikor a „nemzet” is meg a „politika” is többek szemében gyanús szó lett. Abban az időszakban, amikor inkább szemérmesen takargatni illik, mint fölfedni értékeinket. Hogy a régmúlt eleven, mert a magyarságot egy értéknek látó, s benne a romániai magyar kisebbséget (nemzetiséget) mindenképp alakító-tápláló szelleme ma is él — a több évtizedes elhallgatás után éppen itt a feltámadás ideje —, az a folyóirat szellemének: komplex látás- és föltárásmódjának, statisztikai táblázatokkal és grafikonokkal alátámasztott tanulmányainak köszönhető.

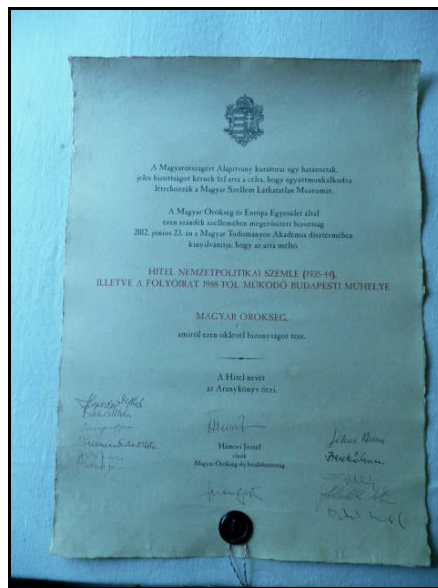
Ha Gaál Gábor Korunkja — a két világháború között vagyunk — baloldali álláspontot képviselt, kellett egy, a nemzet dolgait határozottabban-hatványozottabban képviselő ellenerő, amely a jobb oldal, a népiség értékszemléletével képes fölrázni az addig szerteszaladó vagy szunnyadó tábort. Ebből a szempontból természetesen az *Erdélyi Helikon* és a *Pásztorút* tevékenysége sem lebecsülendő, de a *Hitel* avval volt több, hogy az irodalmi-művészeti központúság helyett a szociológiai-társadalmi irányultságot tette meg fókuszának. A különféle fölméréseken alapuló, mérhető adatokkal, grafikonokkal sokat mondó egzaktabb tudományt.

A „kis”, újságformátumú *Hitelet* (hat szám) követő „nagy” *Hitel*, miként az az első szám (1936) Albrecht Dezső jegyezte programadó beköszöntő cikkéből, az *Az építő Erdély* című tanulmányából kiviláglik, sértődésből született. Az erdélyi értelmiség egy jelentős része (nemzedéke?) nem tudta elviselni, hogy Németh László és Boldizsár Iván a *Tanúban*, illetve a *Napkeleiben* olyan lesújtóan ítélték a romániai útjukat követően a romániai állapotokról, ideértve a „túlfiatal románság” (Németh) és a népét magára hagyó, széthúzó magyar értelmiség (Boldizsár) tévesztett szerepét is. „Ha a fiatal magyarság legjobbjai ilyennek látnak minket — írja Albrecht — és a nemzetbalált jósolják, vajon nem mi élünk-e magunk fölül illúziókban?”

S ugyancsak az ő tollából olvasható — hát nem megdöbbenő? — az a régi-mai Európa-kép is, amely akarjuk, nem akarjuk (félreértésből, nemtörődömségből, rosszindulatból?) a sötétség (sötét idegenség) ponyváját borítja reánk. „Egyedül vagyunk, rokon nélkül. A magyarnak csak egy rokona van: Európa, s ez a rokon sem akar tudni rólunk. A magyarság Európa reménytelen szerelmese. (...) Etikái jellegű

kultúránk van, megértésről és igazságosságról álmodozunk, s szerte Európában az önzésnek és a nyers erőnek hivatástudata tombol.” Ha nem lett volna közösségi, a népet összekovácsoló közösségi értékünk, ezer éven keresztül megmaradhattunk-e volna, teszi föl a lap felelős szerkesztője és kiadója önmagának a költői kérdést, s többlépcsős válasza: határozott *nem*. Ám Albrecht beharangozója — a kitűnő, ma is élvezettel olvasható tanulmány — attól nyeri el jövőbe mutató értékét, hogy ki meri jelenteni: „Merjünk magyarok lenni!”

Ők mertek, de milyen körülmények között! Ravasz László, Széchenyiből kiindulva írhatta: „*magyarnak lenni annyi, mint sorsot vállalni*”. S ez a nem is annyira könnyű, a kisebbségi körülmények között talán még nehezebb *sorsvállalás*, annak öröme és keserve, mi több, minősége a *Hitel* kilenc évfolyamának közleményeiből határozottan kitűnik.

A Magyar Örökség Díj

A különféle tudományokat nem akármilyen erkölcsiséggel képviselő szerzőgárda — Venczel Józseftől Vita Zsigmondig és Vita Sándorig, Györffy Istvántól Domokos Pál Péterig és Jancsó Elemérig, Mályusz Elemértől László Gyuláig és Szabó T. Attiláig — a történelem, a szociológia, a falukutatás, a néprajz, a népművelés, a népegészség, a régészet, az olvasáskultúra, az élelmezés, a kisebbség és többség, a nemzetpolitika, a szövetkezetek, az irodalom, a képzőművészet, a zene, stb. tárgykörében — olyan hathatósan, a régió határait messze túllépve hallatta hangját, hogy művelődéskultúránk, s végül is a nem mások ellenében acélosodó *önbecsülésünk* kevesebb volna eme ragyogó meglátások, elemzések, sorsképek nélkül. Mintha az összes szerző megfogadta és magáévá tette volna Tamási Áron axiómáját (*Erdélyi jelentés a magyar szellem küzködéseiről*): „*A szellem Istentől van, és útját a nemzet életében erkölcsi parancsok igazítják*”.

A *Hitel* kilenc évfolyamát (1936–1944) végig — harca ettől drámai — egy fölfelé vivő, az egész magyarságra kiható — kiváltképp az *építés szellemét* tükröző — áramlat és a régió élete s mindennapjai közötti távolság jellemezte. Az első nem más, mint a kövekben, betűkben megőrzött, az írók és történészek által nagyon is becsült és feltárt magyar kultúra, illetve a hatékony erővé alakítható emlékarzenál. A második pedig a szociológiai fölmérések alapján fölöttébb szorító valóság.

Annak ellenére, hogy „*Erdélyben nincs vezetőosztály, mely mély szociális és nemzeti felelősségérzettel, nagy feladatának hivatástudatával vehetné át a nemzet vezetését*” — szintén Albrechtől a kíméletlen idézet —, a szellem nagyjai (hiánypótlásként? az önmagunkra való ébredést elősegítendő?) mindent megpróbáltak a nemzet egészséges lelkületének a kialakításáért. Szekfű Gyula (*A magyar jellem történetünkben*), Mályusz Elemér (*Mátyás király; A magyarság a középkori Erdélyben*), Györffy István (*Az új magyar művelődés alapjai*), Szabó Zoltán (*Zrínyi magyarsága*), Jancsó Elemér (*Gróf Mikó Imre, a művelődéspolitikus*), László Gyula (*A honfoglaló magyarság lelkialkatáról*), Benda Kálmán (*Bethlen Miklós kancellár*), Domokos Pál Péter (*A moldvai magyarság történeti számadatai; A magyar népzene és énekekari műveltségünk*), Reményik Sándor (*A nemzeti öntudat jellege*), Kovács Imre (*A Márciusi Front*), Böződi György (*A Székelyföld kapujában*), Tamási Áron (*Készülődés húsvét ünnepére*), Szabó T. Attila (*Az erdélyi tudománypolitika kérdéséhez*), Gáldi László (*Kolozsvár és a magyar—román művelődési kapcsolatok*), Balogh Jolán (*Kolozsvár régi lakói*), Dr. Mikó Imre (*Románia új alkotmánya; Panaszaink a Nemzetek Szövetsége előtt*), Martonyi János (*Új magyar közigazgatás felé*), Fėja Géza (*Móricz Zsigmond útja*) és Szabédi László (*Ész és bűbáj*) szemnyitogató, a magyar művelődés és közgondolkodás szinte minden szegmentjét megvilágító tanulmányai-esszéi olyan alapok, amelyek közelebbről-távolabbról nem csupán arra a kérdésre felelnek, hogy „mi a magyar?”, ám értékeink hangoztatásával figyelmeztetnek a nemzetre, azon belül a magyar kisebbségekre (nemzetiségekre) kötelességeire is.

A *Hitel* „hazaépítését” — amely egyenlő a szellem szabad szárnyalásával — azonban nem csak a fönti, az egyetemes magyar kultúrkincsnek is becses közlemények szolgálták, de azok a véres valóságot a maguk nyersességében megmutató tanulmányok is, amelyekben a statisztikák, grafikonok, számtáblázatok, térképek özöne bizonyította az így vagy úgy súlyos *tudósi láttelel* igazát. Ezek az írók megvilágítják a székely kivándorlás hátterét (Venczel József, Illyés Elemér), a szórvány és beolvadás közötti összefüggéseket (Nagy Ödön), a különféle tájegységekre osztott néptáplálkozás, főként a parasztsaládokra jellemző buktatóit (Dr. Parádi Kálmán, Dr. Heinrich Mihály, Csíky János), az erdélyi csecsemőhalandóságot (Dr. Tonk Emil) és a népkönyvtárak helyzetét (Parádi Ferenc), a falukutatás megannyi formáját (Szabó T. Attila, Molter Péter) és a kolozsvári iparos és kereskedő ifjúság társadalmi viszonyait (Sinka József). Elemzésekkel tarkítva hírt adnak a romániai lakásépítésről (Katona József) és Csík népe népesedési viszonyairól (Venczel József).

Egy-egy adat megdöbbenhet — a magyarbikali 3 holdas gazda, Szabó Pál András családja heti étlapja szerint a 21 étkezésből csak négyszer jut fehérje az asztalra (nagyon sokszor meg kell elégedniük a levessel, a teával, vagyis az „üres vízzel”) —, ám mégis ezek a szociológiai, a falvak életét, szokásvilágát, munkakörülményeit stb. könyörtelenül átvilágító tanulmányok adják a kolozsvári nemzetpolitikai szemle savát-borsát. Talán azért, mert Erdély „hepehupája” a megannyi sorsképletben ugyancsak meg vagyon írva. Bár az első számban határozott szellemiséget mutató líra- és képzőművészeti anyag a későbbiekben elmaradt — a nem akármilyen értékvonulatot Dsida Jenő, Bözödi György, Szabédi László, Szemlér Ferenc, illetve Gy. Szabó Béla és Szervátiusz Jenő képviselte —, a folyóirat az irodalmat és a művészetet teljesen nem hanyagolta el. Erre Tamási Áron, Fėja Géza, Szabédi László, Bíró József (*Az erdélyi magyar műemlék-politika feladatai; Erdély műemlékeinek sorsa a belvederei döntés után*) és László Gyula (*A kolozsvári műcsarnok és az élő erdélyi képzőművészet szemléje*) egy-egy publikációja a példa.

Ha a *Hite*nek korunkban van jelentősége, bizonyos hatásokról nem is beszélve, az föltehetően az, hogy rányitja a szemünket a nemzetpolitika, azon belül a társadalmi rétegek, nemek, régiók, foglalkozások, műveltségrétegek szociológiai átvilágításával kapott *körkép* fontosságára. (Amit egy új, karakteresen válogatott antológia fölöttébb bizonyíthatna.) A régi adathalmazból is, bármily furcsa, kiolvasható volna valamely jövőkép, amelyben a *couleur locale* az idő múltával nagyon is egyetemes igazságok összegzésévé avatódott. A kiadó által különnyomatban is megjelentetett 28 (!) közlemény motorja nem más, mint a folyóiraté. A klasszikust idéző szerkesztői ars poetica szerint: „*a hitel tágasb értelemben: hinni és hihetni egymásban*”.

A statisztikával beoltott friss szemlélet — amelyet a képzőművészeknek az *eltartóval* való könyörtelen szembesítése szimbolizált — már az orgánium első számából kitűnt. Vásárhelyi Z. Emil, a kitűnő művészettörténész a *Remete-művészek* című tanulmányában a kolozsvári művészlétre vetette ki hálóját. Ha minden ezer emberre jut egy képzőművész — hangzik megállapítása —, kétségtelen a túlszaporodás. Kolozsvárt ez idő tájt 88 képzőművész műveli a szakmát. Közülük 57 magyar, 30 román, 1 szász nemzetiségű. Rajztanárként 11-en, illetve 5-en dolgoznak. (Az eltartottak száma ugyanennyi.) 27 magyar és 14 román alkotó él meg a saját művészetéből, vagyis az összes közül 41-en vallhatják magukat profinak. A magyar művészekről képeket vásárlók táblázata érdekes megoszlást mutat: a vevők 39,5 %-a román, 32,5 %-a magyar és 28 %-a zsidó nemzetiségű. Sok minden egyéb mellett mit tanúsít ez a számsor? Azt, hogy az esztétikum nem függ az alkotó nemzetiségétől.

Minthogy a képzőművészek társadalma itthon is nincstelenségben szenved, nálunk sem volna minden tanulság nélküli egy ehhez hasonló fölmérés.

Papp Endre

Két korszak hitelei azonos célokért

„Ha a költők élhetnek a vereségből, sőt művet is építhetnek belőle, egy nemzet is megteheti. A helyzetfelismeréshez azonban sokféle dolog kell. Nyitottság. Bizalom, erkölcsi előlegek. Hit. Hitel. [...] A hitel szó Széchenyi értelmezésében egy korszak elindító kulcsszava volt, [...] az erdélyi fiatalok 1935-ben indított folyóiratáról is ez a fogalom világított, „[...] nekünk az élet hitelét, a szavak hitelét, a szétszórtságban is összetartozó nép hitelét, a lángok, a romok, a vér mocscai közé került ember hitelét is vissza kell szerezniünk” — írta 1988-ban Csoóri Sándor a *Hitel* című kétheti lap beköszöntőjében. A történelemben egymástól félévszázadnyi távolságban elhelyezkedő szellemi műhelyek kapcsolata a későbbi névválasztókban a fenti mondatok tanúsága szerint tudatosult. S ha most — a létező, s jövőre már negyedszázados fennállását ünneplő — folyóirat és kolozsvári névrokona közötti gondolkodásbeli kapcsolatokról kell beszélnem, bátran kijelenthetem, hogy a társítás lehetősége mindenféle kényszer vagy fondorlatos erőltetés nélkül lehetséges, mi több, evidens. A Széchenyitől vett gondolati hagyomány kijelöl egy értelmiségi magatartásformát is. „A hitel tágas értelemben hinni és hibetni egymásnak”, visszhangozták az erdélyi lap fiatal szerkesztői a legnagyobb magyar gondolatát. A közösségre találás talán a legalapvetőbbnek mutatkozó igény. A gondolkodó ember felelősségérzete és saját befogadó környezetének megelégedése, szellemi hazatalálásának együttes ambíciója és érzelmi vágya talál előképet a megfogalmazásban. Széchenyi István alakjától elválaszthatatlan a megfontoltan, lépésről lépésre való haladás kívánalma, a reformszemlélet képviselése, a radikális megoldások elutasítása. „Az önismeret és az önkritika indította belső reform”-ról írt az egyik szerkesztő, Venczel József 1936-ban. A nyolcvanas évek politikai-szellemi erjedéséből a rendszerváltozás előszobájába érkezett Magyarország első független fóruma is a fokozatosságot, a szerves, tudatos építkezést tűzte ki céljául, nem bízva akkor még a hirtelen változásban. Bár Csoóriék a reform szót kerülni igyekeztek, hiszen el kellett választaniuk magukat a megreformálhatatlannak bizonyult rendszer, a létező szocializmus önmegújítási, túlélési kísérleteitől, melyet akkoriban is reformnak kereszteltek el. Ők felülvizsgálatról, erkölcsi revízióról és visszaszerzésről beszéltek. Ahogyan a lap szellemi atyja írta: „Kiderült, hogy nincs reform a lelkek megújulása és az erkölcs megújulása nélkül.” Egy gyógyító folyamat elindítását szorgalmazta, mely visszavezet az emelkedettség jogának újbóli birtoklásához, mellyel az évszázados veszteségek nyereséggé változtathatók át. A helyzetfelismerés közössége megdöbbenő a két korszak szerkesztői között. A kolozsvári *Hitel* is abból a — hadd nevezem így — önmentő akaratból fakad, mint későbbi szellemtársaié. Az erdélyi fiatalság leszámolt a transzilván eszmeiség illúziójának bizonyult bizakodásával, az egyenrangú ál-

lamalkotó közösségi lét, az erdélyiség tudatában együttműködni képes, sajátos kulturális arculatot hordozó interkulturális egység létezésének és felvirágoztatásának ábrándjával. A kisebbségi sorssal való szembenézés felrázó ereje ösztönözte a nemzedéki fellépést. Az én olvasatomban a harmincas évek erdélyi *Hitel*ének szemléleti alapvonását az erdélyi gondolat, a sajátosság méltóságának afféle átértelmezése jelenti, mely a kor viszonyai között megvalósíthatatlannak bizonyult interkulturális harmóniával szemben a nemzeti jelleget helyezi előtérbe. A kisebbségi léthelyzet az etnikai összetartozás tudatának erősítésével a kulturális egység önmeghatározását, ápolását, illetve korszerűsítését emeli a cselekvés céljává. Egy felkiáltójel erejéig itt meg kell állnunk: a faji ideológiák terjedésének korában a nemzetet kulturális fogalomként használja az akkori fiatalság! Ma sem ismerünk ennél korszerűbb modellt. A regionalitás, a különösség tudata a nemzeti gondolattal áll immár párhuzamban, míg — dacára annak, ahogyan Kós Károlyék hitték — a történelmi tudatukban és magatartásbeli reflexeikben, lelkiségükben is egymásra utalt idegen nyelvű kultúrák szerves együttélése a román, illetve szász szándék visszafogottsága, illetve hiánya miatt inkább, a kedvezőtlen kondíciókkal messzemenően számot vető, egymás mellett éléssé módosul. A veszélyeztetettség tudata az önnevelés és önszervezés eszközét választja, az önismeret Széchenyitől örökölt követelményét, az önvizsgálat Makkai Sándor által szorgalmazott elszántságát és a Németh Lászlótól kapott minőségelv középpontba emelését ötvözi cselekvési programmá. A menekülés helyett a helyállást választották. A budapesti *Hitel* 1988-as megjelenéséig tartó, a megjelenés lehetőségéért protestáló több éves időszak a politikai-társadalmi változásokért munkálkodó magyar progresszió képviselői két — még közös célokért összefogni tudó — irányzatos csoportosulásba tömörültek. A demokratikus ellenzék, illetve a népi-nemzeti ellenállás értelmiségi csoportjai a kétheti lapban rövid időre még együtt jelentek meg. A közös meggyőződés a Kádár-rendszer menthetetlen csődjéről, az eluralkodó politikai-gazdasági-társadalmi válság kezeléséről, a demokratikus átalakulás szükségességéről, az ország szekere európai útra való irányításának vitathatatlanságáról vallott egybehangzó nézetek megfelelő alapja volt a közös kiállásnak. A veszélyérzet, a változtatás elkerülhetetlenségének bizonyossága tehát az a helyzettudat, amely világra segíti a lapot. Természetesen — mint az köztudott — a politikai, világnézeti különbségek szétvetik az ideiglenes egységet, s a *Hitel* a továbbiakban a nemzeti gondolat folyóiratává vált. A nemzeti jelleg kidomborodása szemeim előtt mindkét változat esetén nem kis mértékben a kényszer következményeként jelenik meg. Erdélyben a kisebbségi léthelyzet, a deformálódott társadalmi struktúra következménye. Albrecht Dezső, a kolozsvári lap második korszakának meghatározó alakja pontosan látta, hogy az erdélyi önállóság kérdése — persze már régen nem politikai síkon — „csupán” az általános művelődés horizontján sem életképes felvetés, abban az értelemben, mely tradicionális megfogalmazással a kényes egyensúly fenntartását kívánta a három nemzet és négy vallás között. A magukra maradottság érzése benyomásom szerint általános közérzetté vált. Ahogyan Albrecht írta: „A magyaroknak csak egy rokona

rokona van: Európa, s ez a rokon sem akar tudni rólunk. [...] Bennünk Európa túléli saját magát” — állapítja meg szomorúan. A nemzeti öncélúság végletekbe fordulásának, esetleges önpusztító örvényének ellensúlya a nemzeti eszme szárba szökkenése óta nálunk, magyaroknál egy nagyobb kulturális tömbhöz, az „európaiság” megnevezéssel lefedett szemlélethez és kulturális mintához való ragaszkodás, amely a nemzetek fölötti magasztos eszmények hirdetését és megőrzését nélkülözhetetlennek tartja az etnikai összetartozás tudatának fenntartásához. Ez az eszményítés a keresztény alapokon álló emberi üdvtörténetben való bizalomban, a sok tekintetben hasonló vonásokat mutató, részterületeiben közös kultúra fundamentumán álló nemzetek közötti együttműködésben, a kölcsönös belátásban, a humánumban, a toleranciában, a polgárosodásban, a harmóniába illeszthető sajátos jelleg és a közös vonások idealizálásban ragadható meg. A kisebbségi sors magától értetődően fordult mindig is általános emberjogi és műveltségbeli ideálok irányába, hogy magasabb tekintéllyel igazolja önvédelmi törekvéseinek jogosságát. A Trianon utáni helyzet katasztrofális következménye az a jóvátehetetlen csonkulás, mely a történelmileg nagy hagyományú, önálló államiséget elérő, teljes, sokszínűen árnyalt, párját ritkító kulturális sokszínűséget magából kigyöngyöző társadalmi rétegződésnek a fennmaradását veszélyeztetette. Venczel József bemutatásában az erdélyi magyar társadalom a „nép” és az „intelligencia” párosára egyszerűsödött. (Előbbi kategórián a földművelőket, az iparosokat, a kereskedőket, a munkásokat értve; utóbbin a deklasszáldott arisztokráciát, a hivatali tisztviselő réteget, a szabadfoglalkozásúakat, a tanárokat, a papokat.) A gond nemcsak a korábbi struktúra veszjósló felbomlásában ragadható meg, hanem a két szociológiailag különválasztott csoport közötti kapcsolatok elégtelen voltában is. Az erdélyi magyarság megmaradásának zálogaként felismert saját kulturális egység és gazdaságpolitika feltétele éppen egy teljes társadalmi szerkezet megléte, s együttműködési képessége kellett, hogy legyen. A kolozsvári *Hitekt* alapító fiatalok alapvető problémája éppen a műveltség alacsony színvonala és a „népvezető értelmiség” hiánya volt. A budapesti *Hitel* önmeghatározásában is alapvető fontosságú a társadalmi bázis és az értelmiségi cselekvés összehangolhatóságának kérdése. Csoóri Sándor már a kezdetektől hangsúlyozta, hogy lapjuk rossz történelmi pillanatban jelent meg. Úgy látta, hogy amíg a két háború közti „haladó” magyar irodalom a megújulás reményében még több társadalmi osztályhoz is fordulhatott „*hitért és erősítésért*”, addig a Kádár-rendszer kényszerű örököseként az efféle viszonyulásokért már hiába keresne hátszínűt. (Csoórinak nyilvánvalóan igaza van, mikor a hazai népi írómozgalomra gondol, ám ha a fentiek fényében az erdélyi állapotokat vesszük figyelembe, már árnyaltabb a kép.) Jól beazonosítható általános társadalmi csoportokhoz nem köthető a lap szellemi bázisát adó, szellemi-erkölcsi megújulást szorgalmazó értelmiségi tömörülés — bár származására nézve megállapítható, hogy zömük népi-plebejus eredetű alkotókból és szellemi emberekből állt, ám népképviselői szerepet a szó eredeti értelmében már csak azért sem játszhattak, mert a nép mibenlétének fogalmi kategóriája is erősen értelmezésre szorult. Azt is jelenti ez egyben,

hogy a posztmodern világban a kulturális definiálhatóság vagy eredeztetés céljából már nehezen használhatók a korábbi sémák. Érdekes ebben az összefüggésben néhány gondolat erejéig Tőkéczi Lászlóra hallgatni, aki a *Hitel* tízéves történetét éppen a „felülről”, az értelmiség oldaláról kezdeményezett, a nemzeti közösség eszményében megfogalmazott történelmi súlyú átmenetből való részesedéssel jellemzi. Mint írja, kiderült, hogy nem az újra „önszerveződő” nép fogja diktálni az eseményeket, hanem a nagyhatalmi viszonyok alakulása.

A *Hitel* fejléce

A hirtelen felgyorsult politikai változások, melyek a rendszerváltozáshoz vezettek, gyorsan nyilvánvalóvá tették, hogy nincs idő a társadalmi megérésre, az erkölcsi megújulásra. A lassú, tégláról téglára történő építkezés elképzelését elsodorták az események. Így hiába jött létre „*a népnemzeti politika kulturális-művelődési háttérét magára vállalni akaró Hitel*”, ha a politikai érdekérvényesítés és szükségszerű cselekvés, a jelentős és karakteres társadalmi bázis hiánya, illetve a szellemi élet feltételeinek és jellegének megváltozása lehetetlenné tették a magyarság egészére kiterjeszthető, átfogó szellemi-erkölcsi nevelés magasztos ideáját kergető magatartás fenntarthatóságát. A választott megoldás a lap újrászervezése, átstrukturálása lett. A napi politikától való elhúzódás, a havi megjelenés választása, abban a reményben, hogy a lassú építkezésnek, az irodalmi értékkeremtésnek nagyobb az össznemzeti távlat és jelentősége, mi több, a megtartó képessége. Ez a horizontváltás szinte törvényszerűnek is tartható, látva és érezve a kulturális globalizáció minden nyűgét és terhet, ekképpen a sematizálást, a homogenizálást, a teljes értékrelativizálást, a szellemi sivárosodást, a sokszólamúság helyetti monoton egyhangúságot. A hasonlóság mellett a különbség is megragadható hát a két időszak inspirálta értelmiségi szerepfelfogás között. A célok azonossága, a nemzet lelki-szellemi felemelése, majd az erre épülő cselekvési programok kidolgozása eltérő idealizálásokat kívántak maguknak az adott történelmi szituációkban. A harmincas évek fiatal erdélyi magyar szellemi elitje számára a népszolgálat, az integráció, a felülről lefelé építkezés mutatkozott a helyes választásnak. A közösség kulturális megmaradásának követelménye az erre képes társadalmi alapzat kialakítását és megszilárdítását kívánta. Érthető hát, hogy a szociológia, a szociográfia, a statisztika, a jog- és gazdaságtudomány, a történelemtudomány jut vezető feladathoz a *Hitel* második korszakában. Világos az elgondolás: a szükséges szociális reformokat a tudás és műveltség széles

ges szociális reformokat a tudás és műveltség széles néprétegekhez eljutó terjesztésével lehet elérni. S ami vágyként van jelen a félévszázaddal későbbi lehetőségeivel számot vető költő számára, az még természetesen mutatkozik az erdélyiek számára. A lelki emelkedettség az az irigylésre méltó többlet, amely Albrecht Dezső tollát vezeti az *Építő Erdély* című esszéjében, amikor azt írja: „a saját nemzeti hagyományon nyugvó, de adott viszonyaihoz képest önállóan fejleszthető szellemi és erkölcsi élet” kialakítása az álmuk. A társadalmi integráció nélkülözhetetlen feltétele is ez: „Igazi találkozásunkat az új, most születő magyar kultúra készíti elő, és igazi közösségünk akkor lesz velük, ha az egységes, alkotó, magyar nemzeti lélek megszületik.” A nemzet napi praktikumon túlmutató egységének óhaja bátran kimondható. A kijelentés elhivatottsága nem ütközik társadalmi vagy szellemi skrupulusokba. „Az újból pozitív tartalommal telített magyar lelkiség megteremtése az erdélyi magyarság feladata”, írja. Az erdélyi magyarság kulturális misszióját — Tamási Áron gondolatával vitázva — a nemzet fogalomkörén belül definiálja: „Lehetséges, sőt valószínű, hogy a magyar műveltség új formáit Magyarországon fogják kialakítani, de az anyagot hozzá, a lelket mi szállítjuk.” A nyolcvanas évek magyarországi írástudóinak ennél talán még bonyolultabb összefüggésekkel kellett szembenézniük. A magyarság általános morális és tudati állapota, a saját érdek- és értékelismerés képességének szinte teljes elvesztése, a múltfelejtés, a történelem hamisítása, s a róla való ismeretek aggasztó hiánya, az egyéni boldogulásnak a közösségi vonatkozásokkal szembeni keresése, a tudatosan manipulált nemzeti-hazafias érzés újbóli felélesztésének szükségessége először is egy megvalósítható és a társadalommal is elfogadtatható szerep megtalálását igényelte. „A nemzet idestova fél évszázada megint nem tud közel férkőzni saját igazságaihoz”, írta Csoóri Sándor *A visszaszerzés reménye* című esszéjében. Jól látta, hogy egyszerre kellett felismerni az igazságot, annak hagyományvonalát feltárni, és erőfeszítéseket tenni megvalósításáért. Különösen nehéz úgy a progressziót képviselni, ha párhuzamosan az emberek elveszett emlékezőképességét is fel kell támasztani. A jövőre irányultság állandó gátja a múlt elhazudottsága és elhallgatottsága. A nemzeti eszmerendszer egyik legfontosabb sajátossága, szerves folytonossága sérül ekképpen. Hagyományos értékeket feléleszteni nem jár minden gond nélkül, ha a felmutatni kívánt minőség nem evidens már a közösség számára. A közvetlen múlt, a saját kor megítélése sem volt konszenzusos, hiszen míg a nemzetiek a maguk mögött hagyott évtizedek tudati rombolását és a nemzeteszmeire nehezedő súlyos örökségét hangsúlyozták, addig a baloldali haladáselvűek és liberálisok a megkezdett modernizációs folyamat immár megváltozott rendszerben való folytathatóságát látták. Az ellenzéki egység felbomlása egyrészt természetes folyamat, másrésztől rávilágít a stratégiai tervezés nemzeti szinten tételvezető egységének a lehetetlenségére. A magyar társadalom egyes csoportjainak, illetve érdekközösségeinek értéktudata és életprogramjának alakítása oly mértékben összeilleszthetetlennek bizonyult, hogy immár a nemzetfogalom érvénytelenítéséhez, anakronisztikussá nyilvánításához vezetett liberális értelmi-ségi körökben. S ha tekintetünket Európára vetjük, ott is azt láthatjuk, hogy míg egyrészt reménytelenül keresik a kulturális különbségeket áthidaló egységes jogfel-

fogás, a közös gazdaságpolitika lehetőségét, addig szellemi műhelyek elgondolásai-ban minden szuverenitás forrását a független entitásként tételezett egyes polgár je-lenti. A nemzetállamok köztes politikai szintje, a kulturális sajátosság feleslegesnek, sőt a kiélezett világversenyben hátráltatónak mutatkozik. Hazánk mintha élen járna ebben a törekvésben. A nemzeti irányultság immár nem több, mint egy választható kulturális alternatíva, melynek presztízse alacsonyan van. A köztudatban meggyöke-resedett az a tévképzet, hogy a közösségi kötődések, a közös boldogulásért vállalt kötelezettségek és önkorlátozások fenyegetik a személyes szabadságot. Az irodalom-tudományban már az a szélsőséges elv is elfogadást nyert, hogy a nemzeti lét magá-tól értetődő kelléke, az irodalmi nyelv sztenderdje is béklyókba köti az alkotó em-bert. Nem csoda hát, ha ma Magyarországon, de lehet, hogy az erdélyi magyarság körében is terjedően szokássá vált a csoportidentitást az egyéni érdeklődés, illetve szórakozás illetékességi körén belül megélni és tiszteletben tartani. A közös kulturá-lis megelőzöttség tudata kiveszni látszik, s nem népszerű az individuális cselekvés öncélján túlmutató értelmének a nemzeti hagyománytörténés vonulatában való fel-fogása sem. Mi hát az értelmiségi cselekvés távlata? Jelenünk Hitele értékőrzést vé-gez. Konzervatív művelődésszéményt kell vallania korának süllyedő kulturális szint-jével szembeállítva. Védenie kell azokat a hagyományos magatartásformákat és mi-nőségszéményt, melyek a teljes és igényes emberi létezés formáiként szilárdultak meg a történelemben. Hazafiasság, kooperáció, a valós tekintélyek tisztelete, szolida-ritás, méltóság, sorsvállalás és bátor kritika — ekképp illeszthetők láncba a követen-dő példákat hordozó fogalmak. Sajátos a helyzet — korunk tükre —, melyben a múlt felé fordulás egyben a megújulás lehetőségét is hordozza. A felejtés divatjával dacolva emlékeztetni kell. Ez most a feladat. Ez is lehet nemzetstratégia. A múlt tár-háza tele van előremutató példákkal. Így szellemtársunk, az első Hitel periodika is minta lehet a számunkra. Idézzük fel Vita Sándor gondolatát: „*Mi az erdélyi magyarság megtartását a saját belső erejétől reméltük.*” Tegyük a szívünkre a kezünket! Kítől várhat-nánk ma, hogy önzetlenül mellénk áll és segít nekünk? S mennyire tiszteletre méltó, hogy a *Hitel* szellemi köre 1940. szeptember 9-én memorandumot írt Teleki Pál mi-niszterelnöknek, melyben az erdélyi magyar társadalom sajátos szerveződési for-máinak, hagyományának megőrzését követelik az újraegységesülő Magyarországon. Kiállásuk kifejezi azt a felbecsülhetetlen értékű tudást, amely tisztában van vele, hogy a nemzet politikai, felekezeti és nemzedéki harcok fölé magasodó eszmény. Közös részesedés és közös formálás együttese. Sajátosságunk hordozója.

Csávossy György

Nocturne

(Tél)

Kihunytak az őszi lángok,
szívet mardosó falánkok
és a hamut fedő tél
este múltunkról mesél,
gyászt zenél vakon a szél.
És mégis,
azért is
hiszem, hogy eljön a tavasz,
mely az lesz, megint ugyanaz,
mint a régi,
az az égi,
lobbanó, robbanó láng,
tűzkarikák hullnak majd ránk,
s a kancsal képű hold alatt
kibuggyannak mohó szavak,
mind, mind kábultan arról vall,
hogymunk ma is fiatal.

2011. október 12.

Karácsony hava

A tél zúzmarás pókhálót
terített ágra, fűre,
menyasszony fátylat készít el
korai esküvőre.

Tündér ara most lopva lép
a hajnal szőnyegén
és kamasz még a december,

a kucsmás vőlegény.
A násznép java ősz hajú,
hajlott gerincű felleg,
szírmot szór, néhány hópihét,
markából ennyi tellett.

Ó! Csendes téli hónapom,
szent ünnepek hava,
ne légy most is hűtlen idő,
ne osonjál tova.

Idézd fel régi emlékem,
a csillagszórós fát,
csodálkozó gyermekszemem,
csengők s angyal dalát...

és hitegess tovább.

2011. december 5.

Demeter Attila

Ha egyszer újra...

Ha egyszer újra összefutnánk
egy régi, elhagyott vidéken
megilletődve, s talán némán
bámulnánk egymást, mintha mégsem

vesztettünk volna annyi álmot
s megálltunk volna az időben,
visszaköszönő délibábok
várnának szivárvány-mezőben

és ott folytatnánk, hol a szavak
nem foszlanak szét, mint a pára,
elhinnénk azt is, ami nincs már,
csak itt és most, egy pár órára

vagy ülnénk szótlán, mint az árnyak
és szenvedőn, mintha már unnánk,
bár áldozatba sem kerülne,
ha újra mosolyogni tudnánk.

Brauch Magda

A „kedves” rokonok

A múlt (XX.) század ötvenes évei nehezebbek, megterhelőbbek voltak a tisztesszegénységben élők számára, mint a világháborús esztendőök. Legalábbis ezt állítják — állították — a még nálam is idősebbek, személyes tapasztalataik alapján.

Magam csak a serdülőkorom előtti és alatti időkre tudok visszaemlékezni, de azokra néha ijesztő pontossággal. Azért használom ezt a jelzőt, mert ezek az emlékek nem mindig kellemesek, illetve — és itt nyilván bennem van a hiba — nem csak a szépre emlékezem (ahogyan egy régebbi giccses dal állítja), hanem annál gyakrabban, élesebben a bántóra, a rosszra. És ezen nem a szüleim szűkös anyagi körülményeit értem, a zsíros kenyér tízórait, vacsorákat (jó volt az és ártalmatlan, akkor még hírét sem hallottuk a koleszterinnek), nem a kihűlő cserépkályha melletti fagyoskodást (a 80-as években volt pénzünk, de semennyiért sem tudtunk meleget „venni” a tömbházlakásokba), sőt, a szegényes „ruhatáram” sem okozott különösebb lelki problémákat: mások sem voltak jobban öltözöttek az iskolaköpeny alatt. Ez akkor derült ki, amikor középiskolás korunkban váratlanul az iskolából vitték el az osztályt tüdőszűrésre, ahol értelemszerűen le kellett vetkőzni. Mindenki meg volt rémülve, persze, nem a vizsgálatról, hanem a köpeny alól előkerülő szedett-vedett, toldott-foldott, itt-ott foszladozó, de még aránylag meleget tartó blúzok, kötött holmik miatt, melyek most napvilágra kerülnek. Rajtam egy aránylag rendes, tiszta, hosszú ujjú pizsamakabát volt, és én is előre szégyelltem magam ezért, de mikor kiderült a köpenyek rejtette valóság, nagy közös hahotázás lett az eredménye, mely napokra, hetekre biztosította szórakozásunkat. Fiatalok voltunk, elintéztük azzal, hogy ilyen az élet, egye meg a fene, lesz ez még így sem, stb. Legalább ezentúl nem titkoltuk egymás előtt a szegénységet, s mivel mi voltunk többségben, inkább a néhány jobb módon élő osztálytársnőnk érezte kellemetlenül magát az osztályközösség előtt.

Nem, nem ezek az emlékek kavarnak fel még most, annyi sok év múltán is, hanem néhány olyan rokoni, baráti megjegyzés, amivel egyeseknek — akarva vagy akaratlanul, komolyan vagy tréfából — sikerült a lelkembe gázolni.

Nemigen tudom visszaidézni serdülő- vagy középiskolás lényemet, még a külsőmet sem, mert azokban az ínséges időkben nem volt divatban a fényképezkedés, így azt sem tudom, szép lány voltam-e vagy csúnya (az érettségi képemen szép vagyok, de azon mindenki szép). Valószínű azonban, hogy ez a kérdés erősen foglalkoztatott, mert néhány ellentmondó véleményre pontosan visszaemlékszem.

„Milyen szép vagy unokám, olyan a két szemed, mint két csillag” — mondta apai nagyanyám, mikor meglátogattam. Félig németül szólt a dicséret, mert az volt az anyanyelve, de én megértettem, és boldog voltam tőle. Igaz, hogy én voltam az egyetlen unokája.

„Szép az unokám. Nekem szép” — állította anyai nagyanyám.

Megdöbbsentem. Nekem? Miért csak neki? Ez azt jelenti, hogy...

Édesapám tréfás természetű volt, mindenki így ismerte. Soha nem mulasztott volna el egy-egy szellemes „bemondást”. Jól tudtam ezt, mégis megrendített és elgondolkodtatott az egyik megjegyzése. Mikor együtt láttak bennünket az utcán, az ismerősök megjegyezték: „Nagyon hasonlít magára a lánya.” Erre apám — aki jóképű férfi volt — így viccelődött: „Igen, olyan csúnya, mint én.”

Nem akartak engem megbántani, hiszen nagyon szerettek, s mivel mindig zárkózott természetű voltam, ezeket a fájó pontokat soha nem említettem meg előttük. Ami — most, amikor már késő — belátom, hiba volt. Egy-egy őszinte beszélgetés visszaadta volna az önbizalmamat.

Kaptam azonban ezeknél élesebb tördőzéseket is. Néhány, nem túl közeli, öregedő hölgyrokonom és azok baráti köre olykor rossz indulattal kereste a hibát a fiatal, serdülő lányban. A külsőmben is találtak kifogást, főleg a soványságom miatt (ez akkor még nem volt divat), de elsősorban azt nem viselték el szó nélkül, hogy — a tanulmányi eredményeim alapján — jó képességű gyermeknek számítottam.

„Aki kis korában túl okos, abból hülye felnőtt lesz” — állapította meg már jóval korábban, elemista koromban egyik „kedves” rokonom. (Nem az én tisztem megállapítani, hogy igaza lett-e).

„Lehet, hogy okos vagy, de a műveltség hiányos” — állapította meg egyik nagynénim és a vendégül látott hölgykoszorúja, amelybe már nem tudom, hogyan csöppentem bele 16 évesen. Megjegyzendő, hogy azért voltam „műveletlen”, mert egy tréfás versikéből nem értettem meg a poént: azt, hogy mi történik egy zsidó gyerekkel a hetedik napon. Jóval később tudtam meg illetékes helyről, hogy az ő műveltségük is lyukasnak bizonyult, tudniillik, az a bizonyos dolog nem a hetedik, hanem a fiúgyermek születése utáni nyolcadik napra esik (Remélem, most nem tévedek).

Mi verte ki ezekben az emberekben a biztosítékot? Ma sem tudom megmagyarázni. Talán az irigység, hogy ők már nem lehetnek fiatalok. Vagy az, hogy az ő gyermekeik — ha voltak — esetleg gyengébb tanulók. Ma is csak találgatom az okokat.

Nem voltan se túl szép, se túl okos fiatal lány, de a középiskola utolsó két osztályában megembereltem magam, mert elhatároztam: egyetemre megyek, csak azért is megmutatom mindenkinek, hogy diplomát szerzek. Jól ment a tanulás, osztályelső lettem. Ezzel váltottam ki az újabb irigység-hullámot, főleg azokból — a magyarnak született — rokonokból, ismerősökből, akiknek hasonló korú gyermekei román tagozaton gyengébben haladtak. Mikor szüleim eldicsekedtek tiszta jeles bizonyítvánnyal — melyik szülő nem tette volna meg? —, gyorsan megjött a válasz:

„Na és? Sokra megy vele abban a szar magyar iskolában.”

Azért mentem vele valamire. Abból a „szar” magyar iskolából egy — szerintük ugyanolyan — egyetemre, ahol egy — szerintük szintén ugyanolyan — magyartanári diplomát szereztem. És nem bántam meg. Ha még egyszer kezdeném, ugyanezt tenném. Mert itt és most nekünk sok ilyen — sajnos, akkor magyarok által lebecsült — iskolára és tanárra lenne szükség.

Albert-Lőrincz Márton

(mondani akartam)

mondani akartam: élek
verset írtam
olvasd el kérlek
bátor voltam
de féltem is
elbújnék
nincs menekvés.
(kisercen vérem)
leírtam
átadom neked
légy az érem gravírozója
(hogy ver a szív!)

hozatsz majd ollót
mosószert szappant
a szárítókötél az udvaron lóg
(marad-e valami kiteríteni?)
nem rejtem el
mondod majd: vágjam ki
ezt meg azt a passzust
írjam át a logikát
az ötletet a küllemet
borítsam fel a rendet
rend legyen
(én nem lelkesedem)
tudom
a láz még nem elég
a részben bújik meg az egész
s tudom
a szárny is még kevés
a repüléshez
a szó a vershez

(haza jöhetnél)

Haza jöhetnél!
Haza jöhetnétek!
Húsvétkor meglocsolnának
az apák, a testvérek, az unokák.
Ha tudsz, ha tudtok,
gyermeket is szülhetnél,
szülhetnétek még itthon,
játszhatnánk együtt népuralmat,
demokráciát,
együtt mondanánk, meg is szavaznánk
— ó, Mária, Mária, Szűzanyánk! —,
gyermekek kellenek,
unokák.

Hazajöhetnél!
Hazajöhetnétek!
Se kinn, se benn,
nincs kín kevesebb,
se kincs, gög, gubanc,
gönc, gürc...
és odakint albérleti a kilincs,
házinénis a kény,
s a hónap végi rettenet:
miből megvenni a kenyeret?
Az albérlet nem odázható el,
kirúg a házinéni,
a munkaadó seggbe,
másodállásod fölzábal,
fesztes melled, s karcsú tomporod,
míg éget, érted s téged éltet,
de este jöttén, ha fogy a fény,
bőröd aszik, bokád eldagad,
de jönnek a számlák,
az ajtót elállják.

Hazajöhetnél!
Hazajöhetnétek!
Húsvétkor meglocsolnának
az apák, a testvérek, az unokák.

Ha tudsz, ha tudtok,
gyermeket is szülhetnél,
szülhetnétek még itthon,
s játszhatnánk együtt népuralmat,
mert játszani kell.

(népszámlálás — 2011)

mint a jelző a mives versben
olyan a székel: minek lenne?

vesződik is mikor a cinkos
népszámláló azt kérdi kínos
cinizmussal: nos kegyed ki most?
(így van minden tizedik évben
mikor számba veszik a népet)
hát hogyan vallja be önmagát
hogyan törvény védje meg jogát
önmagát hová betűzze
a 'népek tengerén'
hová?

lehet-e székel ha magyar
vagy magyar legyen hogyha székel?
így együtt sehogy sem stimmel
nincs helyük az állami tervben
a statisztika átrendezi

s hogy ott ne lehessen nemzetem
ahol a döntéseket hozzák
és a jogokat osztogatják
a hatalmasok fölkarolnak
eredetmítoszt
számmisztikát
irtják mintha parlagfű lenne
a székel-magyar harmóniát

hát senkinek aki oszt s szoroz
nem mért az Úr ki logikát?
én is csak sejtem (matekúl)
jobb többen lenni mint egyedül

Visszafelé a Don-kanyarból

(Pista nagybátyám 20 évet élt. Önkéntesen vonult be.)

Miatyánknehagyjel! Mostsegítsmegmária!
imádkozta a Don-kanyarban a magyar katona.
A tűzvonalban madárcsőr lövedékek vijjogtak,
a fák tövében, a törött ágak között, a
latrina gödrök közelében,
a poklok kavernájában,
bakák vállát veregette a félelem,
a zászlós, a sarzsi, a kapitány...
Markold a földet, a fegyvert!
Köpd ki a tenyeredbe a fogad!
Ne fuss! Lőj, ha lőnek, ha nem lőnek!
(Úgyis a hajtók agyonlőnek.)

Nem hagy, nem hagyhat el Mária,
magyarok Nagyasszonya,
vacogták a magyar katonák a jeges
Don-kanyarban.

Fél szemben, szempárban ébred a fény.
Amennyi megmaradt, reménynek is kevés,
nem hagy el, utolsónak hal meg.
De innen merre a tovább?
Gyalogút vezet hazafelé az indoktrinált glóriát.
Hát ennyi.
Gyalogút hazafelé.
(Hol van a haza?)

Meg-megáll a foszlány haderő.
A madárcsőr lövedékek robajára még visszalő,
ha van idő,
de fölkapaszkodnának, ha hagynák,
nem hagyják,
körmeiket megtapossák a kamarád katonák

Pistának Gyergyó már egy darabka
haza volna, otthon volna, ha eljuthatna oda,
és eljut, az isten tudja hogy,
de mennie kell, vonulni tovább, vissza,
így diktálja az indoktrinált glória.

Az ablak alatt pisztolycsőre töltve
még visszanéz a menekülő árnyék,
most segíts megmária, irgalmasszűzanya!

Ment, sodorta tovább a parancs hatalma,
mintha örök volna, mintha becsület volna,
mintha a kötelesség jegyese volna.
Ó, Európa! Európa!
Mintha minden a helyén volna,
mintha halottaink sírja,
tömegsírja sehol se volna.

(a szó)

(N. M-hez)

kékszilva szádon
piros lobbanás
a szó
vers lesz belőle
ha távol a szádtól
a szutykos időben
szívembe
zarándokol

ébenből barnába
mélyzöldből szürkébe

dióból bársonyba
barnából darócba
sötétből viharba
zöldből takaróba

a te szemeid ők
az én arcomban

Szemeid ők

szemed vidámsága
szemed villanása
szemed kacagása
szemed lobogása

szemed nyársalása
szemed szárnyalása
szemed ölelése
szemed szomorsága

színeváltozások
metamorfózisok

szürkéből égszínbe
kékből mélysötétbe

(kérdező régi barátokhoz)

mi áll
a lázon túl,
ahol a múlt is
megfakul?
repedezik-e a fal,
ha a mészkötések rését
feszíti sok baj?
mindennapi
riogatásaink
megadatva,
ébredni bír-e
Csipkerózsika,
tüskével a szívében?

(tanka)

*levelet döf át
a hóvirág — beleér
a napba a harc
sarcát veszi az idő
tavasz csomagját bontja*

(régiség)

*szerelem ringat
csókot csomagol útra
visszaszámlálás*

(szerelem)

*surrog a széna
lány öle fon körbe — ki-
emel időmből*

(idő ingén)

*lánc
rablánc
eszterlánc*

*idő
ingén
gyúl a ránc
gyűrött ránc
nyakon ék
vihánc tánc
vakon ég
és az ég
felemás
kormosul
a zenit
estébe
öltözve
csillagra
költözik*

Mária Nostra

Most hallgass meg Mária Nostra,
Ó, magyarok Nagyasszonya,
Gyermek-Jézus s népek anyja,
Éltess, ne ítéld halálra.

Legyen, aki minket várjon,
Aki a jövőbe lásson,
Most segíts meg szülők, Mária,
Gyermeket hozz a világra.

Elekes Ferenc

Teréz

Egyszer Bözödre kerültem tanárnak. Rostás tanfelügyelő úr azt mondta, tanítsak, amit akarok. Egy év eltelik valahogy. És én tanítottam a bözödi iskolában magasugrást, nagyszünetet és rajzot. Egyszer azt mondta nekem egy idősebb tanár, ha valamiben nem tudnék eligazodni, kérdezzem meg Teréz tanító nénit. Mert ő mindent tud. Ha akarom, el is vehetem feleségül. Ezt a Terézt. Ez a Teréz a férjhezmenetelen kívül csakugyan mindenhez értett. Még kompótot is tett el télire. Hogy legyen. Én ezt egy Dániel nevezetű aktivistától tudtam meg, akit azért küldtek Bözödre, hogy mindent tudjon meg mindenkiről.

Egyszer megkérdeztem ettől a Dániel nevezetű aktivistától, miért nem járnak rendszeren az autóbuszok Bözödre. Azt válaszolta, majd ő intézkedik. De Dániel nem intézkedett. Csak azt hangoztatta, hogy Teréz kompótot is tett el télire. Mint valami idegen tollazatú madár, felröppent a hír a faluban, hogy ez a Dániel elveszi feleségül Terézt. De az idegen tollazatú madár hirtelen elröppült. És Dániel nem vette feleségül Terézt.

Egy napon Bözödi Gyurkával beszélgettünk a falu kellős közepén. És jött egy nagy, rozsdás autóbusz, s ahogyan jött, el is ment. És futott felénk Teréz, mondván, hogy miért engedték elmenni ezt az autóbust, mert néki azzal kellett volna elutaznia valahová. Most immár mehet gyalogosan. És akkor Bözödi Gyurka azt mondta ennek a Teréznek, szívből sajnálom, hogy buszatlanul maradt, kedves Teréz...

Ha meglazul egy csavar

Még azt sem tudtam pontosan, melyik lesz a székem a tanáriban. A bözödi iskolában, ahol magasugrást, nagyszünetet és rajzot tanítottam. Máris keresett egy idegen ember. Kicsiny, szabályos, kerek fejű ember volt, letette nagy táskáját az asztalra és papírokat vett elő. Azt mondta, engem keres ezekkel a papírokkal. Mert ő most életbiztosítást fog kötni velem. Azért velem, mert én vagyok a legújabb káder. Mondtam, én már bebiztosítottam az életem. Az az elvem, hogy még fiatal vagyok, s lesz, ahogy lesz. Ha meglazul egy csavar a szervezetemben, én őt azonnal fölkeresem, s szólok, hogy az életemet tegye biztonságosabb kezekbe. Egyelőre maradok így, bebiztosítatlanul. Azt mondta ez a kicsiny ember, hogy azért ő most, ebben a pillanatban megköti a szerződést, mert ez a szabály. Kérdeztem, kötelező-e ez a szabály, vagy nem kötelező. Azt mondta, nem kötelező. De szabály, s ami szabály, az szabály. Erre már is kérte a papírjaimat, s az

adataimat szépen beírta a papírjaiba. Egy példányt nekem hagyott, elvett valami kevés pénzt, s azzal elment. Nézem a nálam maradt példányt. Felül voltak ezek a betűk: B. R. G. Kérdem ettől a Teréztől, aki mindent tudott, mik lehetnek ezek a titokzatos betűk. Azt mondja, ha azokat a kihúzzák a sorsoláson, akkor pénzt nyerhetek. Ilyen ez a biztosítás. De ebben én ne reménykedjek. Mert itt, a környéken évtizedek során még senkinek nem húzták ki a nyerő betűt.

Eltettem azt a papírt és nem reménykedtem. Két hónap ha eltelt, ismét megjelent ez a kicsiny ember és engem keresett. Nagy táskáját letette az asztalra, s elővett valami papírokat. Mondom neki, én már be vagyok biztosítva. Azt mondja, azért vegyem csak elő az okmányaimat. Mert nem kicsiny összeg, amit nyertem a sorsoláson. Több, mint egy egész évi fizetésem. És nézett reám mosolygó tekintettel, hogy mit szólok ehhez a szerencsééhez. Mert ezen a vidéken évtizedek során még nem húzták ki senkinek a nyerő betűket. Csak nekem. És én voltam az egyedüli, aki a biztosítás ellen hadakoztam.

Húsz év múlva találkoztam ezzel a kicsiny emberrel Marosvásárhelyen. Nálanál egy méterrel magasabb, szőke asszony társaságában volt ez a kicsiny ember. Megszólított, hogy bemutasson a feleségének. Ez a magas, szőke asszony kézcsókra nyújtotta kezét és azt mondta, mi tulajdonképpen szomszédok vagyunk, látásból ismer engem. És én híres ember vagyok. Ez biztos, mert épp ő híresztelte el rólam, mekkora szerencsém volt nekem az ő férjével Bözödön. Szóval maga az a nyereményes ember, mondta a magas, szőke asszony. Mondtam néki, én volnék. És azt is mondtam, soha el nem felejttem, miről lettem ilyen híres ember. Arról a három betűről, hogy: B. R. G. Erre azt mondta, magának csodálatos memóriája van! Amint elváltunk egymástól, sokáig törtem a fejem, melyik esztendőben is tanítottam én Bözödön rajzot, s nagyszünetet...

A pöttyös gyermek

Ha jól emlékszem, Szakál Mózsinak hívták azt az embert, akinek volt egy pöttyös arcú gyermeke. Bözödön.

Úgyes kicsi gyermek volt a Szakál Mózsi gyermeke. Miután befejeztük a magasugrást és a hosszú szünetet, leültem az iskola udvarán egy farönkre, s a további életem felől elmélkedtem. Egyedül. Odajön hozzám a Szakál Mózsi fia, a pöttyös arcú gyermek. Azt kérdi, min töröm olyan kiadósan a fejem, miért nem megyek ebédelni, mert ebédidő van. És ő úgy látja, hogy én kissé bánatos vagyok. Mondom, én bánatos nagyon nem vagyok, éppen ebben a mellettünk lévő budiban gyönyörködöm. Azt mondja erre a Szakál Mózsi fia, ő még olyant nem hallott, hogy valaki egy omlatag budiban gyönyörködni tudjon. Különösen ebben nincs semmi látnivaló, mert maholnap szétomlik egészen. Rosszul van megcsinálva. Mondom, ha lenne szegünk, s kalapácsunk, mi ketten helyre is tudnók hozni. De nekünk nincs se szegünk, se kalapácsunk. Másnap jön a Szakál Mózsi

fia egy zseb szeggel, s egy kalapáccsal. Mondom, miért loptál el hazulról ennyi rozsdás szeget, te, gyermek? Azt mondja, az semmi, mert még jönnek vagy négyen, s ők is hoznak egy csomó szeget. Mert ő szólott vagy négy gyermeknek. Biztosan hoznak.

Nagy kopácsolás és csapkodás volt az iskola udvarán azon a napon. Teréz tanító néni sietett megnézni, mi az a nagy csapkodás az udvaron. Nem tudom, mit állapíthatott meg, semmit nem szólt, elment valahová. Estefelé, az iskola igazgatója, egy Mircse nevű tanárember bejött a kocsmába, fizetett egy deci pálinkát és azt mondta, szeretne vélem elbeszélgetni. De nem most, hanem később, amikor már látszanak a csillagok.

Körülbelül húsz év telt el, s engem egy derék ember megállított a vásárhelyi utcán. Azt mondta, ő a bözödi Szakál Mózsi fia. És hogy emlékszem-e még rá. Mondom, most találgatom, s ahogy a pettyeket nézem az orcádon, te hoztad volt azt a sok rozsdás szeget. Amikor olyan nagy csapkodás volt a bözödi iskola udvarán. Pontosan én voltam, mondta a Szakál Mózsi fia. És tudja meg, tanár úr, maga volt a legjobb tanár Bözödön. Pedig majdnem csak a magasugrást tanította, s a hosszú szüneteket. Ennél fényesebb kitüntetésben soha nem részesültem. Ezt is csak egy omlatag budinak köszönhetem. És azoknak a rozsdás szegeknek.

Homályos ablak

Azért én nem tudtam teljesen belenyugodni abba, hogy csak a magasugrást és a nagyszünetet tanítsam a bözödi iskolában. Mindegyre eszembe jutottak Jakab úr szavai. Hogy kereshetnék magamnak valami fölemelőbb, nemesebb tantárgyat, ha már itt vagyok, Bözödön.

Egy napon gyalogszerrel elindultam Erdőszentgyörgyre. Gondoltam, veszek ott egy krémest és mellette elgondolkodom a bözödi sorsom felől. Magányosan. Mert ott engem nem ismer senki. Gyalogosan azért mentem, mert buszok ritkán jártak, s különben is sokféle gondolat megfordul az ember fejében, míg egyedül bandukol az utakon.

Bözödújfaluba érve egy odavalósi emberrel találkoztam, aki éppen beszédes kedvében volt. És mondja ez az ember, hogy ő is Erdőszentgyörgyre igyekszik. Nagy dolgok történnek ott mostanában, mondja ez az ember. Kérdelem, mik azok a nagy dolgok, mert én nem hallottam semmit. Hát maga nem hallotta, hogy ott van Jézus Erdőszentgyörgyön? És hogy szent beszédeket mond a népeknek? Mondom, hát nem megfeszítették Jézust? Azt mondja ez az ember, nem éppen maga Jézus mond szent beszédeket, hanem az ő apja, vagyis József. Az asztalos. Mert ez az asztalos most az erdőszentgyörgyi elnök képében jelent meg és előadásokat tart a helybéli népeknek. Oda igyekszik ő is, hogy meghallgassa ennek az elnöknek a beszédét.

És milyen szent dolgokról beszél a helybéli népeknek ez az elnök, kérdem az útitársamtól. Jöjjön el velem, s akkor megtudja, mondja az ember. Persze, nem mentem el véle, maradtam eredeti elgondolásomnál, vagyis a krémesnél.

Kávét is rendeltem magamnak. Mert kávé mellett több időt lehet tölteni egy cukrászdában, mint krémes mellett. És hallom, hogy a szomszéd asztalnál éppen ennek a furcsa természetű elnöknek a beszédeiről tárgyalnak pálinkázó szentgyörgyiek. Az egyik azt mondja: ez a mi elnökünk ahelyett, hogy az utak kövezésével foglalkozna, összegyűjti az iskolák tanulóit és arról beszél, tanulhatnak akármit, vegyék tudomásul, a legszebb mesterség az asztalos mesterség. És nem véletlen, hogy magának Jézusnak is asztalos volt az apja. És az sem véletlen, hogy ő, elnök létére, ki meri jelenteni, jobban tiszteli az asztalos mesterséget, mint az elnökséget. És beszéde közben föl szokott kapni egy széket, s megkérdi a gyermekektől, mi van az ő kezében. A gyermekek azt felelik, az egy szék. Erre ő azt mondja, ami az ő kezében van, az nem egy szék. Hanem egy alkotás. Ha jó asztalos csinál egy széket, akkor az a szék valóságos alkotás. Rossz széket nem érdemes csinálni. Mert a rossz szék nem alkotás. Ezt onnan tudja, hogy az ő szakmája az asztalosság. És véletlenül tették őt oda elnöknek, hamarosan vissza fog térni az asztalos mesterséghez. Egy másik pálinkázó azt mondta, jól is tenné, ha visszatérne, mert elnöknek az ilyen ember nem való. A legokosabb kinézésű pálinkázó azt mondta, ez a világ ma már nem az asztalos mesterség körül forog. Szerinte a világot a tudományos kutatások vezéreltik. Mert tudományos kutatások nélkül nem lenne se autóbusz, se traktor, se jóízű barackpálinka. Még utak sem lennének. Csak ilyen rossz utak, mint például amilyenek ezen a tájon vannak. És az emberiségnek el kellene érnie, hogy akkor csináljon magának esőt vagy havat, amikor akar. Szerinte mindent a tudományos kutatásokra kellene bízni, nem a téves hitekre, mert a téves hitek miatt jár rossz utakon a nép. Tulajdonképpen nem szabadna asztalosok kezébe adni az elnökségeket, a minisztériumokat, az iskolákat. Mindent a tudományos kutatások kezébe kellene adni, mondta ez az okosabb kinézésű pálinkázó.

A jó, erős kávé fölvihette a vérnyomásomat, mert én onnan sietve s idegesen indultam haza, vagyis Bözödre. És már az úton megfogalmaztam magamban, mit fogok tanítani a bözödi gyermekeknek a magasugrás és a nagyszünet helyett. Először is eloszlatom a téves hiteket. És a helyi ibolyáktól az északi sarkig is eljutok a tudományos kutatások ismertetésében. És arra buzdítom a bözödi gyermekeket, hogy ők is térjenek reá a tudományos gondolkodásra.

Másnap már így kezdtem az új leckét:

A tudományos kutatások szerint világviszonylatban sokasodnak a tudományos kutatások. De ma már oly magasra hágott a világméretű tudományos kutatás, hogy nem csak azt kutatják, mennyit gyarapodnak évente a tudományos kutatások. Kutatják azt is, miért gyarapodnak a tudományos kutatások. Megállapították, azért gyarapodnak a tudományos kutatások, mert egyre több a kutattivaló a világban. Sokáig azt hitte az emberiség, hogy a világ kész van, sokat nincs mit ku-

tatni rajta. De ez tévhite volt az emberiségnek. Vagyis nem jól hitte, amit hitt. A tudományos kutatások ugyanis a tévhitekre is kiterjedtek. Persze, először le kellett rakni a kutatások alapját. Ezért leszögezték a kutatók, akár hitet, akár tévhitet kutatnak, a hit kutatásáról van szó.

Amikor a tudósok megállapították, hogy a föld lapos, az emberiség nagy része elhitte ezt a tévhitet. Mert azon a lapos földön a tévhit ellenére háborítatlanul nyíltak az ibolyák, szépen csobogtak a vízesések, friss havak hulltak tél idején és nyáron sütött a nap. Amikor a tudósok azt mondták, hogy a Nap kering a Föld körül, ezt a tévhitet is elhitték a népek. Mert látták, hajnalban feljön, este pedig lemegy a Nap. És jól érezte magát az emberiség nagy része. Mert tévhite ellenére ugyancsak háborítatlanul nyíltak az ibolyák, szépen csobogtak a vízesések, friss havak hulltak tél idején és nyáron sütött a nap. Amikor kiderült, hogy kerek a föld, a népek csodálkoztak, hogy nem esnek le a kerek földről. De pánikba nem estek. Mert az ibolyák, a vízesések, a friss havak is mind olyanok voltak, mint azelőtt. Amikor fölfedezték, hogy a föld nem csak kerek, de forog is a nap körül, ezt is tudomásul vették a népek. Mert az ibolyák, a vízesések, a friss havak, sajtóbbi. De egyszer az emberiség maga is tapasztalta, hogy valami baj van az ibolyákkal, a vízesésekkel, a havakkal s a napsütéssel. És szólt az emberiség a tudományos kutatóknak, hogy valami baj van. A tudományos kutatók most arra gyanakszanak, hogy minden baj attól van, mert az Északi-sark jege le akar csúszni onnan, ahol van. És most a tudományos kutatásokat nemcsak laboratóriumokban végzik, hanem olyan módszerekkel is, amelyekre soha nem volt példa. A tudományos kutatók ma letérdepelnek az Északi-sarkon, valami párnafélét tesznek a térdük alá a reuma ellen, s egy apróra beosztott mérőszalaggal a kezükben, abban a kényelmetlen helyzetben figyelik a jég repedéseit. Hogy meddig reped még. És minden nap följegyzik a jég repedéseinek alakulását. Hogy az adatokat följegyezzék a tudományos kutatásaik fehér lapjaira.

Végezetül arra akartam föl hívni tanulóim figyelmét, hogy a magasugrás helyett ideje lenne nekik is tudományos megfigyeléseket végezni, s azokat szépen följegyezni a kockás füzetükbe. Mert ők egytől egyig, mind értelmes, okos gyermekek. Akkor vettem észre, hogy ezek az értelmes, okos gyermekek nem figyelnek reám, hanem csak néznek ki a homályos ablakon.

Tar Károly

Most múlok pontosan

(vén parafrázis)

A Csík zenekar nótájára, kortársaimnak

most múlok pontosan
engedik hadd menjen
életem halálom
bizonyos egyetlen

itt állok egy helyben
ennyi jutott nekem
pislákol elpereg
naponta kenyerem

nézem hogy elalél
bennem az élet
szatyrában sok kacat
rám ragadt remények

magamat siratom
figyelj már kiskomán
a kozmosz tengerén
hánykódom rakomány

sántikálnék tovább veled a létben
álmaim felpiszkált apró motorján
merevlemezem vért vibrál a gépben
múltam gát és sok cseles csalogány

mióta képzelem
magamat látom hol pokol
babusgatóm voltam
jövőm így haldokol

„szilánkos mennyország
folyékony torz tükör
szentjánosbogarak
fényével tündököl”

Barátság

Figyelj!
A tükörben, amit eléd tartok,
nem magad látod, hanem
az általam apró életfancsikákból
hirtelen összerakott
magad,
amely jobbnak vagy kevesebbnek
mutat,
de valóságosabb minden
szembenézéskor látott
aranyozott képpel,
mert barátaid tükrében mutatkozó
egymásra rakott képed
a te igazi arcod.
Nem lehetsz több annál,
amit mi beléd látunk magunkból.
Látod?!
Ez is szép...
Magányod kérge alatt könnyökölve,
magamról feledkezve,
magamnál inkább
vigyázok reád.

Megszámlált napjaink

Hajók siklanak a felhők között,
szárnyatlanul,
akár a hétköznapi gondolatok.
Tele vagyunk megélhetési gondokkal.
Szemét mindenütt.
Régen a tengert kémlelték
a vágyaktól roskadozó lelkek.
Messzire menni kívántak mindenkor.
Szemetes már minden tenger.
És sepregetnünk kell az egekben is.
Csak vágyaink nagyobbak gondjainknál.
Rendetlenítenénk szüntelen.
Üres már nekünk minden.

Az Úr, az Úr, az Órák,
amelyek életre szólóan bennünk ketyegnek.
Nagymutatók kerengnek,
minden mánus mögénk mutat.
Kelyheit nyitja a szép.
Sorba állunk édeskés adagjaiért.
Magába süllyed és tágul minden nap.
Nem fontos, meddig élünk.
V alakban vonulunk változatlan,
gyorsulunk álmokanyarokban.
Magunkra utalva:
mi leszünk az állhatatlan csillagok.

Szerelmem

Tekintete kandallójának fényében
látom hiányzó felem.
Tükröképzetem melleinek gyümölcsös az illata.
Kristályokká szépült nők sorából,
karátok csiszolt tükréből
lép elém, olykor kéretlenül.
Meztelensége cirógatja
múltban tékozolt éveim.
Helye használatlan pótszék,
vendég ott ritkán ült s tapsolt
a függönyön túl sziporkázó létre.
Egész csak képzeletemben voltam.
Ködökben húztam meg magam,
társtalan isten,
sápadt villanás
rozoga gépkocsim piszkos szélvédőjén.

Pucér élet

Ma újabb redőt
rakott arcomra
a leépülés.
Szoknya lesz belőlem,
amit egy alkalommal
leránt magáról
hűtlen szeretőm.

P. Buzogány Árpád

Marci bácsi stratégiát készít

A templom előtt nagy körben letaposták a friss havat, mintha senki sem akarna hazamenni, úgy ácsorogtak, topogtak az úton. Pedig máskor a vasárnap délutáni istentiszteleten sosem volt nagy tömeg. Mire kijöttek a templomból, már besötétedett. Egy idő után aztán nagyobb csoport indult az iskola felé. Januárban lehetetlen is lenne kifűteni a kultúrházat, úgyhogy az iskola nagytermébe hívták össze a gyűlést.

A pap feleségén kívül csak a takarítónő ment a férfiakkal, az asszonyok, lányok hazafelé indultak, meg jó pár férfi is, szinte egyszerre. A templom előtti tér megüresedett, az embereket elszippantotta a három utca.

Az iskola nagyobbik termében égett a villany, az épület előtt sötét autó állt. Az emberek, hogy lepallják a havat, sokáig csapkodták szekrényekben száradt csizmáikat a bejárat előtt a nagy, lapos homokkövekhez, a pap után bevonultak a terembe, ahol már ültek páran. A tábla előtt, a régi katedra mellett három vékony lábon álló, csillogó kis tábla vonta magára a figyelmet. Két égő égett gyér, sárgás fénnel. A komoly, hallgatólag férfiak alig tudtak bepréselődni a kis padokba. Egyik-másikuk úgy nézte a faliképeket, mintha sosem járt volna be az osztályterembe, pedig szemük sarkából a két idegenre figyeltek inkább. Sötétzöld kötött pulóverben magas, szőkés hajú nő állt a tábla előtt, mosolyogva bólintott az utolsókként bevonulókra, kezében narancssárga táblájú mappa, szürke bársonynadrágja ráfeszült széles csípőjére, lapos hasára. A régi katedra mellett gömbölyű arcú, rövid hajú, negyvenes férfi ült, sötét zakója kigombolva, alatta sárga-kék mintás kötött mellény, világoskék ing, fekete farmere kerek orrú sárgásszürkés cipőben végződött. Egy öngyújtót forgatott ujjai között, azzal játszott, miközben megjátszott nemtörődőséggel nézegetett az emberek arcába.

Amikor mindenki elhelyezkedett, a nő előbbre lépett.

— Jó estét kívánok... — kezdte, majd szünetet tartott és várt, amíg mindenki elcsendesedik —, jó estét kívánok mindenkinek.

A férfiak — ki hangosabban, ki halkán — visszaköszöntek, a nő pedig bemutatkozott, hogy ő Imola, a kollégája pedig Péter. Majd sorra vett mindenkit, hogy bemutatkozzon és mondja el, mivel foglalkozik. A posztókabátos, gyapjúszyvetteres idősebb férfiak kissé zavartan, mégis méltósággal ejtettek ki minden szót, két-három rövid mondatot mondtak, családjukról is, mivel a nőnek az volt a kívánsága, hogy azt is mutassák be.

Amikor ezzel végeztek, a férfi állt fel, de alighogy belekezdett a mondandójába, halkán és lassan, miközben sorra megkereste az őt követő kíváncsi szemeket, erélyes kopogtatás után beállított a két fiatal tanítónő, akik akkor érkeztek a városból, ahol laknak. Először a kultúrotthonnál keresték a gyűlésezőket, mente-

getőztek, mire valaki odaszólt: látnivaló, hogy ott nincsen fény, de ha esetleg holnap is odajönnének, a sötétben is fogják őket várni.

A takarítónő széket hozott a szomszéd teremből nekik, aztán újrakezdték, most már a férfi kérésére, a bemutatkozást, mindenkinek a keresztnévét kellett mondania, azt, amit otthon, családjában használ, így lettek a Sándorokból, Péterekből, Adalbertekből Sanyik meg Petik és Bélák, az Elizabetából pedig Liza. Az idősebb férfiak lassan írták nevüket a kiosztott cédulákra, és gonddal helyezték azokat maguk elé, a padra.

Az idegen férfi, aki rövid mondatai közé vagy az Érthető? kérdést, vagy az Azt hiszem, eddig minden világos megjegyzést szúrta, a falusi ember életének megváltozásáról, a vidéken tapasztalható átalakulásokról beszélt, majd arról, hogy mennyi mindent lehetne közösen megvalósítani — ezt a szót nagy előszeretettel használta —, tejcsarnokot vagy teleházat, klubot, kórust, színjátszó csoportot, gazdakört, szövetkezetet.

Majd kis csoportokra osztotta az egybegyűlt társaságot és a kiosztott rózsaszínű papírra azt kérte felírni, amit a falucska lakói jónak, értékesnek, megőrizésre méltónak tartanak. Aztán szürke színű cédulákat adott körbe, hogy arra a rosszat, negatívát írják, amitől megszabadulni szeretnének. A férfiak nagyokat hallgattak, mintha egész addigi életükre néztek volna vissza, vagy alig hallhatóan, fejüket összedugva suttogtak, de a papírokra alig került fel valami. Aztán amikor egy hirtelen ötlettel szivarszünetet rendelt el a nő, a társaság megélénkült, hangosan kezdtek beszélni, sokan az ajtó elé mentek ki rágyújtani. A feladatot hamar teljesítette mindegyik csoport, és velősen számoltak be hangosan is arról, amiket felírtak, mindegyik csoport külön-külön. Az idegen férfi és nő mindenkit a papírra felírt keresztnéven szólított, néha összenéztek és szemükkel intettek egy-egy megjegyzés vagy velős megállapítás után. Amit a csoport legfontosabbnak tartott, azt felírták a műanyag táblára is.

A nő, miközben kis terpeszben állt a katedra előtt és lassú csípőmozgással minden szemet testére vonzott, az előbbieik ismeretében a csoportokat újból munkába állította, hogy öt-öt célt válasszanak ki és azokat fontosság szerint rangsorolják. Ez az eredmény pedig újból felkerült a táblára, bár a kis tábla hamar megtelt az ákom-bákom betűkkel, amiket a csoportok szószólói írtak fel, és egy kis szivaccsal többször is törölgetni kellett.

Mikor ez megvolt, az idegenek az ősi mesterségekről beszéltek, amiből eddig is megéltek a falusiak, és elmondták, sokan, köztük ők is ösztönzik, hogy kosarat fonjanak, gyümölcsöt aszaljanak, kéregedényeket készítsenek, és hogy főleg együtt, közösen dolgozzanak, valamilyen munkamegosztással, ez egy jó ideig talán helyreállítaná a régi egyensúlyt ebben a kibillent világban, amíg az új struktúra megszilárdul.

A szemekből látható volt, hogy legtöbben csak halványan sejtik, mit is jelenthetnek az idegen szavak, a menedzsment és marketing, a médiakapcsolat, a kvótarendszer, meg az ilyesmik, amik itt többször is elhangzottak.

Vas Márton kényelmetlenül feszengett a szűk padban, jobbra-balra nézett, odasúgta háta mögött ülő komájának, az utcabeli Kerekes Nagy Mózesnek:

— Jó sokáig osszuk itt a semmit, hallod-e...

A nő talán úgy vélte, a Marci nevű, dús szemöldökű, szürkés-kék szemű embernek bátorításra van szüksége, hogy valamit hangosan is elmondjon a közösgnek.

— Marci bácsi, miért nem mondja hangosan?

Kerekes koma úgy nézett maga elé, mintha saját kivégzőosztagával kellene szembenéznie. Marci felállt, zavartan köszörülte a torkát, majd kissé éles hangon, rövid mondatokban elmondta: a régi mesterségek láthatólag senkit nem érdekelnek, a környékbeli mesterek is éppen csak élnek a munkájukból, inasnak senki nem szegődik melléjük, az aszalt gyümölcs senkinek sem kell, amióta januárban is friss zöldséget lehet kapni az üzletekben, a vessző- és faedények helyett pedig műanyag edényeket használnak, kéregedény meg errefelé nem volt divat. Elbizonytalanodva fejezte be:

— Szóval... ez már itt nem kell, s alig van, aki értene hozzá...

A nő előbbre lépett, lendületes beszédbe kezdett, amiből Marci csak annyit jegyzett meg, hogy helyi specialitás. Aztán, szerencséjére, többen is hozzászóltak, szöttesekről meg faragásról kezdtek beszélni, Marci pedig hátrasúgta:

— No, a sípot a szájukba adtam én es...

Parázs vita keveredett aztán később, amikor a több csoport rangsorát kellett egyetlenbe összefoglalni, hogy ravatalozó kell-e inkább ide, vagy orvosi rendelő?

— Az EU ügyis ránk kényszeríti — védte a kancsi adószedő a ravatalozó ügyét —, előbb-utóbb ki kell izzadja a falu. Kissé elbizakodva, diadalmasan nézett szét, azt gondolhatta, hogy ezzel az összegzéssel, helyesebben érvvel lezárta az ügyet és meglett az ötödik pont is a rangsorban, de csak olajat öntött a tűzre. Az orvosi rendelőt sokan és régóta szerették volna, többen is fölemlgették, hogy a régi kúria épületében éppen jó helyen volt, amíg a forradalom után el nem lopkodtak minden mozdíthatót az épületből, annyira, hogy csak a csőré falak maradtak. A takarítónő szomszédja, az akadozós Ákos viszont szinte az asztalt ütötte, annyira bizonygatta, hogy egy kicsi házat egy hónap alatt pirosba felhúzna a falu, rendelőknek.

Az idegen férfi már csak nézte a vitázókat, jó ideje nem is próbálta lecsendesíteni. Egy hirtelen beállt csendben a nő éles hangon, szinte parancsolóan javasolta, hogy a „kis kitérő” után folytassák az összegzéssel.

Újból Marcit szólította, akinek ki kellett mennie a táblához. A nő gyors mozdulatokkal letörölte a kis táblát és az írószert Marci kezébe adja.

— Na, Marci bácsi, elkészíthetjük a stratégiát?

Marci valami olyanra gondolhatott, hogy jobb lenne azon minél hamarabb át-esni, bármi legyen is, mert a nő, szemébe nézve, elmosolyodott. Az összes addigi javaslatok közül választotta ki a legfontosabbakat, amiket Marci szálkás betűkkel lejegyzett. Aztán a nő ismét letörölte a táblát, hogy legyen hely annak is, ami nem

a legfontosabb, de soron következik, várhatóan pár éven belül. Marci azon gondolkodott, amíg tétlenül kellett állnia a táblánál, hogy minek kell felírni ezeket a dolgokat, ha nemsokára úgylis letörlik?

Megkönnyebbülve, hogy ilyen egyszerű volt, visszament a helyére. Rövidesen az idegen férfi és nő elbúcsúzott, akkor döbbentek rá mindannyian, hogy már későre jár, órák óta „stratégiáznak”, ahogyan a nagy bajszú boltos, Jóska megfogalmazta a közös gondolkodás lényegét.

— Hát nem sok újat mondtak olyant, amit magunktól ki ne találtunk volna mű es — gyújtott rá Kerekes Nagy Mózes, és a mellette lévő lelkészhez fordult:

— Ugye, tiszteletös úr?

A pap huncutul mosolygott, aztán egészen komolyan mondta, hogy ez a két ember nem azért jött el ide, hogy okos dolgokat mondjon a falubeliek helyett, hanem inkább azért, hogy az itt élőket rávezesse: csak abból lesz gálickő, amit együtt akarnak megvalósítani.

— Csak ebből vajon mikor lesz valami? — mondta ki hangosan is Marci, szinte akarata ellenére.

— Megmondta a fehérnép már elején: amikor a falu akarja — kapcsolódott be Tordai Samu Jóska, a füttyös fogatos, ahogyan a szomszéd falvakban is ismerték.

— Igen, nyilván — toldotta meg a lelkész. — Minden a helyiektől és a helyi viszonyoktól függ.

Marci ezt szörnyen igazságtalannak gondolta, hogy így összegyűljenek és tervezgessenek, aztán mintha csak a véletlenre bíznák, hogy mi lesz tovább.

— Ezért kár volt az időt elpocsékolni, ha semmi látatja nem lesz a dolognak!

A lelkész minden szót jól megnyomott, amint feléje nézett:

— Előbb a fejekben kell elkezdődjön, hogy azután valami történjen is ebben a faluban! Éppen maga nem hisz benne, aki a stratégiát készítette? — tette hozzá tréfálkozva.

Marci és Kerekes Nagy Mózes egészen addig hallgatott, amíg a templom előtt el nem búcsúztak azoktól, akik nem utcabeliek. A neonégő alatt bevárták társaikat.

Éjjel arra ébredt Marci, hogy valami felkapja a levegőbe. Azt álmodta, hogy az osztályteremben, ami jóval nagyobbnak tűnt az igazánál, ismét a háromlábú kis tábla mellett áll, amint éppen stratégiát készítenek a széles csípőjű Imolával, amikor valami láthatatlan erő fölemeli, a következő pillanatban magasból látja a termet, Imola szőkés haját, mintha az iskolának teteje sem lenne a téli estén, erre ébredt fel. A lefüggönyöztetlen ablakokon át vajmi kevés fény, a hó világa látszott be. Felkelt és megnézte a tüzet, óvatosan kotorta le a hamut, a feketedő széndarabokat sokáig fújta, amíg felgyúlt a tűz. Megigazította felesége hátán a paplant, aztán visszafeküdt, és mielőtt elaludt volna, félálomban mintha a szomszéd faluban lettek volna, a tornácos kultúrotthon egyetlen termében, Imola és Péter, a két idegen éppen meghajtották magukat, tapsolt a tömeg, ő pedig lassan, szégyenkezve kiosont a színpadról. Otthagyta a kis táblát, rajta, világosan emlékszik, az ő keze írásával a stratégia.

Beke Sándor

Karácsony

N
e m
decem-
beri dívat-
bemutó ez, s
nem is egy próba,
amint a szabónő felpró-
bálja szimmetrikus testére
a ragyogó díszekből készült
ünnepi ruhát. Ez a szeretet fája
karácsony éjszakán, amit nem a
szabónő, hanem a te angyalaid öltöz-
tetnek fel a szeretet ünnepén otthoni
fászlad közepébe, hogy melegítse a szí-
vedet, és segítsen, hogy ismét
visszaköltözzön
be-
lé
a szeretet.

Elmosolyogtam magam

Pályakezdő középiskolás koromban
egy verseskötetben
ismert költő verseit olvastam,
s nem értettem meg azt,
hogyan mégis
hogyan jelenhetett meg
ez a kötet?
A sorok között
alig sziporkázik
egy kicsi értelem,
csak egy vízszintesen szakadozó
gondolatmenet botladozik,
s egy erőszakos szellemi törtetés,

valami nagyon nagyot
mondani akarás —
egy lyukas ladik a tavon.
— Hát én is tudnék ilyent írni!
— mondtam magamban,
és félretettem a könyvet
könyvtáram azon kategóriájú
kiadványai közé,
melyeket ritkábban veszek elé.

Most,
hogyan annyi év után
átrendeztem a könyvtáramat
és ismét kezembe került a könyv,
eszembe jutott a versek
ürességet keltő,
semmitmondó üzenete.
De ekkor már tudtam,
mit tegyek:
hamar megnéztem,
ki szerkesztette
azt az ominózus könyvet,
s amikor megláttam,
elmosolyogtam magam
és végérvényesen megnyugodtam —

Fejünk fölött az óceán

Ha egyszerre lehullna mind,
ellepné az egész földet.
De látod,
nem hullámszik ott fent,
csak fehér szürkén lebeg,
rétegesen és gomolyosan
a fejünk fölötti égi óceán.

Nagy József Levente

Vallomás

téli éjszakák kibomló álma voltál,
de mélybe révedő csillagod körül
kígyó tekeredik — szögesdrót és zsoltár,
a vágy még keres, értelmem menekül.

megíratlan vers maradsz, lábnyom a hóban,
gyöngyökkel játszó csörgősipkás király,
vijjog a valóság és utolsót dobban
a szívedbe zárt tenger-álmú sirály.

földre hulló vér most minden szó — áldozat,
pogány ima örök tisztaságodért,
s a füstben vágyam csak gomolygó kárhozat.

úgy lennék a testmeleg csöndben eretnek,
ha ajkamra égett vallomás kísért,
de nem lehet, szól egy hang — elvégeztetett.

Angyali érintés

megriadt gyermek egyedül a téren
szétgurult gyöngyei között kuporog,
s a kora esti lepkeszárnyú szélben
érezem a bódító zsályaillatot.

hányszor fűztem össze féltett kincseim,
s a sok színes álom mindig szétesett.
hideg fényű lámpa himbál, nyikorog,
s már nem szégyenlem, ha sírva ébredek.

egy angyalt várok, ki eljön, jól tudom,
homlokán majd ezüst holdkaréj ragyog,
az anyám az, a szeretőm, kishúgom.

a tenyerében gyöngyeimet hozza,
sebzett szárnyával megéri arcom,
s magányomat a csillagokba mossa.

Mészely József

Te tudod

Kozma Lászlónak

Mint Ő, a dekadenssé átkozott,
de ébresztőt fújó Ady Endre,
ki hagyja elárverezni sorsát,
az hitelt sem érdemelne.

Te tudod, hogy milyen ma
e csillag-tapétás víg Eldorádó,
építő kompetenciákról hablatyol,
és közben minden értéket erodáló.

Ha ma még lépik a lábunk,
mindenütt ebszarban tapos,
s már nemcsak a kintet, a bentet is,
tapasztja, festi a bűzölgő fos.

Ma éber eszünk is elenyésztik
a promenádos cifra plázák,
ahol a festett mosolyú testek
a bővli ringy-rongyuk rázzák.

Jaj, és minden olyan már,
akár a háborúban a katonák,
aki ölni képes még elámítva,
csak az érdemli a haladást tovább.

Mert van, aki az állását
és van, aki a vagyonát félti,
s ezért a titkos féreg fogát is
küllőző napfényként dicséri.

Vagy a fejfájós felejtésért
tömi magába a pezsgős porokat,
nem akarván, hogy fájjon a világ,
és aludhasson világ-nagyokat.

Hát, ilyen ma az ember
arctalan tömeggé alázva,

legféltebb kincsét adja fel,
önmaga lesz a vásári préda.

Így nemcsak múltját hantolja
a feledékennyé sebzett jelen,
de derengő jövőjét is temeti
a tátongó homályú sírhelyeken.

Találgatás(ok)

Krudy olvasása közben

Még nem,
még nem tudom,
mit rejt a homály?
Ez az azonosíthatatlan lebegés,
semmit nem ígérő,
semmiről meggyőzni nem akaró
szégyentelen áradás,
kimondhatatlan bizsergés,
talán egy előhívatlan
játék emléke,
üvegfalán átfűzött
mosoly rebbenése,
visszhangja után
esdeklő szívdobogás.
Tán csak egy legyintéssel
szétmaszatolható káprázat,
váratlanul visszautasított kézfogás,
az elbódított gondolat vacogása,
elvetélt esélyek foszlányai a szélben,
csalódások lucskos verme,
a csoszogó lét útvonala,
szándékok roncsain
feltápáskodó remény
ősz ragyogása,
szétoldott ígeidők
elárvult kóválygása
vagy viszolygásom
a tolongás közönyében.
Ébrenlétbe alvadt álom,
szendergő vulkán...
Még nem tudom mi,
még nem.

Tar Károly

Pánik

(Regényrészlet)

II.

A következő hétvégén hazalátogatott. Pogácsás nevelőapja utolsó próbálkozásainak idejét élte, izzadva kínlódott, hogy a hiányzó fehér- és rozslisztet málléiszttel helyettesítve valamiféle eladható pogácsát készítsen.

Jenő megmarkolta a gyúrópad keményfából faragott kardjának fogantyúját, óvatosan felemelte, majd hirtelen lesújtott vele. A fakard vége a gyúrólaphoz erősített tengelyen csak le és fel mozoghatott, a pad végén kiképzett ülőkén lovagoló mester orra előtt, aki két kézzel, hol jobbról, hol balról pofozta a jókora pocak nagyságú tésztát a vágószerszám alá. A mézes tészta kemény volt, Jenő felugrott, majd egész súlyával hasmánt a fakardra dőlt. Amikor a kemény tésztaapocak kétfelé vált, újból nekirugaszkodott. Sokszor izzadásig ugrabugrált a gyúrópad felett, amíg a mester a puhára gyúrt tésztára paskolt, jelezve, hogy elég, a „brékhelésből”. Jöhet a nyújtás, amit a tenyérynyi vastag, három méter hosszú keményfa asztalon, a „táblán”, többnyire maga végzett a mester, mert a „segéd” pizsmogását ki nem állhatta, mellé érve, egyetlen jól irányzott csípőmozdulattal félrelökve, lendületből könnyedén s egyformán, ujnyi vastagra nyújtotta az olykor összeugrásra is hajlamos mézes tésztát.

A déli ebéd melegítése az ő dolga volt. Gyújtóst lökött a konyhai zománcos tűzhelybe, petróleumot öntött rá. Amíg a gyufát kereste, a hamu alatt rejtőző parázs gázzá forrósította a petróleumot. Leguggolva vetette a gyufát a tűzhelybe. Robbant a gáz, és a kicsapódó láng kíméletlenül leégette arcáról a bőrt, szemöldökét, szempilláját.

Hétfőn, az iskolaorvos vazelin-arcpakolása mögé rejtőzve, felismerhetetlen volt. Osztálytársai sem ismertek rá. Amál, az orvosi rendelőbe bejáratos osztálytársa, az a nagy darab zsidó lány, Ida barátnője sem ismerte fel. Naponta többször is kötözésre járt, hogy akaratlanul reá pillantó tanárai és társai hányhatnékját távollétével mérsékelje.

A jóságos Amál, miközben óvatosan rakta a fiú arcára és pecsenye pirosra sült nyakára a vazelint, blúzából kitüremkedő cipómelleivel simogatta. Ez állatian jól esett sebesült testének és titokzatos lelkének, amit többnyire mélyen magában hordott, és arctalan, hangtalanul beszélő, örökösen vitatkozó, durcás alaknak képzelt, olyan kistestvérnek, akit gyámolítania kell, hogy szókimondásával józan belátásra készítse, indulatait kordában tartsa

Lehet, hogy ez a szerelem? Ha ez a szerelem, akkor helyben vagyok!, gondolta.

És azután szerelemre vágyva, egyre csak a nagyobb mellű nőket kereste és bámulta őket sóvárogva. A benne élő kistestvér vihogva, egyre csak biztatta.

De a bécsi döntés után az anyaországhoz tartozó város nagy pompával épített, de a háború után készakarva elhanyagolt egykori hadtestparancsnoksági épületből alakított zord iskolában valahogyan nem fogadta, állítólagosan forró karjaiba az első, az igazi szerelem.

Évekkel később hallotta, hogy Ida egy távoli kisváros gépgyárából érdeklődött utána.

Nem ment ki a fejéből, miként történhetett meg vele, hogy amikor tehetette, még pillantásnyi ideig sem figyelt Ida mocorgó nőiességétől még kovásztalan, szűzi melleire.

Megdöbrentő, hogy a Katherina mellei mennyire hasonlítanak valakinek ruganyos bögyeire, akit valamiért el kellett felejtennem. Mostanában annyi, de annyi a jó mellű nő. Valami mégis azt súgja, hogy láttam már valahol ezeket a körtemelleket. De milyen körték, milyen dundik, milyen ruganyosak! Jó volna erről közelebről is megbizonyosodni, súgja maradék férfas ösztönöm.

Majd eljön ennek is az ideje, futott át agyamon, amikor Katherina kilép majd a fürdőből.

Jó negyedórát kellett várnom. Nyílt a fürdő ajtaja. Tátva maradt a szám. Valószínűleg olyan szerencsétlen képet vágtam, mint a sietős utazó, aki valamely vidéki állomás peronján állva, az orra előtt kifutó utolsó vonat után bámul tehetetlenül. Riadtan nézegettem Katherinát. Teljes felszerelésben állt előttem. Arca babapíros, szájszögletében apró gödröcske. És mosolyog. Angyalian, mint aki nem tehet arról, hogy él.

Zavaromban, mesterségem megszokott mozdulatával, Rolleiflex-gépem után nyúltam. De félúton meggondoltam magam. Nem akartam elriasztani azszal, hogy rögtön lencsevégre kapom. Fényképezőgépem, mint mindig, most is kezem ügyében volt. Ez nálam már olyan szakmai beidegződés, több mint fél évszázada művelem ezt a mesterséget, szemem, akár a blende, mindegyre igazodik a külső fényhez, amikor ráállok a témára. Hallani vélem a fényrekesz mámorító zümmögését, amint hirtelen összezáródik, és foglyul ejti zsákmányom. Ez az élvezet felér, mit beszélek, túltesz mindenféle nemi érintkezés örömén. Még azokon a pillanatokon is, amikor élvezetemben, oroszlánként zihálva-hörögve felordítok a csúcson: Megvagy! Most vagy igazán az enyém!

Álltam egy percig, bambán, és arra gondoltam, ez a nő azért nem olyan hülye, hogy rögtön lefeküdjön egy öregemberrel.

Katherina haja kikandikált a nyakát körülölelő nedves törülköző alól, hajtincének sugárzó fénye felajzott. Hanyagul, csapzottan lógott a derekáig. Ösztönös vágy hajtott, hogy belekontárokodjam ebbe a rendezetlenségbe.

Megszárítjuk?, kérdeztem mohón, és már léptem a fürdőszoba szekrénye felé, ahol a hajszárítót tartom.

Nem szoktam, intette le buzgóságomat Katherina, és mindent köszönve indult a kijárat felé.

Leforrázva álltam, és döbbenet néztem, amint őzikém szép szokelléssel eliramlik nebezen palástolt leszállásom előtt.

Katherina szemében pajkost villant az örök nőiesség.

Mindjárt visszajövök, suttogta vagy sóhajtott, rebegte vagy trillázta ígérését, nem tudom már.

Bezsongtam természetes nőiességétől.

Megkövülten bámultam a nyitva maradt ajtót. Jó percre tellett, amíg észbe kaptam.

Gyorsan előszedtem titkolt pálinkásüvegemet, amelyben az otthoni eperfabordóban érlelt szilvóriumot őrzöm. A megkezdetlen üveg büszkeségem konyakszínben pompázott, ha jól számolom, éppen batéves. Ebből négy esztendőt eperfabordóban, kettőt konyhai szekrényem rejtett zugában várakozott, talán éppen az ilyen nagy eseményre, amilyennek a Katherinával való esti együttlétet képzeltem.

Előkaptam két zöldbarna, körte formájú avocadót, gyorsan kettévágtam, kiszedtem szép gömbölyű, minden bizonnyal dél-afrikai titkokat rejtegető magját, és helyébe kiskanálnyi apróra vágott vöröshagymát helyeztem, rányomtam kanálnyi citromos majonézt, tetejébe bőven púpozva kaviárt raktam. Hogy ne csak a szájnak, hanem a szemnek is mutasson a csemege, tubusból édes paprikakrém pöttyöt nyomtam az antracitragyogású fekete ikrákra. A világoszöld avocado közepén virító sárga majonéz, s a belőle kikandikáló vöröshagyma aprólék színes terítőjén trónoló víza-ikra-korona, az édes paprikakrém vörös ékkövével pompázatos látványt nyújtott. Az italhoz illő ilyen költeményekkel már sikerült néhány nőt levennem a lábáról. Hogy ne tűnjön dicsekvésnek, most utólag úgy rémlik, hogy többségük amúgy is, jó adag hajlamosságot mutatott a szeretkezésre. És az is gyakran megtörtént, hogy möhön, előbb nem a feltálatlalt ínycsalatokhoz, hanem az akkoriban még kiválóan férfias tulajdonságú lényegemhez nyúltak...

Mi ez a bűz?! Ó én vén hülye! Miközben nyálamat csorgatva, élvezettel pötyögtetem naplomba szépitett emlékezőm, már megint elfelejtkeztem a konyháról.

Mindig főzőnöm kell valamit?

Ha csakugyan van idő, és mindenütt, mindenben jelen van, ha megfoghatatlan is, akkor minden valószínűség szerint kaméleonszerű.

A múlt tanít. A jövő éltet. A jelen pedig, mint valamiféle lassan ható méreg: öl.

Mit nem adott volna azért, hogy fiatalemberként, legalább egyszer, hasonló gondolatokat terelgethessen terméketlen agytekervényeiben.

Tévelygünk, szívesen bolyongunk, önfeledten téblábolunk a megtörténtek és az elkövetkezendők világában. A jelenünket gyilkoló események sűrűségében megfélekedzünk az időről úgy általában, a sajátunkról pedig kiváltképpen. Mint ha örök életre születtünk volna... Pedig tudva tudjuk, hogy az idő folyása ellen mindössze annyit tehetünk, hogy megpróbáljuk kitágítani minden pillanatunk. Merthogy kitágítható. A világegyetemhez hasonló tágulásban időnk feloldódik a végtelen körforgásban, a nagy egészben, amelynek részeként kénytelenül hisszük, hogy pont olyan porrá leszünk, amilyenből vétettünk.

Az efféle okoskodások végén hajlott arra, hogy higgyen a feltámadásban, az örök életben vagy a reinkarnációban. Benső hangja mindannyiszor kijózanította.

Add vissza az iskolapénzt, és vedd be a Cavingtont. Tudod, azt a fehér vagy csaknem fehér, kerek, lapos felületű, metszett élű, egyik oldalán felezővonallal, másik oldalán 10 mg jelzéssel ellátott tablettát. Emlékezz! Figyelj!

Igen, persze, hogy Csokonai:

Egiekkel játszó földi tünemény, istenségnek látszó *csalfa, vak remény!*

Na, most gondold végig...

Számtalanszor közel járt a megvilágosodáshoz, de folytonosan az élet apró-cseprő dolgaiba botlott, amelyek elterelték a figyelmét, az álmodozás helyett kénytelen volt az életet választani, s ez igazán kedvére való volt, mert a körülötte forgolódó nők szépek voltak, akár a füvek, tudták, hogy mikor legyenek harmatosak, és mikor kell felkínálniuk magukat, hogy a rajtuk és bennük hempergő férfiakat kedvükre csiklandozhassák.

Elképzelte, hogy ott az iskola márványos előcsarnokában, érdemeinek megfelelően, nagyobb fontosságot tulajdonít az Ida melleinek. És úgy bánik velük, mint minden szépséggel, amely a semmiből született és oda tér vissza. Ha alaposabban szemügyre veszi őket, ha csak simogató pillantásával is növelhette volna körvonalukat és felbecsülhetetlen értéküket, akkor talán közelebb juthatott volna a szerelem mindig két élőlényben serkenő és lohadó érzéséhez.

De még sokáig abban a tévhitben ringatta magát, hogy az igazi szerelmi érzés messze elkerüli a testiség különös illatokat gerjesztő világát. Merthogy az igazi szerelem valószínűleg csakis a szellem világában lüktető és mindinkább szorosabban egymásba tekeredő kettős spirál, amelyben örökké fájoan hiányzó másik énünkkel/felünkkel egyesülhetünk. Merthogy a bölcsességig élt addigi életében éppen elégszer próbálta már ama másik, a testiség élvezetes útján bekövetkezett együttlétek alkalmával létrejött egyesülés felől férkőzni a legszentebb emberi érzéshez. Be kellett látnia, hogy a megélt gyönyörök ellenére, mindannyiszor kudarcot vallott, mert a belőle kéjjel távozó magok helyén, az ernyedtség percei után, csupáncsak szívszorítóan elhatalmaskodó és meggondolkoztatóan kongó ürességet érzett.

Szüzességét elvesztegette.

Szerelmi csalódása miatt történt, egy tengerparti kisvárosban, amikor még katonáskodása előtt, másfél esztendőig távol került a szülői háztól.

Hirtelen felindulásból lefeküdt egy kisvendéglő kiszolgálónőjével.

Az ilyen dolgok természetesen és megmagyarázhatatlanul egyszerűen bekövetkeznek, mert ezeknek előre megírt forgatókönyve van az ember génjeiben.

A rendező... Na, igen... Ha van?! Szóval, ha fenntartás nélkül hisszük, hogy lennie kell.

Akkor is, ha hitünket másféle alapokra építjük, akkor sem jutunk a dolog végére. Pedig tök egyszerű a dolgunk: megkeressük kezdetünket és akkor már világos lesz, hogy merre találjuk a végét. Amíg ezt nem tisztázzuk, abban a hitben kell élnünk, hogy ha nem is személyünkben, de tömegünkben, mint emberiség, vagy mint naprendszer végtelenek vagyunk.

Nahát, ez se szép!?

Az iskola elvégzése után, két osztálytársával együtt, minisztériumi kihelyezéssel került a csatornaépítő vállalathoz. Jelentkeztek az igazgatóságon, ahol a káderes hümmögve forgatta fémipari technikai képzésüket bizonyító papírjaikat.

Legyenek exkavátoristák, javasolta ellentmondást nem tűrő hangon, és kiküldte őket arra a munkatelepre, ahova három villamos lépegető exkavátort vártak a Szovjetunióból.

Maguk fiatalok, tanultak és majd könnyen elbánnak ezekkel az új gépekkel, biztatta őket a káderes.

Tél volt. A városból kivezető úton délutánra hirtelen tükörré fagyott a megolvadt hó. Túljutottak a városközeli falun, amikor leküzdhetetlen akadályba ütköztek. A könnyű terepjáró tapasztalt sofőrje erősen szorította kormányt, nem mert a fékre taposni, amikor feltűnt előttük a libasor. A libák is óvatosan haladtak, ferde sorban vágta át az úton. A kocsit huppant egyet, amikor bal kereke átgázolt a sor végén haladó libán. Lassított filmhez hasonlított a jelenet. A második liba a kocsit alá került, a harmadik nyakán a jobb kerék ment át. A sofőr káromkodott.

Mi vagyunk az elsők, akik ma kijutottunk a városból, mondta büszkén a gépkocsivezető, és izzadt homlokán fennebb tolta bárányszőr kucsmáját. Nem értette, miért olyan sürgős az igazgatóságnak, hogy utasai a munkatelepre jussanak. Megszokta, hogy akár a szelíd igáslovak, teljesítse gazdáik parancsát. Arra is ráértett, hogy nem holmi tekintélyes főnököket fuvarozott, és mert egymás között valami törökös nyelven beszéltek, nem szégyeskedett, nem jópofáskodott, mint máskor, hanem figyelt.

Másfél kilométerrel odébb a kocsit megmagyarázhatatlanul lassan, az út bal oldalán árokba csúszott, és felborult. A könnyű, ponyvás tetejű terepjáró hátsó ülésén két fiú között egy nő ült, akiről mindent elárult az, hogy száján kihívóan vastagon állt a lila rúzs. A véletlennek köszönhetően ő is a három P városából való volt, munkát keresett és kapott a munkatelep kávéházában, sűrűn felkínált bájainak köszönhetően került a három fiatal technikussal egy kocsiba.

Amikor felborult a kocsit, a teltkarcsú Lina melle, a megdöbbenés véletlen akarataiból, Gágá arcára borult, Pati alteste pedig pontosan a Lina aránylag még gömbölyű hátsójára. Röhögve kászolódtak ki a kocsiból.

Jenőnk is megúsza a koccanást, amelynek rövid időre való emlékeztetőjéül, kis kakas nőtt a fején.

Közös erővel könnyedén talpára fordították a kocsit. Egy darabig az út melletti behavazott mezőn haladtak, aztán másfél órán át a pusztaságba vezető mellékúton.

Sűrű havazás indult. Tengerről fújt a szél, a hókavargásában tapogatózva, óvatosan haladtak az alig kivehető úton.

Aztán leállt a motor. A sofőr kitorászott egy darabig a motorházban, majd kirendelte az utasokat a kocsit hátuljához. Nekirugaszkodtak, tolták a második világháborút megjárt, kivénhedt terepjárót, de mindhiába. A gépkocsivezető fel-

túrte nyakán báranybőrgalléros pufajkáját és azzal, hogy segítségért megy, ott-hagyta őket az esteledő, hóviharos pusztaságban.

Jenő körbejárta a kocsit, ütemesen csapkodta a hidegtől zsibbadó két karját. Időnként, amikor bepillantott a kocsiba, látta, hogy Pati a nő bugyijában vájkál, az meg kéjes vigyorral a Gágá nadrágjának sliccén babrál. Rájuk förmedt, hogy mozogjanak, hiszen egyre fagyosabban süvített a pusztai szél. Nem kapott választ, de a kocsit ütemes mozgásából látta, hogy megfogadták a tanácsát.

Később felvette őket egy teherautó, így jutottak a munkatelepre, ahol pufajkát és bakancsot kaptak. Szállásuk az egyik, emeletes ágyakkal berendezett barakkban volt. Némi pénzt is kaptak előlegül, amiből a lovagias Pati és Gágá rögtön kifizették a „fuvart” Linának. Biztatták Jenőt, hogy megéri, de ő nem kért Linából, mert a rúzsos nőktől csömör kerülgette.

A lépegető exkavátorok érkezéséig motoros földmarkolókon gyakoroltak, de Gágának a gépkezeléshez annyi érzéke sem volt, mint amennyi a nyilvános házakba szokásos viselkedéshez kellett. Ismételten késve kapcsolt, és az üresen is súlyos merítő kupa nagy döndülésekkel csapódott a kabin mellé, a gépházra. A kiképző sűrű káromkodásaiban ismételten a nemzés kötelességét emlegette, harmadnap lezavarta a gépről az impotensnek bélyegzett Gágát.

Patinak pedig az volt a bánata, hogy ellopták a hálóból bőrspencerét.

Mindketten panaszkodtak, hogy Linával nem lehet bírni, fuvardíját duplára emelte, és előre követelte a pénzt, s hiába próbálták ócska humorukkal, műveltségüket fitogtatva, operacímekkel jobb belátásra bírni, a nő nem engedett.

Kellene egy kis *Bohémélet*, Lina. Állóhely is megteszi, ha olcsón adod!, kérte Pati.

Fausztot! A marmaládé is drágult...

Aida ravasznak tetszik lenni. Pedig, ha nem lesz *Puccini*, akkor *Verdi* lesz, Linácska!, mondta megnyerőnek gondolt széles mosolyával Gágá.

És a *Parasztbecsület* hol marad, fiúk!, méltatlankodott Lina, és harsánkodásban otthonos cigánynéktől ellesett indulatos mozdulattal lába közé mutatva, beintett nekik.

A próbahónap leteltével, alapos okokra hivatkozva, Jenő két társa búcsút mondott a munkatelepnek.

A lépegető exkavátorokról megfélelkezett a szállító. A hirtelen beköszöntő tavaszt utánozva, a káderes rügyezést támogatva intézkedett, műszaki rajzoló munkát ajánlott Jenőnek a központban. Szívesen vállalta. Barátok nélkül, Lina sürgető felajánlásait egyre nehezebben hárítva, amúgy is mehetnékje támadt.

A csatornaépítő vállalat igazgatósági irodái a tengerparti város központjában, az egykori legtekintélyesebb szálloda államosított épületében kaptak helyet. A rajzolóknak a legfelső emeleti szobák jutottak. Többnyire gépalkatrészek részletrajzát kellett pauszpapíron tussal kihúznia és sokszorosítania. Kedvére volt az aprólékos, nagy türelmet igénylő munka.

A sokszorosításhoz nagyméretű fényérzékeny ozalid papírt használtak. Megtörtént, hogy nem működött a fénycsöves megvilágító berendezés, ilyenkor felvitte a keretezett üveglapot az irodaépület lapos tetejére, ahol ebédszünetben napoztak a fiatalabb alkalmazottak. A fényérzékeny papírra rásímította a tusrajzot, a nap felé fordította a keretet, és számolt. Néhány próbálkozás után, az előhívóból egyenletesen megvilágított, kitűnően olvasható másolatokat kapott. A tervező technikus, akinek a keze alá dolgozott, azt állította, hogy ez újítás. Segített dokumentálni, és beadták a szükséges papírokat az újítási bizottságnak. Néhány hét múlva újításukat elfogadták, pénzjutalmat is kaptak.

Így ismerkedett meg az igazgatósági adminisztráció titkárnőjével, aki a papírformák rendezése miatt többször is magához hívatta, kikérdezte, kicsoda, micsoda, honnan jött, hol lakik, mit csinál szabadidejében.

Vicusnak hívták a titkárnőt, kicsi, harminchoz közeledő, formás, babaarcú nő volt. Többször is együtt ebédeltek az igazgatósági épület földszintjén berendezett kávéházban.

Vicus anyásan bánt vele.

Forró hullámokban gyötörte a pirulás, amikor Vicus közelébe jutott. De közben úgy sóvárgott utána, úgy kellett neki ez a felfokozott izgalom, mint Gágának a dohányzás, aki ha kevés volt a pénze, képes volt lemondani jegyre kiváltható 350 grammos kenyéradagjáról is, hogy napi hat cigarettából álló adagját megvásárolhassa.

Életének olyan időszaka következett, amikor nehezen megszerzett függetlenségét is feláldozta volna Vicusért. Az egyik nap, késő délután, amikor már mindenki hazament, Vicus irodájába hívta. Ültek egymással szemben az íróasztal két oldalán. Csuklott izgalomban. Pattanásai világítottak napbarnított arcán.

Vicus hivatali hangján mondta, hogy szereti.

Nem értette. Úgy rémlett, benső hangját hallja. Valami azt súgta, hogy a saját vallomását hallja. Olyan volt ez a vallomás, mint amikor a nők valamely régen áhított ruhadarabra lelnek és szólnak, hogy készek megvásárolni.

Vicus hétköznapi alakított komoly hangon érzéseiről beszélt, mert látta, hogy nyugtatnia kell a szimpatikusan félénk fiút.

Hány éves vagy?, kérdezte Vicus mosolyogva.

Nem fontos, felelte, hogy kissé húzza az időt. Húsz leszek, toldotta meg hirtelen, mert a Vicus arckifejezéséből arra következtetett, hogy a lány a határozott választ szereti.

Irataidból tudom, hogy még a tizennyolcat sem töltöttem be, mondta szigorúan Vicus.

Hát..., hápogott, és zavarában az ajkát rágtá. Vicus megsajnálta a fiút.

Hagyjuk, szólt szerelmes hangon.

Csókolózzunk inkább! Felállt az íróasztal mellől, kéjes ringatózással átlépett az íróasztal másik felére, kimért, színpadiasan mozdulattal ráomlott.

Csókolóztak.

Eleinte ügyetlenül, de ösztönüknek engedve egyre vadabbul.

Szeretlek Vicus!, ordította hangtalanul. Remegett az izgalomtól.

Nem akarom, hogy szenvedj, mondta Vicus, és elmagyarázta, hogy bizonytalan időre felfüggeszti a csókolózást, különben, még mielőtt nagyon jó történne, együttlétüknek rossz vége lesz.

Kirángatta Jenőt az irodából, kézen fogva sétáltak a *Tenger varázsa* tengerparti sétányon át, egy csendes kis utcába, ahol Vicus lakott.

És ez így ment néhány hétig.

Esténként kosárlabdázók szökellését utánozva tért vissza a vállalati közös házba, pehelysúlyának megfelelően elszállni kész pehelynek érezte magát, úgy érezte, hogy minden lépéskor annyit maradhat a levegőben, amennyit csak akar, s egy-egy rugaszkodással a házak második emeletéig is könnyűszerrel felemelkedhet. A labda, amit maga fölé képzelt, Vicus formájú volt, könnyű, selymes teher, jó volt utána nyúlkalni, újra és újra nagyokat rugaszkodni utána. Eddig álomtalan éjszakáiban is felvillant a Vicus képe, hajnalban egyre gyakrabban, a hasán és combján szétfolyó hideg nedvességre ébredt. Ágyszomszédja röhögve jegyezte meg a reggeli ágyvetéskor, hogy Jenő megint térképet rajzolt a lepedőre.

Vicus április végén, két hétre, rokonaihoz utazott. A szerelem ismeretlen érzésétől letaglózott Jenő beteg számárként kóválygott néhány napig, s csak úgy szabadult nyomott hangulatától, hogy hajnalonként félórányit szaladgált a homokos tengerparton, és néhány helyi gyerek példáját követve, bátorságát összeszedve, megmártózott a tengerben.

Rúzsosan látta viszont a lányt. Vicus sápadtságára panaszkodva indokolta a kozmetikát, és gyengélkedésére hivatkozva lemondta a vasárnap délelőttre tervezett sétájukat.

Az irodai folyosó tengerpartra néző ablaka előtt álltak. Vicus enyhén kormozott szempilláival jelezte, hogy fontos mondanivalója van.

Tudod, mondta megfontoltan, az a baj, hogy még annyira, de annyira fiatal vagy. Hidd el, nagyon tetszel. Istenem, milyen szép volna... Veled... De látod, a nővéred lehetnék, és ideje férjhez mennem. Nem tehetek mást, el kell, hogy hagyjalak. Most kell, mert ha még inkább összegabalyodunk, még inkább fájni fog. Remélem, megérted. És ne haragudj...

Magára maradt az ablak előtt.

Jelentkezhetem az árva gyerekek ingyen vacsoráján, gondolta, és hülyéskedéssel próbálta elütni fájdalmát.

(Folytatjuk)

P. Buzogány Árpád

Törökkonty

Régi, szétfeszlett álomban jössz elé,
törökkonty nyílik az apró udvaron,
és én mindegyre megálmodlak téged,
pedig azóta már nem is akarom,

erős combokkal más nők is sétálnak
előttem minden délután, addigra
már elfelejtem a tegnapiakat,
de még emlékszem szemjátékaikra,

s rajtuk azt lesem, a kacér jókedvet,
amit nem vettem észre benned,
s megálmodni azért nem sikerül,
mert ahhoz most is itt kellene lenned.

Hitvány éjszakák, unalmas nappalok
a törökkontyot kifakítják lassan,
kopott film pereg. És én arra várok,
a törökkontyról másat álmodhassam.

Ellobbanás

Elszunnyadt bennem szeretet,
kialudt minden izzás,
bolondos medret énbennem
zavaros, hűvös víz ás,

nem csillog benne napsugár,
zúgása tompa, hangos,
mert aki belenézhetne,
szívemet halkítja most.

Farkas Antal

Kanonok-sor

mint falszéli omladék foszlik a hajnali kék
csehboltozatos árkádív alatt
csend koppan
akárha tűsarkú cipőd mázára
ötvenhat oszlopfő
tíz lábasház kapuja vigyázna

deszkázott folyosóra
pereg a mész
finom lisztszerű por
tapad a ruhádra

vágyam huzatként suhan utánad
neked mennyit ér kérded — ha Ady úrnak
tíz magyar koronát
és három napi áristomot —
ez a kis séta

Rómer Ferenc Flóris kanonok
múltat túró humanistád*
leszek foglárod gyóntató kispapod
lábad előtt nyújtózó deszkapalló

ígérem (költőnek járó alanyi jog!)
s te elviharzol lányosan
utánad fordulnak a kandeláberek
az Erzsébet királynén utcahosszan

*Dutka Ákos

Elekes Ferenc

Én nem tudhatom

Amikor egyedül vagyok,
nem teríték asztalt.

Sokat tűnődöm mostanában,
ha egyedül vagyok, s várlak.

Olyankor annyi mindent
kigondolok szélről, esőről, hóról,
s ami még eszembe juttat, mert minket
fűjt, mosott, belepett, vagy jósolt
egymásnak furcsa véletlenekben...

Most hull a hó
tetőre, fára, kőre...
S mert messze vagy,
közénk is.

Mindig van valami közöttünk,
valami hullás,
valami elfelejtés.

Én nem tudhatom,
hogyan boldogul más
a szerelemmel,
de amikor egyedül vagyok,
hosszú, árva esték
csöndjében megérezem: ha túl jó az ember,
sohasem elég rossz ahhoz,
hogy nagyon szeressék.

Csak semmi pánik

Őrizzük meg nyugalunkat,
— királyi többszben biztatom magam —,
csak semmi pánik,
a világot bár nagyon meguntam,
egy kökénybokor éppen most virágzik,

a levelek közt csiga cipeli otthonát,
talán eljut estig a szomszéd házig.

Csak csodálni tudom a lassúságát,
míg elnézem, nem sietek én se,
e nagy nyugalomban reá kell jönnöm,
a sietés volt
életem legfőbb tévedése.

Csak semmi pánik,
biztatom magam: e földön
nem sürgős semmi sem,
a ráérést, mint kopott kabátot
magamra öltöm, jó így nekem,
ezután bőven lesz időm, talán még arra is,
hogy többször gondoljak reátok...

Sorsnak nevezi

Az ember jár-kél gyanútlanul,
meghall és meglát dolgokat,
megbotlik, s nem tanul.
Az ember olykor számot vet s keresztet,
ha van benne Isten,
az ember visszanéz, s lám,
ahányszor győzött, annyiszor vesztett.
Értelmét kutatja szónak, tettnek,
társakat keres, s ha befogadják,
úgy él akkor is, mint a kivetettek.
Az ember hányódik,
tegnap ott, ma itt,
az ember gyáván sorsnak nevezi
gyarlóságait.

Kis vizek fölött

Van, aki szépnek születik,
rózsás arcúnak, pufóknak,
így rendezi a Fönnvaló,
valami okból kifolyólag.

Az ilyenekből hadvezér lesz,
akkor is, ha békeidő van,
kedvét leli az Úr bennük,
ő tudja, mi okból kifolyólag.

Csúnyának születtem én,
ezt úgy mondták meg, utólag,
bele is akartak dobni patakunkba,
érthető okból kifolyólag.

Az ilyenekből nem lesz semmi,
oda se állhatnak mérvadónak,
csökkent szellemük lebeg csak,
kis vizek fölött, elfolyólag.

Jobbik nagyapám

Hogy jó ember volt,
annyi bizonyos:
hosszasan nézte mindég
az első hóhullást,
s csak akkor káromkodott,
ha érveiből kifogyott.

Félvak gebéjét
nagy utak után
végigtapogatta,
amikor a hámból kifogott.
Az időjárást újságból
sose nézte. Úgy volt,
kiállott este,
lám mit mond az újhoid.

Ha rossz volt a dohány,
azt mondta, háború lesz,
s ha én voltam rossz,
a jövődőt szidta.

Előre tudta a politikát,
s hitte: ha rajta múlna,
úgy elintézné

a világ baját,
mint kilincshez kötött
lógó fogamat.

Nevénél szava több volt.
Alá sem írt ezért
semmiféle listát.

Hogy felvette egy pártkocsi
a sáros úton egyszer,
azóta gyanúsak neki
mind a kommunisták.

Így nézett rám is
egy boros, hosszú éjjel,
míg elkísértem
a csillagok alatt.

Nagyot hallgattunk hazáig.

A kapuban szivarunk összeért.
És jólesett, hogy tudtam:
rossz embertől tüzet
még sose kért.

Fábián Lajos

Az ő álma vagyok

Legkellemesebb érzés az, amikor tudod, hogy valaki szeret téged. Te vagy az élete, mindenki más melletted csupán papírfigura, kellék, árnyék. Látásodra elpirul, hangja reszket, amikor téged szólít. Mind az apró jelekből, melyeket utadban hagy, mind a nagy tettekből, amelyeket neked címez, egy bizonyosság süt feléd: szeret. Minden mozdulatod, gesztusod, szavad, cselekedeted boldogságot gerjeszt benne. Szeretete aurájában boldogan ragyoghatsz: a tökéletes te vagy. Mindezért semmit sem kell tenned, már mindent elkövettél azzal, hogy létezel. Vér, kard, gyöngy és por kibírhatatlan pillanataiban az erő számára te vagy. Mennydörgés dübörög, villámok cikáznak körülötted, majd diadalmas szivárvány övezi homlokodat: szívverését hallod, tekintete kutat utánad, szerelmes mosolya süti arcodat. Kihagyhat eszméleted, szívdobogásod, elveszítheted önmagad is: rád gondolásában immár mindörökké és szüntelenül létezel. Az ő nappala, gyönyörű világra nyíló ablaka a te lelked; kétségbeesése éjszakája, szívbe markoló rémülete is te vagy azzal, hogy holnap talán nem leszel... Ezt az egyet nem ronthatod el életedből, légy bár erős és aljas, vagy gyáva és gyenge. Viszonzod érzelmeit, ügyet sem vetsz rá, másért lobogsz, kiégtél, meghalni szeretnél, mindegy: az ajándék számára te vagy. Tekintetének fényében ragyogsz hajnaltól hajnalig: a kiválasztott te vagy.

Éjjel álmomban ismét szeretett az egyetlen, aki önzetlenül képes volt szeretni engem, nem önmagamért, nem értékeimért vagy silányságomért, nem önmagáért és nem kettőnk egymás fölötti győzelméért. Álmomban ismét az szeretett engem, aki csak szeretni tudott, semmi mást meg nem élt. Szeretete forrásából kiemelttem piruló arcomat: megint arra ébredtem, hogy árnyék vagyok. Szeretem az éjszakát, tehetetlenül várom az álom folytatását, találkoznom kell az egyetlennel, aki tényleg tud szeretni. Szeretnék belehalni abba az álomba, amelyben ismét szeret engem az, aki csak ezért létezik. Nem akarok fölébredni az ő álmából. Nem akarom, hogy ismét nappal legyen számító szépséggel, képmutató jósággal. Közönyöddel többé nem ártatsz nekem, hiába löksz ki tekintetedből. Noli me tangere: az ő álma vagyok.

Bölöni Domokos

Gyiszudáj

Most, hogy elvitte a Matató, már nem szuszog úgy a kert sem. Az udvari kert, ott percegett a bokrok és fák között a fűben az élet és a halál is. Éppen virágzott a magnólia, mikor hirtelen elfakult a fény, lent a faluban mozgalmi dalokat recsegett a kultúrház ablakába kirakott fekete hangszóró, amiből tudni lehetett, hogy megváltozott a világ, megjött a mozgósító karaván, és a magnólia virágai önként adták oda magukat az első tolvajnak.

A sötét hangszóró fáradhatatlanul szórta a harcos nótát, amely elfödte a harangszót is, nem lehetett tudni, mikor van dél és mikor lesz este, a bogarak a fűben elbizonytalanodtak, a tücsök afféléket cripelt, hogy kürpánkúr, kürpánkúr, a vakond zavarodottan simította vissza a túrást, csak a pockok lettek vidámbabbak, elfoglalták a pincét és az illemhelyek környékét, mit sem törődve a kuvikkal, amely elveszítette érdeklődését a rágcslók iránt, olyasmiket huhogott, hogy mutátisz mutándisz, mutátisz mutándisz, a kastély bútorai megkergültek: egymást lökdösve, tolongva omlottak ki hanyatt-homlok a szalonokból, termekből, drága függönyök szálldostak a sűrű levegőben, még a konyhaedények is útra keltek, ott sorakozott a kapunál a különös sereglet, egy rokokó asztalka kedvesen raccsolva olvasta a repartíciókat, aztán a tiszafa vigyáztt vezényelt, és a forradalmi induló ritmusára szervezeten indult mindenki a házak felé, katonás fegyellemmel helyezkedtek el a szemérmesen tiltakozó földművesek szerény lakásaiban, franciaágyak, biedermeier szekrények, velencei tükrök, nádfonatú kerti székek, a naccsásúr hatalmas faragott trónja például Pükk Nödezsde egyetlen szobájába került, Csengőpatakot harsányan betöltötte a trágylé indiszkrét illata, Pükk Nödezsde belepöföfött a naccsásúr karszékebe, szót kért magától, megkapta, azt mondta, Szekrét, dekrét!, Éljen a kommunista párt!, majd hatalmasat böföntett, és bezárta a gyűlést: — Pükk, nödezsde.

A függönyök, az ágynemű, a szivárványos csillárok, aranyozott kötésű könyvek kerengve röpdöstek új szállásaikra a sápadt alkonyatban. Azon az éjszakán nem is merészkedtek elő a denevérek. A kert és a kastély teljesen kiürült hajnalra, és eltűnt a félelmetes karaván is, fülrepezető muzsikájával. Sajgott a kimerült tájban a csend.

A magnólia alatt feküdt Gyiszudáj, vérébe fagyva. Aludt. Álmodott. Azt álmodta, hogy egyedül maradva védi a kertet és a kastélyt a betolakodóktól, egymaga száll szembe a pisztolyos-csizmás murdzsászokkal, akik fegyvert csattogatva, papírt lobogtatva rontanak az udvarba. Gyiszudáj előttük terem, nagyot dobbant, mint Toldi a bikának, a gyülevész banda megtorpan; nem értik, hogyan pattant ki a dúlt patkánytúrásból ez a lógó bajszerű kelekötya paraszt

manó, aki lám, mutatóujjával parancsolja magához a Főmurdzsászt: — Gyiszudáj!

Aztán pedig szörnyű varázsszóval futamítja meg a betolakodókat: — Dusu máty!

S azok rohannak hanyatt-homlok, mintha egyszerre lőné őket az orosz meg a német.

Ezt álmodja Gyiszudáj, és dehogy sejtí, hogy meg van halva. Ha tudná, hogy meg van halva, ő csodálkozna a legjobban.

Pedig csak az volt, hogy eljött érte a Matató, sztálingsapkában, talpig puskában, főmurdzsász képében.

A kertben szeppenten perceg az élet, és a halál is. Visszatartja a lélegzetét a föld, a fű, a fák, dermednek a bogarak. A megcsúfolt szökőkút ott felejtí utolsó csöppjeit a kirojtosodott levegőben.

Az égre fagy a hajnali harmat. Későre engesztelődik Isten. Derengő fény hozza végül a mit sem sejtő vidám harangszót, a vidám harangszó hozza Tüttürüttő Pistacskát, Tüttürüttő Pistacska tereli a csordát, nagyokat csattogtat ötfonatú ostorával. Látja a borzas gazdátlanságot, és merészen átkel seregével. Rőfögő disznók csámcsognak az angolkertben. Beszélget velük a kiskondás. Nagyokat rikkant. Kedvenc rigmusa: — Kukurigó, gángó, szedjen csihánt, ángyó!

Komán János

Mikulás-napi meleg

Mekkora tüzet gyújtottál,
milyen nagy lánggal égett,
s milyen jó volt érezni
azt a melegséget!

Vajon, meddig fogom
látni a lélek lángját,
s vajon, érzed-e azt,
hogy én vagyok a kályhád?

Fülöp Kálmán

Öreg

Már parlagon barangol.
Lelkében búzaérés,
kétharmad nyári áldás,
egy cseppnyi visszatérés —
virágot venne készen,
csokorba kötné álmát,
s a visszajáró pénzen
az idő biztatását...

A Kálvárián

Tűzbóbitáit röpteti a szőke telehold,
hajamra dermednek novemberi fények,
csillaghullásban vérpiros bogyók...

Estére talán hazaérek.

Bódító melegedből nekem is jut
lélekhajók zöld vized ívében sugárzón —
csillagszirmokra fektetsz, álomba ringatsz,
s míg édesíti ajkamat az álom,

fölém tartod a korhadó keresztet,
meglátom rajta Őt, a szenvedőt,
hajnalom gyöngyét, ébredésem kútját

— ébredő csillagok fénye reszket,
glóriába vonja a mindig-fájó testet,
s beragyogja a Kálvária útját...

Szente B. Levente

Csak ne hagyj magamra

Csak ne hagyj magamra,
elesni, földre zuhanni, omlani
bele semmibe

most már ne hagyd,
hogyméremüljek
mások nyomaiba lépve,
mint amikor virradatba halnék
csöndesen, így bele

a lélek föl és le hullámzó
dombjai között,
háttal fénynek, sötétnek,
őszien-képem
rólad visszaragyog —
csak ne hagyj magamra.

Néma falban

ezer
beszédes
kő szorong
minden
néma falban

*

úgy mondják
egyik kőben
sötét démonok
másikban
fényarcú angyalok

*

magunk vagyunk
itt a malter
mi követ kővel
összefog

Csifó János

Lakatos István, a muzikológus...

(Megy a magnó vándorútra, 177. állomás)

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy az erdélyi zeneművészet legtapasztaltabb és legközismertebb muzikológusához kalauzolt a jószerencsém a vándormagnómmal együtt, természetesen a múlt szombati vendégünk, Nagy Miklós professzor, agrártudományi szakíró javaslatára, akivel kollégám és jó barátom, Nagy Miklós Kund riporter beszélgetett, éppen Lakatos István zenetörténészhez, Pista bácsihoz, az élő zenei lexikonhoz kalauzolt.

— Nagyon köszönöm Miklós barátomnak, hogy rám gondolt. Különbözik Miklós is történész, csak hogy Ő az agrártudományban, én pedig csak a muzikusokat kutatom és még abban is hasonlítunk, hogy olyan öregek vagyunk, hogy neki is meg nekem is már meg vannak számlálva az évtizedeink.

— Számomra kitüntető, hogy tréfás kedvében találtam és kavargatjuk a kávékat, közben elmondom, hogy kacifántos, kacskaringós pályafutása olvasható már a lexikonokban, hiszen valóban nyolcvankilenc évvel ezelőtt született, Nagyzorlencen, középiskoláit — az akkoriban még magyar többségű — Balázsfalván kezdte és a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte el.

— János fiam, 1913-ban az Osztrák-Magyar monarchiában, aztán Budapesten oklevelet szereztem a Műegyetem építészeti karán. Ott sem kottát tanultam, ezért az igazi Bolyai Tudományegyetemen ledoktoráltam művészettörténetből, hozzácsaptam az etnográfiát és az irodalomtörténetet. Ez már a Groza kormány idején volt, annak a Grozának, akinek a lánya, Bisztrai Mari a híres kolozsvári színésznőnk. Annak már három évtizede, öcsém...

— Pista bátyám, tudomásom szerint akkor adta fejét a zenevilágának, mert magánúton hegedülni tanult, csak hogy Koncz János a Budapesti Zeneakadémián kézbe vette Pista bácsit, annyira, hogy itthon már a kolozsvári Zeneakadémián hegedűt tanított, de közben megtalálta szíve vágyát Seprődi Jánosnál, a zenetörténeti kutatást.

— Mellesleg ellentmondásos pályán csatangoltam, mert ugye a kolozsvári mérnöki hivatalban útmérnöknek, illetve főmérnöknek tituláltak, de még ott volt Miklós barátom pályája ugyanis, amilyen szeszélyesen habzsoltam az életet, a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolán sem a kottával foglalkoztam, hanem a földet, telkeket mértem és csak azután evett a fene a zenekutatás iránt. Már 49-ben a Gheorghe Dima Zeneművészetin zenetörténetre okosítottam a diákjaimat.

— Miközben az erdélyi magyar, román és szász zenekultúrát kutatta, vonósnégyest alakított, amiről a korabeli sajtó nagyon szépen regélt. Rengeteg fellépésük volt, bejárták Budapestről, Fiumén keresztül Belgrádot, Bukarestet, Nagyváradot beturnézták Pista bácsiék.

— Sőt, még ha jól emlékszem, Marosvásárhelyen is jártunk, ott, ahol jóval előttünk, még Bernádi idejében, Metz Albert megalapította Vásárhely első vonósnégyesét, de hát ő már 1925-ben itt hagyott minket. De a Metz családban tovább élt a muzsika... Visszatérve a vonósnégyesünkre, engedd meg, hogy elmeséljek egy történetet, Bartók Béla 1922-ben eljátszotta az operában néhány zongoraművét. Telt ház volt és egyszer csak egy öreg zenetanár, aki akkor volt olyan öreg, mint én most, felállt és hangosan odakiáltotta Bartóknak, aki hajlongva köszönte a tapsot, „Hogy lehet ilyet játszani, ez nem zene, ez verekedés”. Közben nagy sikere volt. Akkor mi fiatalok, akik imádtuk Bartókot és már megalakítottuk a kvartettet, éppen a koncert hatására mi fiatalok műsorunkra tűztük Bartók II. vonósnégyesét, hadd lássuk, milyen az a zenemű, ami roppant tetszett nekünk, hiszen mindent imádtunk, ami újdonság volt. Kíváncsiak voltunk, hogy mit is csinált Bartók? Ha nem is sikerül, de próbáljuk meg. A próbákat a Rákóczi út 8 szám alatti ház emeletén, egyik barátunknál tartottuk. Mi egyre csak próbáltuk, de a jóságos jó Istennek sem értettük, már vagy huszadszor kezdtük újra és újra. Az utolsó oldal címe az volt, hogy lento. Sehogy sem értettük, mit is akar itt Bartók. Tudtuk, hogy ha kinyomtatták, akkor abban nem lehet hiba, csak mi nem értjük. Elhatároztuk, hogy minden próba után ezt a lentót még egyszer elismételjük, ismételtettük mindaddig, hátha egyszer megértjük, hogy abban mit is akar mondani Bartók. Mikor az ismétlésekre került a sor, a földszintről valaki egy partvissal mindig felkopott. Egyszer egy jól fésült kopasz úr beállított és dühösen megfenyegetett, hogy feljelent bennünket a rendőrségen, mert összevissza játszunk minden hülyeséget, csak azért, hogy ne hagyjuk őt pihenni. Azután vagy három hétig próbáltunk, egyszer a gordonkás megszólal, hát a lentót nem játsszuk el? Mondom, eljátszhatjuk, de mit szólnak lentről. No aztán csak megértettük, hogy mi is van abban a II. vonósnégyesben. Be is mutatuk, az volt Kolozsváron az első Bartók vonósnégyes előadásunk. Óriási sikere volt, főleg a fiatalok dobogtattak hosszasan... Amikor megszoktuk ezt a hangzás-technikát, az akkori moderneket is bemutattuk, Max Wegert, Honeggert, sőt még Schönberget is játsztunk. Ma ha összeütnek két fakanalat, akkor arra már azt mondják, hogy vonósnégyes... Mi öregek sokszor nem értjük a mai moderneket, de nagyon helyesen teszik, ha a klasszikusok mellett egy-egy modernet is eljátszanak, mert csak úgy lehet megérteni, ha minél többször hallja az a koncertre járó jámbor lélek. Az egészen modern, zörejes, glisszandós csikorgásokat jobb olvasni, mint hallgatni, szoktam mondogatni, amiért a diákjaimtól bizony megkapom a magamét. Odajutunk, hogy lesz olyan kompozíció, hogy az csak a zenészeknek fog szólni és elfelejtjük, hogy van egy zenekedvelő társadalom is. Pedig nem vagyok egy begombolkozott pasas, én az életvidámságra szavazok, szeretek

marháskodni. Élvezem az életet. Szeretem a viccet az életben és a muzsikában is. Pedig, ahogy már mondtam, nekem már meg vannak számlálva az évtizedeim... Tegnap este bekapcsoltam a rádiót és egy Dorel Popa nevű klarinétos vagy 15 percig fújta, minden kíséret nélkül a számokat, a végén hatalmas ovációval és tapssal nyugtázták az előadóművészt. Se dallam, se ritmus. Mi öregek már szeretnénk, ha lenne abban a darabban egy kis melódia, ritmus, vagy lento. A mai fiatalok talán azért tüntetik ki az előadót tapssal, hogy nehogy azt higgyék róluk, hogy nem értik az a fajta a muzsikát. Már többször megkérdezték, hogy Pista bácsi, maga ötven, hatvan éve jár a koncertre, és ami nem tetszik, azt mindig hangosan kimondja és hozzáteszi, hogy nem érti a muzsikát. Én már ilyen szokimondó vagyok... A zenét meg kellene értenie mindenki...

— Gondolom, ha most témaváltásként megkérdezném, hogy milyen tárgyi emlékeket őriz, akkor új tekercset kellene tegyek a magnómra.

— Bevallom becsületesen, hogy megvásároltam, megszereztem minden régi anyagot, ami a kolozsvári zenei élethez kapcsolódott és arra igyekeztem, hogy azt megosszam embertársaimmal és könyv formájában a kezükbe adjam a dokumentumaimat. Legyen rálátásunk, hogy miből és hogyan alakult ki az erdélyi zenevilág? Főleg Kolozsvár zenei élete. Ma Kolozsvár Bukarest után az első nagy zenei múlttal és jelenléttel rendelkező város. Ezen nem is csodálkozhatunk, mert két operája, zenei elemi iskola, zenelíceum, Zeneművészeti Főiskolája, Koreográfiai intézete van, filharmonikusaink vannak, kórusok, könnyűzenekarok, nem beszélve a népzene-szokról és ami legfontosabb, hogy van ennek a városnak egy hatalmas zeneértő közönsége. Nekik írtam a könyveimet, az 1977-ben megjelent *A kolozsvári magyar zenés színpad* címűt, vagy *A Kodály művészetének útja Erdélyben*, vagy az *Erkel Ferenc élete és munkássága*, vagy amit 1939-ben adtam ki, *A muzsikás Ruzitskák Erdélyben* címmel. 1941-ben jelent meg a *Brassai Sámuel és a muzsika* című kötetem. Róla tudni kell, hogy ő volt az utolsó erdélyi polihisztor.

1943-ban megírtam *Liszt Ferenc Erdélyben*, rá egy évre megírtam a *Liszt Ferenc Kolozsváron* című munkáimat.

— És ne feledjük ki a felsorolásból az anekdotagyűjteményét, aminek azt címet adta, hogy *Az én humoróidjaim*. De nem feledhetjük el, 1977-ben megírta a *Kolozsvári Házi Zeneikör*, vagy a *Kolozsvári Zenetáraság* című tanulmányait. Érdekesnek találtam a kolozsvári zenés színpad teljes kronologikus leírását, amelyben az 1804/1805-ös évadban marosvásárhelyi kapcsolatokra is fény derül.

— Abban az évadban Seltzer karmestersége idején új színpadi műforma került színpadra, a balett, ánglus balett volt egy levonásban. Ezt írták a színlapon. Tengeren való tavaszi sétálás, vagy szélvész. Ezeket Reinwart Károly szerezte és rendezte. Nagyon megkedvelte a közönség és ezzel Marosvásárhelyre is ellátogattak. Aztán váratlanul Reinwart Károlynak és balettkarának felmondtak. De függetlenítették magukat. 1806. július 22-én bemutatta a balettkar az *Egy cigány vagy az ördög és nagyanyja* című jellem balettet. Az előadás azonban botrányba fulladt, mert a főúrból és polgárokból álló közönség megbotránkozott azon, hogy a cselek-

mény szerint, két úri kisasszony beleszeret két cigánylegénybe. Olyan megbocsáthatatlan bűnnek számított akkoriban, hogy a hatóság betiltotta az előadást, Reinwartot 24 órára kenyérre és vízre börtönbe zárták, a társulatot pedig kitiltották Kolozsvárról. Ez csak egy apró epizód. De rengeteg mozaikból áll össze a kolozsvári zenei világ. Szerencsére a főiskolán nagyon sok olyan fiatal tanulja a zenekutatást, a zenetörténetet, hogyha behunyjuk a szemünket, minden menni fog magától. Tudja, kaptam a várostól egy harmadosztályú sírhelyet, mert mérnök koromban én rendeztem és méreteztem a felső temetőben, egyre kisebbekre a sírokat, mert úgy szólt a parancs. Behívatott a polgármester, megkínál cigarettával. Na, mondom magamban, itt nagy baj nincs. Erre megkérdi tőlem, igaz, hogy nem akarja elfogadni a harmadosztályú sírhelyet? Mondom, igaz, mert tudja, olyan kicsik azok a sírhelyek, hogy abban csak ülni lehet. Hát nem ültem én eleget itt a hivatalban negyven évig?

— A kissé morbid vicc után hadd kérdezzem meg, baráti körben hogy nevezik Pista bácsit?

— Ja, hát hogy a kolozsvári zenei életnek itt én vagyok a Honthy Hannája.

— Itt látok egy Aba-Novák rajzot, mi a története?

— Rég volt, egyszer egy katona bekopogott, beengedem. Kérem, kihez van szerencsém? Mondja, hogy Aba-Novák Vilmos. Itt ebben a szobában. Nem értettem, újból rákérdeztem, s megint mondja: Aba Novák. Hitetlenkedve néztem a bakaruhást. Azt mondja, adjon egy papírt. Adtam, elővette a plajbászát, s lerajzolta önarcképét és aláírta. Akkor jöttem rá, hogy igazat beszélt. Ő különben a bokálygyűjteményemet akarta megnézni. Most is itt tartom a bokályaim mellett.

— Köszönöm a kedvességét és tartsa meg a munkakedvét a jó humora mellett és arra kérném, nevezze meg a sorozatunk következő alanyát.

— Nagyon jó barátom a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola dékánja, Szabó Lajos, író, az ő felesége Imberi Melinda tanárnő, szeretném, ha a következő szombaton Ő mesélne magukról. Hiszen kolozsváriak voltak valamikor.

— Köszönöm az interjút és kérnék néhány sort a sorozatunk emlékfüzetébe.

— Szíves örömet, ha ki tudjátok olvasni a macskakaparásomat. *„Nagyon örvendek, hogy találkozhattam a vásárhelyi rádió munkatársával, Csifó Jánossal és remélem, hogy mielőtt elvonulnék a házsongárdi temetőben levő III. osztályú síromba, még találkozni fogok vele. Addig is szeretettel köszöntöm összes vásárhelyi barátaimat, egykori tanítványaimat. Lakatos Pista bácsi.*

Kolozsvár, 1978. december 11.

Ráduly János

Népi imák

SEPRŐDI JÓZSEF NÉPI IMÁI

Seprődi József 1926. szeptember 3-án született a Maros megyei Kibédén, tehát 86. életévét tapodja. Földműves családból származik, szülei négy holdnyi birtokon gazdálkodtak. Iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, hét osztályt járt: akkoriban, az 1930-as években heti két órát biztosítottak az anyanyelvi oktatásra.

Fölcseperedve földműveléssel foglalkozott, aztán gyári munkás, postai kézbesítő, majd a helyi kőtörő vállalat éjjeliőre lett. Jelenleg nyugdíjas.

Unokaöccsi minőségben méltán büszke a falu nagy szülöttére, Seprődi Jánosra (1874–1923), aki — Bartók és Kodály közvetlen elődjeként — maradandó zenetudományos munkát végzett az 1900-as évek elején.

József bátyánk neve az általam közzétett népköltészeti gyűjteményekben először *Az álomfejtő fiú* (Kolozsvár, 1985) című, népmeséket tartalmazó kötetemben bukkan fel: ő a *Mese a jussát követelő fiúról* „történet” adatközlője. Ettől kezdve alig akad olyan forrásértékű néprajzi-népköltészeti gyűjteményem, amelyben ne szerepelne. A *Mikor a szolgának telik esztendeje* (Bukarest, 1987) című könyv bevezetőjében ezt írtam: „Van olyan vallomásanyag, amelyben valósággal sorjáznak a zárt szerkezetű, kerekded igaz történetek. Hivatkozhatunk itt elsősorban Seprődi József szövegére (...) úgy »számolt be« szolgaéveiről, hogy a gyűjtőnek alig maradt kérdeznivalója.” Vallomásaiba két ritka szolgadalt és egy frappáns, szolgák által „éltetett” óesztendei búcsút is beépített.

Adatközlőnk a rövid népmesékből, népi tréfákból, népmondákból összeállított kiadványaimban több mint kétszáz epikummal szerepel. És fajsúlyosan van jelen az Erdélyi Gondolat Könyvkiadó gondozásában megjelent *Hozzád fohászkodom imában*. Kibédi ráolvasások, népi imák, legendaballadák (Székelyudvarhely, 2009) című könyvemben is. Íme:

„... 17 imával, kántáló- és legendaénekekkel járult hozzá gyűjteményünk végleges »kialakulásához«. Ő más alkat: az úgynevezett alkotó típusú adatközlők közül való, az imarögtönzés kiváló mestere (...) Jóska bátyánk ugyanakkor buzgó református, az általa elmondott szövegek java része a református imák mintaképei.”

Jelen közleményünkben tizenhárom újabb imaszövegét tesszük közkinccsé, ezeket a már említett kibédi gyűjteményünk lezárása után rögzítettük. Így adatközlőnk összes imáinak a száma harmincra gyarapodott.

Anyagunkat ugyanúgy rendeztük el, mint a megjelent könyvben: sorszám, cím, alatta zárójelben az ima funkciójára utaló megállapítás. Ezt a teljes szöveg követi, alatta a lejegyzés időpontja. Mindezeket — idézőjelbe téve — az adatközlő vallomása követi, majd a gyűjtő magyarázó jegyzetei következnek.

1.

Ha beáll a sötétség
(Esti ima)

Én Istenem,
Téged kérlek,
Ha beáll a sötétség,
Te maradj velem.
Adj csendes álmot,
Nyugodalmat,
Őrizd meg ellenségtől.
A te virágzó angyalaid
Megvédnek tűztől,
Víztől,
Rossz embertől.
Segítsd meg, jó Atyám,
Az én családomat,
Minden hozzám tartozómat,
Az egész községünket,
Mert a te akaratodból
Gazdag lesz Kibéd örökké.
Tiéd a hála,
Istenem,
Jövel el Úr Jézus, ámmen.

(2010. február 8.)

„Valamelyik nap a kezembe került az imás könyved, s elolvastam az esti imát. Az jutott eszembe, hogy édesapám másként is szokta mondogatni. Mert én a legtöbbet tőle tanultam, a családukban a legtöbbet ő imádkozott. Azt mondta nekem:

— Édes fiam, Szentlélek nélkül nem ér semmit az élet. Annyit ér csak, mint egy motor benzin nélkül, mint a villanykörte áram nélkül. Úgy, hogy az első dolog: mindenben legyen benne az Isten. A második dolog: mindenben legyen Jézus. A harmadik dolog: mindenben legyen apukám és anyukám. Nekünk a családban három leány volt, aztán adott egy Józsefet is az Isten, de kicsi korában meghalt. Akkor azt mondta édesanyám:

— Hátha éppen a harmadik lesz az Isten igaza!

Na, a leányok s a fiú után én lettem a harmadik, megszülettem én. A József nevet kaptam én is. Belőlem istenhívőt neveltek a családban. Én minden bajban az Istenhez fordulok, imádkozom.”

Nos, Seprődi József vallomása a felfokozott vallásosság szép megörökítése. Magam hirtelen II. Rákóczi Ferencre, Erdély fejedelmére gondoltam, aki — mi-
közben a *Vallomásokat* írta — folyton Isten segítségét kérte. Íme:

„De fájlalom, Istenem, hogy nem emlékszem, vajon szerettelek-e, ámbár tudom, hogy naponként imádkoztam, reggel és este. Egyedül te tudod tehát, hogy milyen voltam. Örvendek, ha volt bennem valami tenéked kedves, és fáj, ha valamiben veled ellenkeztem, vagy ellenedre tettem.” (In: II. Rákóczi Ferenc: *Fejezetek a vallomásokból*. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította Benkő Samu. Fordította Domján Elek. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 30. old.)

A már emlegetett imás könyvem bevezetőjében utaltam a vallásos „telítettségre”, több vallomásrészletet is közöltem a hitbéli „föltárulkozásról”, köztük adatközlőnk megfogalmazását is idéztük. Itt csak egy mondat: „Mikor szántottak, vetettek, fát ültettek, kapáltak, mindenre összefogták a kezeket, és úgy kérték a jó Istent, hogy segítsen” (23. old.).

2.

Megláthattam a Holdat (Esti ima)

Édes drága jó Istenem,
Legyen áldott szent neved,
Hogy megláthattam
A Holdat.
Te teremtetted,
Hogy éjjel világítson,
S a millió csillag is
Világítson éjjel,
Enyhítsék az éjszaka
Sötétségét.
Ezért hálás lehet
Minden ember
A te nagy művedért.
Köszönet érte
Mennyei jó atyám, ámmen.

(2010. február 10.)

„Eszembe jutott, hogy édesapám annak idején az egyik esti imában a Holdat is emlegette. Ilyenformán mondta el, ahogy én most eléadtam. A Hold tényleg enyhíti az éjszakai sötétséget, nélküle vaksötétek lennének az éjszakák.”

A hold (Hold) sötétséget elűző szerepét már az ókori Mezopotámiában felismerték. Íme kis részlet a *Dicsérő ének Színhez, könnyörgéssel* című himnuszából (Szin a Holdisten):

„Dicsőség néked, Szin!
Bolyongó fáklyafény a magas égen,
dicsőség néked!
Szin, havonként újra-felfénylő,
ég és föld világosítója,
dicsőség néked!
Világosságot gyűjtasz
a sötétben vaksi, gyöngye szemű emberfiának,
vándorló feketefejük
éjszakai útjára hinted sugárod,
dicsőség néked!...”

In: *Gilgames*. Agyagtáblák üzenete. Ékírásos akkád versek. Fordította Rákos Sándor. Válogatta és a jegyzeteket írta Komoróczi Géza. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1986. 165. old.

Itt tanúi vagyunk annak, hogy a himnuszköltészet és a népi imák egyes motívumai — évezredek is átívelve — összejátszottak/játszanak, pompásan egymásra találnak.

Nem érdektelen — talán — az általunk már bemutatott, Holdhoz kapcsolódó látomást is újraköznünk. A prózaszöveget a 86 éves kibédi Mátyus Mihályné Orbán Erzsébet mondta el, beépült az *Őseink turulmadara*. Székely népmondák a Kis-Küküllő mentéről. V. (Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely 2010) című kötetünkbe. A 27. oldalon olvasható:

Az Úr Jézus a holdban

Mondjam el, hogy mikor a kollektívek (kollektív gazdaságok) számolódtak fel, én ezt tudtam előre. Égi jelből tudtam. Ha hiszi, ha nem, ez volt: Minya, a férjem, le volt feküve, aludt. Én kiléptem az udvarra, felnéztem az égre. A Hold nagy volt, még most is előttem van a képe. S a Holdban megjelent az Úr Jézus, korona volt a fején. A két keze össze volt téve, imádkozott. Elgondoltam:

— Drága Jézusom, mi következik most?

Reggel mondtam Minyának, hogy mit láttam.

— Valami változás lesz — mondta Minya.

Hát be is következett a kollektívek megszűnése.

3.

Ép elmével imádhassalak
(Reggeli ima)

Drága jó Atyám,
Nagyon szépen köszönöm,
Hogy az éjszaka sötétségében
Vigyáztál rám,
Megőriztél,
Hogy ép elmével imádhassalak
Tégedet.
Mert ha nem Istené,
Akkor az ördögé az ember.
Segíts meg,
Istenem,
Hogy a mai napon is
Hálás szívvel lehessenek irántad,
Mert csak te tudsz rajtam
Segíteni.
Adj erőt a munkához,
A napi feladatok elvégzéséhez.
Segíts rajtunk,
Istenem, ámmen.

(2010. február 10.)

„Én minden reggel imádkozom. Megköszönöm az Istennek, hogy átsegített a sötét éjen. Így kezdem a napot.”

Seprődi József imája több mint meglepetés, ugyanis magunk a már említett imás könyvünkben úgy fogalmaztunk, hogy az esti imákhoz viszonyítva a reggeli imák száma jóval kevesebb. Talán a gyűjtés „megsokszorozásával” javítani lehet ezen az állapoton.

4.

Légy velünk a mai napon is
(Reggeli ima)

Hatalmas Isten,
Légy velünk a mai napon is,
Ha betegség,
Ha szerencsétlenség,
Akármilyen próba jönne,
Istentől ne térjünk el se jobbra,

Se balra,
 Bízunk benne,
 Mert ő teremtette az eget
 S a földet,
 S az övé minden hatalom.
 Segíts meg
 A mai napon is, ámmen.

(2012. március 10.)

„Deák Tamás bátyámmal az orosz bejövétel (1944) után állandóan tartottuk a kapcsolatot. Ő segített ki minden bajból. Tamás bátyám nagyon bízott az Istenben. Ő mondta:

— Mikor jön fel reggel a Nap, mindenki nézzon kelet felé, és mondja az imát.

Tudom, hogy nagyapám, nagyanyám, a szüleim is letérdepeltek a földre, s úgy imádkoztak.”

Mostani imás összeállításunkat 2012. március 10-én bemutattuk az adatközlőnek, tehát véglegesíteni akartuk az anyagot. Munka közben mondta el Seprődi József az új imát, ekkor hangzott el a 7. *Segélj meg a bolnapi napon* című is (lásd ott).

5.

Áldd meg, Nap, a munkámat **(Ima a felkelő Naphoz)**

Szerető mennyei édes Atyám,
 Édes Jézusom!
 A jó Istennek legyen áldott
 Szent neve,
 Hogy felvirrasztott a mai nap
 Reggelére,
 És megláthattam
 A szép felkelő Napot.
 A felkelt Nap alatt
 Sok minden megtörténhetik.
 Nap,
 A te kezedben van az életem,
 A sorsom,
 A jelenem,
 A jövőm.
 Te áldd meg, Nap, a munkámat,
 Nálad nélkül még percig
 Sem élhetek.

A te napsugaraid növelik
A füvet,
A fákat,
A búzát,
A törökbúzát,
Minden terményt.
A te napsugaraid éltetik
Az állatvilágot.
Drága Nap, adjad, hogy ne csak én,
Hanem a házam népe is
Higgyen benned,
Bízzon benned.
Nélküled minden lélek elpusztulna.
Adj a mai napra lelki erőt,
Testi erőt,
Szent lelket,
Mert akkor tied lesz a hála,
Dicséret,
Dicsőség, ámmen.

(2010. március 8.)

„Ezt az imát is édesapám mondogatta reggel. Elsorolta benne, mennyi mindent köszön az emberiség a Napnak. Mert Nap nélkül minden elpusztulna, ember, állat, az egész természet. A felkelt Nap alatt támad fel az élet.

(Jóska bátyám, ki teremtette a Napot?)

A Napot, a Holdat, a földet a hatalmas Isten teremtette, a mennyei édes Atyánk. Az örökkévaló Isten.”

Seprődi József imaszövegében kettős képzet figyelhető meg. Egyrészt köszönet, áldásmondás a „mennyei édes Atyának,” az „édes Jézusnak”, hogy elhozta az új reggelt, s a reggellel együtt elhozta „a szép felkelő Napot.” Másodrenden pedig — ezúttal a Naphoz fordulva —, áldáskérés a munkára, könyörgés, hogy a Nap adjon „a mai napra lelki erőt, / Testi erőt, / Szent lelket.” Tehát a Nap is Istenként él az emberi emlékezetben. Joggal állíthatjuk, hogy itt — minden bizonnyal — az ősi napimádás maradékaival szembesülünk.

A több istent imádó ókori népek a Napot himnuszok egész sorában dicsőítették. A már emlegetett *Gilgames* könyvben olvasható *Himnusz a Naphoz* című akkád szöveg, amelynek érdemes idéznünk az indító sorait (145. old.):

Mi Urunk, aki eloszlatod a sötétséget
és megvilágosítod az ember arcát,
kegyelmes isten vagy te:

főlegyenésíted a meghajoltat,
véded a gyöngét —
a föld fiai mindenütt a te fénylő orcára tekintenek!...

Imás könyvünkben, 79. imaként, két szövegváltozatot közöltünk, amellyel a vaknapot gyógyították (vaknap = akinek „a fejibe nyugszik le a Nap”. Íme a gyógyítás módja: „Reggel, mielőtt a Nap felkelne, merít a kútból vizet, s beletölti (beletölti) egy tálba. A beteg úgy hajol le, amerünnön a Nap fel kell jöjjön. S a két kezével fonákul veszi a tálból a vizet. Azt mondja:

Vaknap,
Bújj ki a fejből,
Mer jó fel az áldott Nap,
És ne kapjon benne!
Eztet kilencszer kell elmondani.
S el kell mondani az Üdvözlégy Máriát.”

A Napba nézés, a Napnézések, a napkelte-nézés szokásának gazdag tárháza található meg Daczó Árpád (P. Lukács OFM): *Csíksomlyó ragyogása* című könyvében, amely a Pallas-Akadémia Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2010-ben Csíkszeredában. A szerző így összegezett a 64. oldalon:

„...népünknek valami ősi öröksége volt a napba nézés, amiből még napjainkban is kiolvasható a divinitás, vagyis az istenség előtti hódolat.

Miért néztek ők a napot? Mert benne, általa és vele az Istenével találkozott. Mert az ember találkozni akar Istenével. A kereszténységben az Egy Igaz Istennel.”

Muszáj idéznünk Józsa András: *Az ősmagyar vallás emlékei a Székelyföldön* (2011) című könyvéből is, amelyben a szerző frappánsan, világosan foglalta össze az ókori népek Nap- és Holdimádatát: „A kereszténység előtti évezredekben élt népek egymásra ható, egymástól átöröklött hiedelemvilágában mindig kiemelt szerepe volt a Nap és a Hold istenként való tiszteletének.

A sumér panteon 3600 istenséget tartalmazott. A természet minden elemének, emberi foglalkozásnak, tulajdonságnak, szerszámnak, helységnek stb. megvolt a maga istene. Az istenek hatalmas seregéből a már említett főisteneken kívül kiemelt tisztelet járt Utunak, a Nap, és Nannának, a Hold istenének is” (13-14. old.).

6.

Légy áldott, te Nap (Ima a Naphoz)

Gyermek voltam még,
Nagyanyám,
Nagyapám reggel

Szembefordultak a Nappal,
 S imádkoztak.
 Édes jó Istenem,
 Legyen áldott szent neved,
 Hogy nem hagytál sötétségben,
 Felhoztad a drága Napvilágot.
 Drága jó Istenem,
 Őrizz meg a mai napon
 Égiháborútól,
 Tűztől,
 Veszedelemtől,
 Mindenféle szerencsétlenségtől.
 A Napnak köszönjük,
 Hogy van gabona,
 Vannak állataink,
 Vannak viruló erdőink,
 Mezőink,
 Ligeteink.
 Légy áldott,
 Te Nap,
 Ezt kívánom teljes szívemből, ámmen.

(2011. február 25.)

„(Jóska bátyám, te esztendeje-forma elmondtad nekem az *Áldd meg, Nap, a munkámat* című imát. El tudnád-e még egyszer mondani?)

Elmondom szívesen, a szüleimtől tanultam, édesapámtól, szinte látom most is, ahogy nagyapám, nagyanyám mentek ki az udvarra, s elfordultak kelet felé, hogy köszöntsék a felkelő Napot.”

Az új szöveg egyik legfőbb újdonsága épp a nagyapára, nagyanyára való hivatkozás. Adatközlőnk kezdő motívumként „hasznosította” az egykori emléket, odaszerveztette a tulajdonképpeni ima szüzségéhez. Az új variáns nyelvezetében stílusában is teljesen önálló megvalósítás, jó alapul szolgál a tüzetesebb filológiai összehasonlításra. Igazolja — ismételten — Seprődi József bátyánk kiváló rögtönző-képességét.

7.

Segélj meg a holnapi napon (Jóslás a Nap színéből)

A régi öregek a Nap színéből jósltak. Ha a Nap erősen sütött, égetett s nagyon fényes volt, akkor azt mondták, hogy másnap jégeső lesz.

Úgyszintén ha estefelé a Nap felhőben szállt le nyugovóra, akkor azt tartották, hogy a holnapi nap rossz nap lesz, nagyon rossz lesz. Imádkozni kellett.

Édes drága jó Istenem,
 Segélj meg a holnapi napon,
 Örözz meg a jégesőtől,
 Adj erőt, hogy kibírhassuk
 A rossz másnapot.
 Adj nekünk holnapra
 Lelki erőt,
 Szent lelket, ámmen.

(2012. március 10.)

A Nap színéből való jóslás az egész kárpát-medencei magyarság körében ismert volt. További adatokat Daczó Árpád idézett könyvében találhat az olvasó (lásd a 5. számú imánk jegyzeteit is).

8.

Áldd meg a könyörgésemet
 (Ima a kártékony vadak ellen)

Drága jó Atyám,
 Édes Istenem!
 Ültettem diófát,
 Sokat,
 Most jelenleg is van
 Vagy tizenennyolc darab.
 Nyolcvanegy éves vagyok,
 De ilyent nem értem sohasem:
 Jöttek a medvék,
 Ellepték a gyümölcsöskertet,
 Ott tanyázkodnak,
 Összetörték,
 Összerongálták a fákat.
 Jelentettem a Tanácsnak,
 Hiába, nincsen mentség.
 Drága jó Atyám,
 Segélj meg,
 Űzd el a medvéket a havasra,
 Ne a gyümölcsösben tanyázkodjanak.
 Tavaly kilenc zsák diót szedtem,

Most lett volna tizenennyolc is,
 De oda se mertem menni,
 Mert megettek volna a medvék.
 Uram, segélj,
 Őrizz meg a vadállatoktól,
 Hogy Kibéden esmég virágozzék
 A gyümölcsfa,
 Barackfa, szőlőfa.
 Áldd meg drága Jézusom,
 Édes Istenem,
 A könyörgésemet, ámmen.

(2007. december 29.)

„Belőlem az váltotta ki ezt az imát, hogy kétféle vad van: van kétlábú is, van négylábú is. A legtöbb kárt a kártékony vadak okozzák. Az egyik évben Bede völgyében lett volna vagy hatvan véka dióm, én nem tudtam odamenni, kiküldtem Dósa G. Lajost. Azt mondta, mikor hazajött:

— Jóska bácsi, a diófákat teljesen tönkretették a medvék.”

Az ima rögzítésének napján Jóska bátyám így fogadott: „Emlékszel, az utóbbi időben neked is tudtam adni a sok dióból, de az idén a semmivel maradtam.”

Tudom, láttam, olvastam az ősszel írt panaszlevelet, amely a felsőbb szerveknek szólt, de nem volt foganatja. Pedig adatközlőnk községi szinten fogalmazott. Érdekes a következő gondolatmenet: az imamondó áldást kér Istentől a könyörgésre. Ritkaszerű megoldás.

9.

Mindent összetörtek a vadak **(Ima kártékony vadak ellen)**

Drága jó Istenem,
 Hozzád könyörgünk,
 Mert Istennel nagyon szép az élet.
 A kártékony vadak mindent elpusztítanak,
 Ezt a csapást, édes Istenem,
 Csak te tudod helyrehozni.
 Régebb Kibéden
 Még az erdők köze is be volt ültetve
 Gyümölcsfákkal,
 A falu népe nem kellett
 Vándorbotot vegyen.
 Most a faluban alig van hatvan tehén.

Régebb libacsorda,
 Ménes, bihalcsorda,
 Disznócsorda volt,
 S még két olajprés is,
 Még négy malom is,
 Most koldusok vagyunk.
 Édes drága jó Istenem,
 Könyörülj rajtunk,
 Mert nincsen olyan veszteség,
 Hogy azt te
 Ki ne tudnád pótolni.
 Hallgasd meg panaszunkat, ámmen.

(2010. december 20.)

„Na, hát mennyi ideje, hogy elmondtam a vadak ellen való imát?
 (Három éve)

Na, kérlek szépen, tanár úr, most még vigasztalanabb a helyzet. A medvék mellett a vaddisznók is garázdálkodnak, nemcsak a vetéseket, de a kaszálókat, legelőket is összetúrják, használhatatlanná teszik.”

Seprődi József vallásosságának gyönyörű kifejeződése látható az indító sorokban: „Drága jó Istenem, / Hozzád könyörgünk, / Mert Istennel nagyon szép az élet.” Az ima tulajdonképpen magvát az egykori *gazdag* Kibéd megidézése alkotja, a jelen állapotát pedig így érzékelteti: „Most koldusok vagyunk.” A „szembeállítás” bizonyos fokú feszültséget kölcsönöz a soroknak, és jövőtlenséget sugároz. Itt már csak az Istenhez szóló fohász, az ima segíthet.

10.

Köszönjük jószágodat (Ima új ház építésekor)

Régebb, mikor új házat építettek, s következett a fődés, hoztak egy szép csokor virágot. Azt a virágot feltették a háznak a tetejére. Akkor voltak értelmes emberek, s mikor asztalhoz ültek, az egyik felállott, s szépen imádkozott:

A drága jó Istennek
 Legyen áldott szent neve,
 Hogy befödhattük ezt a házat,
 Tető alá hozhattuk.
 Köszönjük,
 Hogy eddig nem történt
 Senkinek semmi baja,

Senki sem sérült.
Édes jó Istenem,
Őrizd meg ezt a házat
Tűztől,
Víztől,
Égiháborútól,
Mindenféle rossztól.
S adj továbbra is erőt,
Hogy a ház egészen elkészülhessen.
Adjál békességet,
Lelki csendességet,
Szeretetet.
Kívánjuk,
Hogy ez a házaspár,
Aki építette a házat,
Hosszú életen át élvezhesse.
Őrizd meg őket betegségtől,
Szerencsétlenségtől.
Ha ebben a házban Isten lakik,
Akkor szükség sohasem lesz,
Még a halál is elkerüli.
Isten kezében van
Mindenféle lélek.
Köszönjük jószágodat,
Istenem, ámmen.

(2010. február 8.)

„Régebb is építkeztek az emberek, igaz, kisebb házakat építettek, nem palotákat. Fiatal koromban megfigyeltem, hogy az akkori öreg emberek miként imádkoztak Istenhez. Új ház földésekor, új ház felszentelésekor én is többször mondtam imát. Ezek az imák sokszor kérésre jöttek elő.”

Közölt szövegünk jó példa arra, hogy az imamondó milyen elemekből, milyen motívumokból építkezik. Jól elkülöníthetőek benne a következő részek: hála-mondás, köszönet, könyörgés (a legterjedelmesebb rész), jókívánság, könyörgés másodszor, köszönet befejezéskor. Ezeknek az „elemeknek” az összekapcsolása valójában — mai szóhasználattal — társítás, amely végül is teljes értékű szöveget eredményez.

Egyes motívumok már 250-300 évvel ezelőtt keletkezett imákban is előfordulnak. Magunk itt Bethlen Kata (1700–1759) *Önéletrajzá*ra hivatkozunk: a választott részlet templomépítésről szól, íme:

„Kedveljed hát a Jézusnak véérért az én szívemnek indulatját, kedveljed annak drága voltáért ez házat, melyet én tenéked készítettem. Uram, ez a ház a te házad, ez a nép a te néped, lakozzál hát mindörökké ez házban és ezen helyben (...) Lakozzék a te dicsőséged mindörökké, ezen helyben, hogy azok is, akik még eddig tégedet meg nem esmértenek, jöjjenek bé a te híveid társaságokba (...) Mert bizony az Úr lakozik ez helyben.”

Bethlen Kata önéletírása. In: *Magyar emlékirók.* 16-18. század. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Bitskey István munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 846-847. old.

11.

Istennel örökké lehet beszélni
(Hála a szülőknek)

Szerető mennyei Atyám,
Édes Jézus!
Nekem olyan szüleim voltak,
Akik már gyermekkoromban
Azt mondták:
— Az Istennel örökké lehet
Beszélni,
Ő meghallgat tégedet.
Én már három éves koromban
Mobiloztam
A hatalmas Istennel
S a drága Jézussal.
De meg is segítettek
Egész életemben.
Már nyolcvannégy éves vagyok,
De nem cserélném el magamot
Senkivel.
Hála érte drága jó Atyám, ámmen.

(2010. február 8.)

„Én nagyon szerettem a szüleimet. Ugyi, azt mondja a Biblia is: tiszteld anyádot és apádot is, hogy hosszú életet élj ezen a földön, amit az Úr, a te Istened ad tenéked. Én a hosszú életemet annak tulajdonítom, hogy nagyon megbecsültem édesapámat is, édesanyámat is. Ők meghaltak, de az irántuk való szeretet nem halt ki belőlem ma sem. A szüleimnek azt köszönöm, hogy életet adtak nekem, vállaltak engemet. Minden szülőt áldjon meg a jó Isten, aki úgy neveli a gyermekét, hogy Istenben bízson.”

Ez az imaszöveg is Seprődi József vallásosságának szép megnyilatkozása. Egész életét abban a tudatban töltötte, hogy „Istennel örökké lehet beszélni.” A hároméves korra való utalás, az Istennel való korai „mobilozás” utal arra, hogy a szülők már akkoriban az Isten iránti szeretetre nevelték, már akkor megtanították imádkozni. A hit egész életre szóló lelki biztonságot jelentett a számára. A „mobiloztam” szó szemléletesen igazolja, hogy a modern kor szakszókincse miként vonul be az imamondók nyelvi készletébe is.

12.

**Elmentem a beteg barátomhoz
(Ima az életben maradásért)**

Elmentem a beteg barátomhoz,
Meglátogattam,
Nagyon beteg.
Letérdepeltem az ágya mellé,
S imádkoztam:
Hatalmas Isten,
Mennynek, földnek teremője,
Hűséges gondviselője,
Drága Jézusunk!
Az orvosok nem tudnak segíteni,
Légy te, Istenem, a segítője,
Légy a megmentője,
Hiszen harminc évig együtt voltunk,
Együtt dolgoztunk,
Jobban bírta magát,
Mint én.
Most ide került,
Szenved,
De van még élet benne.
Segíts rajta,
Hatalmas Isten,
Segíts rajta,
Drága Jézusunk.

(Ahogy ezt elmondtam, megszólalt a beteg, kezdett beszélni. Én imádkoztam tovább):

Hála az Úr Jézusnak,
Megjött a szava,
Segíts rajta,
Hatalmas Isten.
Én holnap is eljövök ide,

Foglalkozom véle,
Imádkozni fogok
A lelke üdvéért, ámmen.

(2011. augusztus 10.)

„Ezt az imát Kovács Lacinak mondtam el nemrég, agyvérzést kapott, súlyos beteg. Amikor Laci megesküdt a feleségével, akkor kezdtek ők is járni a gyülekezetbe. Kibédén a gyülekezet egy darabig ott volt, ahol Barabás Olgáék laktak, azután ott volt, ahol lakik most Deák Lajos. Én kereszteltem Laciéknak a keresztleányomat, ők megkeresztelték a fiamot. Komások vagyunk. Aztán utána együtt is dolgoztunk, együtt is imádkoztunk, s adja a jó Isten, hogy együtt még találkozzunk. Adjon a betegnek az Isten lelkierőt, testi erőt, legyen jobban.”

Az adatközlő által emlegetett gyülekezet az úgynevezett bibliakört, biblia-magyarázó összejövetet jelenti. A már idézett imás könyvünkben ezt írtuk: „Imák, legendaénekek közösségi terjesztésére is van kibédi adatunk. A még gyermek Seprődi József (...) a *Kiindultam Sodomából*, illetve a *Bátran menyünk Kánaán felé* című két vallásos éneket a bibliakörben tanulta. Tudni véli, hogy mindkét szöveg »szerzője« a földműveléssel foglalkozó Dósa (Poros) Lajos volt.”

Érdekességgént említjük meg, hogy Dósa (Poros) Lajos testvərbátyja volt Bartók Béla legelső népi énekesének, a már híressé vált Dósa Lidinek.

Maga a szöveg ismételten árulkodik Seprődi József kitűnő rögtönző készségéről. Míg imádkozott, a beteg pár percre „föleszmélt”, s az imamondó ezt is belefoglalta — azonnal — Istenhez szóló fohászába.

13.

Jézusban bízva ezt kiáltom (Ima Ráduly János tanár úrért)

Hatalmas Isten,
Mennynek, földnek Teremtője,
Nem tudok neked elég hálát adni,
Hogy Kibédre rendelted
Ősz Jánost,
Azután Seprődi Jánost,
Most pedig Ráduly Jánost,
Aki összeszedte a népi tudományt,
A sok mesét és balladát.
Családunk nem tudja megköszönni,
Hogy mindent megtett
Az In Memoriam Seprődi János
Emléktábláért.

Adj neki, Istenem, lelki erőt,
Áldd meg mind a két kezeddél,
Légy neki továbbra is útmutatója,
Ha én nem leszek is.
És ő bízson milliárd százalékban
Az Istenben,
Jézusban,
Mert ha Isten vele,
Akkor vajon kicsoda lesz ellene?
Rajtunk nem segít sem kelet,
Sem nyugat,
Csak egyedül a hatalmas Isten.
Ha Kibéd népe Istenhez kiált,
Isten őfelsége
Megvédi a falut bajtól,
Betegségtől,
Sátán hatalmától.
Jézusban bízva
Ezt kiáltom, ámmen.

(2011. augusztus 10.)

„Jó, hogy felvetted hangszalagra a neked s a rólad szóló imát is, maradjon meg az utókornak. Tudod jól, hogy az egész családunk tisztel téged, becsül téged.”

Elsőként az imaszöveg keletkezéstörténetét kell „elbeszélnem”. 2011. augusztus 10-én Jóska bátyám lakásán rögzítettem az *Elementem a beteg barátomhoz* című imát (lásd előző szöveget). Dolgunk végeztével indultam haza, s a házigazda kikísért a kapuig. Szokás szerint ott is beszélgettünk, s adott pillanatban adatközlőnk „elszólta” magát: „Te tanárt úr, én érted is imádkozom, s kérem az Istent, hogy legyen a segítségére.”

Nyilván, visszamentem a pincelakásba, s így került „tollhegyre”, pontosabban: hangszalagra a szöveg.

Az ima elején emlegetett három János (magamat is beleértve) sokat tett Kibéd néphagyományának a megmentéséért. Ősz János (1863–1941) főleg népmeséket gyűjtött, Seprődi János — utaltunk rá — a község népzenekeincsét tanulmányozta, magam pedig negyvennél több önálló kötetben népszerűsítettem a helység folklórkeincsét.

Az említett In Memoriam Seprődi János nem más, mint a Seprődi-ház falán levő emléktáblának a felirata. Annak idején kemény harc eredményeképpen kerülhetett a mai helyére.

Az ima többi része — motivisztikai szempontból — már ismerősebb. Más imákban is vissza-visszatérő elemekkel szembesülünk, de egybekapcsolásuk módja egyedi alkotásokat eredményez.

Volt-e, akadt-e a múltban ehhez hasonló „élethelyzet”, hogy élő személyről ima szülessen? Nagyon sok. Itt csak egyetlen példával hozakodunk elő. Jagamas János: *A szőlőhegy kincse* címmel visszaemlékező írást közölt Kodály Zoltánról (*Igaz Szó*, 1982. december). Íme a vonatkozó adalék:

„Legnagyobb sajnálatomra az 1942-43-as tanév második felében lemaradtam Kodály óráiról (...) De májusban, amikor Kodály Kolozsvárra látogatott (...) a *Háry János* előadása végeztével odaálltam a Kodályra várakozók közé (...) Két autogramot kértem. Egyiket sógorom noteszébe, másikat egy jegyszedő néni imakönyvébe, aki engem kért meg arra, hogy Kodály aláírását szerezzem meg neki, és azért szeretné, hogy ez imakönyvébe kerüljön, mert a nagy embert mindennapi imájába akarja foglalni.”

Lám, az egyszerű nép mennyire fölnézett Kodály Zoltánra!

Molnos Zoltán: Harag

Bustya Dezső

Tűnődések (III.)

(Naplójegyzetek)

3. Tűnődés irodalomról és művészetről

Feleségem a napokban (lányaim sugallatára) e-mail címet készített magának és intenzív levelezésbe fogott. János fiam valami ilyent válaszolt az első drótpostára: „Anyukám, jó dolog, ha az ember halad a korral, jobb, mintha csak a kor haladna az emberrel...”

Nos, hát igen. Haladunk a korral. Vagy hat-nyolc éve magam is úgy gondoltam, hogy soha meg nem tanulok a számítógépen dolgozni. Ime, úgy-ahogy, de megtanultam. A gépírást kb. 12 éves koromban már elsajátítottam a kolozsvári Dermata cipőgyár könyvtárában, ahol a könyvtárosnak besegítettem. Igaz, hogy ma is csak két ujjal pötyögtetek a billentyűzeten, de nekem megfelel. Nem érdekes gyorsabban írni, mint gondolkozni. Örülök is, hogy amit írok, törlés és rágépelés nélkül kijavíthatom, s amit tűrhetőnek gondolok, azt azonnal ki is nyomtathatom. Nem vagyok a műszaki haladás ellensége, miért is lennék?

Aztán vagy másfél éve megbarátkoztam az Internettel is. Először a postán keresztül kerestem ki lementendő szövegeket, és küldtem ide-oda a sajtó számára cikkeket, tanulmányokat; vagy éppen baráti leveleket. Az idén nyár elejétől gyermekeim a gyorsabban működő, bár drágább szolgáltatásra is rábeszéltek. Főképp Borika lányom, aki az előfizetést egy évre ajándékképpen biztosította. Ha nem felel meg Apjának, bármikor megszüntetheti, mondotta. Egyelőre megfelel. Naponta megnézem a levelesládámat, s használok a böngészőt is. Haladunk a korral, mi öregek is.

Olvasni meg éppen nagyon szerettem, serdülőkorom óta. De nagyon sajnálom, hogy nagyrészt olyan könyvek olvasására pocsékoltam az időmet, ami kárba veszett fáradságnak bizonyult. A kolozsvár-irisztelepi játszótársak fantáziája csak a ponyvákig ért fel; a cowboy-regények tucatjait faltuk. Mennyi szép ifjúsági regényt, elbeszélést lehetett volna azalatt megismerni! De nem volt, aki ízlésre tanítson, s nem nagyon volt válogatni se miben. A Református Kollégium könyvtárában örömmre szolgáltak Benedek Elek *Magyar mese és mondavilág* kötetei.

És voltak világirodalmi klasszikusok is. Az ún. államosítás után végbement a nagy selejtezés. Az igazán jó könyveket, mint a múlt reakciós maradványait, kidobták a könyvtárakból. Később alig volt más lehetőség, mint a szovjet irodalom szocreál alkotásait, vagy a „népi demokratikus államok” traktor- és normateljesítés-központú fércműveit olvasgatni. De voltak barátok, s voltak magán-

könyvtárak, és ezekből titkon kölcsönözni lehetett. Így aztán csak elolvashattam Durant „A gondolat hősei” című népszerű filozófiatörténetét, s ebből némi fogalmat alkothattam a bölcselekedésről. Aztán következett Németh László hatalmas műve, „A minőség forradalma”. Másra nem is igen emlékszem a Jókai-, Mikszáth-, Gárdonyi-, Móricz-regények mellett. Persze, olvastam néhány külföldi klasszikust is: Dickens, Victor Hugo, Zola, Tolsztoj munkáit; később Balzacot, Werfelt és Feuchtwangert is. Letartóztatásomig körülbelül ennyit.

A kommunizmus kínálata bizony szegényes, egysíkú, unalmas volt. Talán az ifjabb Tolsztoj *Golgota* című többkötetes műve, s egy-két, a szigorú cenzúrán átcsúszott könyv jelentette a kevés kivételt. Néhány szerző a történelemben menekült, s letűnt korok ábrázolásával igyekezett megkerülni a marxista kritika rémes labirintusait. Ekkoriban, mint fentebb írtam, inkább a másoktól kölcsönzött, régebben kiadott munkák jelentették a szellemi táplálékot.

Aztán eljött az óhajtott változás, a kommunizmus bukása. Azt gondoltunk, most mindenki előveszi az íróasztal fiókjában rejtetgetett kéziratokat, s végre újra lesz olvasni érdemes szépirodalmunk. Ahogy a rendszerváltásban csalódtunk, éppúgy csalódnunk kellett ebben a tekintetben is. Nagyon vártam az olyan művek megjelenését, amelyek leplezetlenül mutatják be a kommunizmus szörnyű hazugságait, képmutatását; a munkatáborok életét, az elüldözöttek, deportáltak, meggyilkoltak és hozzátartozóik rettenősen kegyetlen sorsát. Alig egy-két ilyen, önéletrajz jellegű munka látott napvilágot. Ceausescu diktatúrájáról talán csak az idejekorán meghalt Bálint Tibor utolsó regénye, az előbbi munkáinál gyengébben sikerült „Bábeli toronyház” beszél. Az irodalomnak, úgy tűnik, nem volt elég másfél évtized, hogy kellő megvilágításban ábrázolja a huszadik század utolsó hatvan évét.

Regények, novellák, drámai művek természetesen bőven jelentek meg 1990 óta. Íróik többnyire ugyanazok, akik a kommunizmus idején is „futottak”. Most persze, az ellenállók maszkját viselik arctalan arcukon. De ez nem nagyon sikerül. Nincs hiteles korrajz a kommunizmus időszakáról. Persze, felnőtt azóta egy új nemzedék is, azok, akik Ceausescu idejében még nem szerepeltek. Tőlük talán várhatjuk a Szolzszenyicin regényeihez valamiképpen hasonló hazai alkotások napfényre bukkanását.

Kezembe vettem néhány „felkapott” író regényét. Olvashatatlanak találtam őket. Bizonyára maradi az ízlésem. Pedig átgyúrtam magam Jókai után Eötvös József és Kemény Zsigmond munkáin is. Kissé avult stílusok ellenére, élveztem őket. De nem tudok mit kezdeni azokkal a „művekkel”, amelyek 600 lapon át bekezdés, nagybetű nélkül egyfolytában szövegelnek — s mikor a könyvet leteaszem, nem tudom, mit is olvastam. Más munkák szimbolizmusa tűnik számomra túlságosan elvontnak. Sándor fiam sok ilyent olvas; nem kétlem, hogy neki tetszik is. Még kétkötetes lexikon-regényt is kapott ajándékba, melyben a szerző ABC-rendben írja fejezeteit, mintha szócikkeket írna. Neki tetszik, én kezembe is vettem, de miután belenéztem, elolvasni nem kívántam. Ez már egy más kor-szak, más műfaj, más stílus, nekünk, öregebbeknek, semmit sem mond. Vagy pedig: én vagyok túlságosan konzervatív (esetleg kortársammal együtt?).

Verseket még kevésbbé olvasok. Maiakat szinte egyáltalán. Bizonyára szép egy ilyen verssor: „A falakon lecsorog a csend...”, de nekem ez semmit sem mond, nem mozgatja meg sem a képzeletem, sem az érzelmeimet; nem is gyönyörködtet, nem is indít semmire. Akkor hát mire jó? Verskötetet nem is vásárolok soha; ami mai szerzőktől birtokomban van, azt mind ajándékképpen kaptam. Szégyelljem bevallani, hogy nagy részüket soha el nem olvastam? Pedig olyan eset is volt, amikor például Kövesdi Kiss Ferenc megkért, hogy egyik kötetéhez írjak előszót. Megtettem. Ezt a verskötetet így kénytelen voltam elolvasni. Szabályt erősítő kivétel. Magam is verseltem valamikor. Néha, gyógyfürdőn tartózkodásom idején a magány még ma is versírásra ihlet. De ezeket kizárólag magamnak írom, a magam kedvtelésére. Eszembe sem jut az az örülség, hogy közönség elé lépjek velük.

Akkor hát mit olvasok, olvasunk? Feleségemmel együtt, a régi könyveinket. Van olyan, amit harmadszor, negyedszer olvasok, de olyan is, amit évente egyszer. Ilyen például Rostand „Cyrano de Bergerac” c. színműve, vagy Nyirő József „Néma küzdelem” című regénye. Ezek jelentik számomra a szépséget. Megrekedtem, a romantikánál? Lehet. De miért olvassak olyasmit, ami pusztán unaloműzés — ám olvasása közben mégis unatkozom? Nem tudom magam se a szerző lelkivilágába, se a szituációba beleélni. Akkor már jobb a régi munkákat újra kézbevenni, azok lekötnek, meghatnak; mindig megtisztító, megújító erővel hatnak!

Igy vagyok a színművekkel is. Régebbi színdarabok, úgy a második világháború előtti alkotások, ma is gyönyörködtetnek. De sajnálom a mai tehetséges színészeket, akik olyan szerepet kell hogy mondjanak a világot jelentő deszkákon, ami csupa obszcenitás. Vagy pusztán semmitmondás. (Hol is olvastam ezt? Fiatal ember azon töpreng, hogy milyen értelmiségi pályát válasszon. Idősebb tanácsadója ezt mondja: öcsém, legyen tanító, vagy pap. Mert ezek azt mondják, amit ők szépnek, jónak tartanak. De a színész kénytelen azt mondani, amit a szerző mondhat vele!) Nincs már színházbérletünk; olykor évadok telnek el, hogy egyetlen előadást meg nem nézünk. Bezzeg 1940 és 1944 között: milyen örömmel mentem szüleimmel a kolozsvári színház — és a kisszínház, a „színkör” előadásaira. Csodaszép színdarabok, üdítő operettek. Hol van már mindez?... Ezért nézzük olyan szívesen, sok öreg társammal együtt a Duna Televízió vasárnap kora délután közvetített magyar „nosztalgia-filmjeit” az 1930-as, ’40-es évekből. Ezek ma is meglepnek üdeségükkel, a közönségességtől mentes bájos humorukkal, emberi szép színészi alkotásokkal.

Itt van aztán a művészet is, mint tűnődéseim tárgya. Kiállításokra ritkán járok. Egy kivétel volt az utóbbi években: ifj. Ipó László arra kért, hogy édesapja, Ipó László székesfehérvári festő képműállításán mondjak megnyitó beszédet. A festőt személyesen ismertem, nála rendelttem volt meg a Teológiai Intézet megbízásából dr. Nagy András és dr. Maksay Albert professzorok arcképét. Ezeket a festő fekete-fehér arckép után csodálatra méltóan, „a megszólalásig élethűen” festette meg. Nos, az arcképgyűjtemény kiállítása alkalmával eleget tettem a felkérésnek. Ifj. Ipó Laci nagyon megelégedetten ölelt át, s beszédemet elkérte sokszorosítás és barátai közötti osztogatás végett.

Ezeket a festményeket még értettem. De a legtöbb mai képet, szobrocskát már nem tudom élvezni, megérteni sem. Nem vágyom szobám falán elhelyezni azt a festményt, amelynek fa vagy vászon anyagán túl a keretét is összemázolták. Művészet ez? Miféle művészet? És micsoda szimbolizmus az, amikor a festő odaenyvezi a vászonra levetett ingét? Persze, mindezt meg lehet magyarázni; vannak, akik ebben mesterek. Számomra mindez idegen. Ezért inkább nézegettem a régebbi festők albumait. Mostanában rákaptam, hogy az Interneten a „Képzőművészet Magyarországon”, vagy a „World Gallery of Arts” keresőiben barangoljak. A múlt alkotásai gyönyörködtetnek, meg lehet nézni, jobban teszik a szívem. Vagy a művészet dekadens korát éljük, vagy én rekedtem meg vénségemre valahol... Nem vitázom azokkal, akik ez utóbbit mondanák. Lehet, hogy igazuk van. Csak tűnődöm. Az, hogy nem tudom magam beleélni a ma irodalmába, művészetébe, bizonyára szintén arra mutat, hogy a földieken túl egyre inkább az odafennvalókat kell keresnem, amerre tartok.

2005. augusztus 27.

Pálffy Tamás Szabolcs

augustus sanctageorgiensis

sejke után atyánk szívünkben a béke
segít nekünk legyen életünkben kéve
augusztusi napnál vízről álmodunk
eszmecsere által épül holnapunk

bizalommal hittél zsoltár énekléssel
irgalmasság parancs érezzük nem kényszer
augusztusi víznél napról álmodunk
krizántém utcában terül asztalunk

nemzetközi érzés erdélyi szívben
azúrkék terítőn transzilván ízben
szilvapálinkával verset olvasunk

régimódi praktikánk receptmondó
taktikánk főtt kukoricával sóval
családközi ebéd komlóízű szóval

Marosszentgyörgy, 2012. augusztus 12.

Kozma László

TEMPLOM

Mert minden ember templom,
melyben zengve
Harangszó zúg reggel és estelente.
Harangszó, mely egészen betölti,
És belsejét sugárral előnti.
Harangszó, de nem magányos oltár,
S az ég-kupola mindent egybefog már.
Mert templom ő, és örökmécse
lebben,
És válaszfény a csillag-fellegekben.
És fénye száll, mely égi és e földi,
Parányi pont, s a végtelent betölti.

Mészely József

A szeretet olaját lenget, nem harci babért...

Gondolatok Kozma László új kötetéről

Kozma László: Erdélyi karácsony
Euron kft. kiadó, Budapest, 2010

Kozma László budapesti költő kiporoszkalásait a szellem értékkereső, érték-közvetítő és értékteremtő ösvényeire a hit megvallásának gyönyörűsége, az önzetlen szeretet és a nemzeti összetartozás gondolata hevíti. Erről győződött meg a közelmúltban — a budapesti Euron kft. kiadónál — megjelent *Erdélyi karácsony* című kötete is.

Öröm volt végigolvasni, ízlelgetni az adventi várakozás bővületében e kötetbe rostált ünnepre hangoló verseit, mesés elbeszéléseit, novelláit, a szerző beszélgetéseit jeles, fáklyavívó személyiségekkel, melyek egy erős lelkiületű embert sejtetnek, olyant, aki önmaga választja meg áhítatai tárgyát, aki meglepetéssel és ámulattal szemléli környezetét, aki nem birtokolni akar, aki buzogni biztatja a forrást és akit örömmel tölt el jóba vetett bizodalma. Kozma László nem óvakodik megismerni gyökérkereső ösvényei olykor torokszorító kilátástalanságot, bizonytalanságot villantó és lemondásokba is keseredő világát, már csak azért is, hogy jobban megtanulja feltétel nélkül megszeretni azt. Szenvedélyesen tudja érzékelteni, hogy csak az önzetlen szeretet erősítheti a gyengét, az elesettet ebben a gyűlölet gyötörte szorongásos világban. Az képes csak maradandó nyomot hagyni bennünk, az képes csak átlendíteni sorozatos kudarcainkon és derűt simogatni az arcunkra. A szeretet nem harci babért, hanem olaját lenget. Eloltja az emberi vak tüzeket, az önmagunkra tekintő öncélú gőgöt. Az örök élet reményével delejez, fénylőbbel minden földi kincsnél. Az apróságot is képes kinccsé változtatnia.

A felsorolt gondolatokkal átszőtt alkotások a karácsonyi ünnepkört nemzeti történelmünk horizontjában szemlélve és emberi sorsok tükrében ábrázolják. Kozma László kötetét az adventi várakozás szeretet-fényei világítják be, nem hallgatva el a családok, a nemzet sorsát sebző és veszteségeket okozó golyóták

fájdalmas jajszavait sem. Az írások megidéznek a nyugalmat, békességet sugárzó anyaszem csillagát, a szüleiktől való megfosztottság állapotában gyermekotthonokban élni kényszerülő bontakozó gyermeki lelkületét, az erdélyi magyarság önazonossága, anyanyelve és kultúrája megőrzéséért folytatott küzdelmeit, az erdélyi szellemi örökség legbecsesebb kincsét, a toleranciát, Krisztus hitének példa értékű megőrzését, szent királyaink erdélyi tiszteletét és nyomjelző hagyományaink megtörhetetlen helytállással való továbbélését.

Merem remélni, hogy a Kozma László sokféle műfajt ötvöző kötetéből olajágot lengető szeretet számtalan olvasóban talál marasztaló fészket és erősíti a nemzeti összetartozás és az építő türelem lélegzadagító pillanatait. A kötetet Birkás Babett fiatal képzőművész lírai ihletettségű rajzai díszítik ünnepivé.

Erdélyi Toll — gyermeknek

Csire Gabriella

A diadalmas ugrás

Balesete után nem láttuk Bercit egy ideig. Az már biztos volt, hogy életben maradt. De a jobb kezét elvitte a gránát. Amikor hazaengedték a kórházból, azzal dicsekedett, hogy csonka karja erősebb a kardnál meg a buzogánynál. Jaj annak, akibe egyszer beleboxol!

Icuka, amilyen félénk volt, alig mert ránézni. Öcsi meg arra gondolt, hogyha a nővére nem fordítja vissza a utolsó percben, ő is úgy járt volna, mint Berci. Mert két testvér a szomszéd utcából régi gránátot talált a kertjükben, s azt tervezte, hogy Bercivel meg Öcsivel együtt szedi ki a robbanófejet. Egyiküknek a karját, másikuknak kezét és lábfejét tépte le a gránát. Én nagyon sajnáltam Bercit, de nem mutattam. Hamar megszoktam a sötétbarnára jódozott kézcsontot, és a repesz-szilánkoktól kéklő arcot is. Igyekeztem ugyanannak a szép szőke kis-fiúnak látni Bercit, mint amilyen ép korában volt.

Nyáron késő estig játszottam udvarunkon a szomszéd gyerekekkel. Öcsi, Berci, Andor és Icuka volt a játszótársam. De a napot mindig a gyakorlással kezdtem. Alig ültem le a zongorához, Berci átszaladt a szemközti házból, és fölkapaszkodott a kerítés párkányára. Onnan kiáltott be hozzám:

— Ne skálázz annyit!

— Mit játsszak? — léptem a nyitott ablakhoz.

— Bartókot — felelte Berci, míg nagyot harapott vérképző hagymájából —, a Kis kece lányomat, a Fehér Lászlót, vagy elejétől végig az egészet.

— Jó — tettem magam elé a Gyermeknek írt kottát.

Először ötlött eszembe, hogy Berci nem zongorázhatik többé, de az édes-anya, aki zenetanárnő, azt mondta: talál egy neki való hangszert nemsokára, mert a bal kezéről csak a középső ujját vitte el a gránát.

A baj azzal kezdődött, hogy játszótársaim megunták a hunyócskázást meg a fogócskázást, és azt találták ki, hogy én minden nap menjek férjhez egyikükhöz.

— És Icuka?

— Icukát nem hívod át, és kész! — jelentette ki Öcsi.

Mindig el kellett kéreztetni Icukát, mert amióta meghalt a kistestvére, csak velem engedték játszani. Kecses volt a barátnőm, finom és félénk. Nem értettem, miért kellene kihagyni a játékból. De a fiúk letorkoltak.

— És hogy játszuk a férjhezmenést? — furdalt a kíváncsiság.

— Hát...

— Azt játszuk — vette át Berci a szót —, hogy lesz lakodalom, és egy titok, amit csak férj és feleség tud, senki más.

A „lesz egy titok” elvarázsolt, és igent mondtam. Először a nyakigláb Andorhoz mentem férjhez. Nagy lakomát csaptunk. Rózsaszirmokból és falevelekből állt a díszbéd. Mindenki a kedvére táncolt és bohóckodott.

Azután az új házasságok beültek a vadszőlővel befuttatott filagóriába. Amint ketten maradtunk a nyitott lugasban, Andor nagy komolyan így szólt:

— Van soktornyú kastélyom egy vadonerdő közepén. Ott élünk ezentúl!

— Őzikek is vannak a kertben? — kuncogtam.

— Persze — játszotta tovább Andor a herceget. — A feneketlen tóban két hattyú él és száz vadkacsa. Ez lesz a titkunk. De nem árulod el senkinek!

— Nem, senkinek! — léptünk ki a filagóriából, míg jól nevettünk.

Másnap Öcsi lett a férjem. A filagória könyöklőjéről lógatta le a lábát. De amint a többiek a birkózás új fogásait próbálgatták, néhány lépésre tőlünk, hirtelen elém toppant. Nagy barna szeme csillogott, s félig tréfásan, félig komolyan suttogni kezdett a fülembe. Halkan mondta, hogy a többiek ne hallják: a házasság esküvő után megcsókolják egymást, és ő sem akar mást. Arcát az arcomhoz érintette. Elpirultam, és szempillantás alatt kisiklottam a karjai közül.

A harmadik napon Bercitől kaptam menyasszonyi csokrot: három szál labdarózsát az ereszükhöz érő fáról. Akkor tűnt fel először, hogy arcáról szinte mind eltűntek a kék szilánkok.

— Tudsz titkot tartani? — ült mellém a körbefutó keskeny padra.

— Persze.

— Hozzám jössz akkor is, amikor nagyok leszünk?

— Nem! — vágtam rá gondolkodás nélkül.

Mondhattam volna, hogy „nem tudom”, vagy valami hasonlót. De már elmúlt a baleset utáni sajnálat.

— Miért nem?

— Csak.

— A kezem miatt, ugye? — hunyorgott gúnyosan.

— Dehogy! El is feledkeztem a kezetről! — kaptam észbe, de már késő volt.

— Valld be, hogy a csonkaságom miatt! — ugrott fel a padról. — Tudtam én... tudtam én! — rohant ki a nyitott lugasból, s futott haza, mint az eszement.

Pár napig a színét se láttuk. Egyik reggel, amint a zongorához ültem, összehajtott füzetlapot találtam az ablakpárkányon. „Ezt még megbánod!” — olvastam el a nagybetűkkel írt névtelen levelet. Vajon mit fogok megbánni?

Már szinte megfeledkeztem Berciről, amikor ismét átjött az udvarunkba játszani.

Az aprószemű eső elől Andor behúzódott Öcsivel a fedett filagóriába, és a kis kerek asztalon malmozni kezdett. Mi Icuával tovább szökdécseltünk a földbe karcolt ugróiskola kockáiban.

Ekkor Berci kitámasztotta a falhoz simuló vaslétrát, és váratlanul így kiáltott:

— Fogadjunk, hogy ezt senki sem fogja utánam csinálni!

— Mit? — kapta fel Öcsi a fejét.

Berci a kertre néző napozóra mutatott:

— Fogadjunk, hogy egyedül én merek leugrani onnan fentről!

Mindenki hagyott csapot-papot: malmozást és ugróiskolát. Öcsi megróbálta lebeszélni Bercit. — Veszélyes! — mondtam én is. — Ha megtudják, hogy ilyeneket játszunk, nem engednek át ezentúl! — rimázkodott Andor.

Berci csak azért is felmászott a vaslétrán a napozóra. S onnan, a háztető magasából megvető pillantást vetett rám:

— Ide nézz! Egy, kettő, há... rom!

Merészen elrugaszkodott, majd villámgyorsan földet ért. Talpra esett ugyan, de nagyot nyikkant s nyögött keservesen. Öcsi és Andor hozzá sietett, hogy támogassa. Én megkövültem. Icuka úgy remegett, mint a nyárfalevél.

Berci nehezen tért magához. De amint ismét lélegzethez jutott, fejét fölszegte, s bár sántított a bal lábára, büszkén hagyta el a szokatlan hőstett színhelyét. Döbrent csend kísérte a diadalutát.

Másnap reggel vidáman kapaszkodott fel Berci a kerítés párkányára, míg vérképző hagymáját majszolta.

— Gyakorold inkább a Mozart-szonátát! — kiabált be hozzám. — Kiestél a ritmusból! — figyelmeztetett. — Elkérem holnapra anyától a metrónomot.

Délután átjött hozzánk. A diadalmas ugrás után önbizalma visszatért. Így hát zavartalanul folytattuk féktelen fogócskáinkat, amíg csak tartott a nyár. Az elemi záró utolsó nyári szünidő. A hunyó kiáltó szava késő este is felhangzott még: ipicsapa magamért!, ipicsapa magamért...

Ismét szent volt a béke.

Jancsik Pál

Tehervonat

Csupa vas és csupa súly.
Rajta teher tornyosul.
Kattog, csattog, dübörög,
amerre megy, reng a rög.
Völgyek ölén zeng a fütty.
Nincsen korom, gőz, se füst.
Alagúton, hídon át
áram hajtja mozdonyát.

Játékok

Faragtam egy taligát,
eléfogtam a csigát.
Nincs több ilyen paripa,
mint e taligás csiga.

Készítettem egy hajót,
belé tettem a mackót.
Nincs ily bátor tengerész,
mint e dörmögő vitéz.

Eszkábáltam vonatot,
tettem belé malacot.
A malacka úgy visít
éppen, mint a vonatsíp.

Autót is szereltem,
Bundást is beültettem.
Jobbra fordul, balra tér,
el nem éri a sintér.

Készítettem repülőt,
szelek szárnyán feszülőt.
Kormos kandúr vezeti,
farkát a szél lengeti.

Szerkesztettem rakétát:
kifaragtam egy répát.
Ebbe csakis én ülök,
egy csillagról
más csillagra
repülök.

Karikázás

Volt nekem egy karikám,
az volt az én paripám.
Mint egy göndör barika,
kezes volt a karika.

Fürge láb és hajtóbot:
a karika száguldott.
Pusztá kézzel, mezítláb
a karika „paripább”.

Réten, úton, aszfalton
nyargalásztam szabadon.
Egyszerű volt a világ,
mint a kerek karikák.

Ez bizony már régen volt.
A karika elgurult.
De mi lehet az oka?
Nem divat a karika.

Szerszámok

Én vagyok a ... (fűrész)
Addig vágok, nyiszitelek,
míg egyből lesz két rész.

Én vagyok a ... (fejsze)
Amire csak rásuhintok,
ketté is van szelve.

Az én nevem ... (kalapács)
Műhelyekben kopácsolok,
mint erdőn a fakopács.

Én vagyok a ... (fúró)
Kemény fába, puha fába
kukacként bebúvó.

Én vagyok a ... (harapófogó)
Görbe, rozsdás szegek ellen
haragot hordozó.

Az én nevem... (reszelő)
Nem boldogul nélkülem a
vízcső-, gázcsőszerelő.

Én vagyok az... (olló)
Ahol járok, kettéválk
a vászon, a posztó.

Én vagyok az... (ár)
Suszter bácsi szorgos keze
vélem gyorsan jár.

Az én nevem ... (dugóhúzó)
Ha a dugó egyből kijön
az üvegből, tudom, úgy jó.

Én vagyok a ... (véső)
Ha a szobrász kezébe vesz,
sose mondom, késő.

Az én nevem ... (kés)
Ezer dolgot készít velem
az emberi kéz.

Én vagyok az ... (eke)
Ágyat vetek a mezőre,
búza fekszik bele.

Az én nevem ... (kasza)
A pengémen csillog-villog
a nyár napsugara.

Én vagyok az ... (ásó)
Facsemeték gyökerének
mély gödröt csináló.

Én vagyok a ... (kapa)
Dolgozom a krumpliföldön,
vállon visznek haza.

Az én nevem... (gereblye)
Szénát, szalmát, őszi lombot
gyűjtök össze seregbe.

Mi a szöszt?

— Meginnád-e te a szeszt?
— Meg a szöszt!

— Hogy úszik a kicsi ponty?
— Mint a pinty.

— Hová tűnt a kiscsibe?
— A pitlibe.

— Mi a neved, kicsi gyík?
— Fityfity.

— Étel ez, vagy mi a csuda?
— Hagacsuga.

— Ha leesik, hogy törik el
az a váza?
— Ripityára.

— Ha karmába kap a kánya,
csőre hány darabba vágja
gyöngé tested, kiscsirke?
— Tízbe, százba — miszlikbe.

— Az esküvő ha a cáré?
— Hacacaré.

— A hegyekben zeng a tavasz már,
olvad a hű hó...
— Nagy a hűhó.

— Hogy dolgozik az, aki
teendőjét összezsapja,
munka közben szinte fut?
— Uk-muk-fuk.

— Merre jártál, pici pókom?
— Piripócscon.

— Ha ismerné az útirány,
máris menne.
— Hova te?
— Piripócsról Nárítyenbe.

Szalonnasütés

Rőzsét gyűjtök, gallyat török,
leguggolok, mint egy török,
száraz ágból máglyát rakok,
tüzet gyújtok — szemem ragyog.

Ropog a tűz, lobog a láng,
mint egy sárkány, olyan falánk.
Megroskad a máglyarakás,
hamu alatt fül a parázs.

A szalonna hosszú nyárson
serceg, pirul a parázson.
Hagyma, kenyér, sült szalonna —
nem ettem még jobbat soha!

Csigaház

Csodaház a csigaház,
elköltözött a gazdája,
benne a szél fuvoláz.

Csigaházban csigalépcső.
Csupa márvány. Nem is mészkő!
Körbe-körbe tekeregve
visz a három emeletre.

Lakott itt egy vöröshangya,
nagy volt a ház, odahagyta.
Kibérelte egy bogárka,
ő is elment: „Nagyon drága...”
Beköltözött egy giliszta,
de kitették, nem volt tiszta.

Üres most a csigaház,
csupasz fala csupa mész,
benne a szél füttyörész.

Borvíz

Ittál-e már friss borvizet?
Ajkad, arcod, szemed, szíved
frissítette az a jó íz,
az a hűvös-bűvös borvíz?

Pezseg, mintha tűzön forna,
mintha benne erő volna.
Van is benne: sárkány vére —
régi tűzhányók emléke.

Üvegből a laza dogót
kilövi, mint puskagolyót.
Ezer apró gyöngyöt hányva
ömlik a tiszta pohárba.

A legjobban annak esik,
aki a forrásból iszik:
mintha könnyű tündérkezek
simogatnák ajkad, szemed.

Kozma László

Mese a lepkéről, a darázs-vitézről és a gyopárvirágról

A Mese-király vendégsége

Patak mellett, erdőszélen
Élt egy király réges-régen.

Napsugár a koronája,
Gyémánt-csillag a palástja.

Ha föltette koronáját,
Beragyogta az országát.

Palástjának száz redője
Álmot borított a földre.

Palotája ezer terme
Harangvirág csodakelyhe.

Lovagjai, mint darázshad,
Nappal mézet gyűjtve járnak.

Királylányok, könnyű lepkék
Szárnyuk fénybe feszítették.

Lebegve a napsugárban,
Színejátszó kék ruhában.

Hogyha jön a meseünnep,
Szélben táncolnak, örülnek.

Int a király: varázspálca
Fehér margaréta szára.

Átváltozik minden, minden:
Kastély nő a sziklaszirten.

Minden virág palotává,
Minden lepke csodalánnyá.

Összegyűlik a sok vendég
Darázs-lovag mondja: — Fenség,

Ajándékot hoztunk néked:
Aranyfényű virágmézet.

Elmosolyodik a fenség:
— Kedves vendégeim, tessék.

Száz asztal áll roskadozva,
Van itt mákos, dobostorta.

Komoly tücsök lépte koppan:
— Én a hegedűmet hoztam.

Cinke suhan be hamar
Rigó, pinto a zenekar.

Int a király, úgy kér csendet:
— Hallgassuk meg a koncertet!

A Tücsök éneke

Tücsök szava könnyű dallam,
Hegedűje pendül halkan.

— Mesekirály, Aranyország!
Nektek hoztam ezt a nótát.

Tudjátok-e, hol találtam?
A zizegő búzaszárbán.

Zúgó szélben hajladoztak,
Mind zizegtek és daloltak.

Nektek hoztam, figyeljétek!
Új kenyérről szól az ének.

Ősszel szántanak és vetnek,
S lehullanak a hópelyhek.

Míg a patakok befagynak,
Mélyen alusznak a magvak.

De tavasszal mind fölébred,
Nyújtózkodnak a vetések.

Esti szellő, szelíd dajka
Növő száruk elringatja.

Jön a nyár — a földre hajlik,
Ha a vihar szava hallik.

Növő magját óvja, védi,
Csak a jégveréstől félti.

Szálkái közt féltő kinnak
Megnő a mag, mint a csillag.

A Lepke érkezése

Lepke lebben, szárnya tépett,
Valahol tövisbe tévedt.

Elszorul a tücsök torka.
Színes lepke szürke porba...

— Király Uram! Kérve kérlek,
Adjál új ruhát szegénynek.

Milyen csüggedt, milyen szótlan...
Mosolyog a király: — Jól van!

Kicsi lepke! Tessék, válassz
Piros, fehér vagy kék szárnyat.

Adok cseresznyevirágot.
Milyen finom színű, látod?

A barackra várnod kell még,
Áprilisban bontja kelyhét.

Vagy a margaréta szirmát?
Próbáld fel, mit szíved kíván!

Elpirul a lepke: — Kérlek,
Hogyha meg nem sértenélek,

Egyszer sziklaszirten jártam,
Csodavirágot találtam.

Csodaméz pergett belőle,
Kis pataokban folyt a földre.

Arany mézét megkívántam,
Tövis szaggatta a szárnyam.

A virágot el nem értem...
Add egy szirmát, kérlek szépen!

— Teljesítném kívánságod...
Ilyen virágot ki látott?

Feleljetek, darázs-népem!
Fejet ráznak: — Én sem... Én sem!

Szól a király: — Hát nem bánom,
Azé fele királtságom,

Ki a nagy erdőt bejárja
S a virágot megtalálja.

Szitakötőlányka sírva
Kérdi: — Mikor jönnek vissza?

Hogyan folytassák a táncot?
Most keresni egy virágot?

Int a király: — Csendben, szépen
Aludjatok, kedves népem!

Ha majd ők is visszatérnek,
A palotám újra ébred.

Te meg, szitakötő, álmodd:
Dongó vitéz lett a párod.

Szétteríti a palástot,
Suhanása könnyű álmot,

Szellőt fúj a palotára
Alszanak mind... ülve, állva.

A Patak meséje

Ködben kéklő hegyvidék,
Sötét kristálygömb az ég.

Fölé hajlik a király:
A darázshad merre jár?

A patakot kérdi meg:
— Mondd, itták-e a vized?

Kövön megcsobban a hab,
S mesélni kezd a patak.

— Ezer vízcseppem rohan,
Gyűrűzik hullámosan.

Emelkedik könnyű pára,
Ködben áll a hegyek lába.

Emelkedik, egyre feljebb,
S gomolyog a könnyű felleg.

Összegyűjti tarka, szép
Növények leheletét.

Milliónyi apró cseppel
Párolog ér, folyó, tenger.

Zúgó szélben összegyűlnek,
Messzi tájakra repülnek.

Hullik jég, hó, eső, harmat,
Az erdőknek inni adnak.

Mit meghagynak a virágok,
Lassan a mélybe szivárogo.

Kemény szikla, agyagréteg
Fogja föl a cseppecskéket.

Meredekén a hegyeknek
Zúgó források erednek.

A források egybefutnak,
Medret csiszolnak maguknak.

Párából, a föld alatt
Így születik a patak.

Jól teszed, ha tőlem kérded:
Bejártam minden vidéket.

A titkukat itt hozom
Mesélő hullámomon.

Zúgom bölcsességemet:
Mondd, vajon ki érti meg?

Ki fejt meg szavamat?
Mormolásnak hallja csak.

Pedig mondom szüntelen,
Amit látott száz szemem.

Hó voltam a sarkvidéken,
S röptem a nyári égen.

Arcát hangya nézte meg,
Harmatban szépítkezett.

Habom hó, jég, csilló harmat,
Zúgásomban mese sarjad.

— Elhallgatnám a mesédet...
Láttad-e a darázsnépet?

Ne kanyarogj, mondd meg végre,
Eltévedtek? Célba értek?

— Ahol forrásom ered,
Sűrű, zöld a rengeteg.

Nap se rajzol aranyfoltot,
Vizemből ittak egy kortyot.

Darázshad erőre kap:
Vizem hegy mélyén fakad.

Tiszta cseppje mély varázs:
Bölcsesség, sokat tudás.

— Megértették nyelvedet?
Szól a király: — Hogy lehet?

Fényben csillan meg a hab,
Úgy válaszol a patak:

— Csodavirág szirma szórt
Szomjas földre harmatot.

Könnyű lélegzete száll,
Esőben hull földre már.

Táplálja forrásomat,
Darazsaknak inni ad.

Leszállott az éji csend,
A darázshad megpihent.

Ezer levélsátor bomlott,
Szállást kínáltak a bokrok.

Elbódítja bűvös álom,
Röpülnek a fénysugáron.

Átszelnek, mint képzelet
Kanyargós ösvényeket.

Mindegyik, amire vágyott,
Álmodni fog varázsálmot.

S reggel — teljesedni fog,
Megtalálja a nyomot.

S aki rá legjobban vágyott,
Elérheti a virágot.

Áttör ezer akadályon,
Vezeti a varázsálmot.

S hogyha nem lesz hűtelen,
Utat mutat szüntelen.

— Köszönöm, hogy segítettél —
Szól a király: — Mit szeretnél?

Mese-patak, kérjél bármit,
Adok kincset egy rakásnyit.

Megvillan a fény-mosoly,
Patakzúgás válaszol:

— Király! Nézzed medremet:
Csillogó arany szemek.

Vízem összegyűjti mind
Mély barlangok kincseit.

Habom ezer titka zúg,
Sok kincsével messze fut.

Ezer tarka követet
Csiszolták évezredek.

Játszanak a gyerekek...
Nézd, mindegyik hogy nevet!

A tükrömön fény ragyog:
Megcsillanó mosolyok.

S hogyha vizet fodrozol,
Összegyűlik a mosoly.

Kincstáradnál gazdagabb:
Mit kérhetne a patak?

Láttam boldog örömet,
S viszem habjaim között.

Szebben csillog a habom —
Elég ennyi jutalom.

A darazsak ébredése

Ahogy fölvirrad a nap,
Ébrednek a darazsak.

Szivárványos, könnyű fény
Szárnyuk színes lemezén.

Szén-szemükben tűz ragyog,
Darázsba jszuk mosolyog.

Föl mindegyik frissen pattan,
Mosakodnak a harmatban.

Gondolatuk messze jár,
Útja hetedhét határ.

Zümmögő meséje

— Ki fejt meg, mit jelent?
Zümmögő mesélni kezd.

— Este virág-sóhajtáson
Elnyomott a varázs-álom.

Álmomban egy csodarét
Küldte el üzenetét.

Hívott százféle virág,
Lila mező, tarkaság.

Virágról virágra szálldos —
Ezer út a boldogsághoz.

Diridongó meséje

Hangja zengő, csengő, bongó,
Mesélni kezd Diridongó.

— Halljátok csak, mit álmodtam!
Arany rétről kincset hoztam.

Aranyfényű száz virág
Szitálta a hímporát.

Vittem súlyos terhemet,
Szárnyam alig bírta meg.

Arany kincsem úgy cipeltem...
Nem osztom meg senkivel sem!

A darazsak szétválnak

Zümmögő szól: — Meglehet,
A virágot meglelem.

Ezerszínű rétemen
Ott pompázik színesen.

Elröppenve könnyű szárnyon,
Ott majd őt is megtalálom.

— Váljunk hát szét... Így lesz most jó —
Tanácsolja Diridongó.

— Édes méze, aranycsöpp
Ott lesz kincseim között.

Elvezet a virág-ösvény,
Diridongó nem lesz fősvény.

Odaadom azt a csöppet...
A lepke úgysem kér többet.

Zimzüm álma

Zimzüm hallgat, nem fecseg:
Álma árnyas rengeteg.

Meghajló csillagvirág
Küldi édes illatát.

Sziklahegység rejti el,
Tudja: mégis rája lel.

Nem érdekli más ezer:
Zümmögő hadd szálljon el.

— Keresd hát a boldogságot,
Utadhoz sikert kívánok.

Járj be tarka réteket,
Engem egy ösvény vezet.

Diridongó kincset kerget,
Ezer arany virágkelyhet.

Lehet, boldog lesz nagyon:
Álma kincs és hatalom.

Csókol ezer virágajkat —
Egy is boldogságot adhat.

Röpüljenek szertelen...
Egy szirom elég nekem.

Virágösvény, csodajel
Hozzá hadd vezessen el.

A darazsak útja

Mindegyikük szárnyra kap,
Szétválnak a darazsak.

Százukat száz könnyű szárnyon
Vezeti a varázsálom.

Mindegyik, amire vágyott:
Keresi azt a virágot.

Zümmögő körös-körül
Minden mezőnek örül.

S hogyha még szebbet talál,
Azon nyomban tovaszáll.

Édes mézű, színesek,
Bársonyszirom integet.

Innen-onnan gyűjt sokat,
Szállít színes szirmokat.

Lepke kiválasztja majd:
Ő tudja, hogy mit akart.

Arany réteken bolyongó,
Kincseket gyűjt Diridongó.

Lehúzza a méz-teher,
Földhöz úgy repül közel.

Kincses zsákból földre csordul,
Diridongó visszafordul.

Innen-onnan nagy csapat,
Érkeznek a darazsak.

Rét suhan a rét fölött:
Mindnek sziromszárnya nőtt.

— Megérkeztünk, mesevár!
Válasszon a lepke már.

Int a király: — Csendesen,
Vitézek, ne szelesen!

Míg mindenki vissza nem tért,
Nem ébresztjük föl a lepkét.

Mind itt vagyunk... Mind egy szálíg!
Zimzüm? Láttad? Ő hiányzik!

Ő is megérkezik majd —
Pihenjete, darazsak!

Maguk hozta tarka réten
Alusznak színes levélen.

Zimzüm kalandjai

Zimzüm szárnyal messzi tájon,
Vezeti a varázsálom.

Sötét égbolt, kék kehely,
Arany napméz csordul el.

Ezer bolygó úgy halad,
Mint zümmögő darazsak.

Körülöttük hideg űr...
Keringnek a nap körül.

Átszáll erdőn, réteken,
Megnyílik a végtelen.

Ez volt álma: egy virág
Őrzi a nap sugarát.

Felhős sziklacsúcs felett
Fehér szirmok fénylenek.

S mintha árnyék futna át,
Színeket vált a virág.

Színe-játszó szép szirom
Felé nevet biztatón.

Amilyen színt szirmán látott,
Vezetik olyan virágok.

S egy szíromban megleli
A tarka rét színeit.

Szelíden ha ránevet,
Nem kell, csak egyetlenegy.

Zimzüm a viharban

Szelíden a patakpartig
Margarétamező hajlik.

Bólintgató kis fejek
Mutatják, hogy merre ment.

Alig ér a parton túl,
Az ég hirtelen elborul.

Mintha ezer darázs szállna
Fénylő villám-fullánkjával.

Szélroham fúj vadul szembe,
Visszavinné, ha lehetne.

Zimzüm gyorsan földre száll,
Ezer fűszál óvja már.

Ezer fűszál ereje —
A vihar nem győzi le.

Hasztalanul zúg, süvít,
Gyűjtja villám-tüzeit.

A virág csak mosolyog
S megtörik a szél, konok.

Az ég egyszerre kiderül
És Zimzüm tovább repül.

Zimzüm a virágösvényen

Zimzüm kék ösvényre tér —
Harangvirág int felé.

Erdők titkos rejtekén
Vezeti a kék remény.

Megcsillan a napsugár:
Sárga szirmokat talál.

Csupa apró villanás,
Vezet virág szem-varázs.

Ránéz itt is, ott is egy,
Zimzüm el ne tévedjen.

Látja, ahogy kivirít
Álomvirág színeit.

Sziklás tájon száll tova,
Csillagot szór a moha.

Csillag alakú levél
Meglebben, ha arra tér.

Ahogy röpül, mindenütt
Elkíséri zöld szemük.

Az út vége messze még —
Hol hajtsa le a fejét?

És mielőtt tovaszállna,
Pihenőt ad mohapárna.

Reggel zúzmarás a szárnya,
Összecsapja, hogy lerázza.

Mely vezeti biztatón,
Tovább röpül zöld nyomon.

Szárnyal források felett,
Itatják a csermelyek.

A Vízesés meséje

Hegy hajában szép szalag,
Lebomlik a kék patak.

Kanyarog és kontyba köt
Selymes szálú zöld fenyőt.

Zúgó vizet mélybe ejt,
A vízesés így cseveg:

— Megkapod, amire vágyol,
Virágot a hegy hajából.

Barlang mélyén zúg a titka:
Napfényt álmodik a szikla.

Virág bomlik színesen
Álmaiból hirtelen.

Sűrű margaréta-rét
Áradó virág-beszéd.

De szava ritkább erre fenn:
A te virágod itt terem.

Zöld száron feléd nevet:
Integtet, hogy észrevedd.

Lágy sziromból kis patak,
Aranyszínű méz fakad.

Titkát őrzik a fenyők,
Kemény szikla óvja őt.

Suhannak a fellegek,
Őrzi villámfergeteg.

S ő meghajlik szelíden,
Zúgó forrással izen.

Meghallottad a szavát,
Csúcsok fölött vár terád.

Nem csábított kincs, pazar —
Eléred, siess hamar.

Zimzüm találkozik a hargitai pásztorral

Zimzüm szárnyal sűrű ködben,
Pataknyomon tovaröppen.

Mind följebb ér — pillanat,
A ködfátyol elmarad.

Meglebben, s mint puha sál,
Úgy simul a hegy nyakán.

Beburkolja: meg ne fázzon
Hűvös szélben, hóhulláson.

Fehér virág, hártyaszárny
A haragos Hargitán.

Fakapuba díszjelet,
Őt vésték a székelek.

Hegyen-völgyön, falun át
Vezet faragott virág.

Kolomp szól a szelíd nyájából,
Botját faragja a pásztor.

Csodavirág szirma bomlik,
Úgy faragja, mint valódit.

Éjjel-nappal a hegyekben —
Ő ne tudna darázsnyelven?

Érti madarak szavát,
Erdőt, patak-suttogást...

Zimzüm virágbotra szállott:
— Ilyen szírmot hol talállok?

Közelebb hajlik a pásztor,
Ő is zümmög, dörög, krárog.

— Hová szem föl alig láthat,
Legelnek a felhő-nyájak.

Bársonyszőrű fellegek
Lepik el a kék hegyet.

Vigyáz rájuk komor, kondor
Morranó vihar-komondor.

Farkas támadja a nyáját,
Villámfogát belévágja...

Tágas felhőlegelők,
Jártam arra messze, fönt.

Vendégül is látott párszor
Csillagsubás felhőpásztor.

Adott tiszta borvizet,
Úgy pezseg és jó hideg.

Olyan víz nem buggyan bárhol,
Mint a forrás kulacsából.

Varázslatos sziklakertben
Ezt a virágot ott leltem.

Nincs is út, csak sziklalépcső
Egymásra hullt hordalékkő.

Lezúduló vízmosás
Ott az ösvény, semmi más.

Zimzüm szava halkán zizzen:
— Átszállok a sziklaszirten.

Elröppenek könnyedén,
Mint dalban egy költemény.

Szól a pásztor: — Kicsit várj még,
Egy virágbot: szép ajándék,

Amit bicskám most farag,
Mákszemszirmok bomlanak.

Nem nagyobb, mint egy szilánk,
Kinyílik, mint pici láng.

Darázs-varázsbot vezet,
S a virágot megleled.

Zimzüm kalandja a Vihar-Komondorral

Megköszöni a botot:
— Milyen szépen faragott!

S amerre a pásztor mutat,
Fölszikrázó szárnyon suhan.

Szárnya, mit a nap felé bont,
Csupa rezgő, apró fénypont.

Rámordul a fergeteg:
— Darázsvitéz merre megy?

Forgószél és köd, jeges
A hegyen fönt mit keres?

Loncsos bundám kék, fagyott,
Csilingelő jégcsapok.

Ahol felhő-nyáj legel,
Darázsnak nincs eledel.

Rabolni jött juhokat?
Ráfújok és jégbe fagy!

Darázsvitéz nem riad meg,
Válaszol a fergetegnek:

— Engem varázsbot vezet,
Gyorsan utamra eressz!

Egy virág vár messzi, fönn,
Fecsegni most nincs időm!

Hiába jössz dérrrel-dúrral,
Fullánkkal még megszúrlak!

— Ezt a botot ismerem,
Hegyi pásztor így izen.

Én csak nyájat őrzök, látod,
Kötelesség, mit csinálok.

De ha vendég erre jár
S nincsen veszélyben a nyáj,

Én is örömmel köszöntöm,
S az útból félreállok rögtön.

Egyre apróbbakat mordul,
Barátsággal, és nem zordul.

Farkasszagot hoz a szél,
Settenkedik a veszély!

A komondor foga villan
Hol az ordas? Vagy elillant?

Zúgó zápor, fergeteg,
Szárazon nem ússza meg!

S már egy másik hegy fölött
Hangja morran és dörög.

Zimzüm és a farkas

De az ordas ravaszul
Lenn, a völgyben meglapul.

Félszemével most kiles,
Öles ugrással siet.

Kis bari riadtan béget:
Kitől kérjen segítséget?

Zizzen, s máris tetre kész,
Kardot ránt darázsvitéz.

Szénszemében harag izzik,
Sebes szárnya, mint sötét csík.

Mint a forgószél, köröz.
Ordas morran: — Mi a szösz?

Ki mer itt utamba állni?
Mebánja még, legyen bárki!

Éles fogam belemar,
Jobb, ha menekül hamar!

De megvillan Zimzüm szárnya
S fullánkját farkasba vágja.

Ordas üvölt s futna már,
Lenne egerútja bár!

A szomszédos hegyoromról
Meghallotta a komondor.

Mint a szélvész, úgy lohol.
Érjem utol, meglakol!

Ordas szökken és liheg,
Darázs-őr — ki érti ezt?

Vissza sem tér, úgy fut messze
A hetedik rengetegbe.

Megfogadja: nem háborgat,
S nyájjal többé nem lesz dolga.

Bari béget: — Köszönöm,
Bee, bee, meeg-meen-töm.

— Nem jöhettél soha jobbkor —
Mancsot nyújt viharkomondor.

Hősi, bátor segítséged —
A virághoz elkísérlek.

S Zimzümöt a nyájak őre
Vezeti a hegytetőre.

Vakkant, s ugrik kőről kőre
Összetapad felhő-szőre.

Vizes szőrét meg-megrázza,
Szivárványlik a bundája.

Zimzüm szárnya rezeg, verdes,
Mint egy repülőgép, berreg.

Körül megnyílik a táj,
Mosolyog, s titkot kitar.

— Most már tovább nem kísérlek,
Egyedül kell őt elérned.

Visz sebes szél, s megtalálod,
Mit kerestél, a virágot.

Most pihenj le, s én a nyáját
Bevezetem a karámba.

Sötét szőre Komondornak
A leszálló estbe olvad.

Zimzüm ágyat vet, parányit,
Szálló fénybogár világít.

Harangvirág, kék kehely
Szelíden ringatja el.

Betakarja zöld levél,
S a hidegtől ő se fél.

Habár nincs bundája vastag
Páncélruhás darázsaknak.

Zimzüm és a Szél

Reggel megrázza a szellő:
— Darázsvitéz! Hej! Ébresztő!

Szép jó reggelt kíván már
Rezdülve a virágszár.

Ködben alszik még a völgy,
De a csúcson nap köszönt.

Meglebben a szellő szárnya,
Kavarog lengő uszálya.

Mint a menyasszonyi fátyol,
Pántlikát fon szivárványból.

— Mely átível hegyen-völgyön,
Szárnyad add egy percre kölcsön.

— Tessék — mosolyog a szél,
— Három csapás célba ér.

Könnyű szárnya egyet csap,
A lenti táj elmarad.

A második fölrepít
Legmagasabb föllegig.

Zimzüm és a jégvirág

Fagyott kelyhű jégvirág,
Porzójáról dér szítál.

Makacs, merev, fagy-lehellőn
Bomlik szirma felhő-lejtőn.

Csupa tüske csábos csokra —
Lepke erre vágyott volna?

Ezzel nem viheti sokra:
Napmelegben szerteolvad.

Zimzüm szárnya hármat csap:
Jégvirág, maradj magad.

Nem vihetlek a lepkének,
Dermedt, hideg lett a mézed.

Ködvirágod megfagyott,
Szirmod szúrós és konok.

Lehet, hogy szikrázik szépen:
Hideg szirmod nem kell mégsem.

Jégvirág megbánja már:
Darázs messze tájra száll.

— Ne hagyjál itt egyedül,
A magányom keserű.

Hajlik kérő sziromajka,
Késő: Zimzüm nem is hallja.

Zápor-könnye jégeső
Bárhogy öntse: mégse jó.

A harmadik szárnycsapás

Röpíti, mint látomás
A harmadik szárnycsapás.

Erdő, mező, vad-utak,
Továtűnő hangulat.

Karcsú szökéssel szalad
Agancsos szarvascsapat.

Fönről nézve nem nagyobb:
Fullánksszarvuk megragyog.

Csillog, sikert úgy kíván,
Patakhullám muzsikál.

S Zimzüm érti — egyre jobban
Bölcsességét a haboknak.

S a megnyíló titok mélyen
Tükröződik a szemében.

Erdők finom bársonya
Borzolódó lágy moha.

Lebben Zimzüm szellő-szárnya
S virágillat száll utána.

S rája nyíló sziromszemmel
Várja bimbó, virágtenger.

Égbolt-ívű, könnyű röpte
Sziklák között ér a földre.

Zimzüm megtalálja a Gyopárt

Körül komorló hegyek
S varázslatos, kicsi kert.

A Föld kinyújtott tenyere
Fehér szirommal tele.

Ránca apró repedés,
S meggyűlik az arany méz.

Tágra nyíló gyopárszirmot
Lát: vakító napfény csillog.

Megrezdülő levelén
Hívogaton int a fény.

S virág fölött remegő
Sóhajtás a levegő.

Meghajol a darázs: — Kérlek,
Adjál szárnyat a lepkének.

Átrepülve száz vidéken
Tudtam hozzád szállni végre.

Erdőkön át, mese-tájon
Vezetett a varázsálom.

Virágod, mint puha bársony
Bomlik rezgő csudaszáron.

Sziklahegy nem rejti el,
Fehérből, mint hólepel.

Cseppekben hull varázsméze,
Hegyre nem jut darázs mégse.

Vad fergeteg fújja vissza,
Tüske tépi, zúzza szikla.

S mézed földre úgy pereg,
Senki sem ízlelte meg.

Szirmod hasztalan virágzik...
Felelj, Gyopár: mire vársz itt?

A Gyopár meséje

Mosolyognak könnyű szirmok,
S mesében mondják a titkot.

— Gyopárvirág arra vár,
Aki mégis rátalál.

Hallgassad hát a mesémet,
Veled megyek, ha megérted.

Mesélek egy vak leányról,
Vásznat szőtt a holdsugárból.

Csillagot himzett középre,
S ráborította az égre.

Vásznat szőtt a napsugárból,
Nyári égen felhőfátyol.

Szötte csak, bűvös varázslat,
Egyre nagyobbra a vásznat.

Hogyha megfejtéd az álmát,
Felragyogó szemmel vár rád.

Fehér szirmom megtaláltad,
A szegény lány újra láthat.

Égig érő hegy csodája
Kitárul, ha megcsodálja.

Szemében, mert észrevetted,
Mosolyának fénye reszket.

Finom kézzel, mint a bársony,
Ő hímezte a virágom.

Száz-szín fonal csilló szála
Összefutott bimbójába.

Kitartottál utadon —
Tied lett a jutalom.

Zimzüm visszatérése

Zimzümöt a szellő szárnya
Hazaviszi mesetájjra.

Virág borul a botjára:
Megéledt a faragása.

A király szól: — Birodalmam
Havas hegy-völgy a hatalmam.

De kis szirmod átragyog,
Birodalmamnál nagyobb.

Int egyet a varázspálca:
— Ébredjetek! Lepke, válassz!

A darazsak sorba állnak,
Szikráznak a szíromszárnyak.

Csupa színes szírom hajlik...
Zimzümé is ott aranylik.

A darazsak versengése

Örömében felnevetve
Keres új ruhát a lepke.

Diridongó büszke, délceg,
Kínálja a virágmézet.

— Tied lehet bármelyik csöpp,
Hoztam szirmot, csak hát — törött.

Sok volt kincs és szírom nékem —
Örültem, hogy hazaértem.

Azért hoztam csak fél szirmot,
Hogy szárnyam több kincset bírjon.

Próbáld föl: szépen virít —
Hátha jó lesz mégis így.

S legyen, ami többet érjen,
Vegyed hát el — öt csepp mézem.

Lepke fejet csóvál: — Sajnos,
Így röpköd fényhez, naphoz?

A röptében nincs öröm —
Mit ér így a kincs, özön?

— Köszönöm a fáradságod,
Hátha egészet találok.

Varázsvirág levele —
Nem elég a más fele.

Illeg-billeg Zümmögő
— Ez sem tetszik? Hümmög ő.

Sötét bajsza is rezeg:
— Nézd, milyen szép! Kéred ezt?

Széles, rezgő, mint a páfrány,
Mezőn ez a legszebb pár szárny.

Lehet színes csoda bár —
Két egyformát nem talál.

Nincs egyszínű szírompár —
Lepke sóhajt: — Bizony, kár.

Felemás szárnyat ki látott?
Kinevetnek a virágok.

Ezerszínű csokra vár —
Kár, hogy kissé csapodár.

Lepkeszeme szomorú,
Ragyogása elborul.

Hívnak erdők és hegyek —
Senki sem találta meg?

A Lepke választása

A fű ezüstszínű, zöld,
Megpillantja Zimzümöt.

Ezüst fűre meseszép
Virág hajtja le fejét.

Fehér szirma üde, friss,
Másik ága rügyezik.

Kibomlik, mint felhősátor,
Napméz csordul a virágból.

Mint egy lepke tárja ki
Felragyogó szárnyait.

Varázstitok, csodaszárny
Szebb nem nyílt soha tán.

Szirma lágyan hull, peregve.
Válasz hát új szárnyat, lepke!

Lüktet rajta pici ér,
Fölfrissíti a gyökér.

Megtörik a napsugár,
Leveléről pára száll.

Titkos illatüzenet,
Amit széllel küld neked.

Tört szárnyával párat verdes,
S a virágra száll a lepke.

Látszik verdeső szíromnak,
S a virággal egybeolvad.

Harangvirág-palotának
Ablakára lepkék szállnak.

Zimzüm és a lepke máris,
Táncra perdül a gyopár is.

Zeng a tücsök éneke,
Visszhangzik a rét bele.

Szélben hajlik lengedezve
Egy ütemre darázs, lepke.

Kavarog a mese-tánc.
Hogyha ezüst réten jársz,

Megláthatod, hogy örül
S áll a bál — körös-körül.

Csatáné Bartha Irénke

Mesefádon, meseágon

Mesefákon, meseágon
virágzik sok
gyermekálom.

Odagyűlnek éjszakára
egy hatalmas
fényes bálba:
Hófehérke, Kígyókirály,
Farkasfülű daliák,
Bors Máté
és Babszem Jankó,
bibircsókös boszorkák.

Vidám kobold
kobzot penget,
Kígyókirály furulyál,
páva táncol,
golya flótáz,
a varangyos béka brácsáz,
Álomország királyának
mesét mond az „okos lány”.
Galambfogaton érkezik
a szép Hamupipőke,
kuporog hátul a saroglyán
a mostoha s két irigy testvére.
Jó vitézek, jó tündérek,
királyi fők, udvarhölgyek
káprázattal most töltik meg
mesevárad udvarát.

A fa alatt észrevétlen
Békakirályfi szerényen
vár egy csókra,
bűvös csókra,
ni-ni, ó, egeknek ura,
meg is kapta,
s lett belőle
daliás királyfi éke.

Síp, dob, kürt szól,
hárfa zendül,
sok sarkantyú
összezsenedül,
körbe jár a zene, móka,
ki-ki párját táncoltatja,
kivirágzik minden nóta
mesefádra felaggatva.
Mesefádon meseálom,
hintázz vele, kicsi Áron!

2010. január 6.

Csillagörző csodaerdő

Vízen innen, hegyen túl,
hol a kurta farkú túr,
egy nagy csodaerdő zúg.
Ott a nap fényesen ragyog,
mosolyognak a tisztások,
madárdalt zenél a vekker,
békességben él állat emberrel.

Aranypalástban jó a Nap,
seregszemlét megtartja,
aranycsókokat cuppant
virághomlokokra,
s a fák buja kontyát
gyöngyharmattal illatosítja.
Ebreszt a pinty, fülemüle,
udvarol a fűrj, a gerle
pávalányok örömére.

Ez az erdő — csodaerdő,
megáldotta a Teremtő.
Csodaerdő közepében
csodaalmák nőnek szépen,
gyertyállanak a sötétben,
szépen csengő aranyalmák
őrzik csodaerdő titkát.

Távolabb a gyalogösvény,
ezüst táltos, szép ezüst mén,
csupa ragyogás a szőre,
erre nyargal reggel — este,
kis gazdája míg nem jó el...
Csillagőrző csodaerdő,
minden van ott, ami csak nő,
cseperedik szeretetben,
örökös egyetértésben.

Esteledik, megy le a nap,
csillagmécsesek ragyognak,
gyémánszemű ezüstrózsák
az éj mezejét belakják.
Dúdol velük egész határ:
a sok tücsök koncertre vár,
béka brácsáz és furulyál,
szúnyognép próbálja
zümmögő kórusát,
gyöngytyúk „toklácol” szőlóban,
a fajdkakas belekontráz,
flótáját fújja a pulyka,
s neveti a gögös páva.
Róka makog, medve brummog,
egerek a cimbalmosok,
hegedűjén sír a gerle,
összeáll a csapat végre
a nagy éjféli koncertre.
De mily szokatlan az eset,
s hogy ez éppen most megesett:
egy csillagreflektor leesett.
Jön az angyal sebbel-lobbal,
szerszámosládáját is hozza,
s az Úr okos tanácsára
a csillagot helyrecsavarozza...

Újra fényben úszik minden,
kezdődne végre a koncert.
De a mesémnek nincs vége,
most jön tán a legszebb része:
Isten, aki mindent lát, hall,
s nem vegyít rosszat a jóval,

vigyáz a csillag fényére,
ne apadjon el forrásvidéke.
Tartaléka mindig legyen,
hogy áldott fényben élhessen
az ő csillagszemű népe!

Hóra hó

Hóra hó hull
havaz egyre
megtréfál
december kedve
a hajadra csavarodik
a sáladra tekeredik
a hó alól ki sem látszik
se az utca
se az árok
a házunkra sem talállok

Hóra hó hull
nagy rakás
hólapát
sem bírja már
pihe-puha
vastag bunda
takarónak
Mikulásra
rénszarvasnak
csilingelő
csengős szánnak
jól tudom
ez a jó
ez való

Porhó-takaró

Reggelre az utakat
porhó lepte be
előző este
haditanácsot ültek
terebélyes almafánkon
a seregélyek

Macskák kajtattak
a hajnali csendben
macskavágy, macskanyom
gyilkos szándék
árulkodó jelei
a patyolat porhó-takarón

Szánkózó

Hóra hó
hull
nagy rakás
hóban
fürdik
a határ

Fényesedik
a domboldal
siess ide
a szánkóddal

Gyere már
kicsi lány
szánkós
kedvünk
dagad már

Kicsi lány
hócsizmák
vasalt szán
nagykabát
meleg kesztyű
meleg sál
a domboldal
téged vár

Hó alatt

Hó alatt álmodja a rét
tejszagú tehenek csengőjét

mezei virágok illatát
mosolygó eget ibolyát

vágtató méneselek sörényét
pillangót gólyát fecskét

harmatot virágra fára
holdsugarat patak derekára

ringó nádat a tó felett
feleselő madársereget

2003. január 13.

Furcsa hóember

Puha hóval reggel lett,
Jóska gyúrt egy hóembert:
Nagy kalapút, répa orrút,
Szemöldökét táncoltatót.
De jókedvű hóember,
Csupa mosoly este, reggel,
Ki arra jár, mind csodálja,
Szájában a csutorája.
Kalapját szemére vágja,
Sohasem fázik a lába!

Fehér karácsony

Fúj a szél, havas utakon
kis csizmás kántálók
toporognak...
Boldogság terül a tájra,
Jézuskát ringat a csend
mózeskosarában.
Érzed ezt a mennyei csendet?
A szívekben kigyúlnak
a gyertyafények,
s érkezik dallal
mennyből az angyal...

Mikulásváró

Hull a hó, fehér lepel borul a tájra,
odafönn az angyalok dunnákat ráznak...

csing-ling-ling — csengő szól,
 örömfények gyúlnak,
 utat mutatnak a Mikulásnak.
 Jöjj el, Mikulás, ajándékozz kedvvel,
 ne csak a csizmánkat
 töltsd meg szeretettel!

a derekán
 jégcsap
 nőtt az orrára
 csupa hó
 a szakálla

2009. december

Kicsi láng

Kicsi lány
 Kicsi láng
 Karácsonyra
 Mit kíván?

Barmok közt pásztorok
 Jézuskát ölben hozzátok!

Télapós

Hull hull
 hull a hó
 erre járkál
 télapó
 a szakállát
 lengeti
 a jókedved
 pengeti

Fut fut
 fut a szán
 nagy bunda

A fény szülötte

Csillag nevet
 mécsvilág
 a magasból
 szürke felleg
 zokog egyre
 hulló könnye
 lassacskán
 tócsa lesz
 körülötte
 csillagnak
 nem dukál
 se tócsa se sár
 Ő a fény szülötte
 csillogj hát
 fényeddel fennen
 ragyogj hogy
 lássalak szépnek
 legyünk a fényekkel
 jóba
 s nem baktatunk
 soha sötétben

Bölöni Domokos

A bárány neve

Egyik esztendőben szibériás zord tél mordult ránk, recsegett a levegő, mint Szarajevóban a baj, riadtan öltözött menyasszonynak az ősz módjába kényeztetett táj, fáink gémberegetten siratóztak, mint a lány, aki erőszaktevőjét fogadja férjül, gyantát könnyezett még a csűr deszkája is. Kutyámmal játszadoztam a kertben, omlott a hó, sűrűn pillogtatott, mint a szomszéd, mikor ellopta a malacunkat. A csűrfiához ragasztott akolból, ebből a szárnyékszerű építményből, melynek deszkaréseit télire szalmatörökkel kevert trágyával vagy lerágott kórézsúppal „szigeteltük le”, és amely a juhok mellett tyúknak, disznónak is menhelyül szolgált, éppen a szenteste hajnalán: egészen furcsa bőgést hallott a nagyapám, aki akkor is hajnalban ébredt, amikor ennek már semmi értelme nem volt, hiszen régóta nem kérődött már tehén az istállóban. De a juhokhoz mindig kiment, hosszú csepűgatyájára rántotta feslett cájgnadrágját; és én arra virradtam, hogy született egy kisbárányunk.

A kutyámmal tárgyaltuk meg a dolgot, így ő lett a társam a kereszt-komaságban. Nagyapám csökkent jobb karjára vette a szekercét, és elment „valamerre”, a kisbárányt az ajtó kirágott résén lesegettük, rázta a farkát, úgy szopta az anyját, mintha normázna a kollektív gazdaságban. A Vitéz pedig morgott valamit, amiből azt kottázhattam le, hogy ez a bárány nem akárki. Azonnal megállapítottuk: fiú! Vagyis berbécs.

Nagyapa késő délutánra került elő valami csenevész fenyőágakkal. Ezekből tákoltuk össze a karácsonyfát. Az öreg szót sem szólt arról, hogy megverték. A fát a Botos erdő közepében, a mi tagunkban vágta ki, de az irtás alján már várták, és megfosztották a fától. A friss hóval mosta le arcát, orráról a vért, összeszedte, amit azok meghagytak a szakszerűen letisztított csemetéből, aztán hazavánszorgott valahogy.

Estére lehozta egykori deszkabölcsőmet a padlásról, abba tettük a kisbárányt. Csengő volt a nyakán, a kisebbik. A nagyobbikkal Keresztapám csöngetett az ablak alatt, aztán bejött, zsebében egy kiszáradt mézeskaláccsal és két almával. De a mi rögtönzött fánkon volt azért arany dió és mogyoró is, igazi. És a kekszet én vágtam ki különböző formákra, melyek között nemcsak csillag volt, hanem pereg alakú és oroszlán formájú is. A szaloncukrot a nagyanyám főzte. És amikor megjöttek a kántálók, egy részük röhögött, a többi pedig meghatódott, hogy ott bőg a karácsonyfa alatt a kisbárány. Az a rész, amelyik nem csúfolt bennünket, bekopogott, megittak egy-egy pohár bort, és elfújták a Prófétákat is. De a bárány titkát nem tudták meg soha, egyedül Keresztapámnak árultam el, aki lefekvés előtt az ölébe vett, búcsúképpen halántékomhoz dörzsölte borotváltan is szúrós arcát.

— A kisberbécs neve — súgtam fülébe bizalmasan: — Jézus.

Ráduly János

Hópilyhe

Hópehely, hópilyhe,
hírnöke a télnek,
hozzád száll fohászunk
s a köszöntő ének.

Hozz telidesteli
öröm-bögrét nekünk,
ne szenvedjen csorbát
a célszerűségünk.

Havazott

Havazott az
éjszaka,
már hólepel
nyújtózkodik
hét határon.
Nézd csak!
Ünnepi nagy
öröm ül most
száguldozó
szánon.

Kályha körül

Kályha körül
ülünk öten,
víg mesét mond
tréfás Ödön.

Pattog a tűz,
lángol hévvel,
ruházkodunk
melegével.

Ez a tél is

Ez a tél is
hónyakigláb,

hóból szabott
szőke világ.

Hószekéren
holdig üget,
hóhegedűn
hegedülget.

Süvöltő-madár

Február van.
Meztelen ágon
csöppnyi
süvöltő-madár
fuvolázik.
Tudja:
ha lelkéből
énekel,
sosem fázik.

Csuszka-madár

Csúszom-kúszom
a fa törzsén,
eleven madár
vagyok.
— Van-e mag az
etetőben?
Sokat ott én
nem hagyok.

Viszek több szemet
egyszerre,
sorra
elhordogatom,
az ínséges
napokon majd
jóízűen
fogyasztom.

Albert-Lőrincz Márton

Szende iskolába megy

Elszenderült szende Szende.
Jól kimerült.
Az iskola nem óvoda.
Sok a betű,
sok a szám is. Mért kell máris
kalamáris,
hátitáska, firka írka,
lila tinta?
Mért kell neki korán kelni,
reggelizni?
Mért kell folyton fogat mosni,
vasalgatni,
iskolába bandukolni,
mikor kint a
sok cimbora meg a hinta?

Jobb a csacsi, mint a paci

Nagy a füle, nagy a szőre,
jobb a számár, mint a póre
Paci Laci, számár réme.

Lószerszámban, igahámban,
fölpatkózva, fölzablázva,
istállóba be se férne,

Az ajtóban megtorpanna,
csillag lesni fölpattanna,
föl az égre, föld végére.

Jobb a csacsi, mint a paci.
Nyakán lomha, szürke masni
a sörénye, nem kell mosni.

Fogai közt könyvlap, írka,
iskolabusz-bérlet, bármi,
iskolában becses holmi.

Nem irigylik, pedig szabad,
mint a pisztráng, mint a patak,
mint az égen szálló darvak.

Ha a gazdi megdorgálja,
földbe gyökerezik lába:
első kettő, vagy ahány van.

Ahány gyerek, mind csodálja.
Velük jár az iskolába.
Úgy szeretik, ne is tudja,
ráfestik a számárpadra.

Beke Sándor

Napóleon kudarca

Tamás
koptatott
farmernadrágban,
himbálózó,
fenyőfa színű
lakkozott falovacskáján
műanyag
játék kardjával
addig mímelte
Bonaparte Napóleont,
míg a heves
viaskodásban
lerántotta
az asztalról
a csipkés terítőt
a porcelánhalakkal
és a kerámiavázával együtt.

Erre
a waterlooi harctérre
angol színekben
érkezett
a felháborodott
nagymama,
s mérgében
lekent neki
egy nyaklevest,
majd száműzte,
és törökbúzaszemekre
térdepeltette
Napóleont
— Jézus fakeresztje előtt —
a tiszta szobában,
„Szent Ilona szigetén”.

Nagy Székely Ildikó

Krisztián könyve (I.)

Szaggatott óda

Krisztiánhoz

Dél előtt volt és május vége,
a csend, mint fényszomjas itatós
tapadt az elasztikus égre,
s kis tested átcsusszant a fénybe,
mályvapiros és tengerkék
halhatatlan kövekből katlan,
s erdők hajában, madárhalkan,
Isten alkotta pillanatban
— pár percre — én voltam az Ég.

Adogató

Testemből tejet, mindennapi
kenyér formájú szavakat.
Kicsi kezedből esőváró
lelkemre színes gombokat,
hangyaherceget, eltekerdő
vágamnak csigaházakat,
tündérlábú szél dús hajába
tapadt napfény-gubancokat,
felhőkből pergelt vattacukrot,
arcomra gyermekarcomat.
Testemből tejet, égbe hajló,
kenyér formájú hangokat.

Rikkantóka

Szervusz, jó Buborék!
Szia, Samponsárkány!
Gazdátok köszönt most:
Nagy Krisztián Ádám.

Tente, Mami-cipő,
hájcsikáljál egyet.
Amíg szopikálok,
Mami is pihenhet.

S, te, ott a tükörben,
mackóléptű törpe!
Folyton engem majmolsz,
legyen ennek vége!

Vagy tudod mit, törpi?
Itt a játékládám,
osztozzunk: én leszek
Krisztián, te Ádám.

Szundi-dal

Álommanók hajkurásznak,
labdit, traktort kunyerálnak.
Motorbicajt adj cserébe
meg egy nyuszt, álomtörpe.

Főzőcskéhez szomszéd kislányt,
tévégombig még pár centit,
fürdőkád-szörnyiket faló
tigrisemnek fürdőbugyit.

Add meg mindezt, kérlek szépen,
legalább egy pár órára,
hadd tudja meg holnap délben
mindenki a játszótéren:

Krisztiáné lett a világ
legjobb álommanócskája.

Krisztián mint éjjeliőr

Alszik a pillangó,
s mint a bűvös kocka
narancssárga-kékje,
elbújt a napocska.

Szundít a porszívó
ölében a macska,
poros házikóját
nem doromboltatja.

Csendest húz a kályha,
levesben a murkok,
krumpli-szomszédságra
most egyik sem fortyog.

Kockás fülű mackó
bóbiskol a széken,
Traktor-Bandi horkol
játékhegy tövében.

Jó Mami is alszik,
én őrzöm az álmát,
s megszerzem a csokikirály
fele királyságát.

Vacsorásdi

Csirkefalvi csókacomb,
Krisztián most asztalt bont.
Nyuszi majszol, Szamár zabál,
Virslí-vitéz tótágast áll.

Örömében sok-sok morzsa
fejest ugrik mustár-tóba.
Kanál-leányt délceg hangya
jobbról-balról simogatja.

Vacsorázik ajtó, ablak,
Gumiló levesben caplat,
Főszakácsunk legszebb álmát
Csoki-csillagok vigyázzák.

Kívánságlevél

Cinke lopta napsugár,
szarka tollán száll a nyár.
Sárcsizmában őszi kertek
hűvös álmokat lehelnek.

Boltban szundít még a szánka,
Krisztián már alig várja
hópapucsok csosszanását,
s arra kéri Mikulását:

ne keresse azt a törpét,
ki a tavaly nem köszönt, két
esztendő és még hat hónap
bölcsség az új lakónak
híres ismertetőjele,
ajándékkal rakja tele
hát a szandált, gumicsizmát,
pingvin-zoknit, zöld harisnyát,

s rázzon Mami cipőjébe
— hadd ne férjen a bőrébe —
sok, sok apró, égen bolygó,
havas hátú csillagsíglát.
Virgácsából legyen virág.

Kívánság Krisztiánnak

Fénytollai a késő ősznek
kezedben kicsi karikák.
Ködköpenyükben elidőznek
közöttünk szép-, déd- s nagymamák.

Százhuszonhatszor levedlettem
álompikkelyes lelkemet,
míg meg nem jöttél, most már csendben
raktározom a fényeket.

Mindent neked, hogy sose érezd
november arcú délután
advent-lesén, hogy naptalan vagy,
s ha ráncos ég-ingem is megfagy,
te indulj újabb fény után.